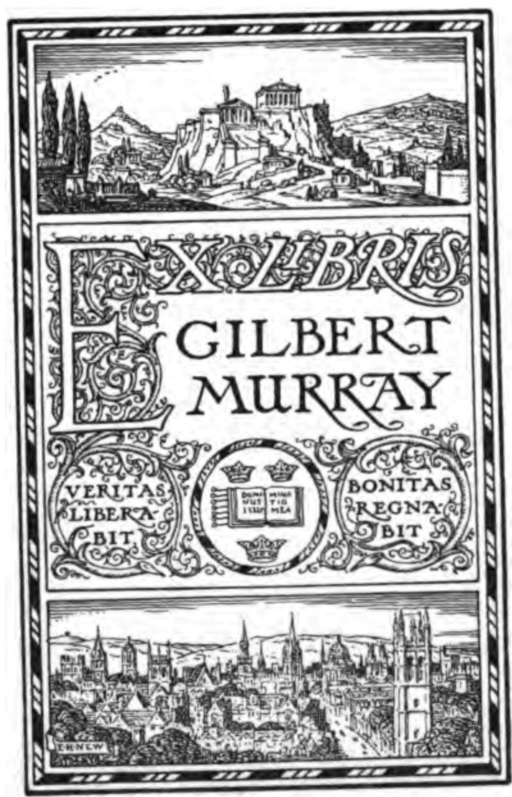

3028777742

EX LIBRIS
GILBERT
MURRAY
VERITAS
LIBERABIT
BONITAS
REGNABIT
E.H.NEW

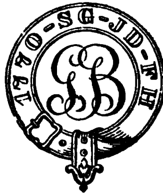
IO. NIC. MADVIGII,
PROFESSORIS NUPER HAUNIENSIS,

ADVERSARIORUM CRITICORUM

AD SCRIPTORES GRÆCOS ET LATINOS

VOLUMEN TERTIUM,

NOVAS EMENDATIONES GRÆCAS ET LATINAS CONTINENS.

HAUNIÆ MDCCCLXXXIV.
SUMPTIBUS LIBRARIÆ GYLDENDALIANÆ (F. HEGEL & FILII).
TYPIS I. H. SCHULTZII.

ASHMOLEAN MUSEUM
LIBRARY
OF
CLASSICAL
LITERATURE
OXFORD

Cum editis a. 1871 et 1873 Adversariorum Criticorum duobus voluminibus materiam criticam ad scriptorum Græcorum et Latinorum libros emendandos multis annis collectam exprompsissem exhausissemque, non putaram fore, ut quidquam posthac eiusdem generis ederem, quoniam neque institutorum rei publicæ Romanæ enarratio, cui proximos annos destinaram, similem expurgandorum mendorum copiam necessitatemque habitura videbatur, et illa opera absoluta ad alia potius studia animum traducturus eram a litteris Græcis Latinisque remota. Sed tamen et scholarum, quas per aliquot annos continuavi, opportunitas animique quædam inclinatio aut vetera et olim tractata libenter repetens aut prætermissa explere cupiens paulo latius, quam opinatus eram, me per Græcos scriptores traxit, et ipsa illa antiquitatis Romanæ explicatio in operibus antiquis, quæ eam proxime attingebant, assidue versandis non pauca obiiciebat, quæ, etiamsi ad summam rem non pertinerent, tamen, quia lectionem impedirent sententiamque scriptorum obscurarent, mendis in transcursu liberare conarer, veteri præsertim consuetudini obsequens, maximeque cum etiam amicissimorum hominum Ussingii et Siesbyei causa, qui in Ciceronis orationibus et epistolis cum philologiæ studiosis pertractandis interdum symbolas a me petebant aut non respuebant, in hæc scripta accurate recolenda me iniecissem, quæ olim studiose tractata aliquamdiu, dum in

Livio et aliis operam navo, iacere siveram, iisque paulatim rhetorica adiunxissem, renovatus iuvenilis amor, ut multa, quæ antea non expediveram, altius et intentius rimarer excuteremque, impulit adiuvanteque etiam multiplici, quam in Livii aliorumque scriptorum operibus auxeram, errorum causas et vias perspiciendi exercitatione non exiguam novarum ac certarum emendationum copiam peperit. Hanc materiam aliquamdiu collectam constipatamque in scriniis continui; (nam his proximis annis et a perpetua veterum scriptorum lectione animus ad alia traductus me sensim avocavit, et, quæ ex antiquis litteris etiam nunc attingo, in iis, quoniam alienis, non meis, oculis uti cogor, scripturæ varietatem codicumque vestigia persequi nec possum nec placet;) nunc, quoniam iis, qui in scriptoribus antiquis legendis et enarrandis occupantur, aliquid ea utilitatis afferre posse videtur, ad eandem formam, quam in superioribus illis voluminibus secutus sum, edere delectu ipse facto decrevi, brevitati etiam paulo magis hactenus studens, quod quæstiones grammaticas longius, quam ipsa locorum, de quibus agebatur, tractatio requirebat, rarissime persecutus sum. Cum in scriptoribus legendis præter codicum scripturas ab editoribus annotatas instrumentum amplum nec ad manum haberem nec studiose pervolutarem, quædam etiam exempla nuper ab hominibus, de quorum ingenio ac facultate non magnam habebam opinionem, edita negligerem, fieri facile potuit, ut et nonnulla nuper bene inventa me fugerent et sæpius in emendationes a superioribus philologis occupatas incurrerem; in hoc genere ne nimis sæpe aliena meis immiscerem, cavit in Herodoto maxime et Cicerone Siesbyei mei benevolentia; ut omnis error culpaque vitaretur, ne illum quidem efficere potuisse sperare audeo, celeriter, quæ scripseram, cum aliorum libris, qui præsto erant, comparantem; nonnullis in locis, maxime quidem in Ciceronis libris, ipso etiam Siesbyeo rogante correctiones a Manutio, Lambino aliisve iam factas, quas

eorum ignarus ipse posueram, saltem in margine commemoravi, ut et veritas consensu firmaretur, interdum argumentis explicaretur, et intelligeretur, quam multa bene ab superioribus illis administrata recentiores neglexissent ac ne significassent quidem. De ipsa arte, quæ totum hoc genus criticæ complectitur, de mendis certa ratione ita convincendis, ut nihil attrectetur, quod scriptor ipse posuerit, etiamsi reprehensione non careat, de vestigiis oblitteratis eruendis et aperiendis, de ipsius veræ scripturæ exquisitione ad omnes sententiæ et orationis notas dirigenda, nihil est, quod nunc iis addam, quæ in Adversariorum Criticorum primo libro exposui, nec lubet hic conqueri de eorum immodestia, qui neque sermonis antiqui scientia ac facultate multa attente legendo comparata neque iudicio exercitatione subacto non minus leviter sana et recta coniectando pervertunt quam vitiosa defendunt; tantum, ut mihi interdum exempli causa huiusmodi quædam aperte notanti ac pæne subirascenti ignoscatur, precor, quæ venia fortasse facilius mihi dabitur, si addidero ridiculum me interdum mihi ipsum videri, qui prope octogenarius has mendorum et coniecturarum minutias curem.

Liber I.

Emendationes Græcæ.

Cap. I.

Homeri Ilias. Sophoclis Aiax. Euripidis Ion.

Audax facinus aggredior. In duobus enim Iliadis locis, quos constat aliquot ante Christum natum sæculis, alterum etiam Herodoti ætate, eodem modo scriptos fuisse, quo nunc in codicibus et editionibus scribuntur, poetæ mentem sententiamque antiquissimo errore obscuratam esse monstrare conabor. Minus tamen, ut opinor, temeritatis res habere videbitur, si quis prudenter consideraverit, quem-

admodum sensim constitutam Homericorum poematum formam antiqui tenuerint, cumque ea constitutione eas, quas promam, suspiciones comparaverit. Quamquam enim utrumque poetam, quem Iliadem et Odysseam composuisse ita statuo, ut neque ex prioribus carminibus materiæ summam et partes non exiguas desumptas et translatas negem neque quædam postea ad universam formam aptius contexendam absolvendamque addita, scribendi arte atque auxilio usum esse persuasum habeo, tamen non minus certum esse credo, in utroque poemate antiquissimis temporibus inter homines pervulgando et ad posteros tradendo magnas frequentis in hominum cœtibus recitationis et tenacis memoriæ partes fuisse, ita ut paulo inferiore ætate, cum libri scripti in hominum manibus versari et circumferri cœpti essent, Ilias et Odyssea magnam partem a diversis hominibus pluribus locis litteris consignarentur non sine aliqua varietate, cuius etiam nunc in veterum grammaticorum reliquiis memoria superest. Fieri itaque potuisse confitendum est, ut in hac communis et recepti textus expolitione uno et altero loco error aliquis vocabulum antiquum aut grammaticam orationis formam leni declinatione obscuraret nullo relicto veri vestigio. Quod si quis obiecerit huiusmodi errorem, si sententiæ officeret, necessario sentiri debuisse ab ipsis antiquis lectoribus, aliter iudicabit, qui in nostris aliorumque populorum recentiorum carminibus cantilenisque antiquioribus intellexerit interdum fieri posse, ut in carmine aliquo, quod universum recte intelligatur frequenterque cum delectatione recitetur, decantetur, audiatur, error aliquis veram orationis sententiæque formam obscurans audientes tamen fallat et paulatim assuetudine comprobetur.

In Iliadis libro III, 39 sqq. Hector Paridem Menelao timide cessisse indignans malleque se dicens, eum numquam natum fuisse aut uxorem duxisse, ad extremum sic exclamat:

καί κε τὸ βουλοίμην, καί κεν πολὺ κέρδιον ἦεν
ἢ οὕτω λώβην τ᾽ ἔμεναι καὶ ὑπόψιον ἄλλων.

Adiectivum ὑπόψιος mire et insolenter e futuri temporis verbo (ὄψομαι) ductum neque simili exemplo confirmatum quid cum genetivo (ἄλλων) coniunctum significaret, ipsi antiqui ignorabant, quæque in scholiis et apud Eustathium proponuntur interpretationes (enarrant enim aut aliis invisum aut, quem aliorum cum timore pudeat), non solum ratione carent formæque ipsi vocabuli repugnant, sed etiam a sententiæ et orationis nexu prorsus alienæ sunt. Aristophanes Byzantius et Herodianus coniecturam, ut apparet, secuti ἐπόψιον scribebant intelligique volebant eum, qui in aliorum conspectu (ἐν ὄψει ἄλλων) turpiter se gereret, in qua scriptura et enarratione, præterquam quod prava vocabuli forma manet, perquam incommode, ne dicam ridicule, accidit, ut ipsius turpitudinis atque dedecoris nulla omnino in vocabulo significatio insit, sed tantummodo hominis in aliorum conspectu positi. Ad eam difficultatem, quam adiectivi significatio et cum genetivo coniunctio habet, duæ aliæ accedunt a veteribus grammaticis non animadversæ aut saltem non commemoratæ, quod cum substantivo λώβην necessario alterum substantivum copulandum erat, non adiectivum, et quod hoc ipsum substantivum eiusmodi esse debet, ut genetivus ἄλλων simul ei ipsi atque alteri τῆς λώβης nomini adiungi possit. Neque enim absolute λώβη homo dici potest, sed λώβη ἄλλων, qui aliis opprobrio atque dedecori sit. Substantivum, quod certum est hic a poeta positum fuisse, quale ipso sono litterisque fuerit, definire non ausim; significatione idem fuit, quod apud Aristophanem posterioresque ὑπώπιον sonat, hoc est, sugillatio, quæ pro gravissima contumelia dicitur. Paris Hectoris iudicio opprobrium atque sugillatio ceterorum, maxime ipsius Hectoris, erat.

In Iliadis libro VI, 286 sqq. Hecuba Hectoris mater filii admonitu donum præclarum prompsisse narratur, velum (πέπλον) splendidissimum et quod inter alia pretiosa carissimum esset atque in arca ima repositum, ut id comitan-

tibus urbis matronis Minervæ in arce atque templo offerret. Postquam igitur Hecuba in cubiculum (θάλαμον) odoratum descendisse dicta est, hæc leguntur (v. 289 sqq.):

ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι, παμποίκιλα ἔργα γυναικῶν
Σιδονίων, τὰς αὐτὸς Ἀλέξανδρος θεοειδὴς
ἤγαγε Σιδονίηθεν, ἐπιπλὼς εὐρέα πόντον,
τὴν ὁδὸν ἣν Ἑλένην περ ἀνήγαγεν εὐπατέρειαν.

Sic hunc locum scriptum habuerunt non solum grammatici, scholiorum, quæ ad nos pervenerunt, auctores, sed, ut videtur, etiam Strabo (lib. I p. 41 Cas., ubi tamen ἅς legitur) et eo longe antiquior Herodotus, qui hos versus II, 116 profert, quamquam neque apud Herodotum neque apud Strabonem ea vox vel potius ea littera, de qua sola controversiam movebimus, quidquam ad testimonii Homerici vim et sententiam pertinet. Itaque, ut verba nunc habent, Paris narratur Sidone non vestem pretiosam Troiam advexisse, sed mulieres Phœnissas, quæ Troiæ huiusmodi vestem conficerent. Neque ignoro nuper ex hac narratione longius etiam coniecturam ductam esse, ut in aliis quoque generibus itidem ars opificiumque Phœnicum Troiam traducta crederentur. Mihi tamen manifestum videtur, totum hoc commentum a poeticæ narrationis simplicitate et ab ea rerum forma, quam antiquissimi poetæ menti obversatam fuisse veri simile est, longe abhorrere. Neque enim poetæ est hominem miris per ultimas oras erroribus iactatum inducere artium opificiorumque aliunde ad suos cives transferendorum consilia persequentem, sed ex peregrinis, in quas deductus sit, terris res caras et pretiosas suisque ignotas in patriam referentem, quemadmodum etiam in Odysseæ libro IV, 618 et XV, 118 de Menelao narratur itidem Sidonem advecto. Ne antiquos quidem fefellit mirationis et offensionis aliquid hanc narrationem habere; itaque ad eam offensionem tollendam in scholiis annotatur ad Paridis studium et curam (περιεργίαν) declarandam pertinere, quod non solum vestes, sed etiam mulieres, quæ

eas conficerent, comparaverit. Sed longe molestius est, quod narratio, qualis nunc traditur, perspicue poetæ consilio propositoque repugnat. Hecuba deæ, quod pretiosissimum studiosissimeque reconditum habet ornamentum, donum offert. Hæc autem muneris præstantia summumque pretium in eo ponitur, quod ipsum cum ceteris vestibus reconditis singulari casu ex longinqua terra allatum sit, unde eiusdem generis alia non facile arcessi possint; imminuitur prorsusque tollitur doni pretium, si huiusmodi vestes in ipsa urbe Troiana a mulieribus eo advectis conficiantur. Pauca quædam huius singularis atque Troianis ignotæ artis opera Troiam allata esse oportet atque ab Hecuba ob ipsam raritatem, quodque nulla eorum comparandorum communis facultas sit, carissima haberi summaque cura servari. Itaque ab ipso poeta res aliter narrata erat, ita tamen, ut una tantum littera id, quod nunc scribitur, a prima forma deflexerit:

ἔνϑ᾽ ἔσαν οἱ πέπλοι, παμποίκιλα ἔργα γυναικῶν
Σιδονίων, τ ο ὺ ς αὐτὸς Ἀλέξανδρος ϑεοειδὴς
ἤγαγε Σιδονίηϑεν κ. τ. λ.

Quemadmodum minima facillimaque, ut Plautino vocabulo utar, incogitantia obrepente pronomen ab peplis ad propius *γυναικῶν* nomen transferri potuerit, nihil opus est explicare.

His duobus locis tertium adiuncturus eram, IV, 191, ubi facillimo aut pronuntiandi aut scribendi errore ortum est, quod nunc editur:

φάρμαχ᾽ ἅ κεν παύσῃσι μελαινάων ὀδυνάων,

pro eo, quod antiquitus scriptum fuisse certum est:

φάρμαχ᾽ ἅ κεν π α ύ σ ῃ σ ε μελαινάων ὀδυνάων.

Neque enim pronomine carere oratio ullo modo potest; sed video ita etiam in codice uno et altero scriptum esse, ut coniectura nihil sit opus.

Postremo in libro XI, 649 saltem errorem aperiam, si plane ad verum pervenire non potero. Nam quod nunc Patroclus Nestori, ut aliquantisper apud se remaneat, roganti sic respondet:

Οὐχ ἕδος ἐστί, γεραιὲ Διοτρεφές, οὐδέ με πείσεις.
αἰδοῖος, νεμεσητός, ὅ με προέηκε πυθέσθαι,
ὅντινα τοῦτον ἄγεις βεβλημένον κ. τ. λ.,

certissimum est vocabulum, quod est *αἰδοῖος*, neque si Homeri neque si ceterorum usum sequamur, ullo modo ad superbum et imperiosum Achillis ingenium notandum accommodari posse, verecundiamque et metum Achillis offendendi solo adiectivo, quod est *νεμεσητός*, significari, quamquam hoc ipsum insolenter de homine dici iam veteres grammatici senserunt. Accedit, quod plane usui Homeri repugnant prædicata duo sic *ἀσυνδέτως* coniuncta: *αἰδοῖος, νεμεσητός*. Manifestum est *αἰδοῦς* mentionem ad venerabilem Nestoris personam pertinere, cui contrarius ponatur iræ Achillis metus. Ac fortasse nihil præter interpunctionem mutandum est, ut scribatur:

. . . οὐδέ με πείσεις
αἰδοῖος. νεμεσητός, ὅ με προέηκε πυθέσθαι.

Sed residet scrupulus in adiectivo sic breviter adiuncto pro eo, quod est *αἰδοῖός περ ἐών*.

Sophoclis Aiacem

a. 1875, cum philologiæ studiosorum exercitationes moderarer, diligenter pertractavi eosque locos, quos hic subiiciam, certa aut probabili emendatione adiuvare mihi visus sum præter eos, de quibus dixi in Adv. Crit. I p. 206 sqq.

68 sq. (Minerva Ulixi):

θαρσῶν δὲ μίμνε μηδὲ συμφορὰν δέχου
τὸν ἄνδρ'.

Δέχεσθαι συμφοράν nihil est nisi malum admittere et suscipere (quemadmodum Trach. 376 dicitur *εἰσδέχεσθαι πημονὴν ὑπόστεγον*); quod hoc loco necessario significatur, Ulixem nihil mali suspicari debere sibi ex Aiace oriturum, illo verbo significari nequit. Opinor scriptum fuisse:

. . . μηδὲ συμφορὰν τίθου
τὸν ἄνδρ'.

404 sqq. (in Aiacis querela):

ποῖ τις οὖν φύγῃ;
ποῖ μολὼν μενῶ;
εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλοι, τοῖσδ' ὁμοῦ πέλας,
μώραις δ' ἄγραις προσκείμεθα.

Versum 406 corruptum esse, et manifestum est et omnes fere consentiunt; neque tamen quisquam animadvertisse videtur primam mendi sedem in *φίλοι* esse, qui vocativus et per se in hac generali conquestione et miserrimi status descriptione ineptus est, et quod Aiax solam Tecmessam alloquitur. In altero membro (*τοῖσδ' κ. τ. λ.*) latere aliquid, quod superiori *εἰ τὰ μὲν φθίνει* contrarium sit, Dindorfius sensit, sed *τίσις*, quod pro *τοῖσ* substituit (*τίσις δ'*), et a litteris longius recedit et notionem habet minus huic loco aptam; illud Dindorfium quoque fugit aut non satis commovit, quod *τὰ μέν* nimis infinite dicitur (quædam interire). Itaque initium emendationis est, ut rectius separatis litteris scribatur: *εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλ'* (si quæ cara et amica sunt, pereunt); deinde coniunctis rectius litteris unaque deleta efficitur, quod etiam Dindorfius quærebat, alterius membri subiectum: *οἶτος δ'*. Totus igitur versus sic scribendus est:

εἰ τὰ μὲν φθίνει, φίλ', οἶτος δ' ὁμοῦ πέλας.

496 sqq. Tecmessa sic loquitur:

ἢ γὰρ θάνῃς σὺ καὶ τελευτήσας ἀφῇς,
ταύτῃ νόμιζε κἀμὲ τῇ τόθ' ἡμέρᾳ

βίᾳ ξυναρπασθεῖσαν Ἀργείων ὕπο
ξὺν παιδὶ τῷ σῷ δουλίαν ἥξειν τροφήν.

Non videtur ferri posse *ἀφῇς* sine obiecto, ac ne illo quidem addito recte, opinor, diceretur *ἀφιέναι τινά* de deserendo eo, quem tueri debeas. Itaque suspicor scribendum:

. . . . *καὶ τελευτήσας ἀπῇς.*

789 sq. chorus:

τοῦδ' εἰσάκουε τἀνδρός, ὡς ἥκει φέρων
Αἴαντος ἡμῖν πρᾶξιν ἣν ἤλγησ' ἐγώ.

Hæreo in vocabulo *πρᾶξιν*, quoniam neque facinus aliquod Aiacis nuntius affert neque, ut video enarrari, fortunam; accedit, quod duobus post versibus recurrit idem vocabulum recte positum de fortuna Tecmessæ. Itaque opinor scriptum fuisse:

Αἴαντος ἡμῖν βάξιν ἣν ἤλγησ' ἐγώ,

ut significetur narratio et oratio de Aiace custodiendo et intra tentorium tenendo. [Sic Reiskius.]

969 sq. (in Tecmessæ oratione):

τί δῆτα τοῦδ' ἐπεγγελῷεν ἂν κάτα;
θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ.

Neque usu neque ratione defenditur *ἐπεγγελᾶν* cum *κατά* coniunctum. Scribendum videtur:

τί δῆτα τοῦδ' ἔτ' ἐγγελῷεν ἂν κάτα;

983 sq.:

. . . *φεῦ τάλας. τί γὰρ τέκνον*
τὸ τοῦδε, ποῦ μοι γῆς κυρεῖ τῆς Τρῳάδος;

Non causam superioris querelæ et eiulationis affert Teucer, sed ab ipso Aiace cogitationem transfert ad filium; itaque scribendum *τί δ' ἄρα τέκνον.*

1008 sqq.:

ἦ πού με Τελαμών, σὸς πατὴρ ἐμός τ' ἴσως,
δέξαιτ' ἂν εὐπρόσωπος ἵλεώς τ', ἰδὼν
χωροῦντ' ἄνευ σοῦ. πῶς γὰρ οὐχ; ὅτῳ πάρα
μηδ' εὐτυχοῦντι μηδὲν ἵλεων γελᾶν.

Negat Teucer Telamonem se cum nuntio mortis Aiacis redeuntem comiter et hilare excepturum esse, qui ne in bona quidem fortuna comis et hilarus esse soleat, sed severus et tristis. Verum neque Græce dicitur *ἵλεών ἐστί μοι γελᾶν*, non magis quam Latine: hilarum est mihi ridere, neque id in Telamone desiderabatur, quod non ridere soleret. (Quod *πάρα* pro *πάρεστι* a nonnullis accipitur, non agitur, quid Telamoni liceat.) Scribendum:

. . . ὅτῳ πάρα
μηδ' εὐτυχοῦντι μηδὲν ἵλεων γελᾷ,

„in quo ne in bona quidem fortuna hilare quidquam et come (in vultu) arridet“.

1012 sq.:

οὗτος τί κρύψει; ποῖον οὐκ ἐρεῖ κακὸν
τὸν ἐκ δορὸς γεγῶτα πολεμίου νόθον;

Perinepte, qui ex captiva natus sit, ex hasta hostili natum dici (*ἐκ δορὸς πολεμίου*) manifestum est. Sed cur *πολεμίου* in suspicionem vocetur, nulla est causa; pro *δορός* quærendum est vocabulum rei aptum nec longe litteris distans. Utrique condicioni satisfacit hæc scriptura:

τὸν ἐκ σπόρου γεγῶτα πολεμίου νόθον,

ex seminatione hostili.

1111 sqq.:

οὐ γάρ τι τῆς σῆς εἵνεκ' ἐστρατεύσατο
γυναικός, ὥσπερ οἱ πόνου πολλοῦ πλέῳ,
ἀλλ' εἵνεχ' ὅρκων οἷσιν ἦν ἐνώμοτος.

Quomodo, qui mulieris (Helenæ) causa Troiam profecti sint, dici possint *πόνου πολλοῦ πλέῳ*, varie enarrant, nemo probabiliter aut sic, ut apte hoc contrarium ponatur Aiacis solam iuris iurandi fidem secuti ad bellum profectioni. Optimam sententiam habebimus, si una littera mutata scripserimus: . . . *πόθου πολλοῦ πλέῳ*. Significantur, quos Helenæ pulchritudo amore et desiderio ad bellum vocaverat.

1142 sqq.:

ἤδη ποτ' εἶδον ἄνδρ' ἐγὼ γλώσσῃ θρασὺν
ναύτας ἐφορμήσαντα χειμῶνος τὸ πλεῖν,
ᾧ φθέγμ' ἂν οὐκ ἂν ηὗρες, ἡνίκ' ἐν κακῷ
χειμῶνος εἴχετ'.

Græcum non est *φθέγμα εὑρίσκειν τινί*, ut sit facultatem loquendi et dicendi in aliquo reperire. Scribendum est:

ᾧ φθέγμ' ἂν οὐκ ἐ ν η ῦ ρ ε ς. [Sic Hartungius.]

1280 sq.:

τίς ταῦτ' ἀπεῖρξεν; οὐχ ὅδ' ἦν ὁ δρῶν τάδε,
ὃν οὐδαμοῦ φῄς οὐδὲ συμβῆναι ποδί;

Neque *συμβῆναι ποδί* ullo modo significare potest, quod fingunt, congredi cum hoste (quoniam ne ipsum quidem *συμβαίνειν τινί* sic dici potest), neque Agamemno negaverat, quod nemini in mentem venire poterat negare, Aiacem umquam cum hoste congressum esse, sed dixerat (v. 1237) Aiacem nullum periculum adisse, quod non simul Agamemno ipse adisset, in nullum pugnandi locum progressum esse, quo non Agamemno progressus esset; suam laudem cum Aiacis æquipararat. Hanc ipsam sententiam Teucer hoc loco Agamemnoni tribuit; lenissima enim et certissima emendatione scribendum est:

ὃν οὐδαμοῦ φῄς, ο ὗ σ ὺ μ ή, β ῆ ν α ι ποδί,

hoc est: quem tu negas ullo loco progressum esse, ubi non ipse progressus sis. Cum errore ex *σὺ μὴ βῆναι* factum esset *συμβῆναι*, ad versum explendum pro *οὗ* scriptum est *οὐδέ*.

1290:

δύστηνε, ποῖ βλέπων ποτ' αὐτὰ καὶ θροεῖς;

Pronomen *αὐτά* prorsus perverse ponitur de iis, quæ alter (Agamemno) dixerat („ea dicis" pro eo, quod est „ista ac talia"); poterat dici *ταῦτα*, sed id versus non recipit. Etiam *ποτέ* in hac interrogandi forma (*ποῖ βλέπων*) perversum est, quod rectum esset, si sic diceretur: *τί ποτε βλέπων*. Scribendum est:

δύστηνε, ποῖ βλέπων τ ο ι α ῦ τ α καὶ θροεῖς;

Fortasse mendum non solus oculorum error peperit, sed offensio in diphthongo ante vocalem correpta notissimo usu (ποιῶ cet.).

1310 sqq.:

ἐπεὶ καλόν μοι τοὐδ' ὑπερπονουμένῳ
θανεῖν προδήλως μᾶλλον ἢ τῆς σῆς ὑπὲρ
γυναικὸς ἢ τοῦ σοῦ θ' ὁμαίμονος λέγω.

Primum in eo hæretur, quod Teucer bellum Troianum significare videtur de Agamemnonis uxore geri, quod ne irato quidem in mentem venire poterat dicere; deinde in tertio versu neque particula τέ expediri potest, et non minus prave Menelaus pro Helena substituitur. Apparet unam a Teucro significari Helenam belli causam, sed, quod ex verbo λέγω intelligitur, quo utuntur, qui verba sua ipsi quasi correctione aliqua explanant, singulari quodam modo, ut et cum Agamemnone et cum Menelao coniungatur. Scribendum est enim:

. . . ἢ τῆς σῆς ὑπὲρ
γυναικὸς ἢ τῆς σοῦ γ' ὁμαίμονος, λέγω.

Primum contemptim feminam, pro qua Agamemno pugnat pugnarique iubet, ipsius appellat, deinde se corrigens proprie fratris uxorem *(wegen deiner Frau oder, was ich sagen wollte, der deines Bruders).* Et τῆς σοῦ etiam iam Dindorfius scribendum coniecerat. *)

1357:

νικᾷ γὰρ ἀρετή με τῆς ἔχθρας πολύ.

Sententia apparet, inimicitias, quæ cum Aiace fuerint, longe superari virtutis eius memoria; sed ex verbis, quemadmodum nunc scribuntur, ea sententia nullis machinis effici potest neque ulla eorum structura reperiri. Frustra enim efficere conantur interpretes, ut verbo νικᾶν præter accusativum etiam genetivus adiungatur quasi comparationis alicuius

*) In adverbio προδήλως sine causa Schneidewinus hæsit; coniungendum id est cum καλὸν μᾶλλον.

index, quæ ipsa comparatio perversissima est; neque enim et virtus et inimicitiæ vincunt, sed illa vincit, hæ vincuntur; itaque etiam πλέον pro πολύ substitutum pravam efficiet sententiam. Videtur Sophocles scripsisse:

νικᾷ γὰρ ἀρετή με τῆς ἔχθρας πέλας,

„vincit me virtus inimicitiis e regione adiuncta et in comparatione posita“.

Euripidis Ionis,

quam tragœdiam a. 1879 philologiæ studiosis tractandam proposui, tum ultimum professoris munere fungens, ipsum initium (quod in codicibus huiusmodi est:

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι νώτοις οὐρανόν,
θεῶν παλαιὸν οἶκον, ἐκτρίβων, θεῶν
μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν κ. τ. λ.)

nostra ætate philologos et vexavit vehementer et ab iis etiam inclementius vexatum est, meo quidem iudicio cum opprobrio quodam artis criticæ. Cum enim Porsonus primum tragœdiæ versum legi ei, quam de pausa versuum senariorum a tragicis servatam credebat, adversari ita animadvertisset, ut tamen a corrigendo abstineret, contentus perpaucos versus a tragicis hac forma scriptos dicere, deinde autem in altero versu manifestum teneretur vitium orationis et sententiæ in vocabulo θεῶν in ipso initio et fine sine ulla artificii alicuius excusatione sic posito, ut etiam perverse priore loco masculino genere acciperetur, posteriore feminino (θεῶν μιᾶς), recentissimi editores utraque reprehensione in unam conflata ad eam amovendam prorsus temerariis et perversis remediis usi sunt.*)

---

*) Dindorfius scripsit:

Ἄτλας, ὁ χαλκόνωτος οὐρανὸν θεῶν
ὀχῶν παλαιὸν οἶκον ἐκ τριῶν μιᾶς
θεῶν ἔφυσε Μαῖαν κ. τ. λ.

satis licenter verbis transpositis et mutatis; longe tamen audacius Herwerdenus:

Ac primum Porsoni observationi numquam tantum tribui, ut in ea ullam esse causam putarem versus contrarios, si nihil aliud esset vitii, mutandi, cum præsertim ipse Porsonus tres Sophoclis intactos reliquisset; nam neque quid ad rhythmi formam molesti haberet illa versus terminatio, quam Porsonus studiose vitatam putat, ostendit, quidve commodi vitatio haberet, et ad observationem ad materiam per se non valde amplam pertinentem confirmandam exceptionibus usus est satis artificiosis, maxime illa de *οὐδείς* et *μηδείς* non in unam vocem conflandis, ut, si exemplum sequi vellem, uti possem scribendi artificio: *νώτοισ' οὐρανόν* negareque, quod plenum esset *νώτοισι*, spondeum voce duarum syllabarum effici. Sed si quis omnino propter Porsoni auctoritatem infelix illud *νώτοις οὐρανόν* ferre non audet, adhibenda ei est huius simplicis vitii simplex medicina, quam facilem attulit Elmsleius, qui scripsit *νώτοις χαλκέοισιν οὐρανόν*, ne Badhami coniecturam commemorem: *νώτοισιν πόλον*. Prorsus temere hinc suspicio ad proximum versum

---

Ἄτλας, ὁ χαλκέοισι νώτοισι φέρων
θεῶν παλαιὸν οἶκον, ἐκ τριῶν μιᾶς
ἀλόχων ἔφυσε Μαῖαν κ. τ. λ.,

eo corrigendi genere, quo si utendum esset, olim dixi omnem emendandi conatum potius omittendum esse. In idem autem sententiæ vitium uterque incidit Mercurium sic loquentem inducens, tamquam Atlanti parum prolifico tribus uxoribus opus fuerit, ut ex una liberos gigneret; quid enim ad Maiam alterius et tertiæ uxoris significatio pertinet? Cumulus autem perversitatis in eo est, quod, cum in antiquis fabulis Atlantis tantum et filiorum mentio fieret, uxoris memoria obscura esset aut nulla, postea poetæ et grammatici, qui fabulas persequebantur, diversas Atlantis uxores finxerunt, alius Pleionam, alius Steropam, alius Æthram, nemo, quod sciam, aut duas aut tres simul; itaque ex iis, qui Euripidis tragœdiam primi spectaverunt, nemo intellecturus erat, quæ essent illæ *τρεῖς*, quas Dindorfius induxit; Herwerdenus saltem *ἀλόχους* appellavit.

propagatur, in quo præter extremam vocem omnia rectissima sunt; nam quod quidam verbum ἐκτρίβων calumniati sunt, aptissimum id est ad cælum durissimis Atlantis tergis ita impositum significandum, ut non minus globus cælestis teratur quam terga. Superest igitur unum certumque in fine versus mendum, quod lenissima emendatione tollitur, pro θεῶν substituto νέων. Cum sale quodam et lusu Mercurius Atlantem, qui senex fingitur et antiquam (παλαιάν) deorum sedem sustinet, unam ex iuvenculis et noviciis deabus uxorem duxisse dicit. Quam facile prima littera vocis νέων, eadem præcedentem vocem terminante, excidere potuerit, deinde ad vocabulum plenum efficiendum θ addi, nihil opus est persequi.

174 sqq.:

οὐ πείσει χωρῶν ἐν δίναις
ταῖς Ἀλφειοῦ παιδούργει,
ἢ νάπος Ἴσθμιον;

Sic codices, nisi quod ἐν ante δίναις omittit codex Palatinus et fortasse Laurentianus.. Recte pridem restitutum esse δίνας τὰς Ἀλφειοῦ ostendit et χωρῶν, quod alioqui prorsus abundat, et maxime quod subiicitur ἢ νάπος Ἴσθμιον. Sed in utroque versu syllaba longa deest, neque interrogatio illa οὐ πείσει recte absoluta ponitur, quoniam nulla præcessit adhortatio. Utrique incommodo subveniet hæc scriptura:

οὐ πείσει καὶ χωρῶν δίνας
τὰς Ἀλφειοῦ παιδουργήσει
ἢ νάπος Ἴσθμιον;

Recte et usitate interrogationi negativæ imperantis et minantis adiungitur per καί affirmativa ipsum id continens, quod fieri iubetur.

331. Postquam a Creusa interrogatus Ion, num matrem suam invenire conatus sit, respondit se nullum habere, quo utatur, indicium signumve (τεκμήριον), Creusa subiungit

aliam quoque feminam eadem qua Ionis matrem usam esse calamitate filii amittendi. Hoc audito Ion ad quærendi studium et spem erigitur versumque proloquitur in codicibus sic scriptum:

τίς; εἶπον ἔμοι ξυλάβε (P; C: *εἶπον εἴ μοι ξυλλάβῃ*) *χαίροιμεν ἄν.*

Versum fractum, in quo offendit etiam imperativi forma *εἶπον*, cuius primus auctor Menander citatur, recentissimi editores coniecturam Yxemii secuti sic scripserunt:

τίς; εἰ πόνου μοι ξυλλάβοι, χαίροιμεν ἄν.

Sed ut alia omittam, et *ξυλάβε* improbabiliter in *ξυλλάβοι* mutatur, nec intelligitur, quemadmodum Ion statim feminæ illius ignotæ auxilium sperare possit. Et ad vestigia codicum multo propius accedemus et rectiorem sententiam efficiemus, si sic scripserimus:

τίς; εἶπ' ἐμοὶ ξύλλαβέ τε, καὶ χαίροιμεν ἄν.

Si Creusa alteram illam feminam indicaverit et operam suam spoponderit, voto se potiturum Ion sperat.

374 sqq.:

εἰς γὰρ τοσοῦτον ἀμαθίας ἔλθοιμεν ἄν,
εἰ τοὺς θεοὺς ἄκοντας ἐκπονήσομεν
φράζειν ἃ μὴ θέλουσιν κ. τ. λ.

Nihil habet in superioribus, quo referatur, *τοσοῦτον* (eo usque); aut aperta et directa summæ stultitiæ significatio requiritur (quam Badhamus coniectura prorsus a vestigiis codicum recedente efficere conatus est) aut interrogatio idem significans; ea interrogatio leniter satis efficitur:

εἰς γὰρ πόσον τοῦτ' ἀμαθίας ἔλθοιμεν ἄν,
εἰ —;

Interrogativo pronomini adiungitur demonstrativum noto usu: quanta hæc esset stultitia —? Synt. Græc. § 100 b.

554:

ΙΩ. τοῦτ' ἐκεῖν' ἵν' ἐσπάρημεν. ΞΟ. ὁ πότμος
ἐξηῦρεν, τέκνον.

Versus sic interpungendus est:

ΙΩ. τοῦτ' ἐκεῖν'· ἵν' ἐσπάρημεν, — ΞΟ. ὁ πότμος ἐξηῦρεν, τέκνον.

Ion se iam rem tenere nota formula *τοῦτ' ἐκεῖνο* indicat, deinde cœptam eius orationem interrumpit et perficit Xuthus: „ubi natus sim, — fortuna, mi fili, repperit.“

598 sqq.:

ὅσοι δὲ χρηστοὶ δυνάμενοί τ' εἶναι σοφοὶ
σιγῶσι κοὐ σπεύδουσιν ἐς τὰ πράγματα,
γέλωτ' ἐν αὐτοῖς μωρίαν τε λήψομαι κ. τ. λ.

Significantur nobiles et *καλοκἀγαθοί*, qui in re publica plebis dominatui parenti, qualem Atheniensem Ion esse dicit, invidiam vitantes otio se dedunt, sed et per se prave *δυνάμενοι εἶναι σοφοί* dicuntur, qui *σοφοί* simpliciter appellandi erant, et iis, qui v. 596 *ἀδύνατοι* appellantur, contrarii sunt non *οἱ σοφοί*, sed *οἱ δυνατοί*, *οἱ δυνάμενοι*. Itaque verba *εἶναι σοφοί* a participio *δυνάμενοι* separanda sunt coniungendaque cum verbo sequenti, proque *σιγῶσι* verbum scribendum est, quod voluntatis et propositi significationem habeat:

ὅσοι δὲ χρηστοὶ δυνάμενοί τ' εἶναι σοφοὶ
αἱροῦσι (θέλουσι) κοὐ σπεύδουσιν ἐς τὰ πράγματα,
κ. τ. λ.

602 sqq.:

τῶν δ' αὖ λογίων τε χρωμένων τε τῇ πόλει
εἰς ἀξίωμα βὰς πλέον φρουρήσομαι
ψήφοισιν.

Versum vitiat anapæstus secundo loco positus, nec *λόγιοι* recte appellatur tertium genus civium, quod hic significatur, homines auctoritate apud plebem valentes remque publicam gubernantes. Scribendum opinor:

τῶν δὲ λογίμων τε χρωμένων τε τῇ πόλει
κ. τ. λ.

Λογίμους Euripides Herodoti exemplo dixit, qui frequentius *ἐλλόγιμοι* dicuntur.

655 sq.:

. . . *τῆς δ' Ἀθηναίων χθονὸς*
ἄξω θεατὴν δῆθεν, ὡς οὐκ ὄντ' ἐμόν.

Aptius scribatur *θεατὴν δῆθεν, οὐχ ὡς ὄντ' ἐμόν*, spectatorem scilicet, non tamquam filium.

692 sq.:

ἔχει δόλον τύχαν θ' ὁ παῖς
ἄλλων τραφεὶς ἐξ αἱμάτων.

Τύχαν parum recte cum *δόλον* coniungi sensit Nauckius, sed quod *δόμων τύχαν* scripsit, non agitur hoc loco de occupata fortuna, sed de dolo pueri suppositi. Suspicor scriptum fuisse *δόλον πλοκάν θ' ὁ παῖς.*

1099 sqq:

δείκνυσι γὰρ ὁ Διὸς ἐκ
παίδων ἀμνημοσύναν,
οὐ κοινὰν τεκέων τύχαν
οἴκοισι φυτεύσας
δεσποίνᾳ.

Non memoria in Xutho desideratur, sed æquitas et iustitia; vereor, ne scriptum fuerit *ἀγνωμοσύναν.*

1288 sq. Postquam Ion (v. 1286) Creusam obiurgavit, quod se deo consecratum (*τὸν τοῦ θεοῦ*) occidere voluerit, eique Creusa respondit eum, cum veneno peteretur, iam non Apollinis, sed patris fuisse, subiiciuntur hi duo versus:

ΙΩ. ἀλλ' ἐγενόμεσθα, πατρὸς δ' οὐσίαν λέγω.
ΚΡ. οὐκοῦν τότ' ἦσθα. νῦν δ' ἐγώ, σὺ δ' οὐκέτ' εἶ.

Priorem versum, in quo *δ'* Canterus recte sustulit, corruptum esse manifestum est, nec ei opis quidquam editorum coniecturæ attulerunt aut ipsum vulnus attigerunt. Primum apparet desiderari verbi *ἐγενόμεσθα* complementum nec dici, quid in Ionis persona acciderit, deinde formulam

corrigendi accuratiusque declarandi, quæ est in verbo λέγω, nihil omnino habere, quo referatur, nec ferri posse. Perspicuum autem est non idem repeti, quod iam Creusa refutavit, de Ione Apollini consecrato, sed aliquid novi ab Ione subiici, quod se inviolatum esse debuisse alio modo demonstret, quod deinde proximo versu a Creusa, quemadmodum superius illud, refutetur et redarguatur. Id huiusmodi fuisse prope certum est:

ΙΩ. ἀλλ' ἐγενόμεσθα, πατρὸς ἐν οὐσίᾳ, νεώ.
ΚΡ. οὐκοῦν τότ' ἦσθα. νῦν δ' ἐγώ, σὺ δ' οὐκέτ' εἶ.

Ion se, etiamsi in patris potestate atque re fuerit, tamen ad templum pertinuisse affirmat; respondet Creusa, id tam diu valuisse, quam reapse templi minister fuerit; nunc non illum templi esse, sed se (quoniam supra se ipsa deo consecravit, cf. v. 1275 et 1283 sqq.).

1426 sqq.:

ΙΩ. ἔστιν τι πρὸς τῷδ', ἢ μόνῳ τῷδ' εὐτυχεῖς;
ΚΡ. δράκοντε μαρμαίροντε παγχρύσῳ γένυι.
ΙΩ. δώρημ' Ἀθάνας, ἢ (codd. ἣ) τέκν' ἐντρέφειν λέγει;

Omitto refellere, quæ excogitata sunt aut ad structuram orationis expediendam aut ad rem declarandam de sancita a Minerva lege infantes huiusmodi serpentum imagunculis exornandi, quæ ipsa satis dure exprimitur verbis ἐντρέφειν τέκνα, omisso præsertim dativo (ἐντρέφειν τέκνα δράκουσι). Illud unum addo, Ioni Atheniensium institutorum ignaro huiusmodi legis in mentem venire non potuisse; contra iniecta mentione operis artificiose elaborati facile oboriebatur cogitatio deæ artium inventricis et præsidis. Itaque scribendum suspicor:

δώρημ' Ἀθάνας, ἢ τέχνην τρέφει, λέγεις;

1481:

λέγεις, λέγεις μοι δόλια κοὐ σαφῆ τάδε.

Nihil doli odoratur Ion plane iam matri conciliatus et

ei fidem habens, sed de obscuritate eorum, quæ mater dixit, queritur. Scribendum videtur:

λέγεις, λέγεις μοι σκολιὰ κοὐ σαφῆ τάδε.

1601 sqq.:

νῦν οὖν σιώπα, παῖς ὅδ' ὡς πέφυκε σός,
ἵν' ἡ δόκησις Ξούθον ἡδέως ἔχῃ,
σύ τ' αὖ τὰ σαυτῆς ἀγάθ' ἔχουσ' εἴης, γύναι.

Pro optativo pravo εἴης nunc e Wakefieldii coniectura editur ἴῃς. Verum non agitur de Creusæ Delphis Athenas redeuntis animi statu, sed de perpetuo futuri temporis habitu; deinde requiritur aliquid, quod contrarium sit nomini δόκησις. Scribendum est una littera addita:

σύ τ' αὖ τὰ σαυτῆς ἀγάθ' ἔχουσ' εἰδῇς, γύναι.

Xuthi lætitiæ in falsa opinione nixæ contraria ponitur certa Creusæ suæ felicitatis scientia.

Cap. II.

Herodotus. *)

Herodoti opus, quod tum, cum Adversaria Critica edebam, multis annis continua opera non legeram, proximis annis converso ad antiquiorem Græciæ historiam animo studiose pertractavi et tum ea, quæ hic subiiciam, annotavi. Initium autem faciam ab eiusmodi loco (I, 27: νησιώτας δὲ τί δοκέεις εὔχεσθαι ἄλλο ἤ, ἐπεί τε τάχιστα ἐπύθοντό

*) Cum in legendo Herodoto uterer utroque Steinii exemplo, non pauca emendavi, quæ postea vidi a Valckenaerio, Reiskio, Krügero, aliis occupata; alia mihi præripuerat civis meus Pingelius partim in libello scholastico, qui inscribitur: *Kritiske Anmærkninger til Herodots 7de, 8de og 9de Bog*, Hauniæ a. 1874 edito, quem philologis exteris commendo, partim in iis, quæ privatim cum Siesbyeo communicavit, velut de l. I, 66 (ὀλίγῳ pro ὀλίγων) et 105 (καὶ ὁρᾶν πάρεστι τοῖς ἀπικνεομένοις).

σε μέλλοντα ἐπὶ σφίσι ναυπηγέεσθαι νέας, λαβεῖν ἀρώμενοι Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ), in quo, quamquam ad eum certæ sententiæ aut saltem verisimilitudinis gradum, quem sequi soleo, pervenire non possum, tamen primas emendationis lineas ducendas eo magis putem, quod nuper imperite de necessitate loci emendandi dubitatum et contra disputatum est. Nam qui omnes difficultates grammaticas facile expediunt, quod, quid agatur, non sentiunt, qualem etiam Herodotus editorem et enarratorem hoc tempore habuit, narrant post interpositam sententiam temporalem non sane longam neque impeditam ad intellectum adiuvandum pro εὔχεσθαι additum esse aliud verbum; obliviscuntur necessario ponendum fuisse ἀρᾶσθαι, quod etiam interpolatoribus quibusdam codicum in mentem venit, deinde, ut toleretur, quod tolerari nullo modo potest, participium, saltem accusativum ponendum fuisse, nominativum ne umbram quidem defensionis habere. (Artificia hæc etiam Krügerus commemoravit, sed, ut hominem prudentem decebat, plane diffidens.) In emendatione tentanda duo tenenda sunt, primum nihil effici debere, quod non apte interponatur inter λαβεῖν et Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ et ad eiusdem rei notionem pertineat, deinde verbi, quod nunc ἀρώμενοι scribitur, postremas litteras nullo modo ex accusativi nota oriri potuisse. Multa mihi conanti maxime probabile visum est, separandas esse litteras in unum conflatas scribendumque esse: λαβεῖν ἄ ρ', ὦ θ ε ο ί, Λυδοὺς ἐν θαλάσσῃ. Perapte interponitur tamquam ex ipsa insulanorum Græcorum sententia et oratione exclamatio demonstrans, quam ridicule et contra rerum naturam in unum coniungantur Lydi et mare. (Ἄρα, igitur, quoniam quidem Crœsus naves ædificet.)

Ibid. 74 (de Syennesi et Labyneto pacem inter Lydos et Medos componentibus et eam nuptiarum communione confirmantibus): Ἀλυάττεα γὰρ ἔγνωσαν δοῦναι τὴν θυγατέρα Ἀρύηνιν Ἀστυάγεϊ τῷ Κυαξάρεω παιδί. Non

tamquam iudices sententia interposita hoc fieri iusserunt, sed persuaserunt regibus Medorum et Lydorum, ut ita facerent, hoc est (usu loquendi Herodoteo et Hippocrateo), *ἀνέγνωσαν*. Litteræ *αν* exciderunt post *αρ*.

Ibid. 78: *αὐτίκα δὲ ἔπεμπε (Κροῖσος) θεοπρόπους ἐς τῶν ἐξηγητέων Τελμησσέων.* Non solum articulus prave omissus ante *Τελμησσέων* mendum arguit, sed ipse genetivus ferri nullo modo potest; longe enim aliter dicitur *ἐς διδασκάλων φοιτᾶν* et similia de iis, qui domum aliquam intrant. Excidit substantivum aut collegium publicum et ordinem vatum et interpretum aut congregandi locum significans. Fortasse scriptum fuerat: *ἐς τῶν ἐξηγητέων τὸ τέλος τῶν Τελμησσέων.*

Ibid. 86 (in Crœsi rogo impositi narratione de Solone): *ἔλεγε δὴ ὡς ἦλθε ἀρχὴν ὁ Σόλων ἐὼν Ἀθηναῖος, καὶ θεησάμενος πάντα τὸν ἑωυτοῦ ὄλβον ἀποφλαυρίσειε οἷα δὴ εἴπας, ὥς τε αὐτῷ πάντα ἀποβέβηκέ οἱ τῇ περ ἐκεῖνος εἶπε κ. τ. λ.* Prorsus ineptum est *οἷα δή* participio præpositum („utpote qui dixisset, quasi dixisset"), neque melius *ἅ δή*. Scribendum: *ὡς .... πάντα τὸν ἑωυτοῦ ὄλβον ἀποφλαυρίσειε, οἷά τε εἴπας, ὥς τε κ. τ. λ.*, „quemadmodum contempsisset quaque oratione".

Ibid. 132 (de ritu sacrificandi apud Persas): *διαθέντος δὲ αὐτοῦ (ὃς θύει) Μάγος ἀνὴρ παρεστεὼς ἐπαείδει θεογονίην, οἵην δὴ ἐκεῖνοι λέγουσι εἶναι τὴν ἐπαοιδήν.* Iure quis miretur, cur in singulis sacrificiis *θεογονία* decantetur, cum præsertim apud Persas nulla omnino fuerit, qualem Græci intelligebant et appellabant, *θεογονία*. Sed manifestius mendum coarguunt ea, quæ sequuntur inde ab *οἵην δή*, quæ verba apertissime significant sacris accini *ἐπῳδήν*, qualis quidem apud Persas in usu sit, ita ut nihil Herodotus de eius formula aut argumento affirmet; itaque Herodotus scripserat: *Μάγος ἀνὴρ παρεστεὼς ἐπαείδει θεοῖς, οἵην δὴ ἐκεῖνοι λέγουσι εἶναι τὴν ἐπαοιδήν.*

Ex *θεοῖς οἴην* geminata voce ortum est *θεογονίην*. Ceterum non intercesserim, si quis pro *λέγουσι* scribi iusserit *θέλουσι*. Non quæritur, qualem dicant *ἐπῳδήν* esse, sed significatur formulam incantandi præscriptam esse Persarum et Magorum lege.

Ibid. 195: *ἐσθῆτι δὲ τοιῇδε χρέονται, κιθῶνι ποδηνεκέϊ λινέῳ, καὶ ἐπὶ τοῦτον ἄλλον εἰρίνεον κιθῶνα ἐπενδύνει καὶ χλανίδιον λευκὸν περιβαλλόμενος*. Perverse copulantur *ἐπενδύνει καὶ . . περιβαλλόμενος* (nam si *χλανίδιον* et *κιθῶνα* coniungi dicas, ineptissime abundat *περιβαλλόμενος*). Prava particula sublata restituetur simul rectior verbi forma: *ἄλλον εἰρίνεον κιθῶνα ἐπενδύνεται, χλανίδιον λευκὸν περιβαλλόμενος*.

II, 7: *ἡ μὲν γὰρ ἐς Πῖσαν ἐξ Ἀθηνέων* (*ὁδὸς*) *καταδεῖ πεντεκαίδεκα σταδίων ὡς μὴ εἶναι πεντακοσίων καὶ χιλίων, ἡ δὲ ἐς Ἡλίου πόλιν ἀπὸ θαλάσσης πληροῖ ἐς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον*. Scribendum sine dubio: *πληροῖ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον*; hoc recte contrarium est illi *καταδεῖν σταδίων*. Expletur numerus, non explentur stadia ad numerum.

Ibid. 8: *τοῦτο μὲν νυν τὸ οὖρος* (ad orientalem partem Ægypti) *τοιοῦτό ἐστι, τὸ δὲ πρὸς Λιβύης τῆς Αἰγύπτου οὖρος ἄλλο πέτρινον τείνει, ἐν τῷ αἱ πυραμίδες ἔνεισι, ψάμμῳ κατειλυμένον, τεταμένον τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ Ἀραβίου τὰ πρὸς μεσαμβρίην φέροντα*. Mire inter ea, quæ ad naturam montis ipsius describendam pertinent (*πέτρινον—ψάμμῳ κατειλυμένον*), interponitur illa de pyramidibus admonitio; sed longe gravius est, quod neque Herodotus alibi neque quisquam umquam contra rerum fidem narravit pyramides in monte Libyco sitas esse, quas omnes novimus, Herodoto ipso primum teste, si teste in tali re opus est, in planitie ad Nilum insurgere. Itaque transpositione peccatum est, qua sublata sic locus sine ulla offensione decurrit: *τὸ δὲ πρὸς Λιβύης τῆς Αἰγύπτου,*

ἐν τῷ αἱ πυραμίδες ἔνεισι, οὖρος ἄλλο πέτρινον τείνει ψάμμῳ κατειλυμένον κ. τ. λ. Apte Herodotus ab orientali parte Ægypti ad occidentalem transiens admonet in hac parte pyramides sitas esse, quas statim legentium animis obiicit, præcipuum et in lectorum exspectatione et ipsius narratione locum tenentes.

Ibid. 25: διεξιὼν τῆς Λιβύης τὰ ἄνω ὁ ἥλιος τάδε ποιέει· ἅτε διὰ παντὸς τοῦ χρόνου αἰθρίου τε ἐόντος τοῦ ἠέρος τοῦ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία καὶ ἀλεεινῆς τῆς χώρης ἐούσης καὶ ἀνέμων ψυχρῶν, διεξιὼν ποιέει οἷόν περ καὶ τὸ θέρος ἐώθεε ποιέειν ἰὼν τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ · ἕλκει γὰρ ἐπ' ἑωυτὸν τὸ ὕδωρ κ. τ. λ. Hanc codicum scripturam Steinius nuper revocavit, et quasi omnia plana ac perspicua essent, in commentario Germanice scripto ne verbo quidem admonuit, quemadmodum intelligenda essent illa καὶ ἀνέμων ψυχρῶν, in quibus ne ipsa quidem orationis forma constat; neque enim illi ἀλεεινῆς τῆς χώρης ἐούσης recte adiungitur, ut audiatur ἐόντων, sine articulo hoc καὶ ἀνέμων ψυχρῶν. Sed hoc leve est, illud gravissimum et eiusmodi, ut occultandæ pravitatis nullum perfugium relinquatur, quod Herodotus primum in interiore Africa frigidos ventos spirare narrat, quam regionem calidissimam ipse ubique describit, deinde hos ipsos ventos vim solis adiuvare in attollenda aqua. Hæc cum rerum naturæ non minus quam Herodoti sententiæ repugnare ac prorsus contrarium dici debere superiores editores intellexissent, pro καὶ ἀνέμων scripserant, licenter sane orationem interpolantes: οὐκ ἐόντων ἀνέμων ψυχρῶν. Et tamen quantum hæc licentia stultæ religioni præstat, codicum scripturam non cum nota mendi retinenti, sed tamquam sanam tacite ponenti! Sed recta illa sententia, quam editores requisiverant, facillime et certissime efficitur, errorisque origo perspicue aperitur hac emendatione: ἀλεεινῆς τῆς χώρης ἐούσης καὶ <ἄνευ> ἀνέμων ψυχρῶν. Excidit præpositio ante vocabulum a tribus litteris iisdem incipiens,

quemadmodum in Plinii Panegyrico cap. 37 sine ante singulorum.*)

Ibid. 49: *οὐ γὰρ δὴ συμπεσεῖν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι· ὁμότροπα γὰρ ἂν ἦν τοῖσι Ἕλλησι καὶ οὐ νεωστὶ ἐσηγμένα.* Ritibus nuper aliunde illatis (*νεωστὶ ἐσηγμένοις*) contrarii sunt non similes ritus (*ὁμότροποι*), sed domi inventi et apud ipsum populum nati, neque Herodotus similem esse ritum Ægyptium et Græcum negat, quamquam levia quædam Melampodem mutasse dicit. Scripserat igitur Herodotus *ὁμότροφα*, simul et domi nata et orta. [Sic iam De la Barre coniecisse apud Krügerum sero video.]

Ibid. 93 (de granis ovorum, quæ pisces feminæ emittant, mares devorent): *εἰσὶ δὲ οἱ κέγχροι οὗτοι ἰχθύες.* Hæc conciliari cum illis, quæ sequuntur (*ἐκ δὲ τῶν περιγινομένων καὶ μὴ καταπινομένων κέγχρων οἱ τρεφόμενοι ἰχθύες γίνονται*) nullo pacto possunt; apertissime enim Herodotus a granis distinguit pisces, qui ex granis non devoratis oriantur. Scripserat Herodotus: *εἰσὶ δὲ οἱ κέγχροι οὔπω ἰχθύες, ἐκ δὲ τῶν περιγινομένων . . . κέγχρων . . ἰχθύες γίνονται.***)

---

*) Hanc emendationem cum in novis annalibus philologicis septentrionalibus vol. 3 p. 141 proposuissem, dixit quædam contra Steinius in Bursiani annalibus philologicis prorsus refutatione indigna. Tantum quod propter editionis suæ consilium interpolatæ illius scripturæ mentionem a se omissam scribit, non omissionem ipsam per se reprehenderam, sed quod ne illo quidem superiorum editorum consensu admonitus esset, ut de sententia et re aliquid cogitaret.

**) Ibid. 121, 5, ubi in sententiis prorsus ex æquo positis mire variatur: *ὅτε τοῦ ἀδελφεοῦ . . . ἀποτάμοι τὴν κεφαλὴν . . . ὅτι . . . καταλύσειε . . . τὸν νέκυν*, et propter hanc causam et propter regulam in syntaxi mea Græca § 132 a not. 1

Ibid. 142: ἐν τοίνυν τούτῳ τῷ χρόνῳ τετράκις ἔλεγον ἐξ ἠθέων τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι· ἔνθα τε νῦν καταδύεται, ἐνθεῦτεν δὶς ἐπανατεῖλαι, καὶ ἔνθεν νῦν ἀνατέλλει, ἐνθαῦτα δὶς καταδῦναι. Primo loco ἀνατεῖλαι corruptum esse manifestum est; neque enim solem narrabant quater ex usitato loco ortum esse (id enim quotidie fiebat), sed quater consuetum locum et situm mutasse, ita ut contraria regione et oreretur et occideret. Herodotus scripsisse videtur: ἐξ ἠθέων τὸν ἥλιον ἀναστῆναι, migrasse. (Sublato, quod Krügerus volebat, simpliciter ἀνατεῖλαι nec oratio nec sententia constat.)

III, 14: καὶ ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ὑπὸ τούτου, εὖ δοκέειν σφι εἰρῆσθαι. Quoniam neque ὡς additum esse a librariis probabile est neque lacunæ ullum indicium sententia facit, scribendum videtur: καὶ ταῦτα ὡς ἀπενειχθῆναι ὑπὸ τούτου, ut Herodotus, oratione in obliquam formam ex recta subito traducta (δοκέειν), etiam temporalem sententiam suo more infinita forma extulerit (synt. Græc. § 169 b).

Ibid. 129 (de Dario cruris luxatione laboranti): τῇ δὲ δὴ ὀγδόῃ ἡμέρῃ ἔχοντί οἱ φλαύρως, οἷα δὴ παρακούσας τις πρότερον ἔτι ἐν Σάρδισι τοῦ Κροτωνιήτεω Δημοκήδεος τὴν τέχνην ἀγγέλλει τῷ Δαρείῳ. Quod παρακούειν enarrant obiter et minus diligenter audire, neque hæc significatio præpositione παρά effici potest, neque ulla est causa, cur hic minor diligentia significetur. Opinor Herodotum scripsisse προακούσας τις πρότερον, geminatione apud eum minime infrequenti (προακούσας — πρότερον).

IV, 6: σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολότους, τοῦ βασιλέος ἐπωνυμίην· Σκύθας δὲ Ἕλληνες ὠνόμασαν.

---

indicatam utroque loco scribendum esse ὅτι, dixi in libello paucis noto, qui inscribitur: *Bemerkungen über einige Puncte der griechischen Wortfügungslehre* (1848) p. 16.

Necessario aut ipsum nomen regis ponendum erat, aut infinite dicendum *βασιλέος τινός*. Sed accusativus *ἐπωνυμίην* nullo exemplo sic ponitur cum genetivo (*ὄνομά μοί ἐστιν ἐπωνυμίην τινός*, etsi recte *ἐπωνυμίην* additur cognomento ipsi). Videtur Herodotus scripsisse: *εἶναι οὔνομα Σκολότους* <*κατὰ Σκολότου*> *βασιλέος ἐπωνυμίην*, librarii oculus in litteris geminatis aberrasse. Sic enim Græce dicitur: *κατ' ἐπωνυμίην τινὸς ὀνομάζεσθαί τι*. (Paulo aliter Krügerus.)

Ibid. 11 (de dissensu Cimmeriorum, utrum armis se contra Scythas defenderent necne): *τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου φέρειν γνώμην ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἴη μηδὲ πρὸ πολλοῦ δεόμενα κινδυνεύειν, τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι κ. τ. λ.* Sic codices fide digni, nisi quod in Angelicano pro *δεόμενα* prima manus scripsit *γινόμενα*. In vera scriptura exquirenda proficisci oportet a *δεόμενα*, quam participii terminationem nemo hic interpositurus erat nisi a superioribus acceptam; ad id participium apte accommodatur *πολλοῦ*; relinquitur primum, ut una littera addita efficiatur præpositio ad *δεόμενα* apta, *πρός*, deinde, quoniam post *πολλοῦ δεόμενα* sententiam non explet, reperiendum est substantivum, quod inter *πολλοῦ* et *δεόμενα* interciderit; quærenti autem proximum se offert *πόνου*, ut efficiatur *πρὸς πολλοῦ πόνου δεόμενα κινδυνεύειν*, periclitari adversus res magnam molestiam et difficultatem habentes. Non pro certa hanc emendationem vendito, sed veram formam orationis me attigisse puto. (*πρὸς πολλοῦ δέους γέμοντα?*) *)

---

*) In talibus locis et interdum tacere præstat et coniecturæ aberranti venia parata esse debet; sed eiusmodi monstra excogitari, ut ex *πολλοῦ* fiat *σποδοῦ* et *πρὸ σποδοῦ κινδυνεύειν* accipiatur de soli patriæ defensione (quasi dicas pro pulvere certare) et deinde his interponatur ex interpolatis codicibus *δεόμενον*, neque structura neque sententia cum reliquis ulla ex parte coniunctum, id vero non ferendum est.

Ibid. 28: κεχώρισται δὲ οὗτος ὁ χειμὼν τοὺς τρόπους πᾶσι τοῖσι ἐν ἄλλοισι χωρίοισι γινομένοισι χειμῶσι. Dativus πᾶσι τοῖσι . . . γινομένοισι χειμῶσι expediri nullo pacto potest; verbo χωρίζεσθαι necessario genetivus adiungendus erat. Post τοὺς τρόπους excidit adiectivum dissimilitudinem significans et dativum regens; id autem adiectivum eius formæ fuit, ut facile post τρόπους propter litterarum similitudinem omitteretur. Scriptum fuerat aut τοὺς τρόπους ἀντίτροπος (ἀλλότροπος) nova adiectivi compositione aut τοὺς τρόπους οὐχ ὁμοιότροπος.

Ibid. 120 (de consilio Scytharum eos, qui belli societatem abnuerant, ad bellum cogendi): εἰ γὰρ μὴ ἑκόντες γε ὑπέδυσαν τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Πέρσας, ἀλλ' ἀέκοντας ἐκπολεμῶσαι. Neque activum verbi genus ferri potest, quoniam necessario, quemadmodum ὑπέδυσαν, ad eos Scythas, qui antea societatem belli declinaverant, refertur, neque aoristus infinitivi, scribendumque necessario ἐκπολεμώσεσθαι.

V, 31: σὺ ἐς οἶκον τὸν βασιλέος ἐξηγητὴς γίνεαι πρηγμάτων ἀγαθῶν, καὶ ταῦτα εὖ παραινέεις πάντα κ. τ. λ. Non agitur de interpretando enarrandove, sed de proponendis consiliis et in aulam (ἐς οἶκον τὸν βασιλέος) introducendis; itaque scribendum est: ἐσηγητὴς γίνεαι πρηγμάτων ἀγαθῶν (hoc est, εἰσηγῇ πρήγματα ἀγαθά).

Ibid. 117 (de oppidis ad Hellespontum a Daurise Persa captis): ταύτας μὲν ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ αἵρεε. Scribendum sine dubitatione: ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστην αἵρεε. In singulis oppidis oppugnandis singulos dies consumptos Herodotus dicit; adiectivum ad præcedens nomen accommodatum a librario est. [Sic iam Nitzschium comm. in Od. I p. 108 scribi voluisse admoneor.]

VI, 128 (de Clisthenis erga procos filiæ benignitate): ὅσον γὰρ κατεῖχε χρόνον αὐτούς, τοῦτον πάντα ἐποίεε

καὶ ἅμα ἐξείνιζε μεγαλοπρεπέως. Quid faciebat (*ἐποίεε*) Clisthenes? Ne quis putet obiectum verbi contineri vocabulo *πάντα*, primum hoc manifesto coniungitur cum *τοῦτον* (per hoc omne tempus), deinde hoc ipsum *πάντα ἐποίεε* nimis infinite dicitur nec ullam habet actionis proprie ad procos pertinentis significationem. Quoniam ipsius verbi probabilis correctio non succurrit (— nam etiamsi *ἐκόσμεε* scribas, nimis infinita significatio sit —), suspicor ante *ἐποίεε* excidisse vocabulum ab iisdem litteris incipiens, ipsius rei, qua de agitur, declarandæ proprium: *τοῦτον πάντα* <*ἐπιστίους*> *ἐποίεε.* Hospitio domi suæ excipiebat.

Ibid. 129 (de procis post cenam musica et disputando certantibus): *προϊούσης δὲ τῆς πόσιος κατέχων πολλὸν τοὺς ἄλλους ὁ Ἱπποκλείδης ἐκέλευσέ οἱ τὸν αὐλητὴν αὐλῆσαι ἐμμελείην.* Non video, quid hoc loco significare possit *κατέχων*, opinorque scribendum *καθελών*, longe ceteris certando superatis superior.

VII, 10, 1 (in oratione Artabani): *ὦ βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλῃσι οὐκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἑλέσθαι, ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρᾶσθαι, λεχθεισέων δὲ ἔστι κ. τ. λ.* Prorsus mirifice idem verbum geminatur, *αἱρεόμενον ἑλέσθαι*, eligentem eligere Vix dubito, quin scriptum fuerit: *τὴν ἀμείνω αἱρεόμενον ἔχεσθαι*, meliorem eligere eamque firmiter tenere.

Ibid. 21: *οἱ μὲν γὰρ νέας παρείχοντο, οἱ δὲ ἐς πεζὸν ἐτετάχατο, τοῖσι δὲ ἵππος προσετέτακτο, τοῖσι δὲ ἱππαγωγὰ πλοῖα στρατευομένοισι, τοῖσι δὲ ἐς τὰς γεφύρας μακρὰς νέας παρέχειν, τοῖσι δὲ σῖτά τε καὶ νέας.* Quod in editionibus ante *στρατευομένοισι* additur *ἅμα*, codices meliores non habent. Si significaretur eos, qui *πλοῖα ἱππαγωγὰ* præberent, ipsos quoque milites præbuisse, scribendum erat *ἅμα αὐτοῖσι στρατευομένοισι.* Præterea duo separantur populorum civitatumque genera, prius eorum,

qui naves bellicas, pedites equitesve præbuerint, alterum, qui, ipsi pugnandi expertes, exercitui cum impedimentis transportando necessaria. Itaque opinor scribendum esse: *τοῖσι δὲ ἱππαγωγὰ πλοῖα* <*τοῖσι*> *στρατευομένοισι*. Et poterat *τοῖσι* non difficulter excidere post litteras *οια*. Ceterum in extremo membro et postremo genere eorum, qui exercitui necessaria præbuerint, mire coniunguntur *σῖτά τε καὶ νέες*, res inter se distantes et diiunctæ, cum præsertim *νέες* magis ad classem ipsam pugnantium pertineant (— in pontibus enim struendis propter singularem usum nominantur adiecto *μακραί* —), hic potius *πλοῖα* exspectentur. Vereor, ne ab Herodoto aliud nomen positum fuerit rem cum cibariis coniunctam significans, sed certi nihil reperio.

Ibid. 127: *τῶν δὲ καταλεχθέντων τούτων ποταμῶν ἐκ Κρηστωναίων ῥέων Ἐχείδωρος μοῦνος οὐκ ἀντέχρησε τῇ στρατιῇ πινόμενος, ἀλλ' ἐπέλιπε*. Valde vereor, ne verbum *ἀντιχρᾶν*, quod pro eo, quod est sufficere, præter hunc locum infra etiam cap. 187 ponitur, errore conflatum sit ex alteroutro duorum huius significationis propriorum; nam aut *ἀπέχρησε* dicendum videtur fuisse aut *ἀντέσχε*.

Ibid. 145: *ἦσαν δὲ πρός τινας καὶ ἄλλους (πόλεμοι) ἐγκεχρημένοι, ὁ δὲ ὦν μέγιστος Ἀθηναίοισί τε καὶ Αἰγινήτῃσι*. Nihil loci hic habere verbum, quod est *ἐγχρῆσθαι*, recte Reiskius intellexit; sed quæ substituit, minus probabilia sunt; opinor scriptum fuisse *ἐνηργμένοι*, de bellis cœptis et susceptis.

Ibid. 170: *ὥστε φόνος Ἑλληνικὸς μέγιστος οὗτος δὴ ἐγένετο πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, αὐτῶν τε Ταραντίνων καὶ Ῥηγίνων, οἳ ὑπὸ Μικύθου τοῦ Χοίρου ἀναγκαζόμενοι τῶν ἀστῶν καὶ ἀπικόμενοι τιμωροὶ Ταραντίνοισι ἀπέθανον τρισχίλιοι οὕτω. αὐτῶν δὲ Ταραντίνων οὐκ ἐπῆν ἀριθμός*. Si vera hæc esset scriptura, significaretur partem civium Rheginorum invitam a Micytho Tarentinis auxilio missam. Sed neque id uno verbo *ἀναγκα-*

ζόμενοι exprimi poterat et dicendum erat *ἀναγκασθέντες*; neque ullo modo probabile est a tyranni procuratore Tarentinis liberis auxilium summissum esse offensa eorum, qui tyranno parerent, voluntate. Repugnat etiam, quod additur, *ἀπικόμενοι τιμωροί*, quod de auxiliaribus sua voluntate adductis, non de militibus imperio tyranni ægre obedientibus apte dicitur. Significatur nimirum res in civitatibus Græcis frequentissimi exempli, partem civium Rheginorum propter tyrannidem exsules vagatos esse eosque se Tarentinis suo consilio adiunxisse. Itaque aut excidisse *φεύγειν* opinor (*φεύγειν ἀναγκαζόμενοι*) aut scribendum: *οἳ ὑπὸ Μικύθου τοῦ Χοίρου ἀναχαζόμενοι τῶν ἀστῶν*, paulo durius posito *ὑπό* apud verbum intransitivum, quemadmodum dicitur *φεύγειν ὑπό τινος*. (Pro *οὕτω* Pingelius probabiliter *οὗτοι*.)

Ibid. 180: *καὶ ἔπειτα τῶν ἐπιβατέων αὐτῆς τὸν καλλιστεύοντα ἀγαγόντες ἐπὶ τῆς πρώρης τῆς νεὸς ἔσφαξαν, διαδέξιον ποιεύμενοι τὸν εἷλον τῶν Ἑλλήνων πρῶτον καὶ κάλλιστον.* Neque alibi reperitur *διαδέξιος*, neque id significare potest, quod volunt, „valde faustum", neque *δέξιον ποιεῖσθαί τινα* per se significare potest bonum omen ex aliquo captare. In litteris *δια* subesse puto vestigium vocabuli sententiæ necessarii: *ἔσφαξαν, ὄρνιθα δέξιον ποιεύμενοι τὸν εἷλον τῶν Ἑλλήνων πρῶτον καὶ κάλλιστον.*

Ibid. 191: *ἡμέρας γὰρ δὴ ἐχείμαζε τρεῖς· τέλος δὲ ἔντομά τε ποιεῦντες καὶ καταείδοντες γόησι οἱ Μάγοι τῷ ἀνέμῳ . . . . ἔπαυσαν τῇ τετάρτῃ ἡμέρῃ κ. τ. λ.* Mendum esse in *γόησι* recte ab aliis intellectum est; nam neque dativus instrumenti de personis hoc loco ferri ullo modo potest, neque *γόησι* aliis Magi utebantur, ipsi *γοητεύοντες*, neque omnino aliis hominibus præter Magos in incantando locus erat. Una littera mutata scribendum est: *καταείδοντες βοῇσι οἱ Μάγοι τῷ ἀνέμῳ.* Clamoribus et eiulationibus ventum placaverunt.

Ibid. 194: *τότε δὲ ἐς τοὺς Ἕλληνας καταπλώσας* (Sandoces, qui olim regis iram effugerat) *ἔμελλε οὐ τὸ δεύτερον διαφυγὼν ἔσεσθαι.* Prorsus perverse pro eo, quod est *ἔμελλε διαφεύξεσθαι*, dicitur *ἔμελλε διαφυγὼν ἔσεσθαι.* Sub *ἔσεσθαι* latet verbum, quod lætitiam et gloriationem devitato periculo significet. Utrum *ἥδεσθαι* fuerit an aliud simile, non definio. (Reiskius et Valckenaerius *περιέσεσθαι.*)

Ibid. 212: *ὡς δὲ οὐδὲν εὕρισκον ἀλλοιότερον οἱ Πέρσαι ἢ τῇ προτεραίῃ ἐνώρων, ἀπήλαυνον.* Valde suspicor ab interpolatore additum *εὕρισκον*, non solum quod verbum alterutrum abundat et inaniter variatur, sed quod, si duo verba Herodotus posuisset, necessario scripsisset *ἑωράκεσαν* (*ὠπώπεσαν*).

VIII, 94: *περιπίπτειν σφι* (Corinthiis fugientibus) *κέλητα θείῃ πομπῇ, τὸν οὔτε πέμψαντα φανῆναι οὐδένα, οὔτε τι τῶν ἀπὸ τῆς στρατιῆς εἰδόσι προσφέρεσθαι τοῖσι Κορινθίοισι. τῇδε δὲ συμβάλλονται εἶναι θεῖον τὸ πρῆγμα.* Sic dicitur *τῇδε δέ*, quasi indicetur secutura explicatio, cur divinitus factam rem putarint; ea vero explicatio superioribus continetur; itaque scribendum est: *τῇ δὴ συμβάλλονται* (propter quam ipsam causam coniectant).

Ibid. 106 (in Hermotimi ad Panionium mangonem verbis): *οἵ (οἱ θεοί) σε ποιήσαντα ἀνόσια, νόμῳ δικαίῳ χρεώμενοι, ὑπήγαγον ἐς χεῖρας τὰς ἐμάς, ὥστε σε μὴ μέμψασθαι τὴν ἀπ' ἐμέο τοι ἐσομένην δίκην.* Prorsus perversus in prædicenda pœnæ severitate aoristus infinitivi, scribendumque *μέμψεσθαι.*

Ibid. 112: *Θεμιστοκλέης δὲ . . . . ἐσπέμπων ἐς τὰς ἄλλας νήσους ἀπειλητηρίους λόγους αἴτεε χρήματα διὰ τῶν αὐτῶν ἀγγέλων, χρεώμενος τοῖσι καὶ πρὸς βασιλέα ἐχρήσατο κ. τ. λ.* Sic codices fide digni (Med., Rom., Flor.); sed quoniam manifesto abundat et sententiam perturbat participium *χρεώμενος*, cui accommodatum esset

τοῖς αὐτοῖς ἀγγέλοις, additur a plerisque *λόγοισι* ante *τοῖσι*, deinde, quod orationis et minarum forma ea, quæ subiicitur, Themistocles nullo modo apud regem uti poterat, pro *βασιλέα* substituitur *Ἀνδρίους*, utrumque licenter. Rectius, opinor, tolletur *χρεώμενος* additum, ut responderet ei, quod sequitur, *ἐχρήσατο*. Non sine causa Herodotus Themistoclem narrat in negotiis diversis iisdem tamen nuntiis usum esse.

IX, 7: *ἅμα δὲ τὸ τεῖχός σφι, τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐτείχεον, καὶ ἤδη ἐπάλξις ἐλάμβανε.* Prava hæc est verborum coniunctio: *ἅμα δὲ τὸ τεῖχός σφι .... καὶ ἤδη ἐπάλξις ἐλάμβανε*, ac ne ipse quidem locus pronominis *σφί* id ad *ἐλάμβανε* referri sinit. Particulæ *καὶ ἤδη* manifesto ostendunt duos separari rei et sententiæ gradus, ut primum munitio continuata dicatur, deinde, quousque iam processerit. Scribendum sine dubio: *ἅμα δὲ τὸ τεῖχός σφι τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἐτειχέετο καὶ ἤδη ἐπάλξις ἐλάμβανε.* Articulus *τό* pro relativo acceptus errorem genuisse videtur.

Ibid. 57: *προτερεόντων δὲ τῶν σὺν Παυσανίῃ, καταδόξας αὐτοὺς ἰθέῃ τέχνῃ ἀπολιπεῖν αὐτόν, ἀναλαβόντα τὸν λόχον τὰ ὅπλα ἦγε βάδην πρὸς τὸ ἄλλο στῖφος.* Amompharetus, qui cedere loco noluerat, cum Pausaniam ceterosque cum eo discedere videret, putavit hoc certo et destinato consilio eos facere, in quo fefellit eum coniectura, nam Pausanias ideo tantum discesserat, quod putabat, si discedendi consilium audacter ostendisset, Amompharetum secuturum esse, quod accidit. Itaque arte Pausaniæ et simulata consilii firmitate permotus est, ut suo ipse consilio relicto Pausaniam sequeretur. Verum et ab hac rerum veritate abhorret *ἰθέῃ τέχνῃ*, et ipsum per se prave dicitur, quoniam contraria sunt, quæ vere et sine ulla simulatione fiunt (*ἰθέῃ*), et quæ arte (*τέχνῃ*). Aut igitur *τέχνῃ* prorsus omittendum aut, quod longe probabilius est, scribendum: *καταδόξας αὐτοὺς ἰθέῃ, <μὴ> τέχνῃ*

ἀπολιπεῖν αὐτόν. Errorem genuit aut litteræ *η* geminatio aut ignoratio vocabuli *ἰθέῃ* absolute pro adverbio positi, quemadmodum alibi *τὴν ἰθέαν* et *ἐκ τῆς ἰθέης*, apud Platonem *εὐθείᾳ περαίνειν.*

Cap. III.

Demosthenes.

Demosthenis orationes inde ab duodevicesima perlegi denuo a. 1875, cum Leptineam scholis enarraturus eram, quas oculorum subito ingravescens hebetudo omittere me coegit. In ea lectione nonnulla annotavi et emendavi, quæ editione non indigna puto.

XVIII, 135: *Οὐκοῦν ὅτε τούτου μέλλοντος ἀπήλασεν ἡ βουλὴ καὶ προσέταξεν ἑτέρῳ, τότε καὶ προδότην εἶναι καὶ κακόνουν ὑμῖν ἀπέφηνεν.* Mendosum esse *τούτου μέλλοντος* pro eo, quod dici debebat, *τοῦτον μέλλοντα λέγειν* vel potius *τοῦτον μέλλοντα σύνδικον στέλλεσθαι,* apparet; itaque varie et librarii interpolarunt et corrigere recentiores tentarunt, nemo probabiliter. Exciderunt litteræ aliquot propter similium viciniam, cum sic scriptum fuisset: *Οὐκοῦν ὅτε τούτου* <*τοῦ δήμου*> *ἑλόντος ἀπήλασεν ἡ βουλὴ κ. τ. λ.*

Ibid. 210: *καὶ παραλαμβάνειν γε ἅμα τῇ βακτηρίᾳ καὶ τῷ συμβόλῳ τὸ φρόνημα τὸ τῆς πόλεως νομίζειν ἕκαστον ὑμῶν δεῖ, ὅταν τὰ δημόσια εἰσίητε κρινοῦντες, εἴπερ ἄξια ἐκείνων πράττειν οἴεσθε χρῆναι.* Non satis erat iudices putare se civitatis animi magnitudinem (*τὸ φρόνημα τὸ τῆς πόλεως*) suscipere, sed ipsum hunc animi habitum reapse suscipere debebant. Itaque prorsus suspicor *νομίζειν* mala manu additum esse Demosthenemque scripsisse tantum: *καὶ παραλαμβάνειν γε ἅμα τῇ βακτηρίᾳ*

κ. τ. σ. τὸ φρόνημα τὸ τῆς πόλεως ἕκαστον ὑμῶν δεῖ κ. τ. λ.

XIX, 231: *τί οὖν μετὰ ταῦτα; Ἀθηναῖοι λαβόντες (ᾔδεσαν μὲν γὰρ πάλαι) τί δέ; τοὺς μὲν χρήματ' εἰληφότας καὶ δῶρα καὶ καταισχύναντας ἑαυτούς, τὴν πόλιν, τοὺς ἑαυτῶν παῖδας, ἀφεῖσαν καὶ νοῦν ἔχειν ἡγοῦντο καὶ τὴν πόλιν εὐθενεῖσθαι· τὸν δὲ κατηγοροῦντα τί; ἐμβεβροντῆσθαι, τὴν πόλιν ἀγνοεῖν, οὐκ ἔχειν ὅποι τὰ ἑαυτοῦ ῥίπτῃ.* Non quæritur, quid Athenienses de statu rei publicæ iudicaverint, sed quid de illorum hominum rei publicæ administratione. Itaque ubi scribitur *εὐθενεῖσθαι*, necessario requiritur activæ significationis verbum ad illos homines pertinens, quemadmodum in altero membro omnia pertinent ad *τὸν κατηγοροῦντα*. Sententiæ satisfacit *καὶ τὴν πόλιν εὖ διαθεῖναι*, litterarum vestigiis minus, ad quæ propius accederet *εὖ θέσθαι*; sed id de rebus bene suo usui accommodandis dicitur, quod hoc loco minus aptum est. Paulo ante neque *τί δέ* neque *τί δαί* verum esse potest; fortasse scriptum fuerat: *λαβόντες (ᾔδεσαν μὲν γὰρ πάλαι ἤδη) τοὺς μὲν κ. τ. λ.*

Ibid. 266 (de Olynthiis): *οὐδὲν αὐτοὺς τούτων ἐδυνήθη σῶσαι, ἀλλὰ πρὶν μὲν ἐξελθεῖν ἐνιαυτὸν τοῦ πολέμου τὰς πόλεις ἁπάσας ἀπωλωλέκεσαν τὰς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ προδιδόντες.* Sic Σ; ceteri *οἱ προδιδόντες*. Utrumque æque perversum est; nam neque Olynthiorum populus, de quo agitur, et quem servari potuisse orator negat, ipse urbes prodiderat, neque proditores urbes amiserant aut omnino in hanc sententiam de interitu Olynthiorum includi possunt. Tollendum simpliciter *προδιδόντες*, inepte additum propter id, quod sequitur, *τοῖς προδιδοῦσιν* (sententiæ accommodari poterat *προδοθείσας*, verum et abundaret neque facile in *προδιδόντες* transisset). [Sic iam Marklandus et alii.] Deinde quæ subiunguntur de proditorum multitudine ad omnia offerenda prompta, in codice Σ sic scri-

buntur: *καὶ Φίλιππος οὐχ ὑπεῖχεν ὑπακούων τοῖς προδιδοῦσιν, οὐδ' εἶχεν ὅ τι πρῶτον λάβῃ*, manifesto in *ὑπεῖχεν* mendo; quod ceteri codices habent, *οὐκέτ' εἶχεν*, redarguit et participium *ὑπακούων* et quod sequitur in altero membro recte scriptum, *οὐδ' εἶχεν*. Scribendum videtur: *καὶ Φίλιππος οὐκ ἐπήρκει ὑπακούων τοῖς προδιδοῦσιν*; non sufficiebat offerentibus se proditoribus recipiendis.

XX, 34: *τί οὖν οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτον τὸν τοιοῦτον περὶ ὑμᾶς γεγενημένον, ἐὰν ἀκούσῃ νόμῳ τὴν ἀτέλειαν ὑμᾶς ἀφῃρημένους αὐτὸν καὶ μηδ' ἂν μεταδόξῃ ποτὲ ψηφισαμένους ἐξεῖναι δοῦναι;* Si participium *ψηφισαμένους* cum *ἐξεῖναι δοῦναι* coniungeretur, necessario præsens poneretur tempus, et tamen totum abundaret, nisi scriberetur *μεταψηφιζομένους*. Scribendum: *μηδ' ἂν μεταδόξῃ ποτὲ ψηφισαμένοις, ἐξεῖναι δοῦναι*, ne si decreti quidem vos pœnituerit.

XXI, 41: *ἃ δ' ἂν ἐκ πολλοῦ συνεχῶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρὰ τοὺς νόμους πράττων τις φωρᾶται, οὐ μόνον δήπου τοῦ μὴ μετ' ὀργῆς ἀπέχει, ἀλλὰ καὶ βεβουλευμένως ὁ τοιοῦτος ὑβρίζων ἐστὶν ἤδη φανερός.* Quamquam de particula *μή* in Græco sermone apud infinitivum ad nostrum sensum abundanti diligenter quæsivi exposuique in libello syntaxi meæ Græcæ adiuncto (*Bemerkungen über einige Puncte der griechischen Wortfügungslehre* p. 47 sqq.), tamen non video, quomodo dici possit *ἀπέχει τοῦ μὴ μετ' ὀργῆς*, cum hoc intelligatur: „abest ab eo, ut iratus faciat fiatve". Valde vereor, ne scriptum fuerit a Demosthene: *οὐ μόνον δήπου τὸ μὴ μετ' ὀργῆς ἀπέχει*, rariore illo usu verbi *ἀπέχειν*, quo dicitur de iis, quæ iam acceperimus teneamusque, ut hæc sit sententia: non solum impressam habet et continet notam rei non ira factæ, hoc est, non solum caret excusatione rei per-

iram factæ. Exempla verbi iam Demosthenis ætate sic positi habet altera lexici Papii editio.

Ibid. 97: *εἶθ' ὑμεῖς τὸν οὕτως ὠμόν, τὸν οὕτως ἀγνώμονα .... τοῦτον ὑβρίζοντα λαβόντες εἴς τινα τῶν πολιτῶν ἀφήσετε, καὶ μήθ' ἑορτῆς μήτε ἱερῶν μήτε νόμου μήτ' ἄλλου μηδενὸς πρόνοιαν ποιούμενον οὐ καταψηφιεῖσθε; οὐ παράδειγμα ποιήσετε;* Omni sermonis usui repugnat *καταψηφίζεσθαι* cum accusativo coniunctum. Præterea *πρόνοιαν ποιεῖσθαι ἑορτῆς καὶ ἱερῶν καὶ νόμου*, hoc est, prospicere sacris cet., non de eo dicitur, qui sacra et legem reveretur nec violat, sed de eo, qui curat, ut ea inviolata ab aliis serventur. Scribendum est igitur: *καὶ μήθ' ἑορτῆς μήτε ἱερῶν μήτε νόμου μήτ' ἄλλου μηδενὸς πρόνοιαν ποιούμενοι οὐ καταψηφιεῖσθε;* hoc est: neglectaque sacrorum et legis omniumque aliorum cura et tutela non condemnabitis? Interrogationi negativæ futuri temporis imperandi vim habenti additur participium declarans, quid adiunctum sit neglecto imperio. Si iudices non condemnaverint, neque sacris neque legi prospexerint. [Sic Lambinus.]

Ibid. 114: *Οὕτω τοίνυν οὗτός ἐστιν ἀσεβὴς καὶ μιαρὸς καὶ πᾶν ἂν ὑποστὰς εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι, εἰ δ' ἀληθὲς ἢ ψεῦδος ἢ πρὸς ἐχθρὸν ἢ φίλον ἢ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' οὐδ' ὁτιοῦν διορίζων, ὥστ' ἐπαιτιασάμενός με φόνου ... εἴασε μέν με εἰσιτήρια ὑπὲρ τῆς βουλῆς ἱεροποιῆσαι κ. τ. λ.* Manifestum est inter hæc *πᾶν ἂν ὑποστὰς εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι, εἰ δ' ἀληθὲς ἢ ψεῦδος ... οὐδ' ὁτιοῦν διορίζων* non posse interponi *ἀλλά*. Scribendum: *ἢ τὰ τοιαῦτ' ἄλλ'* (*ἄλλα*), *οὐδ' ὁτιοῦν διορίζων*. Nihil curat homo impius, quæ faciat dicatque, vera sint an falsa, utrum amicum an inimicum attingant, neque alia huiusmodi, quæ curare et quærere homines honesti solent.

Ibid. 125: *δόντα λόγον καὶ ὑποσχόντα κρίσιν περὶ ὧν ἄν τις ἐγκαλῇ, τότ' ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδίκως ἐφ' αὐτὸν*

ἐλθόντας χρή, καὶ τότ' ἂν ἀδικοῦντα ὁρᾷ τις, οὐ προαναρπάζειν κ. τ. λ. In his καὶ τότ' ἂν ἀ. ὁρᾷ τις nulla est orationis structura; erit recta et legitima, si scripseris: καὶ τότ' ὅτ' ἂν ἀδικοῦντα ὁρᾷ τις. Duæ ponuntur iuste adversarios persequendi condiciones, prior, ut ipse te iudicio defenderis, altera, ut adversarios reapse in aliquo facinore deprehenderis. Ceterum recte Bekkerus et superiores cum deterioribus codicibus ἀδικοῦντας scribunt, alioquin debebat esse: ἀδικοῦντά τινα, minus apte concurrentibus τινά et τίς.

Ibid. 189: εἰ μέντοι ῥήτωρ ἐστὶν οἵους ἐνίους τῶν λεγόντων ἐγὼ καὶ ὑμεῖς δὲ ὁρᾶτε, ἀναιδεῖς καὶ ὑφ' ὑμῶν πεπλουτηκότας, οὐκ ἂν εἴην οὗτος ἐγώ. Nihil est ὑπὸ τοῦ δήμου πλουτεῖν, quoniam in verbo πλουτεῖν nulla huiusmodi patiendi significatio fingi potest, qualis est verbi causa, cum dicitur θνήσκειν ὑπό τινος. Neque populus ipse huiusmodi homines, de quibus agitur, ditabat, sed illi populum defraudantes peculatu divitias corradebant, hoc est, ἀπὸ τοῦ δήμου ἐπλούτουν. Scribendum igitur ἀφ' ὑμῶν. [Sic iam Cobetus.]

XXII, 20: ὅτι τοίνυν οὐδ' αἴτιος ἄλλος οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶ τοῦ μὴ πεποιῆσθαι τὰς ναῦς, τοῦτο σαφῶς ὑμῖν ἐπιδείξω· ἀνελοῦσα γὰρ ἡ βουλὴ τὸν νόμον τοῦτον ἐχειροτόνησεν αὐτῇ. Sic Σ. Qui interpolate αὐτήν scripserunt, ut nihil de sententia dicam (quid est enim, senatum semet ipsum creasse?), non animadverterunt τοῦτον obiecti loco pertinere ad ἐχειροτόνησεν, non solum quod bis supra in hac ipsa paragrapho simpliciter ὁ νόμος dicitur, non οὗτος ὁ νόμος, sed quod necessario Androtionis persona in hanc sententiam includi et cum senatus facto coniungi debet, quoniam alioquin nulla eius culpa significatur. Senatus igitur Androtionem ἐχειροτόνησεν et munus ei aliquod demandavit; quodnam id fuit? In hac enim ipsa muneris demandatione tota argumentatio posita est.

Rem manifestam faciunt et tota oratio, in qua agitur de decreto ab Androtione ad populum de senatu laudando et coronando lato, et dativus *αὐτῇ*, ipsa denique litterarum vestigia. Scripserat enim Demosthenes: *τοῦτον ἐχειροτόνησεν <ἐπαινέτην> αὐτῇ*. Senatus cum legem de triremibus faciendis sustulisset, hunc ipsum Androtionem subornavit, qui nihilo minus de se laudando ad populum ferret, eumque sibi laudatorem creavit, ex quo apparere orator significat, eius in tota re præcipuas partes fuisse. Non nimis difficulter ante *αὐτῇ* excidit *ἐπαινέτην*. Unum addo proprium esse nomen *ἐπαινέτου*, quoniam decretum *ἐπαινεῖν καὶ στεφανοῦν τὴν βουλὴν* iubebat.

Ibid. 33: *Περὶ μὲν τοίνυν τοῦ νόμου, καθ' ὃν ὠφληκότος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τῷ δημοσίῳ χρήματα καὶ οὐκ ἐκτετικότος οὐκ ἔξεστι λέγειν οὐδὲ γράφειν τούτῳ, ταῦτα δίκαια λέγειν ἂν ἔχοιτε εἰκότως, ἐὰν φῇ δεῖν ἡμᾶς αὐτὸν ἐνδεικνύναι.* Non hæc argumenta opponi Androtioni suffugia quærenti poterant, quoniam de ea lege, ad quam nunc demum transitur, nihil ante dictum erat, sed in hac lege eadem ratione Androtioni occurri poterat, qua in superiore orator ei occurrerat. Scribendum igitur: *ταῦτα δίκαια*. (Debebat præterea dici aut *ταῦτα τὰ δίκαια*, ut *δίκαια* pro substantivo esset, aut *ταῦτα δικαίως*.)

XXIII, 142: *ἐν δὴ Λαμψάκῳ τινὲς ἄνθρωποι γίγνονται δύο· Θερσαγόρας ὄνομ' αὐτῷ, θατέρῳ δ' Ἐξήκεστος.* Quis umquam in ulla lingua sic loquitur, ut duobus significatis hominibus subiungat ei nomen esse hoc, alteri illud, ac non sic dicit, alteri nomen esse hoc, alteri illud? Atque ad hanc formam scripsit etiam Demosthenes: *Θερσαγόρας ὄνομ' αὐτῶν <θατέρῳ>, θατέρῳ δ' Ἐξήκεστος.* Omissum errore alterum *θατέρῳ* effecit, ut, quoniam dativus aperte desiderabatur, detracta littera *ν* fieret *αὐτῷ*.

XXIV, 41: *ὅλος μὲν γάρ ἐστιν ἅπασιν ἐναντίος*

τοῖς οὖσι, μάλιστα δὲ τούτῳ. Non huic legi, quæ proxime commemorata est, contraria maxime erat ea, quæ accusatur, hoc est, ipsa sibi (— nam ipsa illa commemorata erat —), sed cum universa omnibus, quæ exstabant, legibus contraria erat, tum maxime hoc, de quo dictum erat, eius caput. Scriptum igitur fuerat: μάλιστα δὲ τοῦτο, atque inter se referuntur tota lex et pars eius.

Ibid. 115: ᾤετο γὰρ δεῖν τόν γε τὰ αἰσχρὰ ἔργα ἐργαζόμενον μὴ ἃ ὑφείλετο μόνον ἀποδόντα ἀπηλλάχθαι (πολλοὶ γὰρ ἂν αὐτῷ ἐδόκουν οὕτω γ' οἱ κλέπται ἔσεσθαι, εἰ μέλλοιεν λαθόντες μὲν ἕξειν, μὴ λαθόντες δ' αὐτὰ μόνον καταθήσειν ἃ ὑφείλοντο) κ. τ. λ. Tollendum necessario ἄν, quod neque cum ἐδόκουν coniungi potest (— neque enim hoc legis auctori visum esset, sed videbatur —), neque cum ἔσεσθαι. [Sic Cobetus.]

Ibid. 201: καίτοι ὅστις μέλλων κληρονομήσειν τῆς ἀτιμίας, ἂν ἐκεῖνός τι πάθῃ, μὴ οἴεται δεῖν ἐκτῖσαι, ἀλλὰ κερδαίνειν, ὃν ἐκεῖνος ζῇ χρόνον, ἀξιοῖ τοῦτο τὸ κέρδος, τίνος ἂν ὑμῖν ἀποσχέσθαι δοκεῖ; Lucrum, quod Timocrates turpiter non spernit, positum est in eo ipso, quod, quamdiu pater vivat, non exsolvat, quod is rei publicæ debeat; itaque hoc tempus lucri facit, κερδαίνει τοῦτον τὸν χρόνον, non per hoc tempus aliud lucrum quærit aut habet. Valde vereor, ne verba τοῦτο τὸ κέρδος addita sint ab aliquo, qui sententiam verborum κερδαίνειν, ὃν ἐκεῖνος ζῇ χρόνον non intellexerit.

Ibid. 209: (Timocrates) νόμον τέθεικε φανερῶς, ὃς οὐκ ἀνοίγνυσι τὸ δεσμωτήριον, ἀλλὰ καθαιρεῖ, προσπεριείληφε δὲ καὶ τὰ δικαστήρια. τίς γὰρ ἢ τούτων ἢ ἐκείνων χρεία, ὅταν οἷς τετίμηται δεσμοῦ λύωνται, κἂν τὸ λοιπὸν τιμήσητέ τῳ, μηδὲν ὑμῖν ᾖ πλέον; Necessario scribendum: τίς γὰρ ἢ τούτων (τῶν δικαστηρίων) ἢ ἐκείνου (τοῦ δεσμωτηρίου) χρεία; Pronominis numerus ab oscitante librario accommodatus est ad τούτων.

Ibid. 217: *οὗτος τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ νόμῳ φαίνεται κακῶς ἐπιχειρῶν ὑμᾶς ποιεῖν, δι' οὗ τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσιν εἰσὶν αἱ τιμωρίαι.* Nulla una lex intelligi potest nisi ipsa Timocratis; verum ea non continebantur, sed tollebantur nocentium pœnæ. Et eas et totam rem publicam orator dixerat contineri *τοῖς νόμοις* maximeque iis legibus, quæ de pœnis et præmiis essent. Itaque scripserat orator: *ἐν τούτῳ φαίνεται κακῶς ἐπιχειρῶν ὑμᾶς ποιεῖν, δι' οὗ τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσιν εἰσὶν αἱ τιμωρίαι*, in eo ipso, quo pœnæ continentur, hoc est, *τοῖς νόμοις*. Qui non intellexerat *ἐν τούτῳ* generatim dici, addidit *τῷ νόμῳ*.

XXVII, 54: *καὶ μαρτυρίαν μὲν οὐδεμίαν ἐνεβάλετο τούτων ὁ ταῦτ' εἰπεῖν ἀξιώσας, ψιλῷ δὲ λόγῳ χρησάμενος ὡς πιστευθησόμενος δι' ἐκείνων.* Perspicuum est pronomen *ἐκείνων*, sive pro masculino sive pro neutro accipias, nihil omnino habere, quo referatur; requiritur autem significatio fidei inaniter et sine ullo argumento habendæ: scriptumne fuit *διὰ κενῶν* simili usu, atque *διὰ κενῆς* et *διάκενος* dicitur?

XXIX, 1: *Εἰ μὴ πρότερόν μοι δίκης γενομένης πρὸς Ἄφοβον, ὦ ἄνδρες δικασταί, συνῄδειν πολλῷ τούτων μείζω καὶ δεινότερ' αὐτοῦ ψευσαμένου ῥᾳδίως ἐξελέγξας διὰ τὴν περιφάνειαν τῶν ἀδικημάτων, θαυμασίως ἂν ὡς ηὐλαβούμην μὴ καὶ νῦν οὐ δυνηθῶ δεῖξαι πῇ παρακρούεταί ποθ' ἕκαστα ὑμᾶς αὐτῶν.* Neque *ποτέ* aptum est, neque apte *ἕκαστα* subiecti locum tenet, qui manifesto Aphobo debetur. Scribendum opinor: *πῇ παρακρούεται καθ' ἕκαστα ὑμᾶς αὐτῶν* (*τῶν ἀδικημάτων*).

XXX, 14: *ὥσθ' ὑμῖν γενέσθαι φανερὸν ὅτι, εἰ μὴ καὶ ἐπὶ τούτοις ἀλλ' ἐπὶ τῷ διὰ ταχέων ἀποδοῦναι τἀργύριον εἶχον, οὐκ ἄν ποτ' ἀπέδοσαν οὐδ' ἂν προεῖντο.* Neque *ἐπὶ τούτοις*, quo pronomen referatur, habet, neque

apparet, cui contrarium referatur alterum illud *ἐπὶ τῷ διὰ ταχέων ἀποδοῦναι*. Recta omnia erunt, si scripseris *ἐπὶ τόκοις*. Pecunia, quam orator ab Onetore et eius consortibus redditam esse negat, aut mutua eis data ita esse poterat, ut usuram solverent, aut ea condicione deberi, ut statim solvenda esset. Itaque, ne si hac quidem posteriore ratione deberetur, eos eam reddituros fuisse ostendit.

XXXI, 14: *τὸν δὲ καταδικασάμενον .... ἠναγκάσθαι τοιαῦτα παθεῖν, κεκομισμένον μηδ' ὁτιοῦν, καὶ ταῦτ' ἐθέλοντα ποιεῖν ὑμῖν αὐτοῖς, εἴ τι τῶν δεόντων ἐβούλεσθε πράττειν.* Quo significatu *ποιεῖν τινι* absolute nullo addito dicatur, nescio. Opinor scribendum esse *πονεῖν ὑμῖν αὐτοῖς*, vobis laborem et operam navare.

XXXV, 54: *ὅπερ οὖν ἐν ἀρχῇ ὑπεθέμην τοῦ λόγου, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἀδικεῖσθε οὐδὲν ἧττον τῶν δόντων ἡμῶν τὰ χρήματα. σκοπεῖτε δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, πῶς συναδικεῖσθε, ἐπειδάν τις τῶν νόμων τῶν ὑμετέρων κρείττων ἐγχειρῇ εἶναι ....., πῶς οὐκ ἀδικεῖ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος καὶ ὑμᾶς;* Sententia, quæ ab *ὅπερ* incipit, caret apodosi; contra ei, quæ incipit a *σκοπεῖτε δ'*, interposita per *ἐπειδάν* temporis condicionisque significatione, prave superadditur et adhæret interrogatio illa *πῶς οὐκ ἀδικεῖ κ. τ. λ.* Recta oratio efficietur sublato *δ'* post *σκοπεῖτε* verbisque sic interpunctis: *ὅπερ οὖν ἐν ἀρχῇ ὑπεθέμην τοῦ λόγου, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἀδικεῖσθε οὐδὲν ἧττον τῶν δόντων ἡμῶν τὰ χρήματα, σκοπεῖτ', ὦ ἄνδρες δικασταί* (*σκοπεῖτ' ἤδη, ὦ ἄνδρες δικασταί?*), *πῶς συναδικεῖσθε. ἐπειδάν τις τῶν νόμων τῶν ὑμετέρων κρείττων ἐγχειρῇ εἶναι ....., πῶς οὐκ ἀδικεῖ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος καὶ ὑμᾶς;*

XXXVI, 47: *ὑβρίζεις μὲν σαυτὸν καὶ τοὺς γονέας τεθνεῶτας, προπηλακίζεις δὲ τὴν πόλιν, καὶ ἃ διὰ τῆς τούτων φιλανθρωπίας ἀπολαύσας εὕρετο ὁ σὸς πατὴρ καὶ μετὰ ταῦτα Φορμίων οὑτοσί, ταῦτα ἀντὶ τοῦ κοσμεῖν*

καὶ περιστέλλειν, ἵνα καὶ τοῖς δοῦσιν ὡς εὐσχημονέστατα ἐφαίνετο καὶ τοῖς λαβοῦσιν ὑμῖν, ἄγεις εἰς μέσον, δεικνύεις, ἐλέγχεις, μόνον οὐκ ὀνειδίζεις κ. τ. λ. Agitur de civitate Atheniensi accusatoris patri et Phormioni non honestissimas ob causas liberalitate populi data. De fructu, quèm ex aliqua re aut ex liberalitate alicuius capias, Græce *ἀπολαύειν τί τινος* dicitur; quod hoc loco scribitur, *ἀπολαύειν τι διά τινος*, nusquam reperitur adeoque usui loquendi perfrequenti repugnat, ut tollenda simpliciter præpositio videri possit. Sed origo mendi perspicietur, si scripserimus: *ἃ ἰδίᾳ τῆς τούτων* (populi) *φιλανθρωπίας ἀπολαύσας εὕρετο ὁ σὸς πατήρ.* Aptissime privatum et proprium fructum ex populi beneficio et liberalitate accusatoris pater et Phormio accepisse dicuntur. *Ἰδίᾳ* in *δι' ἃ* a librariis commutatum in Platonis Euthyphrone ostendi Adv. Crit. I p. 367.

XLII, 7: *τέλος δ', ἵνα μὴ μακρολογῶ, καταστήσας φυλάττειν ἔνδον τινάς, καὶ νὴ Δί' ἀπειπὼν καὶ κωλύσας τοὺς ὀνηλάτας μὴ ἐξάγειν τὴν ὕλην ἐκ τῆς ἐσχατιᾶς (πρὸς γὰρ τῇ ἄλλῃ οὐσίᾳ τῇ Φαινίππου, ὦ ἄνδρες δικασταί, καὶ αὕτη πρόσοδος μεγάλη ἐστὶν αὐτῷ· ἓξ ὄνοι δι' ἐνιαυτοῦ ὑλαγωγοῦσι . . . . .) τούτοις ἀπειπών, ὥσπερ λέγω, τῆς ὕλης μὴ ἅπτεσθαι, καὶ ἐπαγγείλας ἐπὶ τὰ ἱερὰ Φαινίππῳ κατὰ τὸν νόμον ἀπαντᾶν, ᾠχόμην ἀπιὼν εἰς ἄστυ.* Pravum esse *καὶ κωλύσας* ostendunt, quæ infra (§ 9) dicuntur, ex quibus apparet Phænippum uno intermisso die ligna, ut soleret, ex agro exportasse; itaque is, pro quo orator dicit, non impediverat, quo minus agasones ligna exportarent, sed impedire voluerat idque præceperat hominibus a se in custodia relictis, atque hoc confirmant codices optimi, qui scriptum habent: *καὶ νὴ Δί' ἀπειπὼν κωλῦσαι τοὺς ὀνηλάτας μὴ ἐξάγειν κ. τ. λ.* Verum de iubendo *ἀπειπεῖν* nullo modo dici potest. Scripserat Demosthenes: *καὶ νὴ Δία εἰπὼν κωλῦσαι τοὺς ὀνηλάτας.* Pro hoc *εἰπὼν κωλῦσαι* deinde post parenthesin unum

verbum substituitur *ἀπειπών (τοῖς ὀνηλάταις) .... μὴ ἅπτεσθαι κ. τ. λ.*, idque errore in superiorem locum retractum est.*)

XLIII, 83: *μηδ' ἐπιτρέψητε τούτοις ἔχειν τὰ μὴ προσήκοντα, ἀλλ' ἀποδοῦναι ἀναγκάσετε εἰς τὸν Ἁγνίου οἶκον τοῖς προσήκουσι τοῖς Ἁγνίου.* Non agitur de certis quibusdam rebus Hagniæ patrimonio et hereditati restituendis, sed de tota hereditate Hagniæ propinquis reddenda. Itaque necessario scribendum est: *ἀποδοῦναι ἀναγκάσετε τὸν Ἁγνίου οἶκον τοῖς προσήκουσι τοῖς Ἁγνίου.*

XLIV, 59: *ἔτι τοίνυν ἐπὶ τὸ τῶν διαμαρτυρούντων μέρος οὔτε δικαστήρια ἦν ἂν οὔτε ἀγῶνες ἐγίγνοντο· κωλύει γὰρ πάντα ταῦτα τὸ τῶν διαμαρτυριῶν γένος κ. τ. λ.* Sententia perspicue hæc est, si per *τοὺς διαμαρτυροῦντας* staret, nulla iudicia, nullas lites futuras. Id Græce dicitur: *ἔτι τοίνυν, τὸ τῶν διαμαρτυρούντων μέρος, οὔτε δικαστήρια ἦν ἂν οὔτε ἀγῶνες ἐγίγνοντο.* Præpositio *ἐπί* in hoc loquendi genere accusativo addita neque exemplo ullo defenditur neque ulla significationis analogia. Et tamen eius addendæ causa fuit ignoratio usus perfrequentis nominis *τὸ (τινος) μέρος*, „quantum ad aliquem attinet, quod per eum stat". [Sic iam Cobetus.]

Ibid. 66: *δικαίως γὰρ ὁ νομοθέτης, οἶμαι, ὥσπερ καὶ τὰς ἀτυχίας τῶν οἰκείων καὶ τὰς ἐκδόσεις τῶν γυναικῶν τοῖς ἐγγυτάτω γένους προσέταττε ποιεῖσθαι, οὕτω καὶ τὰς*

---

*) Orat. XL § 9 et 10 prorsus incredibile fingitur anacoluthon in sententia facile decurrenti. Utrum tamen simpliciter tollenda sint verba *μεθ' ὧν οὗτος* et deinde *δέ* post *συνόδων*, ut sic scribatur: *ἐπειδὴ δ' οὑτοσὶ ..... ἑλών, ἐδικάζετό μου τῷ πατρὶ φάσκων υἱὸς εἶναι ἐκείνου, συνόδων γιγνομένων πολλῶν κ. τ. λ.*, an occultius aliquod mendum subsit, non definio.

κληρονομίας καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν τοῖς αὐτοῖς ἀποδέδωκεν. Sententia perspicua est, quibus onera et incommoda propinquitatum lex imponat, iisdem eam commoda et utilitates earum iure tribuere. In verbis, ut nunc scribuntur, primum ipsa inæqualitas membrorum inter se relatorum offendit, quod in priore *προσέταττε ποιεῖσθαι* scribitur addito infinitivo, in altero solum *ἀποδέδωκεν*, deinde autem multo gravius, quod *ποιεῖσθαι* nullo modo ad *ἀτυχίας* accommodari potest nec tamen alterum substantivum simpliciter cum *προσέταττε* coniungi, alterum cum *ποιεῖσθαι*. Apparet prorsus tollendum esse *ποιεῖσθαι*, pro quo opinor etiam Græce *ποιεῖν* dicendum fuisse. *Τὰς ἀτυχίας* intelligi calamitatum sublevationem, quemadmodum *ἐκδόσεις* dotium comparationem, non opus est dici.

XLVII, 7 et 8: *οἵ γε οὐδὲ νῦν πω τολμῶσι τὸ σῶμα τῆς ἀνθρώπου παραδοῦναι, καθὰ ἔφασαν προκαλέσασθαι τὸν Θεόφημον καὶ ἐμαρτύρησαν αὐτῷ, καὶ τὴν μὲν μαρτυρίαν ἔργῳ βεβαιῶσαι ὡς ἀληθής ἐστι, καὶ τοὺς μάρτυρας ἀπηλλάχθαι τοῦ ἀγῶνος, παραδόντος τὸ σῶμα τῆς ἀνθρώπου, τὴν δ' ἄνθρωπον περὶ τῆς αἰκίας βασανίζεσθαι κ. τ. λ.* Si verum esset *παραδόντος*, audiri deberet *Θεοφήμου* aut *τούτου*, quod fieri nullo pacto posse manifestum est, quoniam ipsum pondus sententiæ in hoc nomen aut pronomen incideret et in tota hac periodo de voluntate et actione testium agitur (*οἵ γε οὐδὲ νῦν πω τολμῶσι κ. τ. λ.*). Scribendum est necessario *π α ρ α δ ό ν τ α ς*. Ipsi se testes liberare iudicio *ψευδομαρτυριῶν* debuisse significantur, tradita in quæstionem ancilla, quoniam ita cum Theophemo propinquitate et rerum communione coniuncti sint, ut in hac re eandem atque Theophemus potestatem habeant; cf. § 9. Ceterum remanet duritia orationis in coniunctione infinitivi simplicis (*βεβαιῶσαι*) et accusativi cum infinitivo idem subiectum habentis, ad quod verbum, unde pendet, refertur (*οἵ γε . . . τολμῶσι*).

Significatur quodam modo effectus *τοῦ τολμᾶν*: „non in animum inducunt testimonium suum reapse confirmare et efficere, ut testes (— sunt autem ipsi —) liberentur“.

Ibid. 10: *καὶ τούτων οὐ προσποιουμένων, ἀλλὰ λόγῳ μὲν μαρτυρούντων τὰ ψευδῆ, ἔργῳ δὲ οὐ παραδιδόντων τὴν ἄνθρωπον.* Quid hic significet *προσποιουμένων*, excogitare nequeo; neque enim simulasse orator negat adversarios, sed potius simulationis accusat. Sine dubio scribendum est *οὐ προσιεμένων.* Non admisisse adversarios suas preces postulationesque dicit.

Ibid. 19 et 20: *διότι δέ, ἐγὼ ὑμῖν διηγήσομαι. ἔτυχεν ἐκπλεουσῶν τριήρων καὶ βοήθεια ἀποστελλομένη διὰ τάχους.* Quid sit *ἔτυχε βοήθεια ἀποστελλομένη*, omnes norunt; quid *ἔτυχεν ἐκπλεουσῶν τριήρων*, nemo, opinor. Quid dici debeat, satis manifestum est, casu accidisse, ut eo tempore triremes enavigarent et expeditio mitteretur. Videat mihi nunc aliquis, quam leni medicina verum restituatur remoto errore, quo librarius duas voces in unam conflavit, deinde hanc una littera addita explevit; scriptum enim fuerat: *ἔτυχεν ἔκπλους ὢν τριήρων καὶ βοήθεια ἀποστελλομένη διὰ τάχους.*

LI, 11: *θαυμάζω δ᾽ ἔγωγε τί δή ποτε τῶν μὲν ναυτῶν τοὺς ἀπολειπομένους, ὧν τριάκοντα δραχμὰς ἕκαστος ἔχει μόνας, δέουσι καὶ κολάζουσιν οὗτοι· τῶν δὲ τριηράρχων τοὺς μὴ συμπλέοντας, ὧν τριάκοντα μνᾶς εἰς ἐπίπλουν εἴληφεν ἕκαστος, οὐ ταὐτὰ ποιεῖθ᾽ ὑμεῖς κ. τ. λ.* Non ad incurrendum in hostium naves aut præsidia, quod *ἐπίπλους* significat, sed ad enavigandum et expeditionem nave bene instructa suscipiendam trierarchi pecuniam accipiebant. Itaque scribendum est *εἰς ἀπόπλουν.* Nam si quis potius *εἰς ἔπιπλα* scribendum putaverit, primum obstat mutatio violentior, deinde quod in re navali *σκεύη* potius quam *ἔπιπλα* appellantur.

LIII, 24: *ἡγούμην γὰρ οὐ προσήκειν ἐμοὶ ἰδιώ-*

τῇ ὄντι τοὺς δημοσίους βασανίζειν· οὔτε γὰρ τῆς βασάνου κύριος ἐγιγνόμην οὔτε καλῶς ἔχειν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐμὲ κρίνειν. Post *οὔτε . . . ἐγιγνόμην* non potest in altera rationis reddendæ parte prorsus ex æquo posita rediri ad infinitivum. Scribendum necessario est *οὔτε καλῶς ε ἶ χ ε τὰ λεγόμενα κ. τ. λ.*

LVI, 24: *ὧν μέντοι αὐτοὶ ἦσαν κύριοι, οὐ ταῦτ' ἀπέστελλον πάντα δεῦρο, ἀλλ' ἐκλεγόμενοι τίνων αἱ τιμαὶ ἐπετέταντο.* Oratio in extremis verbis prorsus non cohæret, pravissimeque ponitur pronomen interrogativum. Omnia recta erunt litteris melius separatis: *ἐκλεγόμενοί τ ι ν' ὧ ν αἱ τιμαὶ ἐπετέταντο.* Eligebant quædam, quorum pretia aucta erant, eaque mittebant.

LVII, 19: *ἐγὼ δ' ἐξ αὐτῶν τούτων μάλιστ' ἂν οἶμαι ὑμῖν ἐμαυτὸν Ἀθηναῖον ὄντα ἐπιδείξειν.* Scribendum esse aut: *μάλιστ' οἶμαι ὑμῖν . . . ἐπιδείξειν* aut: *μάλιστ' ἂν οἶμαι ὑμῖν . . . ἐ π ι δ ε ῖ ξ α ι*, nemo, opinor, nunc negabit, errore omni in hoc particulæ usu pridem sublato. Cf. Adv. Crit. I p. 41 in imo margine. [Sic fere Westermannus.]

LVIII, 41: *μηδὲ νομίζειν κυριωτέρους δεῖν εἶναι τοὺς νόμους, ἂν εὖ τις τοῖς ὀνόμασι συμπλέξας αὐτοὺς τούτους ὑμῖν παράσχηται, τῶν ὅπως ἔτυχε λεγόντων, ἀλλὰ τοὺς αὐτούς, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον τοῖς ἀπείροις καὶ νέοις βοηθεῖν, ὅσῳπερ ἂν ἧττον ἐξαπατήσειαν ὑμᾶς.* Non comparantur leges cum personis, neque hoc contendit orator, leges, si scite et elegantibus verbis a causarum patrono proponantur, non debere superiores esse iis hominibus, qui simpliciter et sine arte (*ὅπως ἔτυχε*) dicant (nam leges semper hominibus superiores esse debent), sed negat leges plus valere debere, si eleganter, quam si sine arte advocentur et proponantur; eandem enim semper legum auctoritatem esse debere, nihil ab arte oratorum pendentem. Itaque comparatur inter se duplex leges appellandi et proponendi ratio, scriptumque fuerat ad hanc fere formam: *μηδὲ νομίζειν κυριωτέρους δεῖν εἶναι*

τοὺς νόμους, ἂν εὖ τις τοῖς ὀνόμασι συμπλέξας αὐτοὺς (non αὐτοὺς τούτους) ὑμῖν παράσχηται, <ἢ ἄν τις> τῶν ὅπως ἔτυχε λεγόντων, ἀλλὰ τοὺς αὐτούς. Error ortus videtur ex similitudine litterarum ηται et η αν τις.

Ibid. 46: εἰ δ' ἐγράψατ' ἄν, πῶς οὐ δεινόν ἐστιν ἑτέρου μὲν γράψαντος κωλύειν τέλος ἔχειν τὸ ψήφισμα, ἵνα μὴ πάντες τοῦτο ποιῶσι, καὶ γραφὴν ἀπενεγκόντα παραγραψάμενον σαφῶς τοὺς νόμους κωλύειν τὸ πρᾶγμα, νυνὶ δ' αὐτὸν τοῦτον, μήτε πείσαντα τὸν δῆμον μήτ' εἰς κοινὸν καταστήσαντα τὸ πρᾶγμα, γράφεσθαι τῶν νόμων αὐτῷ ἀπαγορευόντων; In priore sententia, qua fingitur Theocrines aliquid facturus, manifesto una res in duas distrahitur et bis idem dicitur, primum κωλύειν τέλος ἔχειν τὸ ψήφισμα, deinde, interposito καί ante γραφήν, tamquam aliud adiungatur, κωλύειν τὸ πρᾶγμα. Theocrines perfici decretum prohibiturus erat et accusando et leges citando (καὶ γραφὴν ἀπενεγκὼν καὶ παραγραψάμενος τοὺς νόμους). Tollenda sunt extrema verba κωλύειν τὸ πρᾶγμα, addita, cum post ἀπενεγκόντα excidisset καί, quod in deterioribus codicibus et apud Bekkerum recte additur, et sic prius καί alterum infinitivum requirere videretur, qui cum priore κωλύειν copularetur. Omnia recte sic decurrunt: κωλύειν τέλος ἔχειν τὸ ψήφισμα .... καὶ γραφὴν ἀπενεγκόντα καὶ παραγραψάμενον σαφῶς τοὺς νόμους.

LIX, 90: τοὺς δὲ πρυτάνεις κελεύει τιθέναι τοὺς καδίσκους ὁ νόμος καὶ τὴν ψῆφον διδόναι προσιόντι τῷ δήμῳ, πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι καὶ τὰ γέῤῥα ἀναιρεῖν, ἵνα κύριος ὢν αὐτὸς αὑτοῦ ἕκαστος σκοπῆται πρὸς αὑτὸν κ. τ. λ. Vetus hic latet error, quem sequitur etiam Harpocratio v. γέῤῥα, item ut editiones utrumque infinitivum (εἰσιέναι et ἀναιρεῖν) ad πρίν referens, quasi peregrini nescio quo consilio et iure τὰ γέῤῥα sustulerint eaque sublatio impedimento populo ad comitia congregato fuerit. Virgula post εἰσιέναι posita, apparet prytanes lege

iuberi ἀναιρεῖν τὰ γέῤῥα, ut iis remotis vacuum forum liberumque spatium populo pateat, quod et ea, quæ de consilio rei subiiciuntur, significant et ex orat. 18, 169 perspicitur; quamquam ibi prytanes, ut forum pateat contioni cras habendæ, τὰ γέῤῥα non solum tollunt, sed incendunt. Eodem spectat, quod ad suffragium populus admitti iubetur, antequam peregrini die procedente forum impleant.

Cap. IV.

Athenæus.

Athenæi Δειπνοσοφιστῶν libros cum antea, ut fit in tali opere, sparsim tantum attigissem, editis Adversariis Criticis totos perlegendos sumpsi, ut et universam formam descriptionemque accuratius cognoscerem et, si quid lateret, quo in aliis studiis uti possem, reperirem. Quæ in ea lectione subnatæ sunt fragmentorum quorundam poetarum Græcorum emendationes, eas, quatenus aut certæ aut probabiles videbantur, præter paucas in libro memoriæ Caroli Graux philologi Galli pie dedicato edidi atque inde, quoniam exiguum spatium occupant, huc transtuli. Ex ceteris, quæ aut in prosæ orationis scriptorum fragmentis aut in ipsius Athenæi verbis correxi, pauca, quæ aut propter res, quæ attinguntur, aut propter ipsam correctionis formam paulo notabiliora videntur, hic interponam, reliquis brevissime in marginem coniectis.

P. 5 d Casaub. (in versibus Platonis comici):

πουλύποδος πλεκτὴ δ᾽ ἂν ἐπεὶ λήψῃ κατὰ καιρόν,
ἑφθὴ τῆς ὀπτῆς, ἣν ᾖ μείζων, πολὺ κρείττων.

Particulam ἂν ferri non posse Dindorfius annotavit; ea unde orta sit, apparebit, si attenderis hoc uno loco πλεκτὴν appellari, quæ alibi semper πλεκτάνη appelletur et deminutive πλεκτάνιον. Scribendum igitur:

πουλύποδος δὲ πλεκτάνη, εἰ λήψῃ κατὰ καιρόν,
ἐφθὴ τῆς ὀπτῆς, ἣν ᾖ μείζων, πολὺ κρείττων·
ἣν ὀπταὶ δὲ δύ' ὦσ', ἐφθῇ κλαίειν ἀγορεύω.

Cirrorum *πουλύποδος* iusto tempore captorum eam esse suavitatem homo gulosus prædicat, ut, si unus coctus aut assus compararetur, maiorem præferat, si duos assos habeat, eos malit quam unum coctum. (Aberravit Meinekius.)

P. 6 c (in Clearchi verbis): *Τιθωνοῦ Μελάνθιος ἔοικε βουλεύσασθαι βέλτιον. ὁ μὲν γὰρ ἀθανασίας ἐπιθυμήσας ἐν θαλάμῳ κρέμαται, πάντων ὑπὸ γήρως ἐστερημένος τῶν ἡδέων, Μελάνθιος δὲ κ. τ. λ.* Verum esse nequit *κρέμαται*, quoniam Tithonus in cubiculo non pendebat, sed iacebat lecto aut grabato fultus. Neque tamen ex *κεῖται* oriri potuit *κρέμαται*, sed ex alio verbo minus usitato et senis decrepiti miseram condicionem magis significante. Fortasse Clearchus scripserat *χρέμπτεται*, tussit et spuit. (Editio Aldina habet *κρέμεται*.)

P. 9 e: *ἀλλὰ μὴν οὐδὲ στεφανουμένους οὐδὲ μυρουμένους ποιεῖ* (Homerus), *ὥσπερ οὐδὲ θυμιῶντας, ἀλλὰ πάντων τούτων ἀπολύων τοὺς ἀνθρώπους εἰς εὐτέλειαν καὶ αὐτάρκειαν ἐξαιρεῖται τοὺς πρώτου* (*πρωτοῦ*). Sic codex Parisinus, cuius solius scripturas hic (in epitome) notatas habemus. Videtur effici: *ἐξαίρει καὶ τοὺς πρώτους* (ipsos principes his virtutibus extollit).

P. 20 c: *τὸν . . . ὀρχηστὴν Μέμφιν ἐκάλεσαν ἀπαρχαΐζοντες τὴν διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ κίνησιν τῇ τῶν πόλεων ἀρχαιοτέρᾳ καὶ βασιλικωτέρᾳ κ. τ. λ.* Sententia flagitat *τῇ τῶν πόλεων ἀρχαιοτάτῃ καὶ βασιλικωτάτῃ*, neque ita raro a librariis superlativi et comparativi terminationes commutari notum est; cf. Adv. Crit. I p. 227, 541, 624, 678.

P. 25 c (in Eubuli versibus):

ἀλλ' οὐδὲ μίαν ἄλλην ἑταίραν εἶδέ τις
αὐτῶν κ. τ. λ.

Nihil de feminis ante dictum est, sed de cibis, unde nunc ad novum genus voluptatis transitur. Itaque ἄλλην mendosum est scribendumque καλήν.*)

P. 34 e (in Amphidis fragmento):

Οὐκ ἔστιν, ὡς ἔοικε, φάρμακον μέθης
οὐδὲν τοιοῦτον ὡς τὸ προσπεσεῖν ἄφνω
λύπην τιν᾽. οὕτως ἐξελαύνει γὰρ σφόδρα
λῆρον ὥστε τὰς ῥαφάνους οὕτω δοκεῖν.

Nomen λήρου cum radiculis a poeta coniunctum fuisse eo significatu, quo dicitur de re in comparatione alteri longe cedenti, plures intellexerunt; illud non attenderunt, desiderari obiectum verbi, quod est ἐξελαύνειν, lusisseque Amphidem in ipso τοῦ λήρου nomine et duplici significatu, ut primum dicatur de nugis et cerebri ex vino perturbatione, deinde altero illo modo:

. . . . οὕτως ἐξελαύνει γὰρ σφόδρα
τὸν λῆρον, ὥστε τὰς ῥαφάνους λῆρον δοκεῖν.

Non intellecto lusu nomen altero loco omissum a librario est versusque inani tibicine fultus.

P. 49 a. In commemoratione generis cuiusdam mensarum elegantium et pretiosarum Cratini citantur versus duo sic scripti:

Γαυριῶσαι δ᾽ ἀναμένουσιν ὧδ᾽ ἐπηγλαϊσμέναι
μείρακες φαιδραὶ τράπεζαι τρισκελεῖς σφενδάμνιναι.

Etiamsi non per se appareret mensas non potuisse simpliciter ipsas appellari μείρακας φαιδράς (virgunculas hilaras), tamen id concursus perversus epithetorum declararet, ne quid dicam de adverbio ὧδ᾽ inepte posito. Una littera mutata sententiam et orationem restituet:

---

*) Inter mirabilia, quæ in re critica accidunt, numero neglectam P. 28 f in Alexidis fragmento veram scripturam, quam iam Casaubonus restituerat, ἐγγράφων.

Γαυριῶσαι δ' ἀναμένουσιν, ὡς ἐπηγλαϊσμέναι
μείρακες φαιδραί, τράπεζαι τρισκελεῖς σφενδάμνιναι.

Mensæ splendentes cum puellis ornatis et hilaris comparantur.

P. 64 b et c: *Αἱ δὲ βολβῖναι καλούμεναι εὐχυλότεραι μέν εἰσι τῶν βολβῶν, οὐ μὴν οὕτως εὐστόμαχοι, διὰ τὸ γλυκάζον ἔχειν παχύ τι καί γε ἱκανῶς εἰσι διὰ τὴν πολλὴν σκληρότητα καὶ εὐέκκριτοι.* Vitiosum esse *καί γε* Dindorfius annotat. Diligentius intuenti apparet ante *γε ἱκανῶς εἰσι* desiderari adiectivum, cui adiungatur *καὶ εὐέκκριτοι.* Scriptum igitur fuerat: *παχυντικαί γε ἱκανῶς εἰσι διὰ τὴν πολλὴν σκληρότητα* et ante: *διὰ τὸ γλυκάζον ἔχειν τι.* Satis notabile mihi videtur exemplum litterarum unius vocabuli male in plura distractarum.*)

P. 117 b (in fragmento Cratetis ex Samiis comœdia):

Σκυτίνῃ ποτ' ἐν χύτρᾳ τάριχος ἐλεφάντινον
ἧψε ποντιὰς χελώνη πευκίνοισι κύμασι,
καρκίνοι ποδάνεμοί τε καὶ τανύπτεροι λύκοι
κ. τ. λ.

Scribendum *πευκίνοισι καύμασι*, caloribus abiegnis, ligno abietis subiecto ollæ.

P. 125 c. Epigramma ponitur Simonidis, quod is ex tempore protulisse dicitur, cum in convivio æstivo ceteris ad vinum temperandum nix præbita esset, ipse autem præteritus:

Τῇ ῥά ποτ' Οὐλύμποιο περὶ πλευρὰς ἐκάλυψεν
ὠκὺς ἀπὸ Θρήκης ὀρνύμενος βορέης,
ἀνδρῶν δ' ἀχλαίνων ἔδακε φρένας, αὐτὰρ ἐκάμφθη
ζωὴ Πιερίην γῆν ἐπιεσσαμένη,
ἔν τις ἐμοὶ καὶ τῆς χεέτω μέρος· οὐ γὰρ ἔοικε
θερμὴν βαστάζειν ἀνδρὶ φίλῳ πρόποσιν.

---

*) P. 79 c scr. *ἔχειν* pro *ἔχει*.

Apparet primis quattuor versibus describi et significari nivem ex montibus allatam, ad quam nivis significationem in quinto versu refertur pronomen τῆς; neque enim id ullo modo cum eo, quod proxime præcedit, nomine ζωή coniungi potest. Atque hæc ipsa „vita", ut nunc verba scribuntur, et perversissime Πιερίην γῆν induta dicitur et omnino sententiam pervertit, quam non pertinere ad superiora de frigoris vi molesta continuanda, sed contrarii aliquid continere debere particula αὐτάρ ostendit. Sed id nomen, quo ab initio nix significata erat, latet aperte sub litteris τῇ ῥα, fuitque, ut iam intelligitur, feminini generis mensuramque habuit trochæi. Dixerat Simonides:

Κῆρά ποτ' Οὐλύμποιο περὶ πλευρὰς ἐκάλυψεν
ὠκὺς ἀπὸ Θρήκης ὀρνύμενος βορέης,
ἀνδρῶν δ' ἀχλαίνων ἔδακε φρένας, αὐτὰρ ἐκάμφθη
ζωῇ Πιερίην γῆν ἐπιεσσαμένη.
ἔν τις ἐμοὶ καὶ τῆς κ. τ. λ.

Nivem poeta tamquam letalem quandam pestem Olympum contexisse dicit omniaque frigore implevisse molesto, deinde tamen terræ Pieriæ amœnæ et tepidæ contactu quasi vitæ quadam participatione mollitam; huius iam iucundæ nivis sibi partem dari vult. Apparet recte habere ἐκάμφθη, pro quo Porsonus infeliciter ἐθάφθη scribi voluit. Non opus esse credo exemplis confirmari, poetas Græcos eadem significatione dicere χιόνα καλύπτειν περὶ ὄρος et ὄρος καλύπτειν χιόνι.

P. 132 f (in fragmento Menandri ex Trophonio fabula, ubi coquus exponit peregrinos hospitesque alios aliis escis et piscibus delectari capique):

Ἀρκαδικὸς τοὐναντίον
ἀθάλαττος ἐν τοῖς λοπαδίοις ἁλίσκεται.

Vix patellas minusculas coquus nominavit inter escas, sed ostreas, λεπάδια (quamquam deminutivum hoc legi-

time ex eo, quod est *λεπάς*, fictum alibi non videtur reperiri).

P. 138 e: *Πολέμων δ' ἐν τῷ παρὰ Ξενοφῶντι κανάθρῳ τοῦ παρὰ Λάκωσι καλουμένου δείπνου κοπίδος μνημονεύοντα Κρατῖνον ἐν Πλούτοις λέγειν κ. τ. λ.* Non *ἐν τῷ κανάθρῳ* hoc dixerat Polemo, sed *ἐν τῷ περὶ τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι κανάθρου*, hoc est, in libello de canathro Xenophonteo, quemadmodum III p. 85 f citatur *Καλλίας ἐν τῷ περὶ τῆς παρ' Ἀλκαίῳ λεπάδος* et X p. 451 d *Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ Ἀρχιλόχου* et alibi Polemo *ἐν τοῖς περὶ ἀκροπόλεως* et alia similia. Plene dicitur III, 85 e: *Ἀριστοφάνης ἐν τῷ περὶ τῆς ἀχνυμένης σκυτάλης συγγράμματι.* Oculus librarii aberravit a *περί* ad *παρά*. [Sic iam Casaubonus. Longe aliter dicitur *ἐν τῇ Ἐρατοσθένους ἐπιδημίᾳ*, quæ ipsa inscriptio est in breve contracta.]

P. 141 a (in verbis Nicoclis): *ἔστι δὲ τὰ μὲν κάμματα ψαιστά, αἱ δὲ καμματίδες αἷς κάπτουσι τὰ ψαιστά.* Foliis laureis non deglutiebant crusta, sed operiebant (*σκέπουσι* Hesychius habet v. *κάμματα* eodem Nicoclis testimonio utens); scribendum igitur *αἷς καλύπτουσι τὰ ψαιστά.* *)

P. 146 f hæc leguntur: *Φιλόξενος δ' ὁ Κυθήριος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Δείπνῳ, εἴπερ τούτου καὶ ὁ κωμῳδιοποιὸς Πλάτων ἐν τῷ Φάωνι ἐμνήσθη, καὶ μὴ τοῦ Λευκαδίου Φιλοξένου, τοιαύτην ἐκτίθεται παρασκευὴν δείπνου.* Cum Philoxeni Cytherii testimonio ex certo libro (*τῷ Δείπνῳ*) deprompto nihil omnino coniuncti habet ea, quæ subiicitur, dubitatio, utrum hunc Philoxenum an alterum Plato comicus nominaverit; omninoque hæc fabulæ Platonicæ mentio prorsus inutiliter et perverse interponitur. Illud

*) P. 145 f scr. *οὗ δὴ εἰς ἅπαντας* pro *οὐ ἰδεῖν ἅπαντα.*

contra iure Philoxeni testimonium ponenti in mentem veniebat, dubitari posse, utrum liber, ex quo testimonium poneretur, noti illius Cytherii esset an alterius cuiusdam Philoxeni, quoniam huius quoque exstaret memoria conservata etiam in Platonis fabula, atque de ea re lectores admonendi occasio erat. Scripserat Athenæus: *Φιλόξενος δ' ὁ Κυθήριος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Δείπνῳ, εἴπερ τούτου καὶ μὴ τοῦ Λευκαδίου Φιλοξένου, οὗ καὶ ὁ κωμῳδιοποιὸς Πλάτων ἐν τῷ Φάωνι ἐμνήσθη, τοιαύτην ἐκτίθεται παρασκευὴν δείπνου.* Iam omnia recta sunt et apta. Librarii oculus a priore *καί* (*καὶ μή*) ad alterum (*καὶ ὁ*) aberravit; itaque verba interiecta prætermisit; deinde omisso *οὗ* cetera incommodo loco supplevit aut potius in margine, unde in eum, quem nunc tenent, locum irrepserunt.

P. 175 f. Ponuntur Sophoclis versus ex Thamyra fabula, quibus aperte describitur lætus in convivio instrumentorum musicorum strepitus et vocum sermonumque sonus sublatus et in contrarium mutatus; sed sententiam obscurant et evertunt verba sic scripta:

Οἴχωκε γὰρ κροτητὰ πηκτίδων μέλη,
λύρα μοναύλοις τε χειμωντεως
ναος στέρημα κωμασάσης.

Secundi versus emendationem, quam facilem et manifestam subiicit servatum omnibus litteris aptissimum ad sententiam adverbium *τέως*, video a Nauckio præceptam. Tertii versus emendandi viam non minus certam monstrat participium *κωμασάσης*, quod cum sententia comparatum recta ad id nomen, quod sub litteris *ναος* latet, quærentes deducit, deinde ad reliqua. Totus enim locus sic scribendus est:

Οἴχωκε γὰρ κροτητὰ πηκτίδων μέλη
λύρα μόναυλοί θ', οἷς ἐχαίρομεν τέως,
δ α ι τ ό ς τ ε ῥ ῆ μ α κωμασάσης.

Musicorum instrumentorum cantui adiunguntur convivii in protervam comissationem conversi sermones.

P. 215 a: *τοῦτο δὲ ἐπιγνοὺς ὁ Ὀρόβιος, στρατηγὸς Ῥωμαίων καὶ φυλάσσων τὴν Δῆλον, φυλάξας ἀσέληνον νύκτα καὶ ἐκβιβάσας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, κοιμωμένοις καὶ μεθύουσιν ἐπιπεσὼν κ. τ. λ. Καί* ante *φυλάσσων* Dindorfius et Meinekius omittunt, Schweighäuseri coniecturam sequentes. Atqui sic Deli custos fit Orbius, quem ipsa narratio demonstrat navibus insulam ab Atheniensibus occupatam circumsedisse. Videtur scriptum fuisse *ναυσὶ φυλάσσων τὴν Δῆλον.*

P. 215 e (ubi disputatur a Platone fictum esse, Socratem expeditioni Amphipolitanæ interfuisse): *ἢ ποῦ Θουκυδίδης τὸν Σωκράτην παρενέχρωσε τὸν Πλάτωνος στρατιώτην;* Pro *παρενέχρωσε,* quod verbum parum aptum rei videtur, fortasse scribendum *π α ρ ε ν ε χ ώ ρ ι σ ε,* interposuit et locum ei tribuit.

P. 236 e. In Eupolidis versibus ex *Κολάκων* fabula parasitus artem suam describens his inter alia verbis utitur:

. . . ἀλλ' ἀκούσαθ' ὥς ἐσμεν ἅπαντα κομψοὶ
ἄνδρες· ὅτοισι πρῶτα μὲν παῖς ἀκόλουθός ἐστιν
ἀλλότριος τὰ πολλά, μικρὸν δέ τι κἀμὸν αὐτοῦ.

Postrema verba sensu carent. Is orietur rectissimus una mutata littera; scribendum enim:

ἀλλότριος τὰ πολλά, μικρὸν δέ τι κ ἀ μ ὸ ς αὐτοῦ.

Raro tamen accidere dicit, ut parasitum suus ipsius sequatur servus. Tantum ab universi generis mentione et plurali numero (*ἐσμέν . . . ὅτοισι*) transit ad suam unius personam; itaque sequitur proximo versu

*ἱματίω δέ μοι κ. τ. λ.**)

P. 257 e (in fragmento Antiphanis e *Στρατιώτῃ*):

---

*) P. 254 f scr. *χάριν γὰρ ἀποδιδόντες* pro *χ. γ. ἀποδιδόντας.*

ἠλείφετο
ἐκ τῆς Συρίας ἥκοντι τοιούτῳ μύρῳ
καρποῦ σύχν' οἷόν φασι τὰς περιστερὰς
τρώγειν.

Si sic scripsisset Antiphanes, columbas dixisset vesci μύρῳ, μύρον autem ipsum mire appellasset μύρον καρποῦ. Sed scripserat:

τοιούτῳ μύρῳ
καρπὸν σύχν' οἷόν φασι τὰς περιστερὰς
τρώγειν,

tali unguento, qualem fructum, hoc est, unguento parato ex eo fructu, quem columbæ comedunt.

P. 268 d et e: ἐγὼ δ' ἐπειδὴ ὥσπερ λαμπάδιον κατασείσαντος τοῦ θαυμασιωτάτου Κρατίνου τὰ προκείμενα ἔπη καὶ ὅσοι μετ' αὐτὸν γενόμενοι μιμησάμενοι ἐπεξειργάσαντο, ἐχρησάμην τῇ τάξει τῶν δραμάτων ὡς ἐδιδάχθη. Manifestum est orationem non cohærere nec coniunctioni ἐπειδή subiici verbum, quoniam hæc καὶ ὅσοι . . . ἐπεξειργάσαντο necessario ad illud κατασείσαντος . . Κρατίνου adiunguntur („cum Cratinus et qui eum secuti sunt effudissent"); præterea vitiose, quod Cratino proprium erat, cum ceteris communicatur. Recta oratio et sententia erit sic conformata: ἐγὼ δ', ἐπειδή, ὥσπερ λαμπάδιον κατασείσαντος τοῦ θαυμασιωτάτου Κρατίνου τὰ προκείμενα ἔπη, καλῶς οἱ μετ' αὐτὸν γενόμενοι μιμησάμενοι ἐπεξειργάσαντο, ἐχρησάμην κ. τ. λ.

P. 277 f (in fragmento ex Epicharmi fabula Sirenibus):

οἴμοι μοι τάλας.
περὶ σᾶμά με καλοῦσα κατίσκα λέγοι, φου τῶν κακῶν.

Sic cod. Laurentianus; nam ante edebatur λέγει. Recte Meinekius hæc verba a superioribus, in quibus describitur magnifica cena ex piscibus animalculisque marinis, separavit alterique personæ dedit nescio qua de causa conquerenti,

sive quod ipsa cenæ non interfuerit, sive quod tantus interitus bonarum rerum factus sit. In litteris *κατίσκα* manifesto latet particula *κά* (vel, si hæc produci nequit, *κἄν*) et substantivum feminini generis querelæ sociam, si adsit aut exaudiat, futuram significans. Una littera mutata efficitur *καρίς* (e crustaceorum genere). Opinor igitur scribendum:

περίσαμά με καλοῦσα καρίς κα (κἄν) λέγοι,
φεῦ τῶν κακῶν.

Nam *περίσαμα* unum adiectivum plurali numero pro adverbio positum esse iam Welckerus intellexit (cf. synt. Græc. § 88 a not.).

P. 282 d et e. Epicharmus in fabula, quæ inscribebatur *Μοῦσαι*, ut solebant interdum comœdiarum scriptores in cenarum apparatu ciborumque generibus splendide longa versuum serie commemorandis ludere, pisces raros et pretiosos alicubi appositos enumeraverat, inter quos eum, quem Græci *ἔλοπα* appellabant, qui aliis nominibus *καλλίχθυς* et *καλλιώνυμος* vocabatur. Ex eo fabulæ loco hæc apud Athenæum ponuntur:

Τόν τε πολυτίματον ἔλοπα, ὁ δ' αὐτὸς χαλκὸς ὤνιος,
ἕνα μόνον, καὶ κῆνον ὁ Ζεὺς ἔλαβε κηκελήσατο
κατθέμεν αὐτῷ τέ οἱ καὶ τᾷ δάμαρτι θωτέρω.

Primum apparet certissimo indicio orationis formæ (*ὁ δ' αὐτός*) in litteris sensu cassis *χαλκὸς ὤνιος* latere alterum piscis nomen scribendumque esse: *ὁ δ' αὐτὸς καλλιώνυμος*, ex quo sequitur apud ipsum Athenæum paulo ante pro *σεσίγηκεν* scribendum esse *οὐ σεσίγηκεν*. Atque id perspicue ipsa sententia requirit et Athenæi consilium; neque enim erat, cur duo altera *ἔλοπος* nomina apud Epicharmum non legi annotaret; contra aptissime additur, ne alterum quidem nomen e pulchritudine piscis ductum apud Epicharmum deesse. Verum his correctis nihilo magis

reliquorum Epicharmi verborum sententia intelligitur. Ea perspicua erit oratione sic distincta et scripta:

Τόν τε πολυτίματον ἔλοπα (ὁ δ' αὐτὸς καλλιώνυμος)
ἕνα μόνον· καὶ κῆνον ὁ Ζεὺς ἔλαβε κἠκελήσατο
κατθέμεν αὐτῷ τέ οἱ καὶ τᾷ δάμαρτι θ ώ τ ε ρ ο ν.

Ridicule poeta *ἔλοπα* tantum unum appositum dicit (accusativus enim ex verbo, quod præcedebat, pendet), alterum, cum duo affuissent, Iovem cepisse et sibi Iunonique seponi iussisse; tantum eius piscis pretium esse. Hoc enim verba significant: Et illum (*τὸν ἔλοπα*) . . ., alterum scilicet e duobus.

Fieri potest, ut verba *καὶ κῆνον* significent, idem simileve aliquid in superioribus versibus de alio pisce prædicatum fuisse.

P. 285 f (in fragmento Lyncei): *ὁ δὲ τὴν Ἡδυπάθειαν γράψας παρακελεύεται τῷ μὴ δυναμένῳ τιμῇ κατεργάσασθαι τὴν ἐπιθυμίαν ἀδικίᾳ κτήσασθαι τὴν ὀψοφαγίαν.* Non duæ res significantur, quarum si alteram parare nequeas, altera quærenda sit, sed una (*ἡ ἐπιθυμία*), si fieri potest, pretio, si minus, fraude paranda. Tollendum igitur *τὴν ὀψοφαγίαν*. Rem conficit locus huic geminus p. 295 a.

P. 290 c. In versibus Hegesippi e fabula *Ἀδελφῶν* coquus artem suam extollens inter alia gloriatur, se, cum homines a pompa funebri tristes et cum luctus insignibus redeant, dempto ollæ operculo subito vultus eorum exhilarare:

ὅταν ἐν περιδείπνῳ τυγχάνω διακονῶν,
ἐπὰν τάχιστ' ἔλθωσιν ἐκ τῆς ἐκφορᾶς
τὰ βάπτ' ἔχοντες, τοὐπίθημα τῆς χύτρας
ἀφελὼν ἐποίησα τοὺς δακρύοντας γελᾶν.

Qui a funere redeunt, non *βάπτα* gestant, h. e. vestem splendidam et floridam, sed atri et *μελανείμονες* sunt.

Itaque valde suspicor Hegesippum scripsisse τὰ φαι' ἔχοντες, nigram et squalidam vestem.

P. 300 c (in fragmento Antiphanis ex Thamyra):

Θρήκης κατάρδων ποταμὸς ὠνομασμένος
Στρυμὼν κ. τ. λ.

Scribendum: Θρῆκας κατάρδων. (Meinekius Θρήκην, quod non facile corruptum fuisset.)

P. 307 e. Εὔφρων Αἰσχρᾷ·

Μίδας δὲ κεστρεύς ἐστι· νῆστις περιπατεῖ.

Scribendum manifesto:

Μίδας δὲ κεστρεὺς ὥστε νῆστις περιπατεῖ,

quemadmodum in Amipsiæ fragmento proxime præcedenti scribitur νῆστις καθάπερ κεστρεύς. Testimonia colliguntur, in quibus κεστρεῖς νήστιδες duplici nomine appellantur tamquam singularis species τῶν κεστρέων.*)

P. 314 e (in fragmento Archestrati):

ἔστι δὲ κεδνὸς
κἀν πορθμῷ πρὸς ἄκραισι Πελωριάδος προχοαῖσι.

Promuntorium non habet προχοάς, quæ fluviorum sunt ora, sed προβολάς, rupes et scopulos longe procurrentes. Itaque scribendum προβολαῖσι.

P. 318 d (in Posidippi epigrammate in Venerem):

ἡ δὲ καὶ εὐπλοΐην δώσει καὶ χείματι μέσσῳ
τὸ πλατὺ λισσομένοις ἐκλιπανεῖ πέλαγος.

Frustra ἐκλιπαίνειν, quod unam habet pingue faciendi significationem, traductum putatur et de mari sternendo dictum. Scripserat Posidippus ἐκλεανεῖ, levigabit.**)

---

*) P. 309 b scribendum videtur οὐκ ἐν τῷ στόματι, ἀλλ' ὑπὸ τὸ στόμα (pro οὐχ ὑπὸ τ. σ.).

**) P. 330 c scribendum videtur ποίησαι pro ποιήσασθαι, ut ἔασον ἡμᾶς absolute dicatur: nobis omissis cura corpusculum.

P. 334 b (in Phylarchi narratione de rege Antiocho, qui, cum ei Patroclus Ptolemæi dux simul pisces et ficus dono misisset, scite declarasset, quid hoc munere obscure Patroclus significaret): *ἔφη γινώσκειν τί βούλεται τὰ ξένια· ἢ γὰρ θαλαττοκρατεῖν ἡμᾶς φησι Πάτροκλος ἢ τῶν σύκων τρώγειν.* Non alterumutrum nunc fieri Patroclus significaverat, sed utrumque sic coniunctum esse, ut, si rex altero frui vellet, alterum comparare deberet: *ἢ γὰρ θαλαττοκρατεῖν δεῖν ἡμᾶς φησι Πάτροκλος ἢ μὴ τῶν σύκων τρώγειν.**)

P. 344 e. Plato comicus in fabula aliqua Myniscum tragœdum irriserat parasitumque designaverat his verbis:

Ὁδὶ μὲν Ἀναγυράσιος ὀρφὼς ἐστί σοι.
θ' οὔθ' ὡς φίλος Μυνίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς.
B. καλῶς λέγεις.

Pro litteris corruptis *θ' οὔθ' ὡς* alter versus sic scribendus est leni mutatione:

Τούτῳ φίλος Μυνίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς.

Nominato homine divite et luxurioso huic Myniscum amicum esse addit; id recte habere et se, quo id pertineat, intelligere altera persona subiicit (*καλῶς λέγεις*).

P. 345 d: *λαβὼν ὅλον (τὸν ἰχθὺν) ὁ Ζήνων ἀπὸ τοῦ πίνακος οἷος ἦν κατεσθίειν.* Apud Diog. Laert. (VII, 19) eandem rem narrantem scribitur *οἷός τ' ἦν κατεσθίειν.* Atqui non agitur, quantam edendi facultatem Zeno habuerit, sed quid fecerit aut saltem facere cœperit. Scribendum arbitror apud Athenæum: *λαβὼν ὅλον ὁ Ζήνων ἀπὸ τοῦ πίνακος, οἷος ἦν, κατήσθιεν* („qualis quantusque erat,

---

*) P. 335 e scr. *ἀδιανοητότερον εἶναι ἢ κατὰ τὴν προσηγορίαν τοῦ πατρὸς κ. τ. λ.*

comedebat"), apud Diogenem: *ἄρας, οἷος ἦν, κατή-σθιεν.**)

P. 402 b. Ut demonstretur in Italia Siciliaque aprum appellari *ἀσχέδωρον*, ponuntur versus duo Sceleriæ poetæ Tarentini, qui *φλύακας* scripserat:

Ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ νέμειν βοτὰ
οὔτ' ἀσχέδωρος νεμόμενος καπρώζεται.

Atque hanc scripturam in verbo, quod est *καπρώζεται*, confirmat Eustathius (ad Od. XIX, 439) auctoritate Athenæi utens, in quo tamen ipso vocabulo certissimum tenetur mendum. Nam neque *καπρώζεσθαι* pro eo, quod est *καπρᾶν*, aut alibi reperitur aut ulla analogia defenditur, neque loci herbarumque insalubritas (— eam enim a poeta significatam esse manifestissimum est ex verbis: *Ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ νέμειν βοτά* —) ex eo ostenditur, quod aper ibi non lascivit, quod potius salubris pastionis indicium est. Dicendum erat, ne aprum quidem in illo loco impune et sine fraude pasci, idque poeta dixit verbo in hoc sententiæ genere usitato et litterarum ductibus simillimo:

Ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ νέμειν βοτὰ
οὔτ' ἀσχέδωρος νεμόμενος καταπροίξεται.

Non feret impune, si pastus fuerit. Solet enim in hoc verbo futurum tempus quasi in comminatione poni.

P. 405 a (in fragmento ex Dionysii *Θεσμοφόρῳ*, ubi coquus suam artem cum imperatoria comparat):

στρατηγὸς πᾶς καλεῖθ' ὃς ἂν λάβῃ
δύναμιν, ὁ μέντοι δυνάμενος κἂν πράγμασιν
ἀναστραφῆναι καὶ διαβλέψαι τί που

---

*) P. 352 e post verba *ζῆν γὰρ τὴν πορφύραν ἔτη ἕξ* exciderunt huiusmodi quædam: *τὸν δὲ κήρυκα* —; deinde videtur scribendum *πόθεν* <*δ' ἦν*> *αὐτῷ εἰδέναι;* P. 388 c scr. *εἰ μὴ περιπατήσει τόπον τινὰ ἐξευρὼν ἑαυτῷ ἐπιτήδειον* (ambulatione; pro *περιπατήσῃ*).

στρατηγός ἐστιν, ἡγεμὼν δὲ θἄτερον.
οὕτως ἐφ᾽ ἡμῖν σκευάσαι μὲν ἢ τεμεῖν
κ. τ. λ.

Oratio sic integranda:

ὡς γὰρ στρατηγὸς πᾶς καλεῖθ᾽ ὃς ἂν λάβῃ
δύναμιν, ὁ μέντοι δυνάμενος κἀν πράγμασιν
ἀναστραφῆναι καὶ διαβλέψαι, τίς ποῦ;
στρατηγός ἐστιν, ἡγεμὼν δὲ θἄτερος,
οὕτως ἐφ᾽ ἡμῖν κ. τ. λ.

Imperatorem vulgo quidem appellari, quicumque exercitui præficiatur, dicit; vere hoc nomen tantum ei deberi, qui sciat in rebus gerendis dispicere, quid agendum sit et quo loco. *Θάτερος* Meinekio debetur.

Ibid. c. In loco ex eadem fabula deprompto coquus de arte sua magnifice disserens discipulum sic admonet:

μὴ πάντ᾽ ἄκουε μηδὲ πάντα μάνθανε
τῶν βιαίων ἔσθ᾽ ἕνεκα τὰ γεγραμμένα
κενὰ μᾶλλον ἢ ὅτε ἦν οὐδέπω γεγραμμένα.

Postremus versus in solo codice A servatus sententiæ et orationi prorsus necessarius est, causaque, cur in ceteris codicibus exciderit, manifesta, quod duo versus apte et de industria eodem vocabulo terminabantur. Sed *τὰ βίαια* nihil hic loci habent, et aperte desideratur aliquid, quod ea, quæ de scriptis subiiciuntur, cum superioribus coniungat, in quibus nulla est præceptorum litteris traditorum significatio. Quod desideratur, facillime eruitur; scripserat enim Dionysius:

μὴ πάντ᾽ ἄκουε μηδὲ πάντα μάνθανε
τῶν βιβλίων· ἔστ᾽ ἐνίοτε τὰ γεγραμμένα
κενὰ μᾶλλον ἢ ὅτ᾽ ἦν οὐδέπω γεγραμμένα.

P. 414 e (in Posidippi epigrammate):

ἦλθε δ' ἀμαυρὰ
βλέψας ἐκ πελίων νωδὸς ἐπισκυνίων,
ο τριχι διφθερίας, μονολήκυθος.

Pro ο τριχι διφθερίας Meinekius scripsit ὁ τριχιδιφθερίας, articulo non recte in hoc uno adiectivo addito. Scribendum sine dubio ἀτριχοδιφθερίας, pelle indutus, cui villi detriti sint. Eodem modo formatum ἀτριχόσαρκος.

Ibid. f (in verbis Amaranti de Herodoro tubicine): ἐσήμαινε δὲ σαλπίζων μέγιστον. Ἄργος γοῦν κ. τ. λ. Tubicinem, qualis hic describatur, signa dedisse magno tubæ clangore, nihil habet miri aut novi, atque omnino ἐσήμαινε σαλπίζων tautologiam habet; gravius aliquid præterea requirit, quod subiicitur exemplum, quid tuba effecerit. Opinor scriptum fuisse: ἐξέμαινε δὲ σαλπίζων μέγιστον: quoties clangorem tubæ intenderat, homines in furorem coniiciebat.

P. 426 e: περὶ δὲ ταύτης τῆς κράσεως Ἴων ὁ ποιητὴς ἐν τῷ περὶ Χίου φησὶν ὅτι εὑρὼν ὁ μάντις Παλαμήδης ἐμαντεύσατο πλοῦν ἔσεσθαι τοῖς Ἕλλησι πίνουσι τρεῖς πρὸς ἕνα κυάθους. Vitiosum esse εὑρών apparet et consentitur. Opinor scriptum fuisse εἰρωνόμαντις, ut Palamedes lusisse vaticinando dicatur, navigandi facultatem cum potandi lege coniungens.*)

P. 441 f (in fragmento Platonis e Phaone):

τἄλλα δὲ
ἤδη ταῦτ' εὐτελέσταῖ. ἄκουε δή.

Præter metri vitia in ταῦτ' et εὐτελέσταῖ ἄκουε, quæ editores animadverterunt, manifesto pravus est super-

---

*) P. 438 e scr. εἰς τοὺς Ἰακοὺς κάμους καὶ μέθας (pro Ἰνδικούς, coll. p. 440 b).

lativus; neque enim qui iactanter superiora enumeravit, ea, ad quæ nunc transit, vilissima videri vult, sed modeste scilicet paulo superioribus minus sumptuosa. Scribendum videtur:

τἄλλα δὲ
ἤδη τά τ' εὐτελέστερ' ἅττ', ἄκουε δή.

Quæ sint, iam audi. Comparativi et superlativi permutationem, quam attigi supra ad p. 20 c, adiuvit hoc loco pronomen ἅττ' non intellectum et cum priore voce conflatum.

P. 443 a: *Κλεομένης ὁ τύραννος ὁ καὶ τὰς μαστροποὺς τὰς εἰθισμένας προαγωγεύειν τὰς ἐλευθέρας γυναῖκας, τρεῖς ἢ τέτταρας τὰς ἐπιφανεστάτας πορευομένας ἐνδήσας εἰς σάκκους καταποντίσαι τισὶ προστάξας.* Ferri poterat nude positum τὰς ἐπιφανεστάτας, coniunctum cum πορευομένας ferri nequit, ac ne hoc ipsum quidem πορεύεσθαι recte de lenis absolute dici videtur. Scribendum sine dubio: τὰς ἐπιφανέστατα εἰσπορευομένας, hoc est, quæ apertissime domos matronarum intrabant.

P. 447 d: *Τῷ δ' ἡμετέρῳ χορῷ οἶνος φίλος ὢν θυρσοφόροις μέγα πρεσβεύων Διόνυσος, φησὶν Ἴων ὁ Χῖος ἐν τοῖς ἐλεγείοις, κ. τ. λ.* Neque participium ὢν ferri potest neque recte ad nomen οἶνος appositione adiungitur Διόνυσος. Scribendum: οἶνος φίλος χὠ ἐν θυρσοφόροις μέγα πρεσβεύων Διόνυσος, φησὶν Ἴων ὁ Χῖος ἐν τοῖς ἐλεγείοις.

P. 448 b tollenda sunt verba ἀλλ' ἡμεῖς ζητήσωμεν prave addita a librario aliquo, qui non intellexisset inter se contraria referri Calliæ de griphis disputandi viam, quam post Diotimum ingredi supervacaneum sit, et eam, quam secuturi δειπνοσοφισταί sint comicorum de griphis locos colligentes.*)

*) P. 451 b scr. τούτου τοῦ λόγου (pro τούτου) et deinde εὐδοκιμούσῃ pro εὐδοκιμοῦσαι.

P. 463 d (in fragmento Alexidis ex Tarentinis):

ἆρά γ' οἶσθ' ὅτι
τὸ καλούμενον ζῆν τοῦτο διατριβῆς χάριν
ὄνομ' ἐστὶν ὑποκόρισμα τῆς ἀνθρωπίνης
μοίρας;

Prave concurrunt ὄνομα et ὑποκόρισμα. Scribendum:

τὸ καλούμενον ζῆν τοῦτο διατριβῆς χάριν
μόνον ἐστὶν ὑποκόρισμα τῆς ἀνθρωπίνης
μοίρας.

P. 464 a (in fragmento Anaxandridis ex fabula Ἀγροίκοις):

Τίνα δὴ παρεσκευασμένοι
πίνειν τρόπον νῦν ἐστε; λέγετε. τίνα τρόπον;
ἡμεῖς τοιοῦτον οἷον ἂν καὶ σοὶ δοκῇ.

Alterius personæ notam Meinekius non recte ante ἡμεῖς posuit, verba τίνα τρόπον superioribus coniungens, quo efficitur admodum inanis repetitio. Scribendum:

λέγετ'. B. ὅντινα τρόπον;
ἡμεῖς τοιοῦτον οἷον ἂν καὶ σοὶ δοκῇ.

Nota est forma interrogationis, cui respondetur, iterandæ, cuius exempla ex Aristophane et Platone lexica habent.*)

P. 465 b. Euripides, inquit Athenæus, ἕνα τῶν τοῦ Ἡλίου ἵππων φησὶν εἶναι

Βακχίου φιλανθέος
Αἴθοπα, πεπαίνοντ' ὀρχάτους ὀπωρινούς·
ἐξ οὗ βροτοὶ καλοῦσιν οἶνον αἴθοπα.

Corruptum esse φιλανθέος manifestum est neque genetivum Βακχίου habere, unde pendeat. Scripserat Euripides:

Βακχίου φίλον θεοῦ
Αἴθοπα κ. τ. λ.

*) Ibid. c ex τὸ κινόμενον potius faciendum τὸ πνεόμενον (quod efflatur) quam cum Meinekio τὸ γινόμενον.

P. 466 a. In fragmento ex Thebaide cyclica deprompto Oedipus dicitur diras filiis imprecatus esse vaticinatusque:

ὡς οὔ οἱ πατρῴαν εἴη φιλότητι
δάσσαιντ', ἀμφοτέροισι δ' ἔοι πόλεμοί τε μάχαι τε.

Primum subesse *πατρωϊ'* (vel potius cum Meinekio *τὰ πατρωϊ'*) recte intellectum est; sed quod Hermanno auctore nunc editur *ἐνηείῃ φιλότητος*, neque apte coniungitur *ἐνηείῃ φιλότητος* (est enim prorsus idem atque *φιλότητι*) et audacter ex *φιλότητι* fit *φιλότητος*. Scribendum erat:

ὡς οὔ οἱ τὰ πατρωϊ' ἐν ἠ ε ί ῃ φιλότητι,

grata caritate, cum bona gratia. Tenemus enim hic adiectivi, quod est *ἠΰς*, formam femininam, cuius etiam alibi vestigia obscura sunt.*)

P. 478 a: *Νικόμαχος δ' ἐν πρώτῳ περὶ ἑορτῶν Αἰγυπτίων φησί· Τὸ δὲ κόνδυ ἐστὶ μὲν Περσικόν, τὴν δὲ ἀρχὴν ἦν Ἕρμιππος ἀστρολογικὸς ὡς ὁ κόσμος ἐξ οὗ τῶν θεῶν τὰ θαύματα καὶ τὰ καρπώσιμα γίνεσθαι ἐπὶ γῆς· διὸ ἐκ τούτου σπένδεσθαι.* Etsi verba ad religiones et opiniones Ægyptiacas pertinentia fœdissime a librariis confusa plane restituere nequeo, tantum tamen video, non nescio quem Hermippum a Nicomacho nominatum esse, sed expositum, id nomen, quod nunc de poculo usurpetur, initio ad rem aliquam cælestem cum Mercurio (Herma) coniunctam pertinuisse. Itaque ex *Ἕρμιππος* faciendum est *Ἑ ρ μ ο ῦ* et substantivi nominativus, ut opinor, aut *ο ἶ κ ο ς* aut potius *ἰ π ν ό ς*, totus autem locus ad hanc fere formam scribendus: *τὴν δὲ ἀρχὴν ἦν Ἑ ρ μ ο ῦ ἰ π ν ὸ ς ἀστρολογικὸς σ ω σ ί κ ο σ μ ο ς, ἐξ οὗ ὑ π ὸ τῶν θεῶν τὰ θαύματα καὶ τὰ καρπώσιμα γίνεσθαι ἐπὶ γῆς.*

---

*) P. 783 d (Dind. p. 1040) scr.: *καλεῖται μὲν οὕτω πόσις τις, ἥ* (vulgo *ἦν*) *ἐστιν ἀπνευστὶ πίνειν μὴ μύσαντα*, quæ constat in eo, ut cet.

Pro *θαύματα* aliud quærendum est propius cum frugiferis coniunctum (*τὰ ἰάματα?*).*)

P. 510 b: *ἀλλ' ἐπεὶ πάνυ λιπαρῶς ἡμᾶς ἀπαιτεῖς καὶ τὸν περὶ τῶν ἐπὶ τρυφῇ διαβοήτων γενομένων λόγον καὶ τῆς τούτων ἡδυπαθείας.* Ante prius *καί* excidit *ἀποδώσω*, oculo, ut videtur, librarii aberrante in duabus vocibus ab litteris *ἀπ* incipientibus.**)

P. 519 e (ubi agitur de causis, quæ Sybaritarum luxuriam auxerint): *Δοκεῖ δὲ μετὰ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν εἶναι ὅ τε τῆς χώρας, ἀλιμένου τῆς θαλάσσης παρηκούσης καὶ τῶν καρπῶν σχεδὸν ἁπάντων ὑπὸ τῶν πολιτῶν καταναλισκομένων, ὅ τε τῆς πόλεως τόπος, καὶ ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρησμὸς συμπαροξῦναι πάντας ἐκτρυφῆσαι κ. τ. λ.* Nihil opus est exponere, quam non hæc oratio cohæreat, nam neque *μετὰ τῆς εὐδαιμονίας εἶναι* quid sit, intelligitur, neque ad genetivum *τῆς χώρας* ullo modo arcessi ex inferioribus potest *τόπος*, ne alia commemorem. Scribendum: *Δοκεῖ δὲ μεταίτιον τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν εἶναι τό τε τῆς χώρας ἀλίμενον, τῆς θαλάσσης παρηκούσης καὶ τῶν καρπῶν σχεδὸν ἁπάντων ὑπὸ τῶν πολιτῶν καταναλισκομένων, ὅ τε τῆς πόλεως τόπος, καὶ ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρησμὸς συμπαροξῦναι πάντας ἐκτρυφῆσαι κ. τ. λ.* Relinquitur aliqua dubitatio in participio *παρηκούσης*.

---

*) Ibid. f scr.: *ὅμοιον ὄντα τῷ προειρημένῳ* (pro *τῶν προειρημένων*). P. 493 d scr.: *Νῦν τὸ μὲν ἐπιτιμώμενόν ἐστι τῷ ποιητῇ ὅτι τοὺς μὲν λοιποὺς εἶπε* (vulgo *ἔστι*) *μογέοντας ἀείρειν τὸ δέπας, τὸν δὲ Νέστορα μόνον ἀμογητί.* P. 506 f scr.: *τοῦτο δ' εἴπερ οὕτως ἀληθείᾳ* (pro *ἀληθείας*) *ἔχει, θεὸς ἂν εἰδείη.* P. 507 d scr.: *δοκῶ οὖν σε, ὦ Πλάτων, πολλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς ψεύσεσθαι* (pro *ψεύδεσθαι.* Cod. Par. *ψεύσασθαι*) *κεφαλῆς.*

**) P. 514 e scr. *ἀπέλαυεν* pro *ἀπολαύειν.*

P. 524 c (in verbis Clearchi): *τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ἔτι καὶ νῦν ὑπολειπούσης περὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐσθῆτός τε καὶ διαίτης*. Quoniam neque ipse *ὑπολείπειν* pro *ὑπολείπεσθαι* positum legi neque ab aliis annotatum video, cogor putare scriptum olim fuisse *τῆς ἔτι καὶ νῦν ὑπολοίπου οὔσης*. (Genus mendi prorsus idem est, quod in Demosthenis orat. 47, 20 sustuli.)

P. 536 e (in verbis Phylarchi de Ptolemæo Philadelpho): *κατεῖδε διά τινων ὑπολαμπάδων τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ τὸν ποταμὸν ἀριστοποιουμένους κ. τ. λ.* Recte Meinekius *ὑπὸ λαμπάδων* scribi voluit; quid lateret in litteris *διά τινων*, non inveniebat. Latet sine dubio *διά τινων ὀπῶν* aut *διὰ τῶν ὀπῶν*, per fenestras, quæ in cubiculi pariete erant.

P. 545 a: *Ἀριστόξενος δ' ὁ μουσικὸς ἐν τῷ Ἀρχύτα βίῳ ἀφίησι παρὰ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου πρεσβευτὰς πρὸς τὴν Ταραντίνων πόλιν κ. τ. λ.* Pro *ἀφίησι* scribendum esse *ἀφικέσθαι φησί* tam manifestum est, ut tantum singularem librarii errorem a priore littera *φ* ad alteram oculum transferentis annotandum putem. [Sic iam Casaubonus. Quam longe ab simplici rei aliquando factæ indicio distent loquendi figuræ, quas Hemsterhusius ad Thom. Mag. v. *γεννᾷ* collegit, exponere supersedeo.] *)

P. 558 d (in fragmento Anaxilæ ex fabula *Νεοττίδι*): *εἶτα τετράπους μοι γένοιτο, φησί, τὴν πρὸς ἢ θρόνος, εἶτα δὴ τρίπους τις, εἶτα, φησί, παιδίσκη δίπους.*

In priore versu scribendum: *φησί, δίφρος ἢ θρόνος.* (In Meinekii coniectura neque coniunctivus ferri potest et tota sententia relativa inepta est.)

P. 573 a (in verbis Clearchi): *ἔχωσε μὲν Λυδίας τὸ νῦν ἔτι καλούμενον τῆς ἑταίρας μνῆμα κ. τ. λ.* Neque

---

*) P. 549 f in verbis Ptolemæi Septimi restituendum *ἱερασαμένους* pro *ἱερευσαμένους*.

genetivus neque *μέν* particula ferri potest; scribendum: *ἔχωσεν ἐν Λυδίᾳ τὸ νῦν ἔτι καλούμενον τῆς ἑταίρας μνῆμα.*

P. 578 a: *Πτολεμαῖος . . . βασιλέων ἐρωμένας ἀναγράφων φησὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος αὐξήσαντος Φίλινναν τὴν ὀρχηστρίδα . . . ., Δημητρίου δὲ τοῦ Πολιορκητοῦ μετὰ τὰς προειρημένας Μανίαν, Ἀντιγόνου δὲ Δημώ, κ. τ. λ.* Prorsus pravum est *αὐξήσαντος* absolute positum; una littera mutata verum efficitur: *Φιλίππου τοῦ Μακεδόνας αὐξήσαντος*, Philippi imperii Macedonum conditoris. Nihilo rectius est *φησὶ Φιλίππου . . . Φίλινναν* non addito infinitivo. In Laurentiano scribitur: *ἐρωμένας γράφει. φιλίππου φησὶ τοῦ κ. τ. λ.* Scribendum igitur: *Πτολεμαῖος . . . βασιλέων ἐρωμένας γράφει, Φιλίππου τοῦ Μακεδόνας αὐξήσαντος Φίλινναν κ. τ. λ.*

P. 580 d et e (in versibus Machonis):

Στρατοκλῆς δ' ἐρίφους προῖκ' ἐδίδου τοῖς γνωρίμοις
λοπάδας συνάλμους τ', εὖ συναρτύειν δοκῶν,
καὶ δίψαν ὑπολειπόμενοι εἰς τὴν αὔριον
τοῖς ἐπισυνάπτειν βουλομένοις τὸν ἑωθινόν,
μακρὰς δὲ πράττειν εἰς τὰ λοιπὰ ξυμβολάς.

Manifesta vitia sunt in *ὑπολειπόμενοι* et in infinitivo *πράττειν*. Recta erunt omnia sic scripta:

καὶ δίψαν ὑπολειπόμενος εἰς τὴν αὔριον
κ. τ. λ.

et deinde:

μακρὰς δ' ἔπραττεν εἰς τὰ λοιπὰ ξυμβολάς.

Salsamentis datis sitim parabat, si qui potum instaurare vellent.

P. 584 a (in verbis Glycerae meretricis): *Τὴν αὐτήν, ἔφη, ἔχομεν αἰτίαν, ὦ Στίλπων. σέ τε γὰρ λέγουσι διαφθείρειν τοὺς ἐντυγχάνοντάς σοι, ἀνωφελῆ καὶ ἐρωτικὰ σοφίσματα διδάσκοντα, ἐμέ τε ὡσαύτως.* Nihil sane amatorii

erat in Stilponis Megarensis sophismatis. Restituto *καὶ ἐριστικά* ipsum philosophorum τῶν ἐριστικῶν nomen in memoriam redit.

Ibid. d: *τῶν δὲ πινόντων παρ' αὐτῇ βαλλομένων εἰς βολβοφακῆν κ. τ. λ.* Quid sit convivas *βάλλεσθαι εἰς βολβοφακῆν*, prorsus non intelligo credoque eos symbolas ita contulisse ad *βολβοφακῆν* parandam, ut ipsi lentes darent, quod ostendunt, quæ subiiciuntur de ancillula lentes surripiente; id est autem *συμβάλλεσθαι εἰς βολβοφακῆν*.

P. 591 c: *Ἡρόδικος δ' ἐν ἕκτῳ τῶν Κωμῳδουμένων τὴν μὲν παρὰ τοῖς ῥήτορσί φησιν ὀνομαζομένην (Φρύνην) Σηστὸν καλεῖσθαι διὰ τὸ ἀποσήθειν καὶ ἀποδύειν τοὺς συνόντας αὐτῇ, τὴν δὲ Θεσπικήν.* Meretrix, quæ ἀπέσηθε et exuebat amatores, sine dubio non *Σηστός* appellabatur neque, quod video apud Papium ex hoc loco afferri, *Σηστή*, quasi ipsa cribro purgata, sed *Σῆστρον*, cribrum, cuius instrumenti officio fungebatur. Vox apud Hesychium annotatur.

P. 594 f sq. (in fragmento Dicæarchi): *τοῦτο δὲ (τὸ μνῆμα) τὸ μὲν πρῶτον, ὅπερ εἰκός, ἢ Μιλτιάδου φήσει σαφῶς ἢ Περικλέους ἢ Κίμωνος ἤ τινος ἑτέρου τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι, μάλιστα μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως δημοσίᾳ κατεσκευασμένον, εἰ δὲ μή, δεδογμένον κατασκευάσασθαι.* Prorsus perverse, quoniam agitur de sepulcro vere exstante, monumento publice ædificato contrarium ponitur monumentum ædificari decretum, ne quid dicam de infinitivo medio *κατασκευάσασθαι*. Scribendum opinor: *εἰ δὲ μή, διατεθειμένον κατασκευάσασθαι*, hoc est, quod quis testamento sibi erigere heredes iussit.

P. 610 a (in Theophrasti fragmento, ubi dixit apud Tenedios et Lesbios pulchritudinis, τοῦ κάλλους, certamen et præmium esse): *ταύτην δὲ τύχης ἢ φύσεως εἶναι, τιμὴν δὲ δέον προκεῖσθαι σωφροσύνης.* Apparet in hac inter-

punctione verborum nomen τιμήν prorsus prave a superioribus divelli et pondus orationis, quod esse debet in rebus contrarie inter se relatis, in id incidere. Pro δὲ δέον aliæ editiones habent tantum δέον. Scribendum: ταύτην δὲ τύχης ἢ φύσεως εἶναι τιμήν, δεῖν δὲ προσκεῖσθαι σωφροσύνης. (In iis, quæ subiunguntur, pro ἔσχεν scribendum ἔχειν, fortasse etiam ἐπ' ἀκολασίᾳ.)*)

P. 651 f (in fragmento Melanippidæ ex Danaidibus, quod Meinekius recte versibus descripsit): περὶ αὐτῶν τῶν Δαναΐδων·

οὐ γὰρ ἀνθρώπων φόρευν μορφᾶεν εἶδος·
οὐδὲ τὰν αὐτὰν γυναικείαν ἔχον·
ἀλλ' ἐν ἁρμάτεσσι διφρούχοις ἐγυμνάζοντ' ἂν
εὔδι' ἄλσεα
πολλάκις θήραις φρένα τερπόμεναι
κ. τ. λ.

Corrupta esse verba τὰν αὐτὰν γυναικείαν manifestum est nec obscurum esse potest sub litteris τὰν αὐτάν latere substantivum, quod cum adiectivo γυναικείαν coniunctum e contrario respondeat ei, quod præcedit, ἀνθρώπων μορφᾶεν εἶδος. Scripserat Melanippides:

οὐδὲ δίαιταν γυναικείαν ἔχον.

Nec speciem humanam nec vitæ formam muliebrem habebant. Deinde quod Meinekius pro ἄνευη λιασδέα scripsit ἂν' εὔδι' ἄλσεα, certum est ἂν' — ἄλσεα, in quod ipse nondum inspecto Meinekii exemplo incideram, sed pro εὔδι' scribendum aut potius retinendum erat εὐήλι' (ἂν' εὐήλι' ἄλσεα). [In δίαιταν inciderant iam Dobreus et Bergkius, addito tamen articulo.]

P. 654 f (in fragmento Alexidis ex Lampade fabula):

*) P. 625 b et c scr.: τὰ δὲ τῶν νῦν Ἰώνων ἤθη τρυφερώτερα καὶ πολὺ παραλλάττοντα τὸ τῆς ἁρμονίας ἦθος (pro παραλλάττον).

Καταφαγεῖν
αὐτὸς τοσοῦτ' ἀργύριον. οὐδ' εἰ γάλα λαγοῦ
εἶχον μὰ τὴν γῆν καὶ ταώς, κατήσθιον.

Sic nunc editur; in codicibus εἶχον λαγοῦ scribitur. Apparet perverse et incredibiliter sententiam et orationem discerpi infinitivo καταφαγεῖν a ceteris diiuncto; integræ enim saltem ad grammaticam formam sententiæ poetarum ab Athenæo ponuntur. Et adesse videtur, quod cum καταφαγεῖν coniunctum sententiam optime expleat, εἶχον: Non poteram ipse tantam pecuniam comedere, etiamsi cet., sed prave nunc sic positum, ut in sententiam condicionalem necessario includatur (εἰ γάλα λαγοῦ εἶχον), quamquam hæc quoque sententia mirifica interpunctione evertitur; quis enim non videt ταώς, quod perridicule cum τὴν γῆν in iurando coniungitur, coniungendum esse cum γάλα λαγοῦ, ut luxuria significetur potus pæne incredibilis et cibi rarissimi et pretiosissimi mentione? Et tamen γάλα λαγοῦ vix a verbo κατήσθιον pendere potest, quoniam lac non editur, sed potatur. Valde suspicor omnes loci turbas inde ortas esse, quod in locum verbi proprii ad γάλα accommodati verbum εἶχον propter similitudinem litterarum irrepserit e suo loco translatum, totumque fragmentum sic esse scribendum:

Καταφαγεῖν
αὐτὸς τοσοῦτ' ἀργύριον οὐδ' εἰ γάλα λαγοῦ
εἷλκον μὰ τὴν γῆν καὶ ταὼς κατήσθιον,
εἶχον (εἶχον ἄν? ἂν εἶχον?).

Verbum ἕλκειν notum est dici de avido haustu. Hæc igitur efficitur sententia: Comedere tantam pecuniam ipse et solus, ne si lac leporis quidem haurirem, per tellurem, et pavones devorarem, possem.

P. 672 f (de pœna dicis causa Prometheo soluto a Iove imposita): καὶ τίσιν ἑκούσιον ἐν ἀλυπίᾳ κειμένην δοῦναι θελήσαντος, ταύτην ἔχειν ἐπιτάξαι τὸν καθηγούμενον

τῶν θεῶν. Impudenter Prometheus a Iove precatus esset, ut voluntaria pœna, cui se ipse offerebat, sine ulla molestia esset. Omitto prorsus barbare *τίσιν ἐν ἀλυπίᾳ κειμένην* dici pro eo, quod est *ἄλυπον.* Prometheo humiliter se pœnæ veræ offerenti clementer Iuppiter pepercisse narrabatur imaginem pœnæ secutus, ut coronam nexam pro catena esse iuberet, quemadmodum ex iis, quæ de Carum instituto subiiciuntur, intelligitur. Opinor scribendum esse: *ἐν ἁλύσει ἀνειμένῃ,* in catena laxa nec dura.

P. 678 c: *χοροὶ δ' εἰσὶ τὸ μὲν πρόσω παίδων, τὸ δ' ἐξ ἀρίστου ἀνδρῶν, γυμνῶν ὀρχουμένων κ. τ. λ.* Summam rei, triplicem chororum divisionem, Wyttenbachius perspexit, sed ipsum chororum ordinem et dispositionem indicat scriptura ad codicum vestigia multo propius accedens: *χοροὶ δ' εἰσὶ τρεῖς, ὁ μὲν ἐν μέσῳ παίδων,* <*ὁ δ' ἐκ δεξιοῦ ἐφήβων*>, *ὁ δ' ἐξ ἀριστεροῦ ἀνδρῶν.*

P. 682 d (in Apollodori fragmento de singulari forma fruticis cuiusdam): *ἐπειδὰν γὰρ ἐκ διαστήματος αὐτομάτως κράδαι συμπέσωσιν, ἐμψύχων περιπλοκὴν ἐν τῷ μένουσιν ἡνωμέναι καθάπερ ἀπὸ ῥίζης μιᾶς κ. τ. λ.* Post *ἐν τῷ* recentiores lacunæ notam ponunt. In codice Parisino epitomes scribitur *περιπλοκῇ.* Apparet similitudinem cum animalium complexu significari scribendumque esse: *ἐμψύχων περιπλοκῇ ἐμφερῶς, μένουσιν κ. τ. λ.* aut saltem proxime ad hanc formam.*)

P. 696 a et b: *Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ πολυμαθεστάτου γραφὲν Ἀριστοτέλους εἰς Ἑρμείαν τὸν Ἀταρνέα οὐ παιάν ἐστιν, ὡς ὁ τὴν τῆς ἀσεβείας κατὰ τοῦ φιλοσόφου γραφὴν ἀπενεγκάμενος Δημόφιλος, εἰς αἰδῶ τε παρασκευασθεὶς ὑπ' Εὐρυμέδοντος, ὡς ἀσεβοῦντος κ. τ. λ.* In litteris sensu cassis *εἰς αἰδῶ τε* latet verbum,

---

*) P. 689 a et b scr.: *ἐν δὲ Περγάμῳ πρότερον μὲν ἐξοχήν, νῦν δ' οὔ* (pro *ἐξοχῇ*).

quod desideratur ad ὡς ὁ .... Δημόφιλος. Videtur scriptum fuisse: ὡς ὁ .... Δημόφιλος εἰσαγήοχε, παρασκευασθεὶς κ. τ. λ., quemadmodum insimulavit (finxit) Demophilus, subornatus cet. Deesse verbum intellexerat, qui in codice Parisino epitomes scripsit εἶπε δημόφιλος.

Ibid. c. In nobili scolio Aristotelis εἰς Ἑρμείαν v. 6 sqq. hæc leguntur de virtute:

τοῖον ἐπὶ φρένα βάλλεις
καρπόν τ' ἀθάνατον χρυσοῦ τε κρείσσω
καὶ γονέων μαλακαυγητοῖό θ' ὕπνου.

Permire in hac cum virtutis fructu comparatione divitiis et parentibus (h. e. generis nobilitati) tamquam tertium adiungitur somnus, nec minorem admirationem habet adiectivum huic substantivo adiunctum, sive μαλακαυγητοῖο scribas sive μαλακαυχήτοιο; neutra enim forma probabilem significationem derivationemque habet. Veri indicium tenue codex Laur. præbet, in quo ὕπνους legitur. Scripserat enim Aristoteles μεγακαυχήτοιό θ' ὕψους. Cum divitiis et stirpe coniungitur fastigium dignitatis et maiestatis magnificum et superbum (gloriose se iactans).

P. 698 d et e (in fragmento Hegemonis):

Μνῆμ' ἀνέπεισε γέροντα καὶ οὐκ ἐθέλοντ' ἀναβῆναι
καὶ σπάνις, ἣ πολλοὺς Θασίων εἰς ὁλκάδα βάλλει
εὐκούρων βδελυρῶν, ὀλλύντων τ' ὀλλυμένων τε
ἀνδρῶν, οἳ νῦν κεῖθι κακῶς κακὰ ῥαψῳδοῦσιν.

Pro μνῆμ' Iacobsius λῆμμ', Meinekius λῆμ' coniecit; neutrum cum eo, quod est σπάνις, apte coniungitur. Verum videtur πεῖν'. Deinde ubi codices habent εὐκούρων, scribendum videtur ναυκλήρων, quod genus hominum et per se apte hic nominatur et Græcorum maximeque comicorum iudicio iis, quæ adduntur, notis insignitur (βδελυρῶν, ὀλλύντων τ' ὀλλυμένων τε).

Cap. V.

Miscellanea.

Cum proximis annis in opere de rei publicæ Romanæ institutis perscribendo Græcorum, qui de rebus Romanis scripserunt, libros perpetuo tractarem, subnatæ sunt in Appiano, Dione, Herodiano præter eas, quas in ipso illo opere posui, emendationes aliquot, quas hoc loco non omittendas iudicavi.

Appiani Civ. I, 50 (de servis, qui a Pompeio victi ex cæde effugerunt): *καὶ τῶν λοιπῶν ἐς τὰ σφέτερα δι' ἀπόρου χώρας καὶ χειμῶνος ἐπιπόνου διατρεχόντων οἱ ἡμίσεις βαλανηφαγοῦντες διεφθάρησαν.* Quid igitur dimidia parte factum est? Et cur glandibus vescendo interierunt? Sine dubio excidit aliquid, cum sic scriptum fuisset: *οἱ ἡμίσεις βαλανηφαγοῦντες* <*διεσώθησαν, οἱ δ' ἡμίσεις*> *διεφθάρησαν.*

II, 49: *Πομπηΐῳ δὲ (τέλη ἦν) πέντε μὲν ἐξ Ἰταλίας . . . ., ἐκ δὲ Παρθυαίων δύο, τῶν σὺν Κράσσῳ πεπολεμηκότων τὰ ὑπόλοιπα, καί τι μέρος ἄλλο τῶν ἐς Αἴγυπτον ἐσβαλόντων μετὰ Γαβινίου, σύμπαντα ἀνδρῶν Ἰταλῶν ἕνδεκα τέλη κ. τ. λ.* Et pronomen *τί* pravo loco poni et desiderari numerum manifestum est; ex *τί* efficitur is ipse, quem reliqui numeri monstrant: *καὶ τέσσαρα, μέρος ἄλλο τῶν ἐς Αἴγυπτον ἐσβαλόντων,* nisi Appianus scripsit *καὶ τέσσαρα ἄλλα τῶν κ. τ. λ.* (Excidisse aliquid Schweighäuserus suspicatus erat.)

III, 60 (in oratione Pisonis): *ὧν τοὺς μὲν εὖ βουλευομένους ἐνθυμεῖσθαι χρὴ ὑπὲρ τῶν ἔτι πλανωμένων, τοὺς δ' ὑπάτους καὶ δημάρχους πλείονας κινδυνεύουσι τοῖς κοινοῖς γενέσθαι.* Qui Latine *πλείονας γενέσθαι* verterunt maiorem curam impendere, sententiæ umbram secuti sunt, non Græci sermonis usum. Sententia acutior

erit elegantique imagine exprimetur restituta vera scriptura: *παιῶνας κινδυνεύουσι τοῖς κοινοῖς γενέσθαι*, medicinam et remedia adhibere. (Vitium senserunt Schweighäuserus et Mendelssohnius, emendationem non invenerunt.)

Ibid. 81: *καὶ ὁ Δέκμος ἐπέστελλε τῇ βουλῇ τὸν Ἀντώνιον ἀλώμενον κυνηγετήσειν ναυτικῶν περ ἤδη γεγονότων. οἵ τε Πομπηϊανοὶ πυθόμενοι θαυμαστοὶ ὅσοι διεφάνησαν, ἐκβοῶντες ἄρτι τὴν πάτριον ἐλευθερίαν ἀπειληφέναι. καὶ θυσίαι καθ' ἕνα ἦσαν κ. τ. λ.* Sensu prorsus cassa esse verba, quæ post *κυνηγετήσειν* ponuntur, manifestum est neque aut de *ναυτικοῖς* aut de particula poetica *πέρ* verbum addere opus est. Ulcera ad speciem gravissima facillimis remediis sanabuntur sententiis rectius distinctis et litterarum geminatione et confusione sublata. Scripserat enim Appianus: *Πλάγκος δὲ προσεγένετο μετὰ τοῦ οἰκείου στρατοῦ, καὶ ὁ Δέκμος ἐπέστελλε τῇ βουλῇ τὸν Ἀντώνιον ἀλώμενον κυνηγετήσειν. αὐτίκα ὡς περὶ ἤδη γεγονότων οἵ τε Πομπηϊανοὶ πυθόμενοι θαυμαστοὶ ὅσοι διεφάνησαν . . ., καὶ θυσίαι καθ' ἕνα ἦσαν.* (*Αὐτίκα* subesse senserat iam Tyrwhittus.)

V, 21: *οἱ δὲ ἐξέθεον ἐς τὸν Λεύκιον* (L. Antonium, triumviri fratrem) *καὶ παρεκάλουν οἰκτεῖραι μὲν ἐπὶ τοῖς ἐμφυλίοις τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἰταλίαν, δέξασθαι δὲ κοινωνὸν ᾧ τὴν κρίσιν ἢ ἐπὶ σφῶν ἢ ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων γενέσθαι.* Neque quid sit *δέξασθαι κοινωνόν*, neque quo pertineat dativus pronominis, neque quemadmodum superioribus adiungantur verba *τὴν κρίσιν γενέσθαι*, ulla ratione perspicitur. Lenissima mutatione efficitur verum et rectum: *δέξασθαι δὲ κοινῷ νόμῳ τὴν κρίσιν ἢ ἐπὶ σφῶν ἢ ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων γενέσθαι*: permitteretque iudicium communi et æqua lege aut apud ipsos aut apud duces peragi. (In idem incidisse Mendelssohnium nunc video, sed dubitantem et fluctuantem.)

In **Dione Cassio**, ne propter tenuitatem eorum, quæ ad eius libros emendandos nunc afferam, scriptorem summæ ad res Romanas cognoscendas utilitatis sero ac perfunctorie attigisse videar, cogor invitus rem miram commemorare, quod fiet sine ulla contumelia viri egregii Immanuelis Bekkeri, quem quanti et faciam et semper fecerim, cum alibi dixi tum ubertim in præfatione prioris editionis syntaxis Græcæ p. XVII, et sine ulla indigna eo suspicione. Cum eius filius iuris tum, ut opinor, antecessor Halensis aut Ienensis inter a. 1840 et 1848 Hauniæ me salutasset et mihi de patris rebus quærenti narrasset eum, quamquam annis et oculorum valetudine premeretur, tamen strenue in studiis vivere et cum maxime Dionis Cassii editionem parare, dixi me ex diligenti eius scriptoris lectione annotatas habere emendationes aliquot, quasdam etiam paulo notabiliores; eas me ex adversariis in chartulam transscriptas aut ipsi daturum aut per litteras ad patrem eius missurum; utro deinde modo transmiserim, non memini, transmisi certe. Cum aliquo tempore post editionis Bekkerianæ exemplum ab ipso editore benevole missum accepissem, vidi libenter emendationes a me in adversariis, quæ etiam nunc servo amicisque et tum et postea ostendi, perscriptas prope omnes iisdem plane litteris a Bekkero in contextu orationis positas esse, multas asterisco notatas, hoc est, ab ipso Bekkero antea inventas, alias sine ulla nota tamquam ab aliis sumptas; ex his nonnullas et facile credo et ipse postea animadverti ab aliis, maxime Reiskio, esse præceptas; aliquot etiam nunc, etsi nulla usquam mei in Bekkeri præfatione mentio facta est, mihi meo iure vindicare videor, velut XLIII, 38 *π ε ρ ι ν ῆ σ α ι* pro *ἐρανίσαι*.

Iis nunc pauculas, quas iterata lectio aut pervolutatio suggessit, addo:

Fragm. c. 39, 3 p. 36 Bekk., Vatic.: *ὅτι οἱ Ταραντῖνοι, καίπερ τὸν πόλεμον αὐτοὶ παρασκευάσαντες, ὅμως ἐν σκέπῃ φαβρίου ἦσαν· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι κ. τ. λ.*

Scribendum ἐν σκέπῃ φοβεροῦ. Causam nihil etiam tum timendi continent, quæ sequuntur.

C. 40, 24 p. 41, Vatic.: ὅτι θηρίον οὐδὲν ἀνθρώπου κρεῖττόν ἐστιν, ἀλλὰ πάντα δὴ πάντως ἦν, εἰ καὶ μὴ κατ' ἰσχύν, ταῖς γοῦν σοφίαις σφῶν ἐλαττοῦντα ἐθάρσουν. Minus recte Bekkerus correxit. Scribendum: ἀλλὰ πάντα δὴ πάντως, εἰ καὶ μὴ κατ' ἰσχύν, ταῖς γοῦν σοφίαις σφῶν ἐλαττοῦται. [Iam L. Dindorfius ἐλαττοῦνται.]

C. 50, 3 p. 53, Vatic. (de Gallis): οὔτε τι διαρκὲς ἐν αὑτοῖς ἔχουσιν . . . ., κἂν ἅπαξ ἀλλοιωθῶσιν, οὔτ' ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς ἄλλως τε καὶ δέους τινὸς προσγενομένου δύνανται, καὶ ἐς ἀντίπαλον κ. τ. λ. Nihil hic loci habet commutandi significatio (ἀλλοιοῦν), sed negantur Galli posse se confirmare et animos recipere, si quid iis subito novi et inopinati acciderit, id est, κἂν ἅπαξ ἀλλοῖόν τι πάθωσιν, οὔτ' ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς κ. τ. λ.

XXXVI, 25 (in oratione Pompeii): μὴ γὰρ ὅτι νέος ἔτ' εἰμὶ λογίζεσθε, μηδ' ὅτι τόσα καὶ τόσα γέγονα ἀριθμεῖσθε. Necessario scribendum τόσα καὶ τόσα ἔτη γέγονα.*)

Ibid. 42 (de C. Manilio, quem Dio Mallium appellat): φοβηθείς, ἐπειδὴ τὸ πλῆθος δεινῶς ἠγανάκτει, τὰ μὲν πρῶτα ἔς τε τὸν Κράσσον καὶ ἐς ἄλλους τινὰς τὴν γνώμην ἀνῆγεν, ὡς δ' οὐδεὶς ἐπίστευέν οἱ, τὸν Πομπήϊον καὶ ἄκοντα ἐκολάκευσεν κ. τ. λ. Corrigunt ἄκων et ad litteras improbabiliter et ad sententiam. Scribendum ἀπόντα.

XXXVII, 16 (de Romanis Hierosolyma oppugnantibus et Iudæorum per dies festos quiete utentibus): μαθόντες

*) Ibid. 28 pro eo, quod editur: ὅτι Πομπήϊος οὗτος ἐν μὲν μειρακίῳ, scribendum: ὅτι Πομπήϊος, ὅτε μὲν ἦν μειράκιον aut certe similiter.

γὰρ τὴν ἐμποίησιν αὐτῶν ταύτην . . . . ἐντονώτατά οἱ προσέβαλλον. Nulla hic ἐμποίησις (adoptio) erat, sed πτοίησις, furor et instinctus superstitiosus (τὴν πτοίησιν).

Ibid. 53: γῇ γάρ τινι πρὸς τῇ νήσῳ οὔσῃ προσσχὼν ὁ τὴν ἡγεμονίαν σφῶν ἔχων κ. τ. λ. Nihil periculi militibus fuisset, si in terram insulæ adiacentem expositi fuissent, quamquam totum hoc de terra insulæ adiacenti ridiculum est; terris enim insulæ adiacent. Scribendum sine dubio πέτρᾳ γάρ κ. τ. λ. Mendum ortum videtur hausta propter similitudinem particulæ γάρ altera vocis syllaba.

XL, 59 (de Sulpicio consule a. 51 resistente iis, qui Cæsari successorem in Galliam mitti volebant): καὶ αὐτῷ ὅ τε Σουλπίκιος καὶ τῶν δημάρχων τινὲς ἀντέπραξαν, οὗτοι μὲν τῇ πρὸς τὸν Καίσαρα χάριτι· ἐκεῖνος δ' αὐτοῖς ἐκοινώσατο καὶ ὅτι τοῖς πολλοῖς οὐκ ἤρεσκε τό τινα μεταξὺ ἄρχοντα μηδὲν ἠδικηκότα παυθῆναι. Debebat saltem dici ὅτι καὶ τοῖς πολλοῖς; verum Sulpicius non movebatur populi voluntate, sed suo de iure iudicio perducebatur, ut tribunis et multitudini se in hac re adiungeret. Scribendum igitur: αὐτοῖς ἐκοινώσατο καὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι οὐκ ἤρεσκε κ. τ. λ.

Ibid. 62 (de C. Curione, qui antea Cæsarem specie oppugnandi reapse adiuvisset, aperte iam Cæsaris partes amplexo): ἐκ τοῦ φανεροῦ ἤδη τὰ τοῦ Καίσαρος διαδικαιῶν, ἐπειδὴ μηδὲν κατ' αὐτοῦ δῆθεν ἠδυνήθη ποιῆσαι, πᾶν ὅ τι ποτὲ ἐνεδέχετο οὐ δεχθῆναι προΐσχετο, καὶ μάλισθ' ὅτι πάντας τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας ταῦτά τε καταθέσθαι καὶ τὰ στρατόπεδα διαλῦσαι χρὴ κ. τ. λ. Ex δεχθῆναι nihil effici potest, quod sententiæ conveniat, οὐ autem prorsus barbarum est in hac cum infinitivo coniunctione. Curio quoniam nihil scilicet contra Cæsarem efficere potuerat (— hac enim specie utebatur, δῆθεν —), eo transiit, ut omnia, quæ ullo modo Cæsari concedi possent, proponeret et præ se ferret: πᾶν ὅ τι ποτὲ ἐνεδέχετο,

ὑπειχθῆναι προΐσχετο. Cum extrema verbi *ἐνεδέχετο* vocalis cum prima sequentis vocis in *οὐ* coaluisset, ex *πειχθῆναι* factum est *δεχθῆναι.*

XLIII, 14 (ubi honores Cæsari decreti enumerantur): *καὶ τὰς ἀρχάς τά τε ἄλλα ὅσα τισὶν ὁ δῆμος πρῶτον ἔνεμεν ἀποδεικνύναι ἐψηφίσαντο.* Manifesto legendum *ὁ δῆμος πρὸ τοῦ ἔνεμεν.*

Ibid. 44 (de novis Cæsaris honoribus): *ταῦτά τε οὖν τότε τῷ Καίσαρι .... ἱερομηνίαν τε ἐξαίρετον ὁσάκις ἂν νίκη τέ τις συμβῇ καὶ θυσίαι ἐπ' αὐτῇ γίγνωνται, καὶ μήτε συστρατηγῆσαί τινα μήθ' ὅλως ἐπικοινωνῆσαι τῶν καταπραχθέντων, ἔδοσαν.* Non decretum est, ut Cæsar bellis ne interesset, sed ut tamquam perpetuus et summus omnium exercituum imperator triumphi etiam tum particeps esset, cum ipse bello et rebus gerendis non interfuisset: *κἂν μήτε συστρατηγήσαντι μήθ' ὅλως ἐπικοινωνήσαντι τῶν καταπραχθέντων.*

XLVI, 45 (de duoviris ad comitia habenda creatis): *τοῦτο γὰρ τῶν δύο ἀνδρῶν διὰ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἀστυνόμου ψηφισθῆναι μᾶλλον ἢ τὸ τοὺς ὑπάτους δι' αὐτοῦ χειροτονηθῆναι ὑπέμειναν.* Genetivi *τῶν δύο ἀνδρῶν* ratio omnino explicari nequit, scribendumque necessario: *τοῦτο γὰρ* <*περὶ*> *τῶν δύο ἀνδρῶν κ. τ. λ.*

XLVII, 14 (de triumviris ceteros fraude ab emptione rerum proscriptorum, quæ auctione venirent, removentibus): *καὶ ἐκείνους γε οὕτω μετεχειρίζοντο ὥστε τι καταφωρᾶν καὶ πλείστου ὅσου ἀγοράζειν ὧν ἔχρῃζον, καὶ διὰ τοῦτο μηδ' ὠνητιᾶν ἔτι.* Non sane homines ita tractabant, ut aliquid deprehenderent et animadverterent, sed contra ita circumveniebant et decipiebant, ut nihil ex iis, quæ agerentur, deprehenderent et, si quid parare vellent, immenso pretio emerent atque ita etiam ab omni emendi studio deterrerentur. Mendum orationis satis ostendit pronomen *τί* perverso loco positum. Scribendum: *ὥστε* <*μήτε*> *τι κατα-*

φωρᾶν καὶ πλείστου ὅσου ἀγοράζειν ὧν ἔχρῃζον, καὶ διὰ τοῦτο μηδ᾽ ὠνητιᾶν ἔτι. Respondent inter se *μήτε* et *καί*. Omittendæ negationis causa fuit syllaba *τε* bis posita (*ὥστε μήτε*).

XLIX, 34 (de Cæsare milites tumultuantes coercente): *ἐπεὶ δὲ καὶ ὣς ἐθρασύνοντο, δίκῃ τινὰς αὐτῶν ἔδωκεν.* Nemo, quantum scio, Græce dixit *δίκῃ τινὰ διδόναι* ac ne Latine quidem pœnæ aliquem dare, etsi noxæ dare constanti usu dicitur. Scripserat sine dubio Dio: *δίκην τινὲς αὐτῶν ἔδωκαν* (nam *ἔδωκαν* pro *ἔδοσαν* apud Dionem nihil habet offensionis).

LIX, 7 (de ludis a Gaio Cæsare in dedicando Augusti monumento factis): *καὶ ἵπποι δύο ἡμέραις ἠγωνίσαντο, τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δ᾽ ὑστέρᾳ καὶ τετράκις διὰ τὸ τὰ γενέθλια αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶναι.* Erratum esse in numero altero iam intellexit Reimarus, sed emendationem non repperit. Scribendum: *τῇ δ᾽ ὑστέρᾳ καὶ τεσσαρακοντάκις.*

LXI, 8 (de turbis in theatro primo Neronis tempore): *οἱ γάρ τοι περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ περὶ τοὺς ἵππους ἔχοντες οὔτε τῶν στρατιωτῶν οὔτε τῶν ὑπάτων ἐφρόντιζον.* Mire cum consulibus milites coniunguntur; nam si quis cohortem prætoriam theatro assidentem intelligere vult, ei tribunus præerat, non consules, neque senatores et equites coercebat, sed plebem. Scribendum: *οὔτε τῶν στρατηγῶν οὔτε τῶν ὑπάτων ἐφρόντιζον.* Sed non minus mire *οἱ περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ περὶ τοὺς ἵππους ἔχοντες* dicuntur, ut intelligantur senatores in orchestra et equites in quattuordecim subselliis sedentes. Scribendum: *καὶ περὶ τοὺς ἱππεῖς ἔχοντες.* (Paulo ante c. 7, ubi editur: *εἰ καὶ μετρίως πως διάγοντες αὐτὰ περισωθεῖεν*, scribendum est *αὐτοί*.)

LXXVIII, 22: *καὶ ὁ Φλάκκος τὴν τῶν τροφῶν διάδοσιν, ἣν ὁ Μανίλιος πρότερον ἔσχε τῆς κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας γέρας εἰλήφει, ἐπετράπη καὶ αὐτήν· καὶ μετὰ τοῦτο τό τε διαδίδοσθαί τινα ἐν ταῖς τῶν στρατηγούντων πανυ θέαις, πλὴν τῶν τῇ Φλώρᾳ τελουμένων, δικαιονόμοι οἱ τὴν Ἰταλίαν διοικοῦντες ἐπαύσαντο ὑπὲρ τὰ νομισθέντα ὑπὸ τοῦ Μάρκου δικάζοντες.* Prima recte emendata videntur sublato *ἔσχε*; quid resideat mendi in *καὶ αὐτήν*, nescio; nam nimis discedere videtur *ἐκ καινῆς*, denuo. Deinde autem scribendum est: *καὶ μετὰ τοῦτο τό τε διαδίδοσθαί τινα ἐν ταῖς τῶν στρατηγούντων ἐπαύθη θέαις, πλὴν τῶν τῇ Φλώρᾳ τελουμένων, καὶ οἱ δικαιονόμοι οἱ τὴν Ἰταλίαν διοικοῦντες κ. τ. λ.* Litteræ *και οι* exciderunt ante *δικαιονόμοι*.

Herodian. VI, 1: *Ἡ δὲ Μαμμαία .... ὁμοίως αὐτοῦ* (Alexandri Severi pueri) *ἄρχειν τε καὶ κρατεῖν ἐπειρᾶτο. ἤδη τε ὁρῶσα ἐν ἀρχῇ τὸν νεανίαν γενόμενον καὶ δεδοικυῖα μὴ ἄρα ἡλικία ἀκμάζουσα ὑπηρετούσης ἀδείας τε καὶ ἐξουσίας εἴς τι τῶν γενικῶν ἁμαρτημάτων ἐξοκείλῃ, πανταχόθεν ἐφρούρει τὴν αὐλήν.* Vidit aliquid Mammæa in puero, quod timorem facere posset, ne libidinibus veneriis se daret. Id erat non *ἐν ἀρχῇ αὐτὸν γενέσθαι* (— pridem enim Augustus declaratus ërat —), sed *ἐνόρχην*. Vidit eum puberem factum.

Liber II.

Emendationes Latinæ.

Cap. I.

Ciceronis libri rhetorici.

Emendationum Latinarum et primam et longe copiosissimam partem Marcus Cicero sibi vindicabit, cuius tamen, qui ad philosophiam pertinent, libros non attingemus; ex iis, qui artem oratoriam exponunt et docent, quoniam ad eos, qui proprie rhetoricorum nomen tenent, vulgo autem de inventione appellantur, nihil novi afferimus, seriem ducent tres **de oratore** libri, ad quos expoliendos cum prope adolescens Henrichsenii mei studia adiuvans non ita pauca contulissem, postea parcius attigi. Eos igitur tempore interiecto cum semel atque iterum celerius percurrissem, anno fere 1871 intentius retractarem consideratis etiam diligenter codicis Abrincensis scripturis, qui unus memorabilis nec tamen præstantissimus instrumentum criticum auxit, hæc, quæ subiiciam, certa aut probabili coniectura nec ab aliis occupata expedire mihi visus sum. Quamquam, quem primum ponam locum, eum non tam plane expedire possum quam, quomodo vera eius forma turbata sit, indicare; nam

lib. I § 146 sq. hæc leguntur: quod (artificium rhetorum observatione et opera constitutum et traditum)

tamen, ut ante dixi, non eiicio; est enim, etiamsi minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. Et exercitatio quædam suscipienda vobis est cet. Apparet hoc, quod de exercitatione dicitur, neque recte particula et adiungi, quod iam alii senserunt, neque satis respondere superioribus, in quibus de toto artificio sic dicitur, ut hic et præceptorum et exercitationis mentio exspectetur. Valde suspicor verba quædam excidisse, cum Cicero ad hanc formam scripsisset: — non illiberale. <Itaque et præcepta tractanda> et exercitatio quædam suscipienda vobis est. De ipsis verbis nihil me affirmare non est opus dici.*)

Ibid. 198: Itaque ut apud Græcos infimi homines .. ministros se præbent in iudiciis

---

*) Quod initio huius libelli dixi me aliquoties in Ciceronianis maxime emendationibus facturum, ut admonitionis causa in margine interponerem correctionem, quam cum ipse fecissem, postea ab aliis occupatam, sed a recentissimis editoribus neglectam repperissem, eius rei exemplum statim hic ponam. Nam de lib. I, 134 hæc scripseram: „studium et ardorem quendam amoris, sine quo cum in vita nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo umquam assequetur. Etiamsi ferri posset apud Ciceronem nihil quidquam pro nihil hoc uno loco positum, tamen vitiose ad prius membrum ex inferiore loco sic retraheretur nemo, ut ex eo intelligeretur quisquam (— longe enim aliter, præcedente nemo, post intelligitur notio affirmativa —), cum præsertim tota orationis structura ostendat Ciceronem suum utrique membro subiectum dedisse, priori, quod obiectum habet negans, affirmativum, alteri, quod obiectum habet affirmativum, negans: sine quo cum in vita nihil quisquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo umquam assequetur.“ Nunc a Siesbyeo admoneor eandem emendationem ab Huldrico apud Orellium, deinde ab Ieepio factam esse.

oratoribus . . ., sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc iuris civilis scientiam sic appellatus a summo poeta est: Egregie cordatus homo, catus Æliu' Sextus, multique præterea, qui, cum ingenio sibi auctoritatem peperissent (sic recte iam alii pro eo, quod in codicibus est, sibi auctore dignitatem peperissent), perfecerunt, ut in respondendo iure auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent. Si hæc recte scripta sunt, necessario post illa sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir auditur ex priore comparationis parte ministros se præbent in iudiciis oratoribus, quoniam comparatio terminari debet ante illud qui, cum—. Verum hoc quantum ab sententia reque ipsa abhorreat, nihil opus est dici, quoniam vel unum adverbium contra declarat, contempto pragmaticorum Græcorum ministerio contrarium poni amplissimum iuris consultorum Romanorum munus et summam dignitatem, nihil oratoribus cedentem. Manifestum est sic hæc continuanda esse, interposita ipsi sententiæ exemplorum mentione: sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille . . . . multique præterea, cum ingenio sibi auctoritatem peperissent, perfecerunt, ut in respondendo iure auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent. Iam recte comparatio perficitur et in auctoritate iuris consultorum Romanorum terminatur. Itaque aut prorsus tollendum est pronomen qui ante cum tamquam prave additum, cum constructio non intelligeretur, aut potius scribendum: multique præterea alii, cum. Nunc demum etiam clarius perspicitur, quam necessaria ipsi comparationi gradatio illa sit: cum ingenio sibi auctoritatem

peperissent, perfecerunt, ut . . auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent.

Ibid. 219: nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de moribus hominum et scire et dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Vitiose concurrere de moribus hominum et ab hominum moribus pridem intellectum est; sed mendi sedes non, ut Ernestius putavit, in prioribus verbis est, quæ recte iis, quæ præcedunt, respondent, sed altero loco; neque enim orator ad mores hominum scientiam suam orationemque accommodat, sed ad animos et voluntates et ad id, quod libenter admittitur auditurque. Simplici littera m restituta pro geminata, ex hac scriptura: ab hominum oribus facillime eruitur verum: quæ non abhorrent ab hominum **auribus**, hoc est, quæ illæ libenter accipiunt.

Ibid. 236: Nam si ita diceres, qui iuris consultus esset, esse eum oratorem, itemque qui esset orator, iuris eundem esse consultum, præclaras duas artes constitueres atque inter se pares et eiusdem socias dignitatis. Si id Crassus diceret, quod verba, ut nunc scribuntur, significant, iuris prudentia simul eloquentiam contineri, eloquentia iuris prudentiam, non duas constitueret artes, sed in unam omnia conflaret, quod vehementissime Antonius, qui hic loquitur, improbat atque sic disputat, etiamsi singulari ingenii præstantia aliquis utramque artem comprehendat, nihilo tamen minus duas per se esse. Corrupit sententiam verbum esse priore loco, ubi id ipse ordo et positus mendi arguit (— debebat enim scribi: eum, vel potius eundem, esse oratorem —), pro altero prave illatum vel potius ad esset accommodatum; Cicero enim scripserat: Nam si ita diceres, qui iuris consultus esset, **posse** eum oratorem, itemque qui esset orator, iuris eun-

dem esse consultum, præclaras duas artes constitueres cet.

Ibid. 248: De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla iuris scientia tamen causis satisfacere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, neque me umquam ius civile didicisse neque tamen in iis causis, quas in iure possem defendere, umquam istam scientiam desiderasse. Non agitur de causis, quas Antonius in iure, hoc est, apud prætorem, antequam ad iudices veniretur, defendere potuerit, sed de iis, in quibus iuris, non facti quæstio fuerit. Sublata igitur præpositione scribendum: quas iure possem defendere. Et res genusque causarum et loquendi usus perspicitur lib. II, 106.

Ibid. 254: Quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos et cantus remissiores esse facturum. Manifestissimum est scribi debuisse (post solet) aut accesserit aut accedat, coniunctivi imperfectum ferri nullo modo posse, neque tamen minus certum est librarium hoc pro illorum alteroutro non substituisse. Latet præsens tempus verbi paulo minus usitati et simul lusus quidam. Scriptum enim fuerat: se, quo plus sibi ætatis **acceleret**, eo tardiores cet. Ætatem submoleste adventantem Roscius simul et querens molliter et ludens accelerare dicit eique se celeritati tarditate subventurum.

Ibid. 256: Reliqua vero etiamsi adiuvant, historiam dico et prudentiam iuris publici et antiquitatis iter et exemplorum copiam, si quando opus erit, a viro optimo . . . . Longino mutuabor cet. Vocabulum, quod est iter, ferri non posse, neque per se neque cum exemplorum copia coniunctum,

satis et apparet et consentitur; correctio et ad sententiam et ad litterarum vestigia probabilis nondum reperta est. Opinor scribendum esse: et antiquitatis iterum et exemplorum copiam. Materiam oratori utilem nec tamen propriam Antonius sic in duas partes distribuit, ut tamen utrique parti historiam et antiquitatem communiter subiectam dicat tantum tractatione et usu diversam. Itaque in altera parte iterum a se alio nomine (antiquitatis) eandem rem significari, quam in priore historiam appellasset, ait.

II, 128: Meæ totius orationis et istius ipsius in dicendo facultatis, quam modo Crassus in cælum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi: una conciliandorum hominum, altera cet. Quoniam nemo facultatem in dicendo pro dicendi facultate dixit, codicesque plerique verba in dicendo omittunt, uncis incluserunt ea recentiores editores. Verum quod hic omittitur, in aliis codicibus (B R apud Orellium) ac fortasse multo pluribus, quam nominantur, additur ante orationis (meæ totius in dicendo orationis), certissimumque est orationem sic simpliciter pro genere ac proprietate dicendi poni non posse (meæ orationis tres sunt rationes). Sed ne id quidem, quod facillime efficitur: Meæ totius in dicendo rationis, ferri potest (rationis — rationes). Antonius ostendit se, quemadmodum causarum actionem moderari soleat, expositurum; sine dubio Cicero scripserat: Meæ totius in dicendo **moderationis** . . . tres sunt rationes.*)

Ibid. 193: quid potest esse tam fictum quam versus, quam scena, quam fabulæ? Tamen in

---

*) Ibid. 184 certum est Ciceronem non scripsisse genere quodam sententiarum et genere verborum, sed correctio incerta; vereor, ne priore loco aliud subsit vocabulum, velut **tenore**.

hoc genere sæpe ipse vidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur spondalia illa dicentis: Segregare abs te ausu's aut sine illo Salamina ingredi? Neque paternum aspectum es veritus? Frustra ad hoc omnes machinæ admotæ sunt, ut aliquid tolerabile efficeretur ex miro spondalium vocabulo, quod neque derivationem probabilem neque significationem ulla ex parte aptam habet, neque corrigendi conatus felices fuerunt. Attendi velim orationis colorem in illo hominis histrionis; adiecto enim priore vocabulo pæne contemptim significatur in tenuis condicionis homine et ab ipsa veritate longe remoto hoc accidere; eodem pertinet, quod sub illo spondalia latet ad rem exprimendam aptissimum; prorsus enim Ciceronem scripsisse puto: **sponte aliena** illa dicentis. Non sua sponte, sed aliena illa dicebat histrio, a poeta sibi ad eloquendum data. Aliena sponte Cicero dixit etiam de Legg. I, 45. Ne quis aliena sponte scribendum fuisse putet, eodem ordine de Inv. II, 80 scribitur sponte sua.

Ibid. 214: Argumentum enim ratio ipsa confirmat, cui, simulatque emissum est, adhærescit; illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, sed magis perturbationem requirit cet. Perturbationi non cognitio contraria est, sed cogitatio atque eadem, quæ proxime nominata est, ratio atque ratiocinatio. Scriptum igitur sine dubio fuerat: non **cogitationem** iudicis, sed magis perturbationem requirit, eo quidem magis, quod in iudice cognitionis vocabulum alio pertinet.

Ibid. 216: Illa autem, quæ aut conciliationis causa leniter aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus inferenda sunt, ut odio benevolentia, misericordia invidia tollatur. Inferendi verbum prorsus alienum esse mani-

festum est, nec minus ineptum, quod video substitutum, auferenda; neque enim auferuntur et in alium locum asportantur, quæ adversarius dixit. Videtur subesse **invertenda**, nisi quis ex eo, quod in duobus codicibus Bambergensibus Orellius scribi indicat, efferenda, efficere mavult **evertenda** [, ut iam Heusinger suspicatus est].

Ibid. 289: Itaque imbuendus est is, qui iocose volet dicere, quasi natura quadam apta ad hæc genera et moribus, ut ad cuiusquemodi genus ridiculi vultus etiam accommodetur. Mores ipsius oratoris ad id, de quo hoc loco agitur, nihil omnino pertinent, nec moribus nescio quibus imbuendus orator iocandi causa erat; vultus varie flectendi exercitatio capienda erat, ut proximis verbis ipse dicit Cæsar. Ipse pluralis numerus sic nude positus post illud quasi natura quadam ferri nequit. Satis certum est oris mentionem hic subesse, scribendumque videtur et **motu oris**. Nam ne motibus oris scribamus, ipse pluralis numerus deterret.

Ibid. 323: faciliora etiam in principiis, quod et attenti tum maxime sunt, cum omnia exspectant, et dociles magis initiis esse possunt. Recte Ellendtius sensit, initiis vitiose addi post principiorum communem utrique membro vocem initio positam; sed quod simpliciter vocabulum tolli voluit, neque, unde ortum sit, intelligitur, et apparet in hoc quoque membro ut in superiore (tum maxime, cum omnia exspectant) causam, cur in principio dociles sint iudices, significari debuisse. Scripserat Cicero: et dociles magis **in novis** (in ignotis?) esse possunt.

III, 79: Hæc vero, quæ sunt in philosophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veri simile est, eliciendum acutis atque acribus, eaque exercitata oratione poliuntur. Exercita-

tionis mentio prorsus hinc aliena et inepta est, sive ad res a philosophis inventas participium exercitata referas (nominativo casu) sive ad orationem. Cicero scripsisse videtur: eaque **excitata** (hoc est, inventa et uberius exstructa, imagine ab ædificio ducta) oratione poliuntur. Deinde, ubi in codicibus scribitur: Hic noster vulgaris orator .... istos quidem nostros verberabit neque se ab iis contemni ac despici sinet, nimis facile se expediunt, qui nostros simpliciter tollunt, quod nemo additurus erat. Scribendum erat: istos quidem **vostros** verberabit, quemadmodum paulo infra scribitur Coracem istum vestrum. Sic duo codices apud Orellium.*)

Ibid. 88: Libet autem semper discere, ut si velim ego talis optime ludere aut pilæ studio tenear, etiam fortasse, si assequi non possim; at alii, quia præclare faciunt, vehementius, quam causa postulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. Mire generali de studio discendi sententiæ adiungitur exemplum fictum de ipso Crasso sic adiectis illis etiam fortasse, si assequi non possim, ut videatur exemplum pertinere ad inutilitatem studii discendi demonstrandam. Neque magis intelligitur, quo

---

*) § 27, ubi in codicibus est: quamquam omnibus par pæne laus in dissimili scribendi genere tribuatur, annotaveram scribendum esse **quamque** (amplificari enim rem, contrarii aut exceptionis ne minimam quidem significationem esse), § 51 pro eo, quod editur, odiosiora, substituendum esse necessario aut **copiosiora** aut potius **operosiora**, § 98 tollendum esse pronomen ea a librario aliquo ante quæ additum (ea, quæ) cum pernicie structuræ (anacoluthon enim, cuius excusatione utuntur, nullam ipsum habere excusationem); primam correctionem occupaverat Lambinus, alteram Purgoldus, tertiam Wetzelius. Id quoque satis est hic in margine posuisse, § 67 pro possit scribendum esse **posset**.

sententiæ vinculo cum his coniungantur, quæ subiiciuntur: at alii cet. Sententiæ sic separandæ oratioque una littera detracta sic scribenda est, ut ficto de ipso Crasso exemplo ostendatur, discendi studium per se delectationem habere, etiamsi eam, quam velis, artis summam non consequare: Libet autem semper discere. Ut (velut exempli causa) si velim ego talis optime ludere aut pila, studio tenear etiam fortasse, si assequi non possim; at alii cet. [Sic iam Schuetzius, cui nemo obsecutus est.]

Ibid. 107: De virtute enim ...... similibusque de rebus in utramque partem dicendi animos et vim et artem habere debemus. Etsi animos interdum sic dici notissimum est, ut elatio quædam animi et fortitudo significetur, nemo tamen umquam animos habere aliquid faciendi pro eo, quod est aliquid facere audere, dixit. Hoc quidem loco alienissima ab re illa significatio est; agitur enim de sola facultate oratoris. Una littera vocalis mutata sententiam veram restituet: in utramque partem **ducendi** animos. In utramque partem animos auditorum commovere orator posse debet. (Ante multos iam annos Walchius dicendo ducendi animos scribi voluerat; verebatur, opinor, ne nimis breviter dici videretur de virtute in utramque partem ducere animos; sed pæne absolute per præpositionem de [quemadmodum declaravi ad Cic. de Finn. III, 57] enumerantur ea, in quibus tractandis ars illa in utramque partem animos ducendi versetur.)

Ibid. 161: Nam et odor urbanitatis et mollitudo humanitatis et murmur maris et dulcedo orationis sunt ducta a ceteris sensibus; illa vero oculorum multo acriora, quæ ponunt pæne in conspectu animi, quæ cernere et videre non possumus. Sublato oculorum, quod ex superioribus (maxime oculorum, qui est sensus acerrimus)

illatum est, scribendum: illa vero multo acriora, quæ ponunt pæne in conspectu animi, quæ cernere et videre non possumus; his enim ipsis verbis ea significantur, quæ ab oculorum sensu ducuntur; illa oculorum et dure et inusitate in genere significando ponitur. Recte etiam, opinor, codex Bambergensis a certis sensibus, id est, suis et propriis.*)

Orator.

§ 23: itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbuit, qui aut dici se desiderant Atticos aut ipsi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas cet. Mani-

*) De § 174 sic commentatus eram, cum solis Kayseri et Henrichsenii exemplis uterer: „Namque hæc duo musici, qui erant quondam iidem poetæ, machinati ad voluptatem sunt, versum atque cantum, ut et verborum numero et vocum modo delectatione vincerent aurium satietatem. Omitto, in quo Ernestius hæsit, insuavem ablativorum concursum; potest enim aliquo modo excusari (vide Gramm. Lat. § 278 a ed. tert.). Minus excusari potest delectatione post illud ad voluptatem otiose superadditum. Illud excusationem non recipit, quod modus vocum (singulari numero) prorsus inusitate de varietate et apta compositione dicitur. Omnia recta erunt, si ex duabus vocibus unam effeceris ad rem exprimendam aptam et necessariam: et vocum modulatione vincerent aurium satietatem.“ In eandem correctionem inciderat iam Orellius. § 191, ubi editur iunctio, restituendum esse coniunctio, ut Tusc. I, 71 me admonente factum est, editores recentissimos codex Bambergensis admonere debuerat; Lambinum video admonitione non eguisse. Questionis vox pro conquestione e Bruti et Oratoris singulis locis iam sublata est.

festum est non posse separari atque in duo genera dispesci, qui dici se Atticos desiderent, et qui ipsi Attice velint dicere; perspicue enim iidem sunt; sed qui hoc vitio sententiæ animadverso septem verba (aut dici .. aut ipsi) uncis incluserunt, nullam minimam probabilitatis speciem secuti sunt ipsamque Ciceronis sententiam obscurarunt. Obtrectatorum enim illorum, quos Cicero et hic et alibi non raro significat, duo genera fuerunt, quorum alteri, ut ait, ipsi Attice volebant dicere, alteri modestius non sibi ipsi hanc laudem arrogabant, sed negabant nunc Romæ, qui Attice diceret, esse, Ciceronem hac damnatione complectentes. Itaque ad sententiam nihil fere desideretur, si sic scribatur: qui aut desiderant Atticos aut ipsi Attice volunt dicere. Sed dici se vix errore additum esse potest; itaque in his litteris latere puto adverbium, quod pertineat ad notandum eum animi affectum, ex quo illud desiderium nascatur aut simuletur, videturque proximum esse ad litteras, sententiæ aptum odiose (aut odiose desiderant Atticos). (Invidiose?) Non minus temere paulo post delenda significantur verba: quid enim sit Atticum, discant.

Ibid. 44: nam et invenire et iudicare, quid dicas, magna illa quidem sunt ...., sed propria magis prudentiæ quam eloquentiæ. Qua tamen in causa est vacua prudentia? Postrema hæc sana non esse et manifestum est et ab aliis animadversum; nam neque quæ causa hoc loco significetur, intelligitur, neque vacua prudentia quæ qualisve sit. Perspicuum est (tamen) subesse debere huiusmodi sententiam, etiamsi illud, de quo dicatur, proprium prudentiæ sit, tamen ea carere eloquentiam non posse. Scribendum videtur: quæ tamen incauta st, <si> vacua prudentiā. Eloquentiam prudentia vacuam Cicero dicit incautam esse nec ea vitare posse, quæ oratori obsint. Kayserum, quæ non intelligeret, simpliciter delenda significasse non miror,

illud mirarer, nisi mirari desissem, cur in proximis verbis summum esse tolli cum Bakio voluerit.

Ibid. 47: Nec vero utetur (orator) imprudenter hac copia, sed omnia expendet et seliget; non enim semper nec in omnibus causis ex eisdem argumentorum momenta sunt. Dure omitti videtur locis; sed gravius offendit, quod, ut nunc verba scribuntur, argumentorum momenta ex locis esse dicuntur, nec omnino apparet, quo momentorum nomen pertineat. Quid requireretur, senserat iam aliqua ex parte Lambinus; scribendum enim sine dubio est: non enim semper . . ex eisdem <**locis eadem**> argumentorum momenta sunt. Argumenta, quæ ex eisdem locis ducantur, non semper idem momenti habere dicit, sed modo gravioris, modo levioris ponderis esse. Oculus librarii in eisdem et eadem aberravit.

Ibid. 57: sed ille (in dicendo cantus), quem significat Demosthenes et Æschines, cum alter alteri obiicit vocis flexiones; dicit plura etiam Demosthenes illumque sæpe dicit voce dulci et clara fuisse. Verbum dicit quam esset pravum, sensit Ernestius tollique volebat; fortius Kayserus, ut solebat, hæc omnia: dicit plura . . . . fuisse notavit, unde orta essent, nihil curans. Ernestius quique alii locum tentarunt, caput vitii non attigerunt, quod vocabulo plura continetur; neque enim uter orator alterum probrorum multitudine superasset, dinumerare Ciceroni in mentem veniebat, sed singulare aliquod Demosthenis convicium in Æschinem coniectum notavit. Scripserat enim: alter alteri obiicit vocis flexiones, **Æschini plorare** etiam Demosthenes, significans Demosthenis locum, qui exstat de Cor. 287: *τῇ φωνῇ δακρύειν.* Priorem syllabam nominis Æschini hausit terminatio vocis præcedentis es. Deinde vix credo Ciceronem contra veritatem scripsisse, sæpe a Demosthene Æschinis vocem dulcem et claram

commemoratam esse, sed sic potius: illumque ipse dicit voce dulci et clara fuisse. Significatur locus, qui est de Cor. 313, ubi Æschines appellatur λαμπροφωνότατος.

Ibid. 70: nam et iudicabit, quid cuique opus sit, et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Valde vereor, ne post cuique exciderit **causæ**.

Ibid. 73. In loco longiore, quam ut totus transscribatur, perspicuum est cum causali sententia, quæ sic decurrit: Cum hoc decere ..... quantum sit, appareat in alioque ponatur aliudque totum sit, utrum decere an oportere dicas cet., nullo modo coniungi hæc posse: cum hoc, inquam, decere dicimus, illud non decere, et id usquequaque non solum propter indicativum verbi modum, sed quod ipsa verba ne minima quidem ex parte causæ significationem ullam habent aut ad oratoris eius, quod deceat, servandi officium pertinent; quod tamen delendo editores inde a Lambino grassantur, non solum ideo temere fit, quod nulla additamenti probabilis origo demonstratur, sed etiam quod ipsa verba aptissima sunt ad declaranda ea, quæ proxime præcedunt: quod semper usurpamus in omnibus dictis et factis, minimis et maximis. Unum perversum est, quocumque modo verba accipiuntur, inquam, quoniam, neque si præcedentibus adiunguntur, neque si ad causalem sententiam trahuntur, ulla hic est orationis interruptæ redintegratio. Opinor Ciceronem sic scripsisse: Cum hoc decere (quod semper usurpamus in omnibus dictis et factis, minimis et maximis, cum hoc **uspiam** decere dicimus, illud non decere, et id usquequaque) quantum sit, appareat cet. Primum Cicero, quemadmodum sparsim et in singulis rebus decere et non decere aliquid dicatur, significat, deinde huius verbi usum et decoris iudicium ad omnia pervulgari dicit (et id usquequaque). Ac de tota quidem loci forma et cohærentia

nulla est dubitatio; si ex illo inquam aptius aliquid erutum fuerit, non repugnabo.

Ibid. 163: Verba .. legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poetæ exquisita ad sonum, sed sumpta de medio:

„Qua ponto ab Helles"

superat modum at auricos (alii codices: tauricos) locorum splendidis nominibus illuminatus est versus, sed proximus inquinatus cet. Qui difficilem hunc locum tractarunt, inter quos est etiam Lachmannus, non attenderunt in brevi illo versus fragmento: Qua ponto ab Helles nihil omnino esse, quod superare modum dici possit; deinde extrinsecus arcessunt et audacter inferciunt complura ad efficiendum illum versum, ad quem pertinet iudicium, quod sequitur, Ciceronis: splendidis cet. Quod requiritur, latet in ipsis illis verbis. Scriptum enim fuerat ad hunc modum:

„Qua ponto ab Helles superat **Tmolum et Taurios.**"

Locorum splendidis nominibus cet. Apparet, quam apte huic continuetur proximus versus: finis, frugifera cet. (Nihil obstat, quod alius quoque antiquus poeta apud Sen. Ep. 80, 7 pontó ab Helles dixit in definiendis Græciæ finibus.)

Ibid. 183: neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit. Scribendum esse **accideret**, periti admoniti intelligent, imperiti docendi non sunt.

Ibid. 221: in veris causis aut forensibus. Nón delendæ erant duæ postremæ voces, sed scribendum: ac forensibus. [Schuetzius e t.]

Ibid. 230: Sunt etiam, qui .... infringendis concidendisque numeris in quoddam genus abiectum incidant Siculorum simillimum. Ferri

non posse Siculorum complures intellexerunt, in corrigendo minus felices; nam ne cum versiculis quidem apte comparatur oratio membratim nimis concisa. Mihi in mentem venit **assiculorum**, ut assularum similis oratio huiusmodi dicatur.

Brutus.*)

§ 31: His (Gorgiæ et sophistis) opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat verbis. Huius ex uberrimis sermonibus exstiterunt doctissimi viri cet. Ablativum verbis prorsus vitiose abundare præsertim post illa, quæ præcedunt, subtilitate quadam disputandi, multi intellexerunt; sed æque certum est non debere simpliciter tolli vocabulum, quod cur quis addiderit, ne minima quidem causa fingi possit, atque sub eo aliud latere. Veri vestigium attigerat Orellius, qui adverbium ad Socratis refellendi formam notandam pertinens subesse suspicatus est; sed quod urbanissime scriptum fuisse coniecit, nimis a codicum scriptura discedit, quæcumque excogitatur superlativi forma. Longe probabilius ex solebat verbis efficitur solebat **acerbius**.

Ibid. 46: Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis res privatæ longo intervallo iudiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens et controversa (codices

---

*) Bruti codices constat omnes satis esse recentes, ex uno aliquo antiquiore derivatos, nec nisi novis describendi mendis et corrigendi conatibus differre. Itaque vestigia remotiora subtilius persequendi nulla est facultas. Quæ hic proponuntur emendationes, fere omnes evulgatæ iam sunt in libro Hauniæ a. 1879 edito et sic inscripto: *Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift*, p. 166 sqq.

fere controversia) natura, artem et præcepta Siculos Coracem et Tisiam conscripsisse. Qui gentem controversias libenter agitantem Latine controversam appellari posse defendat, nemo iam, opinor, est; quod autem Iacobsius controversiis nata scribi voluit nec paucos, qui assentirentur, habuit, mutatio plane improbabilis est, maxime in controversiis pro controversia substituendo, ut omittam vix recte controversiis natum eum dici, qui controversias amet. Multo lenius efficitur, quod et orationi et sententiæ aptissimum sit; scribendum enim sine dubio est: quod esset acuta illa gens et controversa **in ea iura**, artem cet. Et ingenium Siculorum et iura in ea gente incerta occasionem dedisse artis quærendæ Aristoteles dixerat. Quam facile ex in ea iura nasci potuerit natura, apparet.

Ibid. 73: in quo tantus error Accii fuit, ut his consulibus XL annos natus Ennius fuerit; cui si æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos consules, et Plautus et Nævius. Simpliciter scribendum, quemadmodum sententia postulat, quid pravi posita illa condicione sequatur, ostendens: cui si æqualis **fuit** Livius cet. Fuerit ex versu præcedenti errore huc irrepsit.

Ibid. 79: P. etiam Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem aiunt, illius, qui sacra acceperit, filium. Mire et perverse in notando sine ulla dubitatione certo homine coniunctivus ponitur; utrum **accepit** an **acceperat** Cicero scripserit, dubitari potest.*)

---

*) In proximis etiam sublato dicunt, quod, cum aiunt in alium depravatum esset, additum esse multi intellexerunt et ipse positus arguit (— necessario enim verba etiam L. Lentulum

Ibid. 109: Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulum ætate antecedens; fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulibus quæstor Gracchus, tribunus Pennus cet. Hic locus in Baiteri et Kayseri exemplo summo iure infelici signo notatus est; nec tamen mendum in adverbio facile sedem habet, pro quo sive valide sive facete substituas (— utrumque enim fuit qui commendaret —), relinquitur ac priore mutatione etiam augetur offensio ac suspicio, quæ ex eo nascitur, quod homo aliunde, si excipias de Off. III, 47, ignotus in tribunatu suo C. Gracchum ingenio et populi favore florentissimum et potentissimum facile aut valde agitasse dicitur (nam in tribunatu necessario cum agitavit coniungitur, ut ipsius Penni tribunatus intelligatur). Accedit, quod proximis verbis dicitur Pennus eo tempore tribunus fuisse, quo Gracchus quæsturam gereret necdum consilia et leges suas protulisset. Sed omnem de mendo dubitationem tollit, quod in codicibus non C. Gracchum paulum, sed paulum C. Gracchum scribitur, ut appareat C. Gracchi nomen omnino nihil ad præcedens verbum pertinere, sed tantum ad antecedens, Gracchumque a Cicerone cum Penno una ætatis comparatione coniungi. De ipso Penno quod Cicero dixit, totum continetur verbis facile agitavit in tribunatu; itaque ubi nunc agitavit scribitur, scriptum

primum locum obtinere debebant —), relinquitur aliquid scabri et vitiosi in hac coniunctione: etiam L. Lentulum . . . ., Q. Nobiliorem . . . . et T. Annium Luscum . . non indisertum dicunt fuisse; nam et coniunctio prave in tertio membro additur, et exspectabatur indisertos; sed correctio erroris pusilli incerta tamen est. Et quidem facillime ex deduxisset natum esse potest. Quod § 90 scribendum annotaveram: nihil recusans Galba pro sese populi Romani fidem implorans cum suos cet., sublata particula et post pro sese, occupavit Campius.

fuerat verbum aliquod per se sine obiecto, quid in Penno fuerit facultatis, declarans. Scripserat Cicero: facile **actitavit** in tribunatu, paulum C. Gracchum ætate antecedens cet. Facile Pennus cum plebe actitasse tribuniciisque actionibus aptus fuisse dicitur.*)

Ibid. 116: Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis; utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera hac oratoria laude caruerunt. Et rhetorica orationis forma et ipsius sententiæ cursus et progressio ostendit scribendum esse: **Habeamus** igitur ...., utrumque tamen laudemus. Neque enim tamquam verum ponitur Rutilium in Stoicis oratoribus habendum esse, quorum omnino nullum erat certum genus aut nomen; sed ex iis, quæ præcedunt, summa sic concluditur, ut, si Rutilius et Scaurus oratores habendi sint, alter Stoicis ascribendus, alter antiquis dicatur.

Ibid. 131: Doctus etiam Græcis T. Albucius vel potius pæne Græcus; loquor, ut opinor; sed licet ex orationibus iudicare. Quod verbis doctus Græcis significari hic putatur, Latine dici doctus lit-

---

*) § 110 recte Peter post Aldum et Victorium erat ad sequentia traxit restituitque e codicibus in quibusdam laudandis viris .. probabilis .. industria; sed scribendum erat: quorum neuter summi oratoris habuit laudem et uterque in multis causis versatus <est>. Erat cet. Est quam sæpe post us exciderit, dixi et ante multos annos in appendice Asconiana p. 4 et in Adv. Crit. II p. 278. Hic quidem errorem etiam obiecit concursus verborum est et erat. Sententiam ipsam parum recte Peter enarravit. Cicero quod de Scauro et Rutilio dixit, transtulit communiter ad alios quosdam eiusdem ætatis viros, in quibus laudandis magis industriæ quam ingenii rationem habitam iudicat; deinde duobus tamen illis, Scauro et Rutilio, non tam ingenium omnino defuisse quam oratorium ingenium censet.

teris Græcis cum exempla declarant (ut § 169 et 175), tum ratio; neque enim umquam Græca sic absolute dicuntur. Sed etiamsi litteris addideris, remanet tamen vitium orationis in etiam, quod, quo referatur, non habet. Fortasse Cicero scripserat: Doctus etiam <in> Græcis T. Albucius vel potius pæne Græcus, ut Albucius, etiamsi cum Græcis compararetur nec Romana regula æstimaretur, doctus fuisse significaretur.

Ibid. 150: ætatesque vestræ ut illorum nihil aut non fere multum differunt. Prorsus perverse inter non et multum interponitur fere (longe enim aliter per se dicitur non ferme). Quod et sententia et loquendi usus requirit, efficitur leni transpositione: nihil fere aut non multum. Similem transpositionem in § 187 factam demonstrabo. Cum librarius omissam errore vocem in margine aut inter versus addidisset, pravo loco inserta est.*)

Ibid. 156: æqualitas vestra ... tantum abest ab obtrectatione et invidia, quæ solet lacerare plerosque, uti cet. Lacerandi verbum ponitur de invidiæ vi et impetu in eos, quibus invidetur, expromendo; de ipsorum, qui invident, animi affectu molesto et angore macerare dicitur ut de similibus æstibus, quibus animi coquuntur et torquentur, idque verbum hic a Cicerone positum opinor.

---

*) In proxima paragrapho (151) adverbium una, ut nunc cetera scribuntur, prave ponitur omisso mecum nec omnino apte additur in ea re notanda, quæ proprie ad Sulpicium pertineat, non communiter ad eum et Ciceronem. Opinor a Cicerone scriptum fuisse: nam et in iisdem exercitationibus ineunte ætate fuimus et postea una Rhodi; nam illo etiam profectus est, quo melior esset et doctior. Sed hæc suspicio ex earum genere est, quibus difficile est nullis codicum vestigiis adiuvantibus verisimilitudinis notam imprimere.

Ibid. 169: omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Asculanus, cuius sunt aliquot orationes Asculi habitæ, illa Romæ contra Cæpionem nobilis sane cet. Pronomen ille, quod in re nota demonstranda poni solet, hic nullo modo ferri potest ante loci nomen (Romæ) positum, seiunctum ab ipsius orationis et eius nobilitatis significatione. Scribendum est: cuius sunt aliquot orationes Asculi habitæ, **una** Romæ, contra Cæpionem, nobilis sane cet.

Ibid. 187: Quare tibicen Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum: „Mihi cane et Musis"; ego huic Bruto dicenti .. apud multitudinem „mihi cane et populo, mi Brute," dixerim cet. In hoc verborum ordine adverbium sane necessario cum frigenti coniungitur exoriturque affirmatio et concessio prorsus inepta, negari non posse populo tibicinem illum displicuisse; hanc autem ipsam significationem alio loco plane requirit sententia; nihil enim se recusare Cicero dicit, quin sic Antigenidas loquatur, sibi Brutum aliter alloquendum esse. Scriptum igitur fuerat: Quare tibicen Antigenidas dixerit sane discipulo frigenti ad populum cet. Prorsus gemina hæc correctio est ei, qua paulo ante § 150 usi sumus *)

Ibid. 197: At vero, ut contra Crassus ab ado-

*) Simili transpositione ante plus quinquaginta annos (Emendationes Ciceronis librorum de Legg. et Acad. p. 171) alium Bruti locum sanavi (§ 230), ubi omnia recta et plana sunt, si sic scribitur: si quidem et Crasso vivo dicere solebat (Hortensius) et magis iam etiam vigebat cum Antonio et, Philippo iam sene pro Cn. Pompeii bonis dicente, in illa causa, adolescens cum esset, princeps fuit cet. In codicibus scribitur: vigebat Antonio et cum Philippo. Non desierunt editores satagere prave enarrando aut violentissime mutando.

lescente delicato, qui in litore ambulans scalmum repperisset ob eamque rem ædificare navem concupivisset, exorsus est, similiter Scævolam ex uno scalmo captionis centumvirale iudicium hereditatis effecisse, hoc in illo initio consecutus, multis eiusdem generis sententiis delectavit animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit. Ex verbis hoc consecutus nulla omnino sententia effici potest; nam quod fuit, qui hoc de delectatione animorum intelligeret, quæ postea proprio verbo ablativisque ei adiunctis significatur, refutatione indignum est. Et tamen perspicuum est initio cum delectavit coniungendum esse; nam delectatio ex ridiculo illo initio nasci cœpta reliqua deinde oratione aucta confirmataque est. Præpositionem in ante initio prave poni Ernestius sensit. Scripserat Cicero: hoc **ille** (**illico?**) initio, **consecutis** multis eiusdem generis sententiis, delectavit cet. [Ille pro in illo scribendum esse iam alii suspicati sunt. Quid, quod ipsum consecutis et ex codice aliquo et antiqua editione annotari video, pro quo Schuetzius consecutisque scripsit? Nostræ ætatis editoribus hoc ne mentione quidem dignum visum est.] Sed restat dubitatio in delectavit absolute posito, cum præsertim obiectum huic verbo aptissimum subiiciatur alii verbo (traduxit) adiunctum. Sine dubio scribendum est: delectavit animos omnium, qui aderant, <et> in hilaritatem a severitate traduxit.

Ibid. 220: itaque cum ei (C. Curioni) nec officium deesset et flagraret studio dicendi, perpaucæ ad eum causæ deferebantur; orator autem vivis eius æqualibus proximus optimis numerabatur propter verborum bonitatem cet. Quod Kayserus verba vivis eius æqualibus uncis inclusit, delendi, quæ nemini addere in mentem venire potuit, teme-

ritas hoc tamen loco excusatur, quod recte sensit inepte dici aliquem vivis eius æqualibus oratorem bonum habitum esse. Quid æquales de aliquo iudicent iudicarintve, quid posteri, quæritur, non quid vivis æqualibus iudicatum fuerit; mortui enim nihil iudicant. Sed mendi manifesti difficilis et incerta correctio est, nisi quod præpositio ab necessario requiri videtur (ab æqualibus .. numerabatur). Hoc persequens vestigium originem mendi me repperisse puto positam in omissione aliquot litterarum, quod eædem aut prope eædem bis scribendæ essent. Opinor enim Ciceronem scripsisse: orator autem **<a tem>poris** eius æqualibus proximus optimis numerabatur. Sæpius enim Cicero non modo hominis aut rei, sed etiam temporis et ætatis æquales dixit.

Ibid. 234: qui (Cn. Lentulus) cum esset nec peracutus, quamquam et ex facie et ex vultu videbatur, nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipso, sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canora, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non desiderarentur. Hic quoque manifestissimi mendi, de quo nemo dubitat, difficilis emendatio est, sed tamen ita, ut aliquid sit certi. Neque enim dubitari potest, quin in Lentulo duo dicantur excelluisse, alterum positum in verborum et pronuntiationis forma, alterum in actionis calore, utrumque suo verbo notatum, altero ad ablativos præcedentes (intervallis cet.) accommodato, altero ad illud in agendo. Itaque apparet anaphoræ figura Ciceronem usum sic scripsisse: sic intervallis .... †irridebat, **<ita>** calebat in agendo, ut cet. Deinde illud quoque certum est, tribus illis ablativis, qui priori verbo adiunguntur, non potuisse addi quartum gerundii ablativum (admirando) ad effectum illarum trium rerum spectantem, cum præsertim, quodcumque verbum pro irridebat posueris, ipse Lentulus admirari dicatur, non alii Lentulum.

Opinor Ciceronem scripsisse: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canora **ad mirandum illiciebat, <ita>** calebat in agendo, ut cet. Præpositione cum verbo conflata accommodatum gerundium videtur ablativis præcedentibus. Nihil tamen affirmo nisi de universa loci forma.*)

Ibid. 238: at (erat in C. Macro) in inveniendis componendisque rebus mira accuratio, ut non facile in ullo diligentiorem maioremque cognoverim. Accurationis nomen, quod neque apud Ciceronem alibi neque apud quemquam bonum scriptorem legitur, eo magis suspicionem movet, quod, si in usu omnino fuisset, multiplex eius ponendi occasio fuisset, et quod ipsum adiectivum accuratus nusquam de personis in virtutis aliquo genere notando dictum reperitur. Recte contra dicitur, quod a Cicerone scriptum puto: mira **cura ac ratio**. Apparet, quam facile, si scriptum errore fuit mira curacratio, inde nasci potuerit accuratio.

Ibid. 249: Quid igitur de illo iudicas, inquam, quem sæpe audivisti? Sic Ciceroni de Marcello quærenti Brutus respondet: Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Quod hic Ciceronem pro eo, quod est censes te habiturum esse similem tui, dixisse putant censes id, quod habiturus es s. t. (aliter enim enarrari hæc non possunt), nihil potest magis barbarum esse; ne tertio quidem post Christum sæculo quisquam sic dicturus erat indicativo modo (es) additoque id. Accedit, quod prave ponitur futurum

---

*) Ad deterrendos homines a coniecturis temere tentandis utile esse potest, quod hoc loco Kayserus scripsit: admiranda dignitate valebat in agendo, sublato altero verbo, altero depravato, effectoque hoc orationis monstro: intervallis, exclamationibus .... admiranda dignitate valere in agendo.

tempus (habiturus es), quoniam de oratore iam pridem claro et consulatu functo dicendum erat habes. Perspicuum est igitur summam responsi et iudicii Bruti contineri his verbis coniunctis: Quid censes nisi similem tui (me eum iudicare)? Quæ interponuntur verba, id quod habiturus es, pertinent ad declarandum, quid ipse Cicero de hoc Bruti iudicio sensurus sit. Scriptum fuerat: Quid censes, inquit, nisi (id quod **agniturus** es) similem tui? Brutus Ciceronem ipsum hanc Marcelli similitudinem agniturum esse significat. His aptissime adiunguntur ea, quæ sequuntur.

Ibid. 265: L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, etsi non deerat oratio, quam, ut Græci dicunt, πολιτικόν. L. Torquatus rhetorne esset ac dicendi magister, nemo quærebat; id unum agebatur, oratorne esset an tantum homo rei publicæ peritus. (De Græco nominis, quod est ῥήτωρ, usu cogitari eo minus potest, quod in altero ipso τοῦ πολιτικοῦ nomine Græci usus proprietas a Latino separatur.) Ipsum, quod adiungitur: etsi non deerat oratio, lusu quodam verborum ostendit, quid Cicero scripserit: non tam cito **oratorem** dixisses, etsi non deerat oratio, quam, ut cet. Mendum natum est ex citoratorem, semel scripta littera o; tum enim ex ratorem factum est rhetorem.*)

Ibid. 304: exercebatur una lege iudicium Varia ceteris propter bellum intermissis, cui

---

*) § 296 oratio sic interpungenda est: assentior, sed tamen non isto modo (quo tu loqueris); ut Polycliti doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Serviliæ tibi magistram fuisse (aiebas); hæc germana ironia est. In ea interpunctione, quæ in editionibus est, particula ut perverse inter priora et id, quod sequitur, sic distrahitur.

frequens aderam, quamquam pro se ipsi dicebant oratores non illi quidem principes, L. Memmius et Q. Pompeius, sed oratores tamen cet. Quemadmodum se torserint editores et enarratores, ut reperirent, quid contrarii aut correctionis hoc loco particula quamquam significaretur aut quid omnino cum illius particulæ usu coniunctum, supervacaneum est persequi. Quæ Orellius enarrando et verborum ambagibus tentaverat, recte Peter repudiavit; sed nihilo melius ipsi duplicem enarrandi conatum successisse ipse sensisse videtur. Opinor scribendum esse: cui frequens aderam, **quoque** pro se ipsi dicebant oratores non illi quidem principes cet.

Ibid. 312: Itaque prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quæ non digna nostro patrocinio videretur. Etiamsi non offendat, de quo dixi ad Finn. III, 50, non ulla pro nulla positum, ipsa sententia, si diligentius attendas, perversa est. Ex felici primæ novi oratoris causæ eventu non efficitur, ut omnes causæ ab eo agi debere videantur eiusque patrocinio dignæ esse (quod longe aliud est quam eius patrocinium ab omnibus expeti); verus splendidi successus fructus is est, ut novus orator eo loco habeatur, quo non minima quæque causa aspirare possit, sed quædam causæ infra eius dignitatem esse iudicentur. Hæc sententia efficitur tolliturque offensio geminata una littera: ut **nonnulla** esset, quæ non digna nostro patrocinio videretur.

Ibid. 325: aliud autem genus (eloquentiæ) est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quali est nunc Asia tota cet. Quicumque aut ratione perspexit aut consuetudine et sensu percepit, quibus finibus contineatur ablativi cum verbo esse usus in declarandis iis, quæ hominis reive alicuius propria sint (quem ablativum qualitatis appellare consue-

vimus), breviter admonitus facillime sentiet prorsus fieri non posse, ut Asia (Asia tota) dicatur esse hoc vel illo (tali) genere eloquentiæ, quod neque genus eloquentiæ proprietas (qualitas) rei hominisve intelligi appellarive potest neque Asiæ toti tamquam personæ huiusmodi proprietas tribui. Mendi, quo oratio laborat, et origo perspicua et correctio facillima est; scripserat enim Cicero: **quale** est nunc Asiā totā. Cum in qualest (quale st) vocalis deesse videretur, prave pro e additum est i. Simile aliquid in § 265 accidisse vidimus. [Sic iam in editione antiqua Norimbergensi scribi apud Orellium annotatur.]

Cap. II.

Ciceronis orationes. *)

Pro Quinctio 63 (ubi redarguit orator Nævii querelam, Quinctium iudicium non accepisse nec defensum esse): Postulabam, inquit (Nævius), ut satisdaret (Quinctius). — Iniuria postulabas; ita videbare; recusabat Alfenus. — Ita, verum prætor decernebat. Corrupta esse verba ita videbare, manifestum est et ab aliis intellectum; nam ut orationis formam omittam, quæ recta esset, si scriberetur: Iniuria postulare videbare, non, quid nescio cui visum sit, Cicero dicit, sed simpliciter affirmat Nævium iniuria, ut satisdaretur, postulasse. Scrip-

---

*) In orationibus Ciceronis pro Quinctio, pro Cæcina quattuorque extremis Philippicarum coniecturæ quædam meæ apud Kayserum in contextu positæ aut in annotatione commemoratæ sunt, nullo addito indicio, ubi editæ a me explicatæque essent. Breviter igitur significandum puto, earum causas explicatas esse in epistola ad Halmium, quæ inserta legitur annalium philologicorum Lipsiensium volumini LXXIII p. 117 sqq. Attendi maxime cupio ad ea, quæ de § 2 orationis pro Cæcina disputavi.

sisse Cicero videtur: Iniuria postulabas; **itaque ridebare.**

Ibid. 73: Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alfenum equitabas; huic ne ubi consisteret quidem contra te, locum reliquisti. Ne hic quidem mendum coargui opus est, quoniam omnium consensu manifestum est. Apparet desiderari non solum absolutionem sententiæ prioris (qua tu contra Alfenum), sed præterea aliquid, cui contrarium subiiciatur hoc: huic ne cet.; nam præcedere debet æquioris cum Alfeno concertationis significatio et nomen aut pronomen, cui contrarium referatur huic. Depravandæ orationis causa fuit sine dubio bis positum Alfeni nomen et oculi ab altero ad alterum nomen aberratio. Cicero enim ad hanc formam scripserat: Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alfenum <utebare. Aliquid tamen Alfeno> **æqui dabas**; huic ne ubi — — — reliquisti. De singulis verbis nihil affirmari potest.

Pro Roscio Com. 17: Q. Roscius — Quid ais? Nonne, ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur et refrigeratur, sic refervens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum statim concidit et exstinguitur? — Roscius socium fraudavit. Potest hoc homini huic hærere peccatum? Apparet refervens crimen per se prave et inusitate dici, si cum collatum coniungatur, alterumutrum participium prorsus abundare, cum præsertim hoc comparationis membrum superiori sic respondeat, ut duobus verbis (restinguitur et refrigeratur) duo verba exæquentur, uni participio unum participium referri debeat, duo vitiose referantur. Cicero scripserat tantum: sic refervens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam statim concidit et exstinguitur? Ad interpretandum participium

refervens, quod similitudine ab aqua ebulliente et rem aliquam aspergente transfertur ad crimen, ascriptum est usitatius in hac re vocabulum collatum. Vitium orationis sensit Lambinus, sed aberravit, cum refervens sustulit, collatum reliquit.

Pro Tullio 35 et 36: absolvantur omnes de simili (cod. T des..ili) causa necesse est. Hoc solum bona mehercule si hoc solum esset, tamen vos, tales viri, cet. Sublatis duabus vocibus, quæ scribendo male præceptæ sunt (Hoc solum), omnis difficultas removetur: absolvantur omnes de simili causa necesse est; bona mehercule. Si hoc solum esset, tamen cet. Cum ironia orator affirmat bonam sane illam absolvendi causam esse.

Ibid. 54: Hoc sequitur, ut familia M. Tullii concidi oportuerit? Pudet confiteri ne me ipsum quidem, priusquam a Siesbyeo meo admonerer, restituisse: ut **familiam** Tullii concidi oportuerit.

In Verrem act. II lib. I, 79: Video enim et ex iis, quæ legi et audivi, intelligo, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei civitati bellum indici atque inferri solere. Hæc sic scribuntur, tamquam legatus populi Romani contrarius ponatur minoris dignitatis homini (verbi causa: non modo legatus, sed tribunus); verum sententia posita est in gravioris iniuriæ et levioris in eadem legati persona comparatione. Itaque Cicero scripserat alio verborum ordine: in qua civitate legatus populi Romani non modo circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi quis audacius suspicari vult Ciceronem tantum posuisse: in qua civi-

tate legatus populi Romani non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus cet. [Priorem coniecturam occupaverat Hotomannus; Orellius ascripsit: „nihil opus“!]

Ibid. 134: Habonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo tradendum esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Etiamsi tradendi verbum in toto hoc loco et in hac re non per se ad operis a priore redemptore ad novum transitionem necessario pertineret, tamen de numero columnarum in lege operi faciundo indicato non poneretur quasi de memoria rei ad posteritatem prodenda, neque in lege numerus columnarum indicabatur, sed, ut ad numerum traderentur, præscribebatur. Apud Priscianum pro traditur scribitur traderetur. Opinor Ciceronem scripsisse: qua in lege numerus tantum columnarum **tradi iubetur**, perpendiculi mentio fit nulla.

Ibid. II, 22 (postquam Cicero dixit de Nævio Turpione a Verre ad hereditatem a Dione petendam apposito): Etenim erat eiusmodi causa, ut ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non posset. Hunc hominem Veneri absolvit, sibi condemnat cet. In hac orationis forma nullis machinis effici potest, ut non hunc hominem Cicero Nævium Turpionem significet. Atqui Nævius accusator neque damnari neque absolvi potuit, sed Dio. Id cum Hotomannus intellexisset, pro hunc scribi voluit hic. Sed neque hic aptum est, neque hominem recte de Dione dicitur. Sine dubio verba quædam interciderunt, cum Cicero in hanc aut similem formam scripsisset: Hunc hominem <cum apposuisset, Dio-

nem> Veneri absolvit, sibi condemnat. Significat Dionem a Nævio accusatum et absolutionem pecunia a Verre emere coactum esse.

Ibid. 31: si vero illud quoque accedit, ut in ea verba prætor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex . . . . . non possit aliter iudicare; si iudicium sit eiusmodi: L. Octavius . . . . . ., non necesse erit cet. Apparet servato in geminata particula si eodem verbi modo scribendum esse: si iudicium st eiusmodi; alioquin Cicero scripsisset: ut iudicium sit eiusmodi. Idem mendum permultis locis correxi.*)

Ibid. III, 65 (de Apronio): ut, quicum vivere nemo umquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Sic Halmius e codice Lag. 42 et φ (Fabriciano) scripsit pro eo, quod antea ex ceteris edebatur: quocum inire convivium nemo. Apparet eam vitæ quotidianæ coniunctionem, quæ significetur, cum vivere cum aliquo dicamur, hic a Cicerone significari non potuisse, sed cum ipsius convivii societate comparari longe humiliorem eorum condicionem, qui spectatores convivii

---

*) Ibid. 54 omnia recte in Baiteri et Kayseri exemplo ita scribuntur ut in optimis codicibus (Lagg. 29 et 42) a prima manu et in aliis, nisi quod editores mendi notam apposuerunt. Cicero significat Verrem, cautum hominem, ne sibi præda aliquo casu e manu elaberetur, statim curasse, ut aliquid præsens et numeratum haberet. § 176 recte Ernestius vidit scribendum esse: tantum mihi licet dicere, quantum possim (pro possum), tantum iudici suspicari, quantum velit, servato in membris inter se relatis eodem verbi modo. In § 180 quemadmodum oratio distinguenda esset, dixi in Ep. ad Orell. p. 90, ad quam admonitionem si Kayserus attendisset, inanem suspicionem omisisset.

turpissimi hominis retineantur. Itaque, nisi deteriorum codicum scripturam retinere malumus aberratumque in duorum optimorum archetypo putare, ex eorum vestigiis efficiendum est: quicum **convivari** nemo cet. Facillime error oriri poterat ex concursu syllabarum cum et con.*)

Ibid. 81: statuit senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quæsitarumque rerum summas imminuere. Rem facere de privato homine familiares opes sibi parante recte et usitate dicitur; res facere (plurali numero) aut res ab aliquo factæ nusquam dicitur, nedum res a populo factæ. Agitur hoc loco de pecuniis, quæ ex licitatione et redemptione populo a publicanis debentur. Scriptum igitur fuerat: populo **pactarum** quæsitarumque rerum. Præpositio orta est ex geminata littera, quæ præcedit (omnia). Populo res a censoribus pactæ quæsitæque erant, non a populo.

Ibid. 83: Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modium V̄ et accessionem. Mirifica hæc est oratio: quanti ..... millia et accessionem. Acestenses decumas suas acceperunt (hoc est: Docimo enormi pretio addictas ipsi redimere coacti sunt) tritici modium V̄ et **accessione** (HS MIↃ, quam tritico Verres in addicendo ascripserat). Atque hanc correctionem, quoniam iam a Lambino et Schuetzio factam video, omisissem, nisi recentissimi editores inde ab Halmio totius loci sententiam prorsus evertissent unius codicis alioquin sane boni (Lag. 42) mendo (tantundem) pro ceterorum verissima scriptura (tantidem) in orationem inducto. Omnis rei agendæ modus per se per-

---

*) § 48 certum est mendosum esse in earum rerum iure, sed quid sub rerum iure lateat, non reperio. (Earum munere?)

spicuus manifestissime exponitur paragrapho sequenti de A. Valentio et Liparensibus et deinde multis locis. Qui tantundem scripserunt, debuerant simul in his verbis, quæ præscripsimus, quantum scribere, non quanti, ut in errore sibi constarent.

Ibid. 85: Itaque qui tot annis agellos suos te prætore redimere a piratis solebant, iidem se ipsos abs te pretio imposito redemerunt. Demonstrativum tot neque, quo referatur, habet nec aptum est ad trium annorum spatium. Scribendum est qui **quotannis.** Annua pactio cum piratis facta aptissime significatur.

Ibid. 118 oratio sic interpungenda est: Nummos dabat arator. Quomodo aut unde? Qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea ..... venibant, is nummum dabat. Unde?

Ibid. 134: tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum ......, eum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut ...., nisi rem tam notam esse omnibus et tam manifestam videres. Manifestum est hoc dici, Verrem, nisi rem omnibus notam esse videret, profecto suæ existimationis conservandæ causa in Apronium animadversurum, saltem graviter eum increpiturum fuisse. Atqui, ut nunc scribitur, aperte contrarium dicitur, Verrem ne gravi quidem verbo appellaturum fuisse. Cicero scripserat: profecto <**non**> ne verbo quidem graviore appellasses (hoc est: profecto non tam leniter tractasses, ut ne verbo quidem graviore appellares), neque apud te tam sancta religio societatis fuisset cet. Non intellecta orationis forma, in qua, quod negando tollitur (non), ipsum negative effertur (ne — quidem), principalis

negatio omissa est. Eandem orationis formam habet Cæsar B. G. VII, 47, 5 et Plin. Paneg. 17 restituit Gesnerus (nec non modo). Omitto similem negationum concursum, cum dicitur: non quia —, idcirco non et similia. Senserat sententiæ vitium Manutius. [Non addi voluit Ernestius, sed ante profecto.]

Ibid. 159 (ubi agitur de suspicione a Timarchide in Metelli filium coniecta): O Timarchide, Metelli est filius in provincia non puer, sed adolescens pudens ac bonus, dignus illo loco ac nomine. Non minus a Ciceronis usu abhorret hæc orationis aversio ad hominem contemptum, qui nusquam iudicio adesse significatur (— nam testium, in quos orator invehitur, alia est causa —), quam præposita vocativo interiectio. Codex optimus (Lag. 42) scriptum habet Timarchidi, ex quo manifestissima enascitur emendatio: **Os Timarchidi!** Interponitur exclamatio indignantis de impudentia hominis; deinde oratio redit ad rem et ad iudices.

Ibid. 176: Mala est hæc quidem, ut dixi, defensio ac potius perdita maximorum peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiæ confessio, non defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet. Apparet vitiose et inconcinne bis poni defensionis nomen ac primum malam dici defensionem, deinde negari defensionem esse. Sed codices præstantissimi V et F et mendum sic coarguunt, ut pluribus verbis uti non opus sit, et emendationem clare monstrant; sic enim in iis scribitur: Mala est hæc quidem, ut dixi, ac potius perdita maximorum peccatorum, huius autem iniquitatis et inertiæ confessione (confession. F) defensio criminis. Hinc facillime nascitur, quod ex omni parte satisfaciat: Mala est hæc quidem, ut dixi, ac potius perdita <e> maximorum peccatorum, huius autem et

iniquitatis et inertiæ confessione defensio criminis; sed tamen hac ipsa cet.*)

Ibid. IV, 54: ipse tamen prætor ..... in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio. Nihil contrarii significatur, sed continuatur et augetur eiusdem rei et studii descriptio. Itaque scribendum est: ipse **autem** prætor cet.

Ibid. 98 (de P. Scipione antiqua monumenta non artis contemptu suis sedibus relinquente): nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur. Accidit mihi hic, quod interdum alibi, ut, quia nec in codicibus ulla est minima mendi nota nec cuiquam e prioribus suspicionis aliquid obortum videtur, mihi ipse primum diffidam hærenti ac dubitanti, deinde quasi veritatis quodam convicio animi sententiam proferre cogar faterique gravem mihi ac certum errorem latere videri. Nam postrema hæc verba: ut posteris nostris cet. nullo modo cum superioribus recte cohærent; præterquam enim quod Ciceronis de Scipione iudicium terminari debet in hac contrariorum relatione: non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum cet., ut reliqua ignave adhærere et trahi videantur, manifestissime vitiosa sunt primum posteris nostris, quoniam Scipio de posteris omnino aut saltem de suis cogitare debebat, deinde videantur, pro quo necessario

---

*) § 206, ubi in proponenda ex defensoris persona excusatione inepta est particula quidem, scribendum est simpliciter e codice Vat.: Fecerunt alii. Quid? Alia quam multa? Cur cet. Excusationi interrogando subiicitur refutatio, alia etiam multa alios fecisse, ut, si illa excusatio recipiatur, multo latius pateat.

dicendum erat viderentur. Utrumque (nostris et videantur) tum demum ferri potest aptissimumque fit, si separatim aliquid de Ciceronis æqualibus iis, quæ de Scipione dicta sunt, adiungitur. Perspicuum mihi videtur hanc Ciceronem scribendi formam secutum esse: . . . ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta. <**Vos facite,**> ut cet. Omnem hunc locum Cicero concludit iudices exhortando ad severe huiusmodi monumentorum violationem puniendam et exemplum posteritati prodendum. De ipso supplemento hoc unum affirmaverim, aberratum esse a facta ad facite; possunt enim paulo plura excidisse velut <Vos severe vindicando facite> aut similia.

Ibid. V, 119: Atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio suo de plaga et de uno illo ictu loquebantur cet. Ineptissimo in miserabili re et oratione ioco (nam iocus esse debet) carnifex appellatur suus. Scribendum aperte: **sua** de plaga. Pronomen ad præcedens nomen accommodatum est.

Ibid. 186: teque, Hercules, quem iste Agrigenti . . . . . . convellere **ex** suis sedibus atque auferre conatus est. Scribendum esse ex **tuis**, non opinor argumentis demonstrandum esse.

Pro Fonteio 5: Duorum magistratuum, quorum uterque in pecunia maxima tractanda procurandaque versatus est, triumviratus et quæsturæ, ratio sic redditur, iudices, ut in iis rebus . . . . nulla significatio furti, nulla alicuius delicti suspicio referatur. Rationes bene et recte relatæ efficiunt, non ut nulla suspicio referatur, quod quid sit, omnino nescio, sed ut nulla **reperiatur**.*)

---

*) § 2 pro eo, quod scribitur: an vos in errorem ducere velit, admodum suspicor scribendum esse **inducere**, quod

Ibid. 17: Dubitabitis etiam diutius, iudices, quin ..... verissimum sit, aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut M. Fonteio oppresso testimoniis eorum, quibus multa rei publicæ causa invitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum videatis eos oppugnare, quibus populi Romani imperium incolume esse non possit? Sic in antiquissimo codice (Vat.) scribitur extrema parte sententiæ aperte fracta et manca; in codice Salisburgensi aliisque pro videatis scribitur videant, deinde oppugnari, quibus oppressis populi Romani imperium incolume esse non possit. Qui diligentius ad sententiam attenderit, facile animadvertet neque eos solos, qui oppugnent, nominari debere (quam verborum supplendorum rationem Niebuhrius secutus est ab Orellio hactenus iure reprehensus), neque eos, qui oppugnentur (quam supplendi viam Orellius cum codicibus inferioribus tenet), sed ex utrorumque comparatione et coniunctione argumentum duci. Itaque, quod etiam codicum in oppugnare et oppugnari dissensus arguit, ex ipsa verborum in utroque genere notando similitudine natus est error, cum sententia ad hanc formam a Cicerone composita fuisset: eos oppugnare, quibus <vincentibus, eos autem oppugnari, quibus> oppressis populi Romani imperium incolume esse non possit. Tenui ex Salisburgensi oppressis, quod tum manifestior est librarii a priore quibus ad alterum aberratio; rhetorica orationis figura perfectior erit,

---

Ciceronis et aliorum usus requirit; nam aliter apud Horatium A. P. 31 culpæ fuga in vitium ducere dicitur, de rei effectu, non de animi affectu et errore. Facillime in post m intercidere poterat. [In cod. Cusano, e quo fragmenta quædam Ciceroniana protraxit Kleinius, scribi video in errorem indici, supra i posito u.]

si eiusdem verbi participia ponentur: quibus vincentibus .... quibus victis, et potest oppressis, præterquam quod auctoritas codicis Vaticani præstantior est, videri interpolando ortum esse natumque ex eo, quod paulo supra positum est, oppresso. Itaque de hoc nihil affirmo; de sententiæ et orationis forma nulla est dubitatio. Sed tamen in verbo præcedenti apertissime codicis Vaticani auctoritatem Salisburgensis et ceteri vincunt, quod habent: cum videant, non videatis. Perspicue enim agitur, non quid iudices videant, sed quid ii, qui post Fonteium provinciis præfuturi sint, et quemadmodum illi huius iudicii eventu moveantur.

Pro Cæcina 51: Quæ lex, quod senatus consultum, ... quod fœdus aut pactio, quod, ut ad privatas res redeam, testamentum, quæ iudicia aut stipulationes aut pacti et conventi formula non infirmari ac convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus ...? Mendum hic subesse arguunt cum vocabula iudicia et stipulationes perverse plurali numero ceteris singulari numero positis interiecta, tum omissum quæ, quod necessario ante pacti et conventi addi debebat, si ad hæc sola nomina pertineret, quod sequitur, formula iisque adiunctum novum contineret sententiæ membrum. Emendatio facillima est. Scribendum est enim: quæ **iudicii** aut **stipulationis** aut pacti et conventi formula. Cum antiquo more genetivo casu scriptum esset iudici, librarius vocali, quæ sequebatur, geminata iudicia effecit, eique accommodatum est stipulationes. Videre libet nunc, quantas turbas mendum pusillum animadversum aliqua ex parte, sed non perspectum excitaverit; nam Bakius scribendum coniecit fiducia aut stipulatio aut; Kayserus omnia hæc iudicia aut stipulationes aut uncis inclusit forti, ut solebat, remedio usus. Et tamen ipse, quid requireretur, obscure senserat,

cum dixit Bakium saltem fiduciæ aut stipulationis aut scribere debuisse.*)

Ibid. 54: Hac actione Appius ille Cæcus uti non posset, si tam vere homines verba consectarentur, ut rem, cuius causa verba sunt, non considerarent. Nihil loci esse in verbis consectandis veritati (vere) manifestum est, sed nihilo aptior, quam alii scribendo substituunt, severitas (severe), nec omnino de gradu ullius rei in verbis consectandis (tam), sed de ipso modo verba consectandi agitur. Lenissima correctione litteris rectius distributis verum efficitur: si **ita in iure** homines verba consectarentur cet. Initium erroris fuit i littera semel scripta, cum bis scribi deberet (sita), deinde in in m mutatum ad explendam vocem (tam); tum ex iure factum uere.

Ibid. 55: Neque enim dubium est, quin, si ad rem iudicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex servis pluribus, quin unus homo familia non sit. Necessario ad unam particulam quin initio positam refertur sententia ex duobus membris contrarie relatis ἀσυνδέτως conflata: familiam intelligamus, quæ c. ex s. p., unus homo familia non sit. Itaque tollendum est alterum quin, pro quo saltem ponendum erat et quin, sed cum sententiæ detrimento.

Ibid. 69: Deinde si de iure vario quidpiam iudicatum est, non potius contra iuris consultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mu-

*) § 33 oratio sic interpungenda est: Audire cupio, qui in pace et otio, cum manum fecerit, copias pararit . . . . ., hoc dicat: Feci equidem cet. Vix fore Cicero significat, qui sic se defendat. Ut vulgo interpungitur, ut de verbis hoc dicat taceam, aut qui aut cum prorsus abundat nec ferri potest

cio placuit, quam ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. Recte olim intellexeram verbum, quod est statuunt, pravo tempore positum esse; non animadverteram infinite (impersonaliter, ut vulgo loquimur) ponendum fuisse ut reliqua in hac sententia verba. Etiam ad codicum vestigia proxime accedit vera scriptura, quæ hæc est: **statutum st,** si. Facillime st excidit ante si; deinde factum est statuunt.

Ibid. 73: quod (ius civile) si non modo oppressum, sed etiam desertum aut negligentius asservatum erit, nihil est, quod quisquam sese habere certum aut a patre accepturum aut relicturum liberis arbitretur. In iure civili nulla certa spes constituitur, quid quisque a patre accepturus sit, quoniam hoc a voluntate et testamento patris pendet. Præterea perverse componitur et comparatur secura exspectatio hereditatis, quam quis ipse a patre accepturus sit, et eius, quam liberis suis relicturus sit; contra recte et apte comparatur, quod quis ipse a patre accepit et tenet, et quod liberis relicturus est; utriusque enim secura possessio et spes tollitur, si convellitur ius civile. Scripserat Cicero: quod quisquam sese habere certum a patre **acceptum** aut relicturum liberis arbitretur. Propter relicturum in eiusdem temporis formam a librario translatum est alterum participium, tum additum aut. Paulo post (§ 74), ubi pravum est pronomen infinitum quæcumque, cum codex optimus habeat: quæ mina tua iure mancipii sint, ceteri: quæ cum omnia tua iure mancipii sint, scribendum videtur: quæ **<in> manu** tua iure mancipii sint.

Ibid. 80: Cum exemplis uterer multis etiam illa materia æquitatis, a verbo et ab scripto plurimis sæpe in rebus ius et æqui bonique rationem esse seiunctam cet. Iure editores hæserunt in illa materia æquitatis, quæ tamquam propria ac

separata certique generis additur exemplis. Sed lenissima correctione res expeditur: Cum exemplis uterer multis (— est enim illa materia æquitatis —), a verbo et ab scripto cet. Aptissime Cicero significat se in æquitate defendenda usum esse propria huius generis materia, quæ in exemplis posita sit. Conferatur Brut. 143: cum de æquo et bono disputaretur argumentorum et similitudinum copia.

Ibid. 95: Ipse porro Cæcina cur se moribus deduci volebat, idque tibi de amicorum de his de Aquilii sententia responderat et æquum? At enim Sulla legem tulit. Quam mendosa hæc sint, nihil opus est coarguere, quoniam editores verba de his de Aquilii, deinde et æquum signo infelici summo iure notarunt, neque ulla sententiæ species apparet. Verum tamen multo minus gravia vulnera sunt, quam videntur. Primum enim illud et æquum a superioribus separandum est atque ei, quæ sequitur, disputationi hac forma præponendum est: Est æquum. At enim Sulla cet. Cicero adversarios significat, cum id, quod hactenus defenderit, æquum esse concedere cogantur, novo argumento uti conari, quod ex Sullæ lege ducant. Deinde ea, quæ præcedunt et superiorem locum concludunt, sic scribenda sunt: idque tibi de amicorum, his de Aquilii sententia responderat, omisso de, quod errore ante his repetitum est. Cæcina Æbutio ex amicorum sententia responderat, his ex Aquilii, quem ante consuluerat.*)

*) Ibid. 99: Iam populus cum eum vendit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. Et ratio et id, quod paulo post sequitur, huic prorsus ex æquo positum: qui . . . censeri noluerit, ostendit coniunctivo modo scriptum fuisse nolit.

Ibid. 104 (in epilogo): **habetis hominem singulari pudore, virtute cognita et spectata fide, amplissimi se tutire nomine tocius, in utraque fortuna cognitum multis signis et virtutis et humanitatis.** Ita scriptum est in uno ex duobus optimis codicibus atque sine dubio etiam in altero.*) Quæ tentatæ sunt correctiones, omitto atque hoc unum admoneo, prorsus perverse dici amplissimo totius Etruriæ nomine, ut significetur homo magnæ in Etruria famæ et dignitatis, ne dicam neque Cæcinam, qualis tota oratione significetur ac describatur, amplissimum hominem Romana consuetudine appellari potuisse neque Etruriam hoc tempore suos habuisse, intra quos nomen auctoritasque contineretur, fines. Cicero scripsit: amplissimis **vetere** nomine **negotiis**. Cæcinam prorsus iis, quæ per totam orationem sparsa sunt, indiciis convenienter hominem significat ampla et late diffusa negotia (fenerandi, emendi, vendendi) vetere et honesto nomine *(unter einer alten Firma)* gerentem. Mendi initium factum est litteris ne semel scribendis, cum bis scribi deberent (nominegotiis). Vestigium veri mansit in amplissimis (amplissimi s). Ante ea verba, quæ hic emendavimus, hæc leguntur: habetis hominem singulari pudore, virtute cognita et spectata fide. Offendit hic non solum et vitiose inter secundum et tertium membrum interpositum, cum inter primum et alterum nulla interponatur coniunctio, et deinde ordo verborum pravus, qui primum audienti aut legenti errorem obiicit (virtute cognita et spectata fide),

---

*) Ex cod. Tegernseensi profertur: amplissimi totius se turi re nomine; verum totius etiam in infimi gradus codicibus, qui Etruriæ ex interpolatione scriptum habent, servatur post nomine. Qui cod. Tegernseensem cum editione aliqua contulit, in qua esset totius Etruriæ, verborum ordinem indicare oblitus est.

sed pudori et fidei, quæ proprie hominem in negotiis occupatum commendant, prave ex æquo adiungitur virtus, quæ et illas laudes et ceteras communi notione complectitur. Accedunt cum summa offensione repetita verba (cognita — cognitum, virtute — virtutis et humanitatis), quorum utrumque altero loco recte et apte positum est. Cicero nihil scripsit nisi: singulari pudore et spectata fide; quod interponitur, virtute cognita, ab aliena manu additum est et ex iis, quæ proxime sequuntur, huc retractum. [Irascor mihi, quod non animadverterim hoc iam Kayserum vidisse.]

Pro Cluentio 103 Cicero, ut suspicionem diluat, quæ in Cluentium ex Staieni damnatione ducebatur, quasi ea confirmaretur Staienum pecunia a Cluentio accepta in Oppianici iudicio iudices corrupisse, postquam Staienum maiestatis damnatum esse dixit, Staieni damnationi contrarias ponit duas C. Fidiculanii Falculæ, qui in eadem Oppianici causa iudex fuisset, absolutiones, cum bis post id iudicium accusatus esset. Ac priorem quidem absolutionem se non numerare dicit, quod Fidiculanius tum non proprie captæ ob rem iudicandam pecuniæ accusatus fuisset; altera vehementer utitur; nam tum Fidiculanium repetundarum postulatum fuisse, cuius iudicii proprium sit in senatore captæ ob rem iudicandam pecuniæ crimen. In ipso hoc transitu a prioris Fidiculanii absolutionis mentione ad alterius commemorationem interponuntur verba aliquot de Staieno mendose scripta et obscure cum reliqua oratione cohærentia: capta nusquam Staienus eadem lege dixit. Proprium crimen illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanius cet. Diligentius attendenti apparebit hunc esse disputationis et argumentationis ordinem, ut, finita prioris Fidiculanii absolutionis commemoratione, Cicero, antequam ad alteram transeat, quam proprie ad rem pertinere dicit, rei præparandæ causa breviter interponat, in Staieno huiusmodi iudicium, quod proprie ad captæ pecuniæ

crimen pertineat, nullum factum esse. Scripserat igitur Cicero: **Causam** nusquam Staienus **ea de re** lege dixit. Proprium crimen illud quæstionis eius (de maiestate, qua Staienus damnatus est) non fuit. Satis videri potest esse: Causam n. St. ea de re dixit; sed non abundat lege; significatur enim iactatam fortasse in maiestatis iudicio etiam captæ pecuniæ invidiam fuisse, sed legitimum eius rei iudicium non fuisse.*)

Ibid. 113: Nego rem esse ullam in quemquam illorum obiectam, quæ Fidiculanio non obiecta sit, aliquid fuisse in Fidiculanii causa, quod idem non esset in ceterorum. Duo gravia hic locus orationis vitia habet. Primum etiamsi Latine diceretur obiicere in aliquem pro eo, quod est alicui, tamen Cicero in hac contrariorum relatione non dixisset in quemquam — Fidiculanio. Deinde a legitima consuetudine abhorret nego — aliquid fuisse. Scripserat Cicero: Nego rem esse ullam **quoiquam** illorum obiectam, quæ Fidiculanio non obiecta sit, **aut quidquam** fuisse in Fidiculanii causa cet. Priore loco in natum est ex præcedenti littera m.

Ibid. 127: In M'. Aquilium et in Ti. Guttam video esse subscriptum. Quid est hoc? Duos esse corruptos solos pecunia? Dicant; ceteri videlicet gratis condemnarunt. Neque brevi interrogationi de rei commemoratæ significatione ac momento

---

*) § 46 et 57 bis pro iam scribendum est **nam**; confirmatur enim, quod præcedit, non præparatur novæ rei commemoratio. [Altero loco correxit Pluygersius.] § 76 pro statuerunt scribendum est **statuerent**, causali significatione, apte ad imperfecta primariæ sententiæ. § 37 cum Halmius oblitus esset brevi illo tempore dici ad eandem formam atque paucis illis diebus, coniecturam inutilem posuit. Quid Kayserus? Tria illa verba delevit; tanta est levitas.

(Quid est hoc?) sententia infinita recte adiungitur, et prorsus ridicula est exhortatio illa, ut censores aliquid dicant. Apparet hanc necessario esse orationis formam: Quid est hoc? Duos esse corruptos solos pecunia dicunt; ceteri videlicet gratis condemnarunt. Sed dicunt vix in dicant transisset, scriptumque potius fuit iudicant.*)

De lege agraria II, 57: quem (agrum Recentoricum) ego excipi et propter hominum necessitudinem et propter æquitatem, Quirites, ipse vehementer gaudeo. Sed quæ est hæc impudentia? Sic editur e Gruteri coniectura, pronominibus ego et ipse vitiose geminatis et distractis; codices habent sæpe vehementer gaudeo, in quo latet reapse v. g. Res ipsa Ciceroni placet, non actio Rulli.**)

Ibid. 102: vos, quorum gratia in suffragiis consistit, libertas in legibus, honos in iudiciis et æquitate magistratuum, res familiaris in pace cet. Plebis Romanæ, quam Cicero alloquitur, nullus est honos, quem iudiciis præsertim defendat. Codices, ubi editur honos, habent hos; scribendum ius. [Sic iam Kayserus.]

Ibid. III, 3: Completi sunt animi auresque vestræ, Quirites, me gratificantem septem tyran-

*) Breviter significare satis est, § 107 scribendum esse: Longum est de singulorum virtute illa (codd., edd. ita) dicere; quæ, quia cognita sunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt, et § 133 scriptum a Cicerone videri: putarunt prætermitti accusatorem non posse (codd., edd. potuisse), cum animadversum esset in iudices (agitur enim de censorum deliberatione ante notæ subscriptionem).

**) § 71 pro Quamquam cet. scribendum est: Iam quam illud est egregium ....? Interrogando transitur ad novam rem.

nis ceterisque Sullanarum assignationum possessoribus agrariæ legi et commodis vestris obsistere. Prorsus monstrorum similes hi sunt tyranni, homines ex misero et egenti Sullanorum colonorum grege, certo etiam numero comprehensi. Quorum neque in superioribus orationibus neque in reliqua horum temporum memoria ullum tenuissimum vestigium reperias. Sed manifesta horum tyrannorum est origo. Nam Cicero ad genus hominum significandum unum et alterum nomen sermonibus vulgi iactatum posuerat, hac orationis forma: me gratificantem **Septimiis, Turraniis** ceterisque Sullanarum assignationum possessoribus.

Pro C. Rabirio (perduell.) 24: At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis, P. Furium, accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in contione de morte Saturnini, condemnatus est, et Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. Nusquam Cicero duas sententias sic copulatas eodem verbo terminavit. Alterontro loco tollendum est condemnatus est.

Pro Murena 3: Quis mihi in re publica potest aut debet esse coniunctior quam is, cui res publica a me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus et periculis sustentata? Mendosum esse una multi, ne dicam omnes, intellexerunt, quod qui tolli simpliciter voluerunt, unde natum esset, quærere et dicere obliti sunt, qui corrigere, nihil probabile effecerunt. Scripserat Cicero: cui **rei publicæ** a me **ruina** traditur sustinenda, ... sustentata. Latini enim ruinæ nomine utuntur de ipsa re ruenti aut ruinam minanti; itaque eorum usu **ruina** sustinetur et fulcitur, ne vere res cadat; post red. in sen. 18 etiam ruinæ consulum, hoc

est, quas ipsi edebant, fulciri dicuntur. Cicero rem publicam labantem ac ruentem se Murenæ custodiæ tradere significat.*)

Ibid. 39: *Sed si nosmet ipsi, qui et ab delectatione omni negotiis impedimur et in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur et ducimur, quid tu admirere de multitudine indocta?* Prorsus nugatorium est eos, qui ab delectatione omni impediantur, tamen multas habere delectationes; augetur pravitas, quod delectationes in ipsa occupatione inesse dicuntur, quæ omnem delectationem impediat (nam negotia ab occupatione non differunt). Qui diligenter attenderit, et mendi indicium et tenue correctionis inveniendæ vestigium reperiet in perverso ordine verborum, ut nunc scribuntur; debebat enim certe dici: *ab omni delectatione.* Pro delectatione, quæ cum negotiis sæpe multiplex coniungitur, alius rei nomen a Cicerone positum erat, negotiis et occupationi prorsus contrariæ. Scripserat enim sine dubio: *Sed si nosmet ipsi, qui et ab* **relaxatione animi** *negotiis impedimur et in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur et ducimur* cet. Relaxare animum et nihil agere prohibebantur, qui in negotiis occupati erant.

Ibid. 49: *Etenim te inquirere videbant . .; observationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animadver-*

---

*) § 8 quæ sententia posita a Cicerone fuerit, nec obscurum est et a multis intellectum; orationis forma universa hæc fuit: — *quanta antea nemini, sic cen<seo, quos labores beneficii adipiscendi spe sus>ceperis, eos, cum adeptus sis, deponere esse hominis . . ingrati.*

tebant, quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscurior ei videri solet. Interpolationem huius loci ante multos annos coargui. Remoto vocabulo vultus, cuius nullum est in codicibus vestigium, quæritur, quemadmodum ex reliquis apte efficiatur ea sententia, quæ aperte subest, eas omnes res, quas Cicero nominavit, indicia esse spei de successu petitionis imminutæ ac pæne amissæ, et efficiatur cum aliquo lepore ac verborum lusu. In ea investigatione nemo attendit, quam supervacaneum et prave positum sit adverbium certe, quasi præter alias res una saltem animadverti dicatur. Sed in illis litteris latet ipsum illud nomen, quod quæritur, a quo pendeat genetivus candidatorum, rem eam appellans, quæ obscurari videatur. Scripserat enim Cicero: quibus rebus cretæ ipsæ candidatorum obscuriores videri solent (sic pro obscurior ei et solet complures codices). Iocans Cicero desperantium candidatorum ipsas togas candidas obscurari significat, pro togis cretas nominans, quibus infici, ut albæ niterent, solebant. Ad quam rem pertinet, quod Livius IV, 25 antiquo tempore sancitum narrat, ne cui album in vestimentum addere petitionis liceret causa, et apud Persium V, 177 cretatæ ambitionis mentio et apud ipsum Ciceronem, quæ pro Planc. 85 dicuntur de ioco, qui ex Cretæ nomine duci potuerit. Video Ieepio in mentem venisse, requiri substantivum, quod album colorem significaret; sed id quod esset et ubi lateret, non invenit. (Candor hominis de albo colore non dicitur.)

Ibid. 71, ubi Cicero exponit homines tenues de plebe nihil habere, quod hominibus nobilibus magistratus petentibus præstare possint, præter officium comitandi similemque operam, verba, quæ et olim et nuper editoribus molestiam facessiverunt, perquam tenue mendum traxerunt, alioquin prorsus sana: Si nihil erit præter ipsorum (sic codd. longe plures, non eorum) suffragium, tenue est; sive (codd. si ut) suffragantur, nihil valent gratia;

ipsi denique, ut solent loqui, non dicere cet. Neque ipsorum suffragia (singula) multum ponderis habent, neque gratia valent ad candidatos aliis commendandos; hoc est enim suffragari. Si quem ea dubitatio movet, quam ipse ad I de Finn. 20 exposui, pro sive scribendum erit sin.

Pro Sulla 5: An vero, in quibus subselliis hæc ornamenta ac lumina rei publicæ viderem, in his me apparere nollem, quorum ego illum in locum atque in hanc excelsissimam sedem dignitatis atque honoris multis meis et magnis laboribus et periculis ascendissem? Quid esset in extrema parte sententiæ vitii, senserunt aliqua ex parte, qui in codicibus minus bonis aut cum pro quorum substituerunt aut post ego addiderunt opera aut ope aut auxilio. Manifestissimum est enim neque recte post illam pronominum inter se contrarie relatorum coniunctionem: in quibus subselliis —, in his —, sic subiici quorum, ut referatur ad ornamenta ac lumina rei publicæ, neque omnino cum huiusmodi genetivo copulari posse illum locum (locum ornamentorum rei publicæ), ne dicam necessario sententiam terminari in verbo nollem et in comparatione Ciceronis et ceterorum, qui adsint. Omnia recta erunt sic scripta: An vero .... me apparere nollem? Quor ergo illum in locum atque in hanc excelsissimam sedem .... ascendissem? Interrogando Cicero ostendit, si in iis subselliis, in quibus senatores clarissimi sedeant, apparere nollet, frustra sumptam fuisse omnem antecedentis vitæ industriam. Error facillime natus est ex antiqua scriptura (quor pro cur) non intellecta.

Ibid. 20: neque enim est causa adversata naturæ, nec homo nec res misericordiæ meæ repugnavit. Nimis infinite naturæ dicitur pro na-

turæ meæ, quamquam Cicero ingenium suum potius nominasset aut mores in tali re quam naturam. Est omittitur in duobus optimis codicibus. Scribendum igitur videtur: neque enim **causæ adversata natura st**, nec cet. Causæ natura cum homine et re copulatur.*)

Ibid. 50: Te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, et satis idoneum officii tui iudicem posuisse. Sic codices uno excepto Tegernseensi, in quo est potuisse, unde Halmius effecit esse potuisse. Verum potestatis notio prorsus abundat post idoneum. Vitiosum est perfectum tempus; nam omnino Torquato sui officii iudicium Cicero concedit. Videtur subesse: et satis idoneum officii tui iudicem **ipsum esse**. Ex ipsū esse, hausta vocali i, ortum est posuisse.

Ibid. 66: Eius (Autronii) voces, eius minæ ferebantur; eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum metum nobis seditionesque afferebant. Multa hic mendum coarguunt, primum metus nomen cum seditione, quæ metuitur, tamquam eiusdem generis coniunctum, deinde afferendi verbum, quod rectissime de metu dicitur, de seditione positum, quæ concitatur, non affertur alicui, tum seditiones plurali numero appellatæ, cum de una agatur, postremo ipsa res et sententia; neque enim ulla exstitit propter rogationem de pœna damnatorum levanda seditio, sed, ut ipse Cicero perspicue dicit, paulisper, ne exsisteret, timor fuit (omnis ille terror, omnis seditionis timor atque opinio). Manifestissimum est Ciceronem hic quoque metum seditionis dixisse; prorsus tamen temere faceret, qui simpliciter que particulam tolleret, quæ quo-

*) § 39 Ciceronis usus postulat **quia** negare noluit pro qui n. n. (alioquin enim scriptum esset qui n. nollet).

niam addi a nullo potuit, significat ante seditionis excidisse alterum nomen similis significationis neque litteris multum ab iis, quæ in seditionis nomine primæ sunt, distans. Scripserat Cicero: metum nobis <**cædis**> **seditionisque** afferebant.

Ibid. 79: Vestra enim . . . . . hoc maxime interest . . . . . in magnis disquisitionibus repentinisque periculis vitam uniuscuiusque esse testem. Semel apud Ciceronem (de harusp. resp. 13) disquisitio facinoris de diligenti inquisitione et perscrutatione legitur; alioquin neque substantivum hoc neque disquirendi verbum apud eum æqualesve positum reperitur; ad iudicii certamen significandum accommodari omnino nequit. Opinor Ciceronem scripsisse in magnis **disceptationibus.** (§ 71 in his: unumquemque eorum prius ab sua vita quam vestra suspicione esse damnatum vehementer offendit addita præpositio; sed simpliciter eam delere non audeo.)

Pro Flacco 5: Atque utinam inimici nostri ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tum omnes boni duces nostri an comites fuerint ad communem conservandam salutem. Verbum contendant, quod Ascensius primus posuisse videtur, et per se minus aptum est (agitur enim non de certamine, sed de comparatione et quæstione) et a codicum vestigiis longissime discedit, in quorum et præstantissimo et longe plurimis scribitur: potius tum est utrum tum omnes. Opinor fuisse: mecum potius **æstument**, utrum cet.

Ibid. 7: Et is est reus avaritiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima civitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, non modo crimen effugit? Recte intellectum est in verbis turpe compendium vitiosam

esse sententiam et orationem; sed quod simpliciter verba tolli nuper quidam voluerunt, neque causa et origo additamenti intelligitur, quod præsertim in compendii nomine antiquitatis colorem habeat, et potest etiam, si solum relinquitur in uberrima re, desiderari aliquid in significatione occasionis sceleris et furtorum. Longe probabilius est Ciceronem scripsisse: in uberrima re <ad> turpe compendium, hoc est, in re, quæ uberrimam præberet turpis compendii materiam. (De ordine verborum, si opus est, conferri possunt, quæ scripsi Emend. Liv. p. 331.)

Ibid. 25: Sed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus consul factus est, primus in hac civitate consul fuit, cuius virtute regibus exterminatis libertas in re publica constituta est, quæ usque ad hoc tempus honoribus, imperiis, rerum gestarum gloria continuata permansit cet. Manifestissimum est orationis et sententiæ vitium; apertum est enim pronomina relativa cuius (virtute) et quæ ad familiæ nomen referri, sed, ut nunc verba scribuntur, nullo modo cum eo coniungi posse, quoniam certissima anaphoræ figura comprehenduntur hæc: cuius (ex familia), cuius (virtute), quæ (etsi in hoc extremo repugnat genus). Perspicuum est æqualiter decurrere debere tres laudum gradus ad familiam, non ad Flacci personam pertinentium, sed has familiæ laudes cum Flacco copulandas esse. Itaque Cicero necessario ad hanc formam scripsit: ex <ea> familia, cuius qui primus consul factus est, primus in hac civitate consul fuit, cuius virtute . . ., quæ usque cet. Fieri potest, ut scriptum fuerit: L. Flacci . ., <civis> ex ea familia, cuius qui cet., et error ortus sit ex permutatione similium litterarum ciuis et cuius. Qui hic quoque licenter delendo se expedivit, eum nihil moror.

Ibid. 28: Hæc . . . magnitudo animorum in

maioribus nostris fuit, ut, cum in privatis rebus .... tenuissimo cultu viverent, in imperio atque in publicâ dignitate omnia ad gloriam splendoremque revocarent. Quid sit in extremis verbis vitii, facile animadvertet, qui diligenter attenderit. Neque enim in dignitate de splendore agitur, sed in imperio agitur de dignitate et splendore. Accedit, quod publica dignitas pro rei publicæ dignitate insolentissime dicitur. Admodum suspicor Ciceronem scripsisse: in imperio atque in <re> publica <ad> **dignitatem** omnia splendoremque revocarent. Cum ad præpositio inter a et d intercidisset, reliqua facile vitiata sunt. Longe rectius dignitas quam gloria cum splendore coniungitur.

Ibid. 39: Sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum versuti esse videantur. In iis, quæ præcedunt, nulla minima est causæ significatio, ad quam referatur aliud. Rectum est **aliquid** . . causæ.

Ibid. 69: nunc vero hoc magis, quod illa gens (Iudæorum), quid de nostro imperio sentiret, ostendit armis, quam cara dis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata, quod servata. Tam aperta et elegans est victoriæ et gentis perdomitæ amplificatio tribus membris anaphora coniunctis, ut mirer ne hoc quidem loco Kayserum, duce tamen Bernaysio, pravam illam delendi, quæ expedire nequiret, consuetudinem abiecisse. Ad litterarum vestigia proxime accedit, orationi et sententiæ satisfacit hæc scriptura: quod est victa, quod **bello capta**, quod **servit** (Nic. Angelius: quod serva).

Ibid. 104: Quotus enim quisque est, qui...... optimi atque amplissimi cuiusque hominis atque ordinis auctoritatem magni putet? Illam viam sibi vident expeditiorem ad honores et ad

omnia, quæ concupiverunt. Sic codices. Qui nuper aliter interpuncta oratione ante sibi interposuerunt si, non minus sententiam prava condicionis forma quam orationis structuram perverterunt. Scribendum erat: **Aliam** viam sibi vident expeditiorem cet.*)

Post red. ad Quir. 10: At de me ut valeret (rerum gestarum memoria), semper senatus flagitavit; ut aliquando proficeret, cum primum licuit, frequentia atque auctoritate perfecit. Inanis aliquid lusus est in hac coniunctione: ut .. proficeret, — perfecit; neque satis effectus rei significatur proficiendi verbo. In P est a prima manu perficet'. Opinor fuisse: ut aliquando **pervinceret**. Paulo post recte Mommsenius vidit geminandum esse consule; sed scribendum erat hoc ordine: inimico autem .... <consule>, altero consule referente.

Ibid. 13: cum omnia cum omnibus fœdera reconciliatione gratiarum sanguine meo sancirentur. Scribendum esse: cum omnia cum omnibus fœdera <ac> **reconciliationes** gratiarum sanguine meo sancirentur, et sententia ostendit (— nam cum fœderibus cohærent gratiarum reconciliationes hominum antea dissentientium ad communia consilia persequenda, cum sanguine Ciceronis perversissime coniunguntur —) et pluralis numeri genetivus (gratiarum), quoniam alioquin reconciliatione gratiæ scribendum fuit. Excidit ac post a. (Initio paragraphi opinor Ciceronem scripsisse: Hic **quantum** interfuit inter me et inimicos meos! Nam illa figura orationis, qua vocabulo tantum pro ut

*) Quam vellem editores non corrupissent § 12 Ciceronis orationem (existimatio vestra tenebræ, hoc est, quid vos de se existimetis, contemnunt ac pro nihilo ducunt) recepta Pantagathi coniectura.

subiicitur sententia simplex et demonstrativa, ab hoc loco aliena est.)*)

De domo 7: Hic tu me etiam . . . . . . hostem Capitolinum appellare ausus es, quod, cum in Capitolio senatum duo consules haberent, eo venirem? Hoc sic dicitur, tamquam Clodius Ciceronem tum ipsum, cum in senatum, qui in Capitolio haberetur, venisset, ita appellasset. Sed agitur de convicio nuper in Ciceronem ab Clodio coniecto. Itaque scribendum est: quod . . . . . **venerim**. (Propter eandem causam in proximis verbis retentum oportuit, ut nunc video fecisse Kayserum, venisse, pro quo in P est venistis, non substitutum venire.)

Ibid. 18: Num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, sententia mea reprehenditur? Rem maximam fuisse (potuisse P) summi periculi non solum a fame, sed etiam a cæde, incendiis, vastitate, nemo negat cet. Post fuisse nuper e Mommsenii coniectura additum est et, vix occultato, nedum sublato mendo; quid est enim hoc, neminem negare rem maximam fuisse et rem summi periculi a fame? Error ortus videtur ex concursu similium litterarum cum terminatione verbi præcedentis (reprehenditur) scriptumque fuisse: **<Terro>rem maximum** fuisse summi periculi. Ex potuisse fortasse faciendum est

---

*) § 16 recte me, quod in codicibus post tum additur, ex postrema eius particulæ littera ortum, a prioribus editoribus sublatum esse, pravissime a recentioribus deletum esse vos, vel solus verborum ordo ostendit, cum necessario coniungantur hæc: tum in perorando posuit, sed multo clarius sententia; dicitur enim, quantus omnium consensus in populo pro Cicerone rogando fuerit.

populi fuisse, ut tota sententia hæc fuerit: Terrorem maximum populi fuisse summi periculi cet.

Ibid. 72: Hunc tu etiam, portentosa pestis, exsulem appellare ausus es ...? Nusquam sic Cicero pronomine hic de se utitur; debebat saltem dici: Hunc tu hominem cet. Sed sine dubio Cicero scripsit: Hic tu etiam, p. p., exsulem <me> appellare ausus es ...? Cum excidisset me post -em, ad orationis formam explendam ex hic factum est hunc.*)

Ibid. 96: remque publicam concidere unius discessu quam omnium interitu occidere malui. Ex condere, quod in P a prima manu scriptum est, faciendum erat non concidere, quod prope idem est atque occidere, sed considere, hoc est, aliquantisper conquiescere, quod effectum est Ciceronis discessu.

Ibid. 116: Hanc vos, pontifices, tantam, tam variam, tam novam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Cum nominibus vitiorum (impudentiam, aud., cup.) prave coniungitur voluntatis nomen, in quo nulla est reprehensio. Scriptum fuerat: in omni genere voluntatum impudentiam cet. In varietate voluntatum impudentiam ceteraque vitia perpetua fuisse orator significat. Quam facile genetivus unius litteræ mutatione ad tres accusativos accommodatus sit, apparet.

Ibid. 118: Hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum pontificem, non denique adolescentem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? At affuit adolescens frater uxoris Clodii. Mendosam igitur

---

*) § 73 cum communi (τῷ κοινῷ) coniungitur non consilium, sed concilium (conciliabulum).

orationem esse Mommsenius vidit, corrigendo aberravit. Nam post non denique requiritur significatio eius, quod minimum exspectari debuerit. Sine dubio scriptum fuerat: non denique <non> adolescentem q. Noluit Cicero senem dicere, quoniam satis erat virilis ætatis pontificem affuisse. Librario minus diligenter attendenti altera negatio abundare visa est.*)

Ibid. 141: Quare quid est mirum, si iste metus furore instinctus, scelere præceps neque institutas cærimonias persequi neque verbum ullum sollemne potuit effari? Neque furor metus recte dicitur pro pavore atque furore, neque ullus minimus in Clodio significatur metus. Scribendum est: mentis furore instinctus.

De harusp. resp. 7: voce tantum attigi legum initium et iudicii. Qui accusationem alicui minatur, neque initium neque finem legum dicendo attingit, sed aut simpliciter leges aut, quod Ciceronem scripsisse arbitror, legum metum et iudicii. (Supra § 1 periculum iudicii dixit.)**)

Ibid. 46: Non sedabantur discordiæ, sed etiam crescebat in eos odium, a quibus nos defendi putabamur. In codicibus antiquis (P G) defensi scribitur. Scribendum sine dubio est: a quibus nos <non> defensi putabamur, aut tantum: a quibus non defensi p. Non in se suasque partes auctum post suum

---

*) § 132 e codicibus restituendum est ex vestris manibus ac facibus eripui (pro faucibus). E faucibus eripitur, quod quis devorare conatur, quod de re publica inepte dicitur; orator incendium urbi intentatum a Catilinariis significat. De § 140 dixi *Kleine philologische Schriften* p. 373.

**) § 25, de quo loco dixi Adv. Crit. II p. 225, fortasse ex liberatus rectius efficitur libero aditu.

discessum odium Cicero dicit, quod omnino negat ullum fuisse nisi Clodii artibus apud perditos homines excitatum, sed bonorum civium iram et odium in eos, quos Ciceronem parum iuvisse ac defendisse putarent.

Ibid. 48: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totum eius tribunatum continebat, quam cæcus amentia non videbat. Non legem ipsam Cicero negat Clodium vidisse, quod omnino inepte dicitur, sed cæcum amentia non animadvertisse dicit, eam legem, quæ de se lata esset, Iulianarum numero contineri. Scribendum igitur: quod cæcus amentia non videbat. Pronomen errore accommodatum est ad superius quæ.*)

Ibid. 62: terræ motus horribilis cum quibusdam multis metuendisque rebus. Mendosum esse quibusdam multis, nihil opus est demonstrari; illud miror non animadversum, ineptam esse in tali re metuendarum rerum mentionem; sed totum illud rebus in P scriptum supra versum est, unde in ceteros codices transiit. In iis, quæ restant: cum quibusdam multis metuendisque, latere videntur hæc: cum quibusdam <monstris> mutis metuendisque. Ad ipsum terræ motum accesserat, ut oculis obiicerentur miræ et inusitatæ rerum formæ ipso silentio terribiles. Excidisse substantivum certum est.

Pro Sestio 131: cumque itinere toto urbes Italiæ festos dies agere adventus mei videbantur, viæ multitudine legatorum undique missorum celebrabantur cet. Vere recteque olim negaveram hæc cum superioribus una sententia coniungi posse non solum propter verborum modum mutatum (cum . . .

---

*) § 54 sine dubio scribendum est: aut universus interitus aut victoris dominatus ac (pro aut) regnum. Non tria disiunguntur, sed duo.

fuisset, cumque ... accepisset, cumque .... videbantur cet.), sed etiam propter rerum dissimilitudinem; nam in superioribus de uno adventus Brundisini die agitur, hic et in iis, quæ sequuntur, de itinere per Italiam et introitu in urbem; quæ contra Seyffertus disputavit, inania sunt. Sed quod cumque simpliciter deleveram, nullam probabilitatem ea correctio habebat. Scribendum erat: **Cunctæ** itinere toto urbes Italiæ festos dies agere adventus mei videbantur.

Ibid. 133: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illius meæ proscriptionis, quam adiuvabat, Sex. Clodius, homo iis dignissimus, quibuscum vivit, toambuam essese scriptorem esse diceret. Sic in P scribitur mendose. Quod editur: illum meæ proscriptionis .... tabulam, sese scriptorem cet. (illum e coniectura Naugerii et scholio Bob., tabulam ex recentioribus codicibus), manifestum est, ne quid dicam de illius in illum mutato, Sex. Clodium, cum Vatinium sibi in Cicerone proscribendo socium fuisse significaret, non potuisse sibi personæ (scriptoris), illi instrumenti culpa vacantis partes tribuere. Ex eo ipso, quod in codicum scriptura nullo pronomine Vatinius significatur aut a Clodio separatur, apparet utriusque in re agenda partes communiter comprehensas fuisse, idemque codicis antiquissimi, et cui soli fides debetur, vestigia monstrant, e quibus hoc eruitur: illius meæ proscriptionis .... **ambo una** sese **scriptores** esse diceret. Vestigia perturbavit primum t littera ex præcedenti verbo geminata, deinde singularis numerus (scriptorem) ad sese .. diceret accommodatus, cum ambo obscuratum esset.

In Vatin. 32: Quem accumbere atratum videras? Dominum cum toga pulla et eius amicos ante convivium? Cicero negat atratum quemquam accubuisse, dominum cum amicis ante convivium (antequam

accumberetur) cum toga pulla visum esse concedit. Scriptum fuisse videtur: Quem .. videras? <Videras> dominum ...... ante convivium. (Violentam delendi medicinam adhibere non debueram.) Similiter iam Goveanus.

Ibid. 39: si es odium publicum populi, senatus, universorum hominum rusticanorum, quid est cet.? Nihil erat, cur proprie rusticanis odio esset Vatinius. Cicero sine dubio, ut omnes sine exceptione comprehenderet, scripserat: universorum hominum, rusticanorum, <urbanorum>. Librarii oculus a prioris vocabuli terminatione (-anorum) aberravit ad alterius.

Pro Cælio 14 (de Catilina): Neque umquam ex illo delendi huius imperii tam consceleratus impetus exstitisset, nisi tot vitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis et patientiæ radicibus niteretur. Vitiorum immanitatem obscurare et compensare non nescio quæ facilitas poterat; facultatis ad agendum promptæ et patientiæ radices requirebantur (facillitatis P[1]).*)

Ibid. 72: iis autem amicitiis maiorum natu, quorum imitari industriam continentiamque maxime velit. De ipso Cælio non velit dicendum erat, sed debeat. In codicibus scribitur velitis (P velit is), rectissimeque significatur, quos iudices Cælium iuvenem ac pæne adolescentem imitari velint. Sed ad eam sententiam explendam necessario addendum pronomen, quod præcedentis syllabæ similitudo hausit: quorum <eum> imitari industriam .. maxime velitis.**)

---

*) § 10 videndum, ne Cicero scripserit mecum prætore, non mecum prætore me, altero pronomine prorsus abundante.

**) De prov. cons. 37 oratio sic interpungenda et scribenda est: Fuerit toto in consulatu sine provincia, cui fuerat

Pro Balbo 25: Hanc tu igitur, patrone fœderum ac fœderatorum, condicionem statuis Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis, quos magnis adiutoribus tuis armis subegimus atque in dicionem nostram redegimus, liceat, si populus Romanus permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris civitate donentur, id ne liceat ipsis? Quæ sententia esse debeat, dubium non est; cur ferri codicum scriptura nequeat, olim a me dictum est, sed corrigendi initium infeliciter factum. Veritatis enim vestigia continentur ipso primo et extremo vocabulo (magnis — tuis), quorum ex errore origo probabilis inveniri nequit. Unum præterea ad emendationem inveniendam tenendum est, non illis, qui nunc sint, Gaditanis adiuvantibus Hispanos a Romanis subactos Ciceronem dicere, sed maioribus eorum. Scripserat enim Cicero ad hanc formam et sine dubio his ipsis verbis: quos magnis **adiut<i opibus a mai>oribus** tuis armis subegimus. Librarii oculus aberravit ab iopibus ad ioribus mediis transmissis. Apte opes nominantur, quia pecuniis copiisque magis quam armis virisque sumministrandis Gaditani Romanos adiuverant. Paulo post certissimum est Ciceronem scripsisse externa virtute. Incredibile est fuisse, qui non videret hanc ipsam geminationem alienigenarum hominum studiis atque externa virtute prorsus esse Ciceronianam vel potius omnium oratorum communem. Ipsorum hominum, qui militare pro Romanis vetarentur, virtute illi privabantur, non paterna, quæ sane nihil rem publicam iuvisset.

Ibid. 33: Nihil omnino umquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem latum esse

---

(pro fuerit), antequam designatus est, decreta provincia. Concessive hoc dicitur; deinde orator urget nova interrogatione: Sortietur an non?

dico. De quibus igitur, etiamsi latum esset [neque legem neque pœnam gratam esse], ne quem civem reciperemus, tamen id esset, quod postea populus iussisset, ratum cet. Locus, qui graviter mendosus infelicibusque, quæ appictæ sunt, notis dignissimus videtur, facile et certo in integritatem restituetur, verbis aliquot in suam sedem ex aliena retractis in hunc modum: Nihil omnino umquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem latum esse dico, neque legem neque pœnam **rogatam** (pro gratam) esse. De quibus igitur, etiamsi latum esset, ne quem civem reciperemus, tamen id esset, quod postea populus iussisset, ratum cet. [Similem corrigendi viam Lambinus et Ernestius ingressi erant.] Unum addo, ex his ipsis verbis: neque legem neque pœnam rogatam esse perspicue confirmari, quod olim paulo ante scribendum esse dixi: aut genere ipso atque obtestatione legis aut pœna (pro pœnæ); sed in verbis proxime præcedentibus nihil est cur tollatur sacrosanctum; idem enim dicitur, ac si scriberetur: aliquid tamquam sacrosanctum exceptum videretur.*)

In Pisonem 10 et 11: Quas leges (hinc enim nova sententia incipit) ausus est nonnemo improbus, potuit quidem nemo convellere, quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quinto quoque anno iudicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est, hæc sunt, o carnifex! in gremio sepulta consulatus tui. Leges et potestas, quæ tolluntur et evertuntur, recte et graviter sepeliri

---

*) § 39 lacuna sic explenda est: qui, cum maxima bella nobis inferrentur, <eos, a quibus inferrentur,> mœnibus excluserunt.

dicuntur; sed quid sit in gremio consulatus aliquid sepelire, prorsus non intelligo; nam et ipsum gremium consulatus ridiculam habet imaginem, et in gremio quæ conduntur, potius tutandi conservandique causa quam sepeliendi conduntur. Ex iis, quæ sequuntur: Persequere continentes his funeribus dies, apparet tempora et ordinem rerum a Cicerone hic significata esse consulatusque initium eum dixisse ab legum, quas commemorat, et censoriæ potestatis eversione factum esse. Scripserat igitur Cicero: in **proœmio** sepulta consulatus tui. Cum proœmio operis initium consulatus comparat.

Ibid. 17: cum videres mærere rem publicam amplissimi ordinis luctu, o noster misericors! quid facis? Res publica suis incommodis mærebat, non senatus luctu. Cicero scripserat: cum videres **mærorem** R. P. (rei publicæ), amplissimi ordinis **luctum**. Error ortus est omissa nota litteræ m.*)

Ibid. 66: Convivium publicum non dignitatis causa inibit, nisi forte, ut cum patribus conscriptis, hoc est, cum amatoribus suis cenet cet. Sic cod. V. Amatores Pisonis patres conscripti per ironiam dici nisi cum fœdæ rei significatione vix poterant, magisque ad Pisonis in patres quam ad patrum in Pisonem affectum iocus pertinere debet. Nihil tamen moverem, nisi in codice palimpsesto Taurinensi et ceteris scriberetur maioribus. Aperte significatur: hoc est, cum **amoribus** suis cenet. Amores et deliciæ Pisonis senatores appellantur, quos, si Ciceroni credimus, infestissime oderat, quomodo Philipp. XIII, 26 deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius appellatur, idem ibid. XIV, 8 sine ironia insigne

*) Proxima paragrapho, ubi scribitur: ut senatus .... ad vestitum rediret, vereor, ne ab oratore scriptum fuerit ad vestitum <suum>. Senatus vestem mutaverat sumpta equestri, non vestem posuerat.

odium omnium hominum; multa alia exempla lexica habent. [Sic iam Manutius, qui codicis palimpsesti auctoritatem ignorabat.]*)

Ibid. 75: Primo nonne compensabit cum uno versiculo tot mea volumina laudum suarum? Manifestissimum est non quæri, quid facturus Pompeius sit, sed de præterito tempore, itane Ciceronis versu commotum fuisse Pompeium probabile sit, quemadmodum Piso eum commotum esse dicat, ideoque Ciceronem everti voluisse. Scribendum igitur: nonne **compensabat.**

Ibid. 94: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem coniicietur. Sic codices aut coniicientur. Pro coniicietur, quod et præcedens coniicientur et sententia pravum esse convincit, recte Faernus scribi voluit connitetur; agitur enim de hominum studio in ordinem iudicum perveniendi. Simulationem hinc alienam esse ab aliis intellectum est, sed improbabiliter et ad sententiam et ad litterarum vestigia Lambinus simultatem substituit. Scribendum erat: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad **æmulationem** connitetur. Neque ambitiosi homines, ut gratia valeant, neque iniqui, ut æmulos premant et excludant, sese commovebunt.

Pro Plancio 36: de ipso denique ambitu reiectionem fieri voluerit iudicum alternorum. Alternorum iudicum (singulorum) reiectio neque usquam significatur, neque, qualis sit, fingi intelligive posse videtur. Sine dubio significatur ea, quæ in oratione in Vatinium 27 alternorum consiliorum reiectio dicitur, scriben-

---

*) § 70 codicum scripturæ ortæ ex hac videntur: quo **tota tam sapiens** et tanta civitas. Græcus atque advena cum toto populo Romano comparatur, non cum nescio quibus sapientibus. Deinde § 72 scribendum: sed eum casus .... et (pro sed) idem casus cet.

dumque hic **iudiciorum** alternorum, quoniam idem utrumque vocabulum significat, totum iudicum, qui in aliqua causa sedent sessurive sunt, numerum.

Ibid. 62: Omnes enim istiusmodi artes (rei militaris usus, eloquentia, iuris peritia) in iis reprehenduntur, qui, cum professi sunt, satisfacere non possunt, non in iis, qui se afuisse ab istis studiis confitentur. Nemini umquam in mentem venit artes illas in candidatis reprehendere; earum inopia offendebat in iis, qui eas professi erant; nam quod interdum defectum rei pro ipsa re appellari dicunt, id de aliis fortasse quibusdam effectibus fieri potest, reprehendi eloquentia aut ars militaris in eo, qui eam nec habet nec habere studuit, nullo modo potest. Pro reprehenduntur (reprenduntur) scriptum fuerat a Cicerone **requiruntur**, quemadmodum paulo post requiri solet.

Ibid. 98: qui (sceleratissimi homines ac nefarii) antequam de meo adventu audire potuissent, cum tantum abessent aliquot dierum viam, in Macedoniam ad Planciumque perrexi. Si brevitas intervalli (tantum) significaretur, non aliquot diceretur, sed paucorum. Codices boni (T E) habent tamen. Videtur fuisse: cum **etiam tum** abessent cet.

Pro Rabirio Post. 4: Hoc ille natus, quamvis patrem suum numquam viderat, tamen et natura ipsa duce, quæ plurimum valet, et assiduis domesticorum sermonibus in paternæ vitæ similitudinem deductus est. Certissimum est Ciceronem non dixisse: quamvis patrem suum numquam viderat, sed non minus certum neminem librarium pro quamquam . . viderat substituturum fuisse quamvis . . viderat. Accedit ad dubitationem commovendam, quod, si Cicero Rabirium reapse patre mortuo natum significasset, gravioribus id verbis et miserabilius aut hic aut

in epilogo dixisset. Prorsus suspicor Ciceronem sic scripsisse: Hoc ille natus, quamvis patrem suum numquam **videret**, tamen . . . . in paternæ vitæ similitudinem deductus **esset** (quod factum est, id Cicero, etiamsi Rabirius patrem ipsum ante oculos non habuisset, tamen futurum fuisse dicit). Videret imperfecto tempore pro vidisset posuit noto usu, de quo dixi Gramm. Lat. § 347 b not. 2. Vulgata scriptura orta videtur eo errore, quod Postumi cognomen sine dubio a maioribus eius gentis, in quam Rabirius adoptione transiit, acceptum huic ipsi Rabirio ex re impositum putaverunt.

Ibid. 21: Sive ille, ut ipse dicebat, gloriam, sive, ut tu vis, pecuniam quæsivit, sibi non Gabinii comes vel sectator nec ad Gabinii, cuius id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarissimi viri, auctoritatem a senatu profectam et consilio certo et spe non dubia Roma contenderat. Et lacunam hic esse manifestum est et in iis, quæ interciderunt, orationem a Gabinio ad Rabirium transisse. Itaque ea brevissime et recte sic expletur: Sive ille . . gloriam, sive . . pecuniam quæsivit, sibi, <**non Rabirio quæsivit; Rabirius enim**> non Gabinii comes cet. Error igitur ortus est librarii oculo a priore non ad alterum aberrante.

Ibid. 31: aut in tanta mercede hominis, ut vis, avarissimi mille talentum decessionem esse concessam. Mirum videri Cicero significat, non, tantam mercedem avarissimi hominis fuisse, sed tantam ex ea decessionem esse factam. Videtur scribendum esse: aut **tantam** in mercede hominis, ut vis, avarissimi decessionem esse concessam. Summæ numerus ex superioribus repetitus esse videtur. Nam, quæ altera corrigendi via est, ut simpliciter tollatur tanta, minus probabilis mihi videtur.

Ibid. 38: Iam cedo, cum is, qui pecuniam Postumo debuit, non huic, sed Gabinio dederit, condemnato Gabinio utrum illa quo ea pecunia sit an nunc de ea? **Ex** litteris ut alibi sæpe in hac oratione misere distractis nec tamen ulla arte mutatis effici videtur: Iam cedo ....: utrum **illi acquirenda** pecunia st an **huic reddenda**? Potius Rabirio pecuniam, quam rex ei debuerit, reddendam esse dicit quam Gabinio novam ad eam, quam iam acceperit, adiungendam (nam id est acquirere).

Ibid. 40: At permutata aliquando pecunia est; subductæ (codd. ductæ) naves Postumi Puteolis sunt, auditæ visæque merces. Fallaces quidem et fucosæ chartis et linteis et vitro delatæ, quibus cum multæ naves refertæ fuissent, una non potuerit parva. Rumorem hominum, qui Rabirium pecuniam regiam permutando ita accepisse narrabant, ut pro ea pretiosas merces Alexandrinas ei Puteolos naves advexissent, Cicero sic elevat, ut merces quidem Rabirio venisse confiteatur, sed parvi aut nullius pretii, ad speciem exiguo quodam numero rerum pretiosarum, chartarum, linteorum, vitri adiuncto et superimposito; itaque cum multæ naves huiusmodi futilibus rebus refertæ fuissent, exiguam ex iis pecuniam effectam esse. Hanc sententiam quibus verbis comprehenderit, ex obscuris codicum vestigiis tamen satis probabiliter eruitur: Fallaces quidem et fucosæ, chartis et linteis et vitro **velatæ**, quibus cum multæ naves refertæ fuissent, una **opus fuerit** parva **arca** (sequitur cataplus; codices habent parva artata plus). Unam eamque parvam arcam suffecisse dicit condendæ ei pecuniæ, quæ ex multis illis navibus efficeretur. Fallaces quidem cet. dicitur noto illo usu particulæ quidem, quo concessio coniungitur cum elevatione et refutatione, de quo usu dixi ad Cic. de Finn. I, 35. (Velatæ iam aliis in mentem venerat.)

Ibid. 41: nisi C. Cæsaris summa in omnes,

incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc iam pridem in foro non haberemus. Scribendum videtur: nisi . . summa in omnes, incredibilis in hunc **et divina** liberalitas cet., hoc est, nisi liberalitas Cæsaris, quæ in omnes summa est, in hunc incredibilis et divina exstitisset. *)

Pro Marcello 10: omnium Marcellorum meum pectus memoria offudit. Inusitate memoria offundere pectus eius dicitur, qui eam cum benevolentia et grato animo recolit. Videtur Cicero scripsisse: omnium Marcellorum <in> meum pectus <se> memoria **effudit**.

Ibid. 12: ipsam victoriam vicisse videris, cum ea, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Valde inusitate victoria adepta esse dicitur, quæ Cæsar vincendo adeptus erat, nec aptum huic sententiæ remittendi verbum. Codex Fuldensis: erant. Scribendum igitur: cum ea, quæ illā erant **adempta**, victis remisisti, id est, reddidisti.

Philipp. II, 19: Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantam rerum repugnantiam non videas. Nihil profecto sapis. Sic codex Vaticanus. Vitium orationis apparet in quia . . . videas, quoniam in hac affirmatione coniunctivo locus non est. Deinde post hanc affirmationem: sed quia

---

*) § 43 nihil est, cur non recte dicantur turpes impensæ cupiditatum, quæ fiant ad cupiditates explendas. Deinde sic scribendum est: labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re, fide, hodieque sustinet (hæc una serie recte decurrunt de iis, quæ Cæsar Rabirio tribuerit, quorum sententiam breviter enarrator aliquis in margine comprehendit illis verbis: nec amicum prudentem cet. Deinde transitur ad generalem Cæsaris laudem:) Nec illius animi cet.

tantam rerum repugnantiam non videas prorsus inutiliter additur gravis asseveratio (profecto). In Halmii correctione prorsus perverse concurrunt duæ sententiæ causales eodem spectantes (quia — nihil sapis, qui — non videas). Cicero postquam Antonium audaciæ insimulavit, non potest negare audaciam hanc esse, sed cum exceptione et condicione dicere, si audacia hæc non sit, stultitiam esse et ex hac una stultitia intelligi, quam nihil omnino sapiat Antonius. Itaque sic scripsit: <Si> hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantam rerum repugnantiam non videas, nihil profecto sapis. Iam rectum est videas, quia condicioni incertæ subiicitur causa. Excidit si post ri (circumsederi).

Ibid. 91: quo quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut eiu omen nomen propter proximum dictatoris metum tolleres. Sic Vat. Antonius sua lege dictaturam sustulisse videbatur, quod eius nomine Cæsar usus esset aliique usuri viderentur ad regnum obtegendum. Itaque non regnum aut regni nomen propter dictatoris metum, sed propter regni metum dictatura sublata est. Nomen — tolleres post superius illud nomen — sustulisti vitiosissimam habet tautologiam. Ciceronem scripsisse suspicor ad hanc fere formam: ut eius omen proximum dictatoris metum tolleres. Ad omen propter superiora (dictaturæ nomen) ascriptum est nomen. Cum non intelligeretur appositionis forma, qua in dictatoris metu omen regni inesse significatur, additum est propter.

Ibid. V, 7: Quid? Hanc legem populus Romanus accepit? Quid? Per auspicia ferri potuit? Sed augur verecundus sine collegis de auspiciis. Deest verbum (dicere non audet aut simile aliquid), superest particula adversativa. Verum in hac ipsa latet sine dubio, quod requirimus: Silet augur verecundus s. c. de auspiciis.

Ibid. 9: sic vero erant disposita præsidia, ut, quomodo hostium aditus urbe prohibentur, ita castellis et operibus ab ingressione fori populum tribunosque plebi propulsari videres. Opera et castella ad hostium prohibitionem, non ad fori ingressum pertinere manifestum est. Scribendum igitur: ut, quomodo hostium aditus urbe prohibentur castellis et operibus, ita ab ingressione fori cet. Erroris causa fuisse videtur, quod librarius non intelligeret ablativos diverso modo ad prohibentur referri (Gramm. Lat. § 278 a). [Hoc iam ante tria sæcula apud Iuntam occupatum erat, postea ab Ernestio probatum.]

Ibid. 21: tamen separatim suo nomine notanda censeo, iudicandumque nullos septemviros fuisse, nihil placere ratum esse, quod ab iis actum diceretur. Apertissime Cicero nunc et in posterum irrita esse vult, quæ quis ab illis septemviris ante acta nunc dicat dicturusve sit. Scripserat igitur **dicetur**, non diceretur.*)

Ibid. XI, 36: Animadverti, patres conscripti, exaudi rui etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari, Cassio vero sententia mea dominatum et principatum dari. Manifestum est Ciceronem de aliorum, non de suo iudicio dicere. Itaque rectius olim Naugerius quam nuper Halmius Kayserusque, quorum e scriptura (exaudiri — exaudivi) sententia probabilis effici non potest. Sed ad codicum vestigia propius accedere licet: Animadverti, p. c., **et audio videri** etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari, Cassio vero cet. Nihil est, cur tollantur verba nimium Cassium. Primum communiter de utroque dicitur, deinde de Cassio separatim.

---

*) § 42 Antonii nomen incommodissimo loco e margine irrepsit, ascriptum ad hominis impotentissimi appellationem.

Ibid. XII, 24: Teneant alii castra, gerant res bellicas, oderint hostem — nam hoc caput est —; nos, ut dicimus (scr. cum Grutero didicimus) semperque fecimus, urbem et res urbanas .. tuebimur. Verbum, quod est oderint, frustra Orellius tueri conatus est ea supplendo, quæ in verbis nec expressa sunt nec significantur. Ex ipso illo, quod subiicitur (nam hoc caput est), apparet, cuius sententiæ verbum requiratur. Geminata extrema præcedentis vocabuli littera effici videtur: **superent** hostem.*)

Ibid. XIII, 36: Difficile est credere eos, qui me præcipitem egerint æquissimas condiciones ferentem ....., putare aliquid moderate aut humane esse facturos. Manutio, qui recte senserat vitiose concurrere credere .. putare, opponitur Prisciani auctoritas, qui ex hoc loco profert putare . . facturos. Videlicet Manutius non putare tollere debuit, sed credere, quod librarius ad difficile est addidit, cum nondum animadvertisset sequi putare. [Hanc emendationem non attenderam iam cum Halmio communicatam et a Kaysero receptam esse.]**)

Cap. III.

Ciceronis epistolæ.

Epistol. ad famil. I, 9, 10: Hæc cum ad me frater pertulisset, et cum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset cet. Sen-

*) § 23, ubi scribitur: num aberret a coniectura suspicio periculi mei, delenda est præpositio. Qui coniecturam facit, ut hoc loco suspicio, non aberrat a coniectura, quam facit, sed coniectura (coniectando) aberrat (a veritate).

**) XIV, 13 proxime cod. t scribendum: impetus crimen<que> quæretur?

tentia manifesto postulat: et cum **etiam** Pompeius cet. [Orellius 1845 item.]

Ibid. § 20: quidam homines et iidem illi, quos sæpe significatio neque appello. Ex hac primæ manus scriptura manus altera interpolando effecit: sæpe nutu significationeque appello. Neque nutu significari quisquam in epistola potest neque significatione appellari. Emendatio facillima est: quos sæpe **significo** neque appello.

Ibid. IV, 9, 4: Denique, si fuit magni animi non esse supplicem victori, vide, ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Sic codex Med. Recte ante sapientis additur si; vereor, ne simul post sapientis tolli debeat est, ut, quemadmodum post duri auditur sit, sic in priore membro audiatur fuit. Verum, utut hoc est, mendum, quod apparet in stultum est, occultatur, non tollitur omisso est; nam et stulti esse debebat, et ipsa stultitiæ appellatio gravem habet Marcelli offensionem, quæ nulla aut modica est in comparatione sapientiæ et duritiæ. Itaque totum hoc stultum est a librario ascriptum puto, qui non attendisset copulari non desiderare et nolle.*)

Ibid. 13, 7: quæ si colliges, et sperabis omnia optime et, quæ accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Recte dicitur bene sperare, prave omnia bene sperare, cum præsertim contrarium inferatur: quæ accident, qualiacumque erunt. Scribendum necessario: et sperabis omnia **optima** et, quæ accident, cet. Cf. VI, 13 extr.

---

*) Quod 5, 5 in epistola Servii Sulpicii annotaveram scribendum esse, una cum re publica floruisse (pro fuisse), video iam a Lambini æqualibus, deinde a Weiskio præceptum.

Ibid. V, 4 extr.: sin mihi neque magistratus neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quæ me cum re publica vicit, licuerit, vide, ne, cum velis revocare tempus omnium servandorum, cum qui servetur non erit, non possis. Non posse revocari tempus hominum servandorum, cum qui servetur nemo sit, adeo est manifestum, ut cum admonitione id dicere stultum sit. Prave pro si volueris dicitur cum velis, totusque ambitus verborum mire claudicat superpositis duabus sententiis a cum incipientibus. Rectum erit ad sententiam: vide, ne tum velis revocare tempus o. s., cum qui servetur non erit, hoc est, vide, ne omnibus iam deletis sera futura sit servandi voluntas. Sed superest non possis, quod nemo, si sic scriptum fuisset, additurus erat. Itaque Cicero sic scripsit: vide, ne **tum** velis r. t. o. s., cum, <quia> qui servetur non erit, non possis. Quam facile excidere quia potuerit, patet.*)

Ibid. 15, 2: Tecum vivere possem equidem et maxime vellem .... Possumusne igitur esse una? Mire Cicero significat se cum Lucceio vivere posse; poterat enim æque cum aliis plurimis; prorsusque evertitur sententia eo, quod subiicitur: Possumusne igitur cet.? Scripsit Cicero: Tecum vivere, <si> possem, equidem maxime vellem. Sed fieri posse negat.

Ibid. VI, 4, 2: illud cuivis facile est docere, cur præcipue tu dolore nihil debeas; eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sen-

---

*) Quod 6, 1 pro prudenti scribendum conieceram pudenti (nam prudenti Ciceronem potius crediturum fuisse quam imprudenti) et 8, 3 inciderunt pro interciderunt, quod longe aliud significat etiam in duobus locis apud Schellerum non recte positis, utrumque pridem occupatum video.

tentia; de illis autem non arbitror te exspectare, quid sentiam. Pronomen illis, quo referatur, non habet (communes miseriæ intelligi hic nullo modo possunt). Scr. de **aliis**. In unius Cæsaris voluntate omnia posita esse Cicero dicit, de ceteris inutile esse dicere. [Sic iam Ernestius. O editorum negligentiam!]

Ibid. § 3: Equidem, nos quod Romæ sumus, miserrimum esse duco. Codex Med. qui et miserrimo. Scr.: nos, qui Romæ sumus, **miserrimos** esse duco. Suam miseriam ceterorum miseria graviorem Cicero putat.

Ibid. 10, 5: nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem et ad rerum naturam videtur, et ipsa causa ea est, ut iam simul cum re publica .... necessario reviviscat atque recreetur cet. Quid hoc est monstri, Cæsarem delabi ad rerum naturam, quasi hactenus extra eam eiusque leges positus fuerit? Scribendum est: delabi ad æquitatem et ad **verum natura** videtur. Hæc inclinatio, quam ipsius Cæsaris natura efficit, coniungitur cum causæ Trebiani necessitate.

Ibid. VII, 1, 1: Neque tamen dubito, quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris, cum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communis mimos semisomni. Qui communes mimi sint, prorsus nescio, ac ne si vulgares quidem et obsoleti dicerentur, quid ea significatio ad hunc locum pertineret, intelligerem. Sine dubio Cicero scripserat: spectarent **comminus** mimos. Spectaculum comminus oculis subiectum ludens Cicero comparat cum prospectu longinquo amœnorum locorum, quem sibi Marius e cubiculo paraverat.

Ibid. 13, 1: Adeone me iniustum esse existi-

masti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere ob 'eamque causam me arbitrarere litteras ad te iam diu non misisse? Mire sententia conturbata est. Quomodo enim Trebatii opinio (arbitrarere) de causa epistolarum a Cicerone non missarum cum causa iniustitiæ et iræ Ciceronis (viderere) coniungi potest? Omnia recta erunt detractis duabus litteris, quæ propter præcedens verbum alteri additæ sunt: Adeone me iniustum esse existimasti, ut .... viderere, ob eamque causam me **arbitrare** litteras ad te iam diu non misisse?

Ibid. 33, 2: quamquam venies, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum, quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam et curiæ vivamque tecum multum cet. Quid sit excipere occupationes, quidve ea exceptio, si qua fingi potest, pertineat ad libere cum amicis vivendum, nescio. Contra multum ad eam rem pertinet occupationibus sese exsolvere. Scripserat Cicero: quas si .. **expedierimus.** (Paulo post pro opus est huc utrum scribendum sit o. e. **hic,** quod in antiqua aliqua editione esse video, an potius o. e. **adhuc,** ambigo.) Sequitur: tu vellem ne veritus esses, ne pluribus legerem tuas litteras, si mihi .. longiores forte misisses cet. Mendum esse in pluribus a multis intellectum est; neque enim longitudo epistolarum ullam habere causam poterat pluribus eas legendi. Opinor fuisse ne **pigrius.**

Ibid. VIII, 4, 4: sed cum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. XI. Cal. Sext., et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, quo numero esset, quoad peteretur. Cum Pompeius esse in Gallia, coactus est dicere

Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum. Sublato postremo loco Pompeii nomine, quod errore geminatum est, oratio sic interpungenda est: — mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, quo numero esset, quoad peteretur, cum (qua occasione, quo tempore) Pompeius, esse in Gallia, coactus est dicere; se legionem abducturum cet.

Ibid. 9, 1: Post repulsam vero (Hirrus) risus facit; civem bonum ludit et contra Cæsarem sententias dicit; exspectationem corripit; Curionem prorsus curionem non mediocriter obiurgatus ac repulsa se mutavit. Quamquam Cælii epistolas propter totum orationis et scribendi genus cautissime attingere oportet, certissimum tamen est inter Cæsarem et Curionem impetu Hirri petitos prave interponi, ab eo correptam exspectationem, neque iis artificiis fidem habere possum, quæ adhibentur interpretandis verbis: Curionem prorsus curionem. Videtur Cælius scripsisse: contra Cæsarem sententias dicit, **exspectatione** corripit Curionem (hoc est, exspectatione earum rerum, quas Curio tribunus acturus sit; nondum enim quidquam Curio egerat); prorsus (hoc cum asseveratione adiungitur) Curionem non mediocriter **obiurgat**; **sic** repulsa se mutavit.

Ibid. 10, 2: Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, et contumeliose præter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt cet. Cælius significare videtur, consules ipsos belli periculosi administrationem vitare cupere, et tamen vereri, ne, si ipsis præteritis belli administratio aliis mandetur, id sibi dedecori sit, ideoque id agere, ne quid omnino de ea re decernatur. Scribendum igitur videtur: Consules

autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, aut contumeliose <se> præteritis ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt. (Aut pro et scribendum esse viderant iam Ernestius et Schuetzius.)

Ibid. 11, 2: Decrerant quidem (quidam Wesenbergius), qui inique (M quinique) transigi volebant, Domitii, Scipiones, quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. Vitiose hæc dici facile intelligitur; neque enim, qui decrerant, inique transigi volebant (et quæ potest hic significari iniquitas?), sed nihil transigi, specie tantum decernendi utentes, ut et ex reliqua narratione et ex venusto Curionis responso apparet. Scribendum igitur: Decrerant quidam neque transigi volebant, Domitii, Scipiones, quibus hac re (id est, si recte scribitur, ea re, ideo) ad intercessionem cet. (Mendum subesse senserant iam alii, correctionem non assecuti erant.)

Ibid. § 3: Quod ad rem publicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est, de provinciis, in qua adhuc est. Incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Cæsar Id. Novembr. decedat. Quis aut quid est adhuc in ea causa? Scribendum: in qua adhuc eo incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut cet. Sed præterea suspicor a Cælio positum fuisse: in unam causam omnis contentio conlecta est.

Ibid. 14, 1: Nunc furit (M fuerit) tam gavisos homines suum dolorem unumque moue studiosiorem antonianam (recte editiones: Antonii; nam). Sic M. A loquendi usu omnino abhorret gaudere dolorem alicuius; (longe alius generis esset gaudere gaudium suum;) cetera quam infeliciter nuper tentata

sint, nihil opus est dicere. Timide suspicor scribendum esse: tam gavisos homines **suo in dolore venenumque evomit** **<in me>** studiosiorem Antonii. Sequitur: nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superior ea uita invidiosum. Sic enim in M scribitur; editiones habent superiore a vita. Inusitate dicitur a vita invidiosus; homo adolescens non superiore vita, sed ea, quam cum maxime agebat, invidiam conflabat. Sine dubio scribendum est: sane quam **superiorem causa** (superiorē cā), vita invidiosum.

Ibid. § 2: Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; causam illam, non homines odi. In M scribitur: gratia et necessitudinem cum causam illam unde homines odi. Scribendum est: Nam mihi cum hominibus his et **gratiæ** et **necessitudines sunt**; causam illam **<amo>**, unde homines odi, hoc est, causam illius partis amo, a qua parte homines odi. Animum suum Cælius in Cæsaris et Pompeii contentione distringi et in diversum trahi dicit, quod, in qua parte causam amet, ex eadem parte homines oderit.

Ibid. IX, 6, 6: Sed plus facio, quam Caninius mandavit; iure enim, si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires; ego tibi ea narro, quæ tu melius scis quam ipse, qui narro. Non iustam Caninii rogationem Cicero se pervertisse, sed brevem et simplicem amplificasse significat et latius extendisse. Scribendum igitur videtur: **pure** enim (nullo præterea adiuncto), si quid ego scirem, rogarat cet. Paulo post, ubi scribitur: quæ tua audiero, videtur fuisse: **quæcumque** audiero.

Ibid. 15, 2: Ego autem .... mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, præsertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in

urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Minime placent facetiæ Latio oblitæ pro eo, quod est Latino colore oblitæ et infuscatæ; deinde Latium nullo modo peregrinum colorem significare potest, sed proprium et genuinum gentis Latinæ; prorsus vero monstri similes sunt facetiæ oblitæ nationibus bracatis et Transalpinis. Omnis hæc perversitas ex pusillo errore orta est, quem genuit brevior et antiqua genetivi forma; nam Cicero scripserat: præsertim cum eas videam primum oblitas Lati tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam <in> bracatis et Transalpinis nationibus cet. Facetiæ Latii et Latinæ proprietatis primum oblitæ sunt, cum omnes Itali in civitatem recepti sunt, nunc vero etiam magis obliviscuntur in Transalpinis nationibus.

Ibid. 16, 7: nunc, cum tam æquo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. Latine non dicitur esse aliquo consilio. Præterea, cui' consilio locus sit, dici debet, non, cui non sit. Opinor scribendum esse: non eo possis consilio <uti>, ut . . . . putes accipere? Interrogatur, quid fingi excogitarique possit; itaque recte possis ponitur pro potes.

Ibid. X, 18, 3: Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret cet. Et supra Plancus se periclitari et commovere se voluisse dixit et paulo post subiicit: Itaque . . ab Isara castra movi. Valde igitur inclino, ut Plancum scripsisse putem: Sed certe, si uno cet. [Sic iam Manutius et alii.]

Ibid. 34, 3: Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt cet. Sine dubio scribendum officii mutui. Cum i semel

scriptum esset (mutuinter), vocalis non recta suppleta est.

Ibid. XI, 10, 1: Non mihi rem publicam plus debere arbitror quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes; si tamen hæc temporis videantur dici causa, malle me tuum iudicium quam ex altera parte omnium istorum cet. Ridicule Brutus gratiorem se esse posse dicit; gratum se esse affirmare debet. Sensu carent verba: si tamen hæc temporis videantur dici causa, in quibus ipse coniunctivus vitiosus est. Quæ deinde subiiciuntur (malle me cet.), prorsus, unde pendeant, nihil habent. In M scribitur: sit an hoc tempore is uideantur. Hinc primum efficitur: Exploratum habes vita (ne hæc temporis videantur dici causa), malle me cet. Utrum nude sic Brutus vita posuerit an tota vita scripserit, non definio. Deinde in posse subest verbum, unde pendeat sententia infinita gratiorem me esse in te. Ad sententiam aptissimum est nosces.

Ibid. XIII, 66, 1: A te hoc . . peto . . ., ut ad ea, quæ tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ litteræ cet. Iniuria in suspicionem vocatum est calamitosum; est enim idem, ac si scribatur in calamitate, postquam calamitosus factus sit. Sed prorsus inepte cliens inferioris ordinis et negotiator appellatur tantus homo. Proximum est litteris et ad sententiam probabile: in hominem tam tuum et talem.

Ibid. XIV, 1, 5: et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Quæ est hæc eadem fortuna et quæ eius oppressio, quidve ea ad puerum pertinet? Una addita littera recta sententia oritur: et, si nos perimet eadem fortuna, cet. Si utrumque idem

mortis casus rapuerit, quid post parentum mortem filio futurum sit, quæritur.

Ibid. XV, 17, 2: Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. Prave Mindio cognomen nobilissimæ familiæ additur. Uterque homo contemptim (sine prænomine) quæstus genere notatur: Mindius **macellarius** et Attius pigmentarius.

Epistol. ad Attic. I, 1, 2: Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Cæsare; nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viæ Flaminiæ, quæ cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri consuli acciderim. Minucium Thermum Cicero hoc anno cum Cæsare consulem fieri cupit, quia, si in eum annum reciderit candidatus, quo ipse Cicero petiturus sit, absolutæ viæ Flaminiæ gratia adiutum eum iri et gravem competitorem fore prævidet. Prave concurrere facile et libenter et ab pronomine eum novam incipere sententiam apparet. Hæc sententia huiusmodi fuit: Eum libenter nunc **Cæsari consulem accuderim.** Iocoso Cicero verbo utitur de pari consulum conflando. Prior sententia vim absolutæ viæ Flaminiæ ad Thermum commendandum declarabat; fortasse scriptum fuerat: quæ cum erit absoluta, sane **faciet**, hoc est, sane aget et multum valebit, nisi aliquid post facile excidit. [In accuderim inciderat Bosius, qui in ceteris longe abit.]

Ibid. 14, 5: Cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum

senatus consultum facienti assenserunt; ex altera parte facile quadringenti fuerunt. Acta res est. Mire Cicero narrationem rei actæ plenam sic concludit, ut actam dicat. Scribendum: **Accepta** res est, hoc est, comprobata et senatus consulto confirmata. Itaque subiungitur, quid deinde Clodius ad senatus consulti effectum impediendum egerit. Actus et acceptus etiam in Livii codicibus confunduntur (Emend. Liv. p. 353 not.).

Ibid. 16, 3: pauci tamen boni inerant (in consilio iudicum, apud quos de Clodii incesto quæri debebat), quos reiectione fugare ille non potuerat, qui mæsti inter sui dissimilis et mærentes (M merentis) sedebant cet. Qui mæsti sint, mærere, sane nihil opus est dici. Duplex erat animorum affectus: mæsti inter sui dissimilis et **mirantes** sedebant.*)

Ibid. 18, 1: Abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus. Metellus non homo, sed litus atque aer et solitudo mera. Tu autem cet. Certissimum est (quod dico propter infelices quorundam conatus, telluris umbram amplectentium), hoc loco inter Quinti fratris et Attici mentionem nihil aliud interponi potuisse nisi tertii cuiusdam hominis nomen, qui una cum Cicerone esset, ut eius sermonibus et consiliis uti posse videretur, sed qui ad eam rem ineptissimus esset. Sed neque Metellus quisquam hoc apud Ciceronem loco erat neque sic nude appellari poterat. Verum nomen vereor ne frustra quæramus. Potest tamen, tribus primis litteris, ut

---

*) § 13, ubi in M est fabam minimum litteris ni expunctis, quod Hofmannus subesse suspicatus est fabæ hilum, eandem significationem propius ad litteras assequare, si Græca voce Ciceronem usum statuas: fabæ μνοῦν futurum. (§ 17 scribendum: crebras a nobis litteras exspecta, sed pluris etiam ipse mittito. Particulæ antiquæ ast nihil hic loci est; a vocalem librarius errore geminavit.)

iam Malaspina fecerat, ad priora tractis (amantissimus mei), in mentem venire **Tullius**, ut intelligatur Marcus is, qui VIII, 11 B extr. necessarius Ciceronis appellatur.

Ibid. § 2 (quem locum Adv. II p. 234 sq. minus recte tractavi): In re publica vero, quamquam animus est præsens, tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicina efficit. Pro efficit scribendum esse deficit iam ab aliis intellectum est; sed voluntas ab animo præsenti separari et ei contraria poni nequit. Latet sub hoc nomine participii præsentis accusativus, cui adiungatur etiam atque etiam. Non satisfacit, quod proximum occurrit, volentes; longe aptius: **volutantes** etiam atque etiam. Verbum tamen, quod est volutare, hoc significatu non reperitur apud Ciceronem nisi de Re p. I, 28.

Ibid. 19, 2: Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici versantur metus; nam Hædui, fratres nostri, pugnant pueri in alam pugnarunt et sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. Ex litteris pugnant pueri in alam pugnarunt prorsus certa emendatione efficitur: **pugnam permalam** pugnarunt. Sed deinde desideratur nomen alterius populi Gallici infidi et hostilis, qui contrarius ponitur Hæduis Romanorum amicis; eius nominis tenue vestigium relictum est in litteris et. Carnutesne fuerint, non definio; prior huius nominis pars (Carnut-) facile excidere poterat propter litterarum similitudinem (-arunt), sed sedes eorum longius a provincia aberant.

Ibid. § 9: nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes, aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum, et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit cet. Manifestum est corrupta esse et verba sine

causa (nam sine causa an cum causa additum hoc fuerit, nihil omnino ad id, de quo Cicero scribit, pertinet) et ita factum est. Scribendum videtur: hoc autem de populis liberis **in eam causam** additum et **infartum** est (esse?) a P. Servilio filio.

Ibid. II, 1, 5: sed ego illam (Clodiam) odi male consularem; [ea] est enim seditiosa, [ea] cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos in hoc esse moleste fert. Extrema hæc in M prima manu sic scribuntur: eos esse in hoc esse moleste fert, ex quo efficitur: quod eos esse **innocentes** moleste fert. Clodiam Cicero dicit Metellum et Fabium odisse nullam aliam ob causam, nisi quod a Clodii Clodiæque vitiis et sceleribus abhorreant.

Ibid. 7, 1: Orationes autem a me duas postulas, quarum alteram non libebat mihi scribere, qui absciram, alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Ex vestigiis litterarum erui videtur: **quia obscura erat.** In minutis et difficilibus rebus versatam esse orationem nec ullam luminum occasionem habuisse significat. *)

Ibid. 16, 4: Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis cet. Ne pro ita, ut non *(ohne dass)* dici nequit, neque discedere aptum est. Ne cum satisfaciam coniungendum est; Cicero enim se ideo publicanis satisfacturum dicit, ne optima causa, hoc est, equestris ordinis cum senatu coniunctio, in senatu pereat. Itaque scribendum opinor: Si possum **decidere**, hoc est, quasi cum utraque parte pacisci *(ein Compromiss finden)*.

---

*) De 14, 2 dixi in ephemeridibus Gallicis, quæ inscribuntur *revue de philologie* 1878 p. 186.

Ibid. 24, 4: Modo cædem timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat; ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Etiamsi Latinum esset cædem discutere, quod non est, tamen Considii senis oratio non poterat cædem a Cæsare, Pompeio, Crasso cogitatam impedire. In M scriptum est: que oratio, ex quo nascitur verum: **quem <metum>** oratio .. Q. Considii discusserat. Usitatissime dicitur metum, timorem, similia discutere. In iis, quæ sequuntur, recte Wesenbergius ante quam excidisse substantivum vidit; sed vis parum aptum videtur; nihil tamen melius reperio.

Ibid. III, 8, 4: cuius enim scelere impulsi ac proditi simus, iam profecto vides, atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum mærori mecum simul dedisses! Cicero Atticum mallet ante casum et exsilium suum providisse, quid sibi immineret periculi fraude et scelere inimici. Atqui illo tempore nulla erat mærendi causa, sed cavendi; mæror calamitatem secutus est. Itaque Ciceronem scripsisse credo: neque totum animum tuum **errori** mecum simul dedisses. Suum errorem Cicero proximis verbis significat: quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim; eum errorem nunc demum luget.

Ibid. 12, 3: Ego etiam nunc eodem in loco iaceo sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarem, ut ad me venires si donatam ut intelligo te istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Infeliciter tentatas loci manifesto corrupti emendationes vel unum significarem in significarim mutatum coarguit. Licet sic, ut hoc loco putant, pro quamquam positum a Ciceronis usu prorsus abhorret (ad Fam. XIII, 27, 1 incredibiliter erratur; sine ulla anacoluthia Cicero

fieri posse dicit, ut eodem exemplo plures epistolas mittat). Apparet Ciceronem antea voluisse, Atticum ad se venire, nunc id consilium improbare et abiicere. Ea sententia his verbis concepta erat: **Scilicet** tibi, ut scribis, **significaram**, ut ad me venires; **id omittamus**; intelligo te cet. Particula scilicet concedendi habet vim, non iniuria Atticum scribere, antea id a Cicerone significatum esse; alterius erroris origo nata est ex littera extrema vocabuli venires geminata et proximis male distractis (si do- pro id o-).

Ibid. 15, 4: Neque hæc eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam, sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio cet. Ridicule comparatur Attici amor et amoris, ut ita dicam, debitio (si tantum me amare debuisses, quantum amasti), ridiculeque concluditur, Atticum, non si amasset, sed si amare debuisset, melius Ciceroni prospecturum fuisse. Comparari (vel sic satis artificiose et contorte) Attici amorem et eius pro meritis Ciceronis amandi eius officium et, ut ita dicam, obligationem, apparet ex iis, quæ subiiciuntur: quod erat amoris — quod meritis meis perfectum oportuit. Omnia igitur recta erunt omisso amare, quod additum est, cum non animadverteretur, debere absolute dici: si, quantum me amas et amasti, tantum deberes ac debuisses *(wenn du mir soviel schuldig, so verpflichtet gewesen wärest)*.

Ibid. § 5: Quod te cum Culleone scribis de privilegio locutum, est aliquid, sed multo est melius abrogari; si enim nemo impediet, quid est firmius? Sin erit, qui ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. Ubi editur parum apta interrogatione: quid est firmius, in M scribitur: sic

est firmius, id est, una detracta littera restitutoque scribendi compendio: SC (senatus consulto, quo id, quod a Clodio latum esset, privilegium iudicaretur irritumque esse iuberetur) est firmius (legem abrogari). Pusilli erroris correctio simul admonitionem habet, quam insistendum sit codicis Medicei vestigiis.

Ibid. IV, 1, 1: cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec etiam propter meam in te observantiam nimium in custodia salutis meæ diligentem, eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse cet. Omitto infelicem Hofmanni coniecturam, quam secutus Baiterus me pro nec scripsit. Prorsus fieri nequit, ut inter duo contraria, quæ in Attici persona notantur (te in consiliis cet. et eundemque te cet.), interponatur aliquid, quod ad Ciceronem ipsum pertineat; quid deinde coniuncti habent Ciceronis in Atticum observantia et in suæ salutis custodia diligentia? Verum non minus pravum est, Atticum propter Ciceronis in se observantiam minus diligentem fuisse in eius salutis custodia. Etiamsi violenta mutatione scribas pro præterita mea in te obs., nihil efficiatur nisi importuna et odiosa Attici reprehensio, quod non satis observantiæ Ciceronis responderit. Quid Cicero, quo erat tum animi affectu, timiditatis suæ culpam ex aliqua parte in amicos transferens, senserit scripseritque, apparet ex libri tertii ep. 15, 4, ubi Cicero, ut in Attico parum sibi consilii et auxilii fuisse queri possit, culpæ partem in se transfert, quod antea non satis Atticum coluerit. Itaque hoc quoque loco sic scripserat: cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec, etiam propter meam in te **inob-**

servantiam (meam inobservantiam?), nimium in custodia salutis meæ diligentem, eundemque te cet. At inobservantia non reperitur ante Suetonium. Poterat tamen æque facile fingi atque indiligentia, intolerantia, alia non magis frequentata; inconsiderantiam recte Manutius restituit ep. ad Qu. fr. III, 9, 2, ipsum quoque apud solum præterea Suetonium servatum.

Ibid. 2, 4: Vix tandem sibi (M tibi) de mea voluntate concessum est. Delent editores sibi, quod unde ortum sit, nemo dixerit. Scribendum est: Vix tandem sivi; de mea voluntate concessum est. Se primum concedendi signum dedisse, quod ceteri secuti sint, significat. V et b quoties in codicibus permutentur, quis nescit?*)

Ibid. 10, 1: Ego hic pascor bibliotheca Fausti; fortasse tu putaras, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus; ne ista quidem desunt. Hæres, præsertim post pascor, mire infinite appellantur nec ullam habent voluptatis, quam Cicero sectetur, significationem. Scripserat Cicero: ostreis Puteolanis. Apte ad hunc iocum adiungitur: ne ista quidem desunt.**)

---

*) § 6 eadem temeritate, quam sæpe reprehendo, damnantur verba prope omnium fanorum, lucorum, quæ cur quis addiderit, ne umbra quidem causæ excogitari potest. Prope infinitam se legationem liberam obeundorum votorum causa postulaturum fuisse Cicero dicit.

**) Cum hanc emendationem cum Ussingio communicassem, is me admonuit, eam iam a Fulvio Ursino propositam esse. Nolui tamen tollere maluique hoc quoque loco conqueri, quam multæ et egregiæ huiusmodi emendationes veterum Italorum aliorumque neglectæ iaceant. Idem Ursinus mihi in Livii lib. XXVIII c. 21, 2 præripuerat, quo invento pæne gloriabar, de catasta servorum.

Ibid. 11, 2: Ego mecum præter Dionysium eduxi neminem, nec metuo tamen, ne mihi sermo desit; abs te opere delector. Scribendum: nec metuo tamen, ne mihi sermo desit; **<ita> ab isto puero** delector. Ut supra I, 19, 2 ex per ortum erat pueri, sic hic ex puero ortum est pere ascitumque ex præcedenti pronomine o; quemadmodum in desit ita litteræ quædam geminatæ interciderint, apparet. Puerum familiariter et amanter servum adolescentem vel iuvenem Cicero appellat. De addita apud delectandi verbum præpositione ab dixi ad Cic. de Finn. I, 14.

Ibid. 15, 4: Publius sane diserto epilogo criminans mentes iudicum commoverat. Quem aut quos criminatus erat? Reos criminando iudicum mentes non commovit, quoniam ex illis propter ipsum illum epilogum duo absoluti, unus pæne absolutus est. Scribendum: criminans **<me>** mentes cet. Clodius in epilogo occasionem arripuerat Ciceronem incessendi.

Ibid. 16, 5: Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiiciendis a. d. V. Non. Quinct. De Procilio rumores non boni, sed cet. Scire velim, quomodo cum verbis reus est factus coniungantur ablativi iudicibus reiiciendis; nam ut ablativi simul et modi et temporis futuri significationem habeant („ita, ut iudicum reiectio futura sit“), fieri nullo modo potest repugnante prorsus gerundivi apud antiquos usu, neque cum nominis delatione sic coniuncta erat reiectio iudicum, ut illo modo cum eius mentione conflari posset. Sine dubio excidit aliquid, cum huiusmodi esset orationis forma: D. reus est factus a Lucretio; iudicibus reiiciendis **<dies est dictus>** a. d. V. Non. Quinct. Eiusdem epistolæ § 9 editur, quemadmodum in M secunda manu scribitur: huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, vitiose abundante pronomine is; prima

manu in M scribitur: quod videbatur isti visurus esse, in quo latet: quod videbatur **istic <te>** visurus esse. Isti pro istic scriptum etiam alibi memini.

Ibid. 17 (18), 3 (postquam dictum est iudicii formæ inusitatæ, quæ intentata candidatis esset, intercessisse tribunos plebis): Res cedit; comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. Verbum, quod est cedit, nullam habet significationem huic loco aptam. M habet cidit, ex quo efficitur **cecidit**.

Ibid. 18, 4: absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem, solidis pectoribus, libertum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim resp. lege maiestatis. Mendi sedes et origo est in dixit. Scripserat Cicero: Itaque **eluxit** statim res publica **legem** maiestatis. Cum gravi indignatione acerbe iocans Cicero rem publicam luctum, quem Gabinio absoluto tamquam lege maiestatis sublata et mortua suscepisset, deposuisse dicit recreatam scilicet damnatione pusilli hominis alia lege accusati. (Paulo post non sine causa Siesbyeus miratur hoc uno loco apud Ciceronem edi ad nihil, cum et ipse alibi et ceteri antiquiores præpositionibus subiiciant nihilum, nihilo, a quo usu Plinius aliique deflectunt.)

Ibid. 19 (17), 1: Putavi de nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam, inde absolutum Gabinium. Dictaturam fruere iustitio et omnium rerum licentia. Hæc conclusio est epistolæ, cuius reliqua pars folio codicis archetypi amisso intercidit. In ea epistola Cicero scripserat de oratione a se in senatu habita: **<Dis>putavi** .... palam, inde absolutum Gabinium; **<rem publicam in>** dictaturam **ruere** iustitio et omnium rerum licentia.

(Ruere iam Klotzio in mentem venerat.) Etiam in ep. 18, 1 (16, 9), ubi transpositio Mommsenio suasore a Baitero recepta parum satisfacit, folium excidisse videtur.

Ibid. V, 3, 1: Quid de his cogites et quando, scire velim. Mendum non est in quando, sed in de his. Verbum enim, quod est cogito, non iudicii Attici de rumoribus (id esset: Quid sentias), sed consiliorum significationem habet et pertinet ad itinera, quæ Atticus meditabatur; cf. ep. 5, 2 et 6, 2 et ep. 7. Cicero igitur, et quo proficisci cogitet, quærit, et quando; prior quæstionis pars latet sub illo de his. Mihi in mentem venerat de villis, Ussingio de viis.

Ibid. 4, 4: Dum acta et rumores vel etiam, si qua certa habes de Cæsare, exspecto. Et dum pravum est, et acta perverse cum rumoribus coniunguntur et contraria ponuntur certis. Scribendum: **Dumtaxat** rumores vel etiam, si qua certa habes de Cæsare, exspecto. Saltem rumores perscribi vult, si certi nihil sit. De ep. 7 et de ep. 11, 6 dixi in ephemeridibus Gallicis, quæ inscribuntur *revue de philologie*, a. 1878 p. 177 summamque disputationis significavi in libro de institutis rei publicæ Romanæ vol. II p. 60 sq.

Ibid. 12, 2: De Messalla ad te statim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras, et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium, cui quidem valde συνηγωνίων. Vitiata quædam hic esse manifestum est. Primum enim cur Cicero Atticum certiorem facit, se ad eum biduo ante de Messalla scripsisse? Deinde proxima illa: et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium nec structuram nec sententiam, ut nunc scribuntur, habere videntur. Res sic habet: Atticus Ciceronem certiorem fecerat, Messallam iudicio absolutum esse, suaseratque, ut ei Cicero litteris datis gratularetur. Cicero id se statim fecisse respondet et præterea suo ipsum con-

silio (sine Attici admonitione) ad Hortensium scripsisse, qui Messallam defenderat. Itaque sic verba scribenda et interpungenda sunt: **Ad Messallam** . ., statim ut audivi, de Gyaro dedi litteras et — id ipsum consilium nostrum — etiam ad Hortensium, cui quidem valde συνηγωνίων. Quid pro ad te scriptum fuerit, pro certo non reperio; sententiæ satisfacit auctore te; sed nimis audax mutatio videtur.

Ibid. 21, 5: Is, ceteroqui abstinens, sed Iulia lege transita, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, præter eum semel nemo accepit; facit, ut mihi excipiendus sit, cum teruncium nego sumptus factum. Lege transita pro eo, quod est contra legem, Latine non dicitur, nec Cicero confessurus erat legem violatam esse. Deest obiectum verbi accepit. Scribendum videtur: Is, ceteroqui abstinens, Iulia lege **prandia**, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, accepit <et> facit, ut mihi excipiendus sit cet. Bis positum accepit effecisse videtur, ut verba quædam ex inferiore loco huc retraherentur.

Ibid. VI, 1, 7: Igitur ut meo decreto solvatur Scaptio statim, quam id rectum sit, tu iudicabis cet. Hæc scriptura, quæ coniecturis non lenibus effecta est, ne orationem quidem habet tolerabilem (ut — solvatur —, quam id rectum sit pro eo, quod est: quam rectum sit solvi), nedum sententiam iis, quæ Cicero ipse antea dixit, aptam. Neque enim Cicero Scaptium coegerat pecuniam statim accipere, quod nolebat, sed ei concesserat, ut causa differretur, si forte Scaptius apud alium proconsulem plus consequi posset; cf. ep. 2, 7 et 3, 5. Scribendum est: Igitur meo (sic M) decreto soluta res (sic M) Scaptio **stat**; quam id rectum sit, tu iudicabis.

Ibid. 3, 5: Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum; is a me cet. **Manifestum** est et ex adiectis illis qui in Cappadocia fuit et ex iis, quæ deinde narrantur, alterum hic Scaptium nominari, a superiore, qui Cyprios vexaverat, diversum, quem et liberaliter a se tractatum nec sibi offensum Cicero significat. Sed et durus est transitus orationis, et mendi indicium faciunt codices, in quibus scribitur Scaptius; in codice W est aut Scaptius. Opinor subesse: **Alteri e Scaptiis.**

Ibid. 5, 4: Valebis igitur et puellæ salutem Atticulæ dices nostræque Piliæ. In M scribitur prima manu salutem asticulate. Fuisse opinor: Ἀττικωτάτῃ. Deminutivum Latinum, quod Malaspinæ coniecturæ debetur, feminina forma a cognomine viri ductum longissime a legitimo usu aberrat.

Ibid. 6, 3 (ubi dubitatur, cui administratio provinciæ mandanda fuerit): Puero tradere? Fratri autem? Illud non utile nobis; nam præter fratrem cet. Vera loci forma hæc fuit: Puero **traderem?** Fratri autem? Illud **<non rei publicæ, hoc>** non utile nobis. (Traderem cod. Z^b et Wesenbergius.)

Ibid. § 4: At nunc Cælius, non dico equidem, quid egerit, sed tamen multo minus laboro. Sine dubio scriptum fuerat: At nunc Cælius, non dico equidem, **<nihil>**, quid egerit, sed tamen multo minus laboro.

Ibid. VII, 15, 2: Uni Favonio (ex omnibus senatoribus, quos Cicero Capuæ convenerat) leges ab illo (Cæsare) nobis imponi non placebat, sed is auditus in consilio; Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavult cet. Quod editur, haud auditus, in particula haud a Ciceronis consuetudine fere constanti recedit, sententiæ plane repugnat; neque enim de consilio habito quidquam Cicero narrat. Scribendum est:

sed is **auditur sine** consilio. Homines Favonii verba et sermones sic audire dicuntur, ut nihil inde consilii nascatur.

Ibid. 26, 2: Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem, gratum est; quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. Nullo modo Cicero se ad turpem causam propensiorem videri posse concedit, quæque sequuntur, ad omnem huiusmodi reprehensionem removendam pertinent; se enim nihil, nisi quod rectum esset, quamdiu de pacis condicionibus ageretur, fecisse demonstrat. In M est uidere. Scribendum igitur: certe **ridere** possum. Priorem Attici admonitionem Cicero admittit, altera sic offenditur, ut eam sibi cum risu contemnere licere dicat. Quam molliter æger Ciceronis animus omnem huiusmodi suspicionis aut reprehensionis tactum tulerit, etiam aliæ epistolæ ostendunt.

Ibid. VIII, 1, 2: sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur, ut ne is quidem locus stabilis sit, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. Sic coniectura scribitur; nam in M est tantum stabilis, sed. Locum stabilem Latine dici, in quo aliquis consistat nec ultra fugiat, prorsus nego scripsisseque Ciceronem puto: et (sic codd.) ne is quidem locus **standi sit**, sed cet. Cum standi loco Siesbyeus comparat locum habitandi Parad. 18, deversorium commorandi, non habitandi Cat. 84, receptaculum nihil sentiendi Tusc. V, 117; cf. Gramm. Lat. § 417.

Ibid. 6, 3: Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutasset nec tegentia hoc quod cum fortiter et diligenter, tum etiam mehercule. Modo enim cet. Et totius loci formam et mendorum sedes indicare possum et aliquam etiam partem corrigere. Scriptum enim fuerat ad hanc formam et his fere verbis: Spero etiam, quoniam adhuc nihil

nobis obfuit **timiditas et neclegentia**, hoc, quod cum fortiter et diligenter, tum etiam mehercule <bonis copiis suscipiatur, bene eventurum. De te quoque mehercule;> modo enim audivi quartanam a te discessisse; moriar cet.

Ibid. 11, 4: Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate qaut (m. 2. aut) utriusque in mancipiis ex omni genere collectis, nec tam iptio (Z[b] emptio, editiones fere proscriptio) pertimescenda, quæ Luceriæ multis sermonibus denuntiáta esse dicitur, quam universam interitus cet. Initium emendationis proficisci debet a mancipiis, quod vocabulum, præsertim adiuncto illo ex omni genere collectis, prorsus ineptum est ad significandas Cæsaris et Pompeii copias et milites; appellari sic poterant sectatores utriusque ad res urbanas turbandas conducti. Scribendum: Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima æstate <**aut alterius**> aut utriusque **immanibus copiis** ex omni genere collectis, nec tam **direptio** pertimescenda .... quam **universæ** interitus. Pro immanibus copiis si quis maluerit vi, **manu**, **copiis**, non intercedam. (Direptio et universæ iam aliis in mentem venerant. Qui ex qaut effici voluit quati, non animadvertit hoc verbum non potuisse tamquam gravius superponi longe graviori conculcari.)

Ibid. 12, 3: Nec vero hæc extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. Id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui; neque enim suspicari debui, præsertim cum ex ipsius Pompeii litteris ... non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset; et plane, quid rectum et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. Si diceretur Latine esse deliberationis transire mare, tamen

id significaret non, quod hic requiritur, deliberatum ac certum, sed rem esse ad deliberandum propositam. Videtur Cicero scripsisse: Id enim et, si erat **delibe-ratæ rationis**, tamen obire non potui . . . . . ., et plane, quid rectum . . . esset, diutius cogitare malui. Neque, si deliberatum ac decretum fuisset mare transire, se obire id potuisse Cicero ait nec omnino id deliberatum etiam tum fuisse, sed in quæstione ac dubitatione positum. Paulo ante (§ 1), ubi editur: ut sumeres aliquid temporis, quo quia tibi (M^1 quod tibi et quia) perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, prorsus inepta est causæ significatio (quia); scribendum videtur: quo tibi **quidem** perexiguo opus est; explicari <**enim**> mihi cet.

Ibid. 12 A, 4: Quamobrem placitum est mihi, altia video C. Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem cet. Ex corruptis litteris eruitur certa emendatione: Quamobrem placitum est mihi, **adhibito** C. Marcello cet. (§ 1 ex M efficitur: factum est, ut Domitius implicaretur et neque . . . . neque . . . .)*)

---

*) Ep. 14, 3, ubi in M sic scribitur: de Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti aut Lepidi quo cum Lepidus accessisse ad urbem, quod item falsum video esse; ait enim Lepidus cet., Ciceronem duos rumores falsos sic inter se comparare, ut alterum haud lepide, alterum lepidius fictum dicat, post Bosium plures viderant. Et ipsum hunc in adverbiis lusum et scribendi errores (Lepidi . . Lepidus) ortos esse ex eo, quod in Tiburti Lepidi (eius, qui mox veriora de Domitio cognoscendi auctor nominatur, hominis Attico satis noti) Domitium esse a quibusdam narrari Cicero scripsisset, alii velut Græ-vius et nostra ætate Stuerenburgius intellexerant scripturamque veram aut veræ proximam effecerant: modo esse in Tiburti<Lepidi>, haud lepide, modo, cum lepidius,

Ibid. 16, 2: Etsi, qua spe proficiscar, video, coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato. Domum quem exspecto. Sub extremis his latere potest: **Dominum quidem** exspecto. Subeundum sibi Cæsaris dominatum Cicero prævidet.

Ibid. IX, 5, 3: ego vero hæc officia mercanda vita puto. Mercari officia neque quid sit, intelligo, et, si id significat, quod unum significare posse videtur, officia tamquam mercem aliquam comparare, alienissimum est ab hoc loco. In M scribitur officiam ei candida, ex quo effici videtur aut **pensanda** aut potius **rependenda**. (§ 1 infeliciter Curtii nomen illatum est; nam neque Curtii nescio cuius præcipuæ in curia partes erant, et manifestum est utrumque verbum referri ad pronomen hæc cum pondere initio positum. Quid lateat in codicis M scriptura cur tum, difficile est dictu, quod nihil omnino requiritur nisi hoc: Hæc qui in mea villa non feram, in curia potero ferre?)*)

---

accessisse ad urbem, quod item cet. Baitero „illepidas“ coniecturas annotare supervacaneum visum est. Profecto non lepide vir, dum vixit, mihi peramicus iudicavit.

*) Ep. 7 A, 1, ubi editur, quemadmodum in cod. M ab altera manu scriptum est: Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu ... a plerisque probari solent, ferri omnino non potest nedum pro non modo et contra usum et contra originem adverbii positum, quod X, 16, 6 non minus prave et contra codicem Med. scriptum Manutius et Lambinus correxerunt; sed si attenderis hic antiqua manu non modo prima verba sic scribi: Cicero meum meum hominum, sed omitti etiam solent, facile apparebit totum epistolæ initium corruptum esse nec unius vocis correctione restitui posse. Forma loci huiusmodi fuisse videtur: Balbus

Ibid. 10, 2: Sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundæ, insulsæ, indecoræ, sic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore cet. Certis indiciis mendum hic coarguitur. Nam neque ipsæ feminæ recte alienare amatores dicuntur, quos non alliciunt nec tenent, et desideratur æqualitas comparationis, quoniam in altero membro non Pompeius ipse Ciceronem a se alienare dicitur, sed eius acta Ciceronem ab amore deterrere. Iam in M non alienant scribitur, sed sic: alienantur immunde insulis unde decore fit sic. Hinc prodit: Sicut . . . **alienamur, <si (cum?) quid>** immunde, insulse, indecore fit, sic me illius cet. Infra § 6 e codicum vestigiis: Quod quæris a me, fugamne fidam an moram defendam utiliorem putem non improbabiliter efficitur: fugamne **infidam** an moram **offensam** utiliorem putem. Et fuga et mora aliquid molesti adiunctum habet, mora ex offensione Pompeii. Offensum Ciceronem aliquoties dixisse, quod offendat et odio sit, lexica ostendunt.

Ibid. 11, 3: Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Non. Martias Brundisio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat, quod etiam, qui VIII. Idus illinc profecti erant, nuntiabant; illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, qui prudentia potius attendere, sermones minacis, inimicos optimatium, municipiorum hostis, meras proscriptiones, meros Sullas cet. Non puto desperari debuisse de huius loci restitutione. Nam et satis leniter et ad sententiam perapte hæc efficiuntur: illa vero omnes (nuntiabant), in quibus etiam Crassipes, qui **<pro>** prudentia

---

et Oppius s. d. M. Ciceroni imp. <Etsi, M. Cicero, videmus> non modo hominum .... a plerisque probari, tamen cet. De singulis nihil affirmari potest.

(qui prudentius?) **potuit** attendere, sermones minacis cet. Pronomen illa initio positum universe significat et prænuntiat, quæ deinde singulatim enumerantur, sermones minacis cet. Crassipedi maiorem fidem Cicero habet quam ceteris. (Potuit iam Kayserus et antea alii.)

Ibid. 13, 4. In hoc loco, ubi comparantur Cæsaris et Pompeii opes et copiæ hominumque erga utrumque affectus, plura, quæ primo aspectu insanabilia videntur, tamen satis certo corrigi possunt. Primum, ubi editur: et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona, apparet nimis infinite dici vectigal; in M est non alie vectigal. Scripserat Cicero: et habebit (Cæsar) non **Italiæ** vectigal, sed civium bona. Sequitur: adde imbecillitatem bonorum virorum, qui quidem, quod illum (Pompeium) sibi merito iratum putant, oderunt, ut tu scribis, ludum CC vellem scribis quisnam hic significasset. Pro ludum temerario prorsus, cum nihil ex tota sententia intelligeretur, conatu substitutum est dudum (quod debebat esse iam pridem). Quid subsit, intelligitur ex VIII, 16, 2; loquitur enim Cicero de iudicibus trecentis sexaginta lege Pompeia lectis, quos quamquam Pompeii partibus studere par esset, tamen Atticus aversæ ab eo voluntatis signa dedisse scripserat. Itaque hæc fuit orationis et sententiæ forma: ut tu scribis **iud.** (id est iudices) **CCCLX bis iam** hic **significasse.** Verbi, quod est vellem, primæ litteræ ex nota numeri (LX) ortæ videntur, scribis ex superioribus errore repetitum. Iudices et ludos compendio (iud. — lud.) scripta etiam alibi permutata memini. Subiiciuntur hæc: Sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, et vulgo illum qui amarunt, non amant; municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. In pronomine iste mendum esse, si non tota oratio ostenderet, vel ex eo appareret, quod in tota hac compara-

tione constanter Pompeius ille, Cæsar hic appellatur, iste pronomen ad neutrum accommodari potest. Una littera mutata totam sententiam restituet: Sed et isti (iudices, quos tu commemorasti), quia plus ostenderat, quam fecit, et vulgo illum qui amarunt, non amant. In Pompeio non amando conspirabant et iudices illi et vulgo (omnino ceteri), qui illum antea amaverant.

Ibid. 15, 1: Cum dedissem ad te litteras, ut scires Cæsarem Capuæ VII. Kal. fore, allatæ mihi Capua sunt et hoc mihi et in Albano apud Curionem v. K. fore cet. Ex ipsa verborum copulatione (et — mihi et) apparet sententia, Ciceronem a Cæsare colloquendi potestatem petivisse, illum Ciceroni duplicis loci, ubi convenire se posset, optionem dedisse: allatæ mihi Capua sunt, et **hic <copiam>** mihi et in Albano apud Curionem V. K. (hoc est: a. d. V. Kal.) fore.

Ibid. § 4: Mandata Cæsaris ad consules et ad Pompeium, quæ rogas, nulla habeo, et descripta attulit illa e via misi ad te, e quibus mandata puto intelligi posse. Si Cicero mandata Cæsaris non habebat, quid habebat misitque ad Atticum, unde ipsa mandata intelligi possent? Responsa scilicet Pompeii, quæ aliquis Ciceroni attulerat; eius nomen latet in litteris illa e via. Scripserat Cicero: — nulla habeo; **set rescripta** attulit **Matius**; **ea** misi ad te cet. Viæ mentio prorsus aliena est. Matii nomen, etsi prope ad litteras accedit, certum non esse, non est, cur dicam.

Ibid. 16, 3: Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi; neque enim aliter facere poterit cet. Neque, quæ hæc gratia significetur, intelligo neque, quid adeo sibi velit, neque, quo pertineat in causa reddenda futurum po-

terit. Iocatur Cæsar se Dolabellæ, quod tam iucundus sibi sit, nullam gratiam habere, quoniam Dolabellam sua natura cogat iucundum Cæsari esse, neque aliter facere possit. Scriptum igitur a Cæsare fuerat: **nec ideo** habebo gratiam illi; neque enim aliter facere **poterat.**

Ibid. X, 8, 4: An qui (M anui) valde hic in absentis solus tuli scelus, eiusdem cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram? Præter valde manifesto corruptum offendunt graviter in comparando pronomina non recte inter se relata; nam eiusdem (Cæsaris) prorsus flagitat relativum ad eundem Cæsarem relatum, cum præsertim nulla alia eius in relativa sententia significatio sit. Prima adverbii valde littera orta est ex præcedenti pronomine, fuitque hæc sententiæ forma: An, **cuius adhuc** in absentis solus tuli scelus, eiusdem.....? Adhuc in Pompeium principesque absentes Cæsar iram et scelus exercuerat. Ipsam Ciceronis manum in adhuc restitutam non affirmo, et tamen, ut credam, inclino. *)

Ibid. § 6: Iam quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii (M[1] tantum si) provincias, si ii (M[1] si) rem publicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? Scribendum: Iam quibus **utetur** vel sociis vel ministris? Ii provincias, ii rem publicam regent, quorum nemo ... gubernarè? Mendi ex geminatis litteris origo perspicua est. Utetur iam Wesenbergius et Kayserus.

Ibid. 10, 1: Misi ad te epistolam Antonii. Ei cum ego sæpissime scripsissem nihil me contra Cæsaris rationes cogitare ...., me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle

---

*) Ep. 4, 2 annotaveram, quoniam exspoliare aliquem ex provincia nihil sit, scribendum esse: persequi **et** alia provincia exspoliare conatur; postea didici idem Ernestio et Schuetzio placuisse, si Orellio credas, „male“.

nec id ipsum certum etiam nunc habere, vide, quam ad hæc παροινικῶς. Manifesto pravum est sæpissime; nam neque ullo modo credi potest vestigiove ullo significatur, frequenter hoc tempore inter Ciceronem et Antonium missas esse epistolas, præsertim de una re, et apertissime ad unas litteras Ciceronis inhumaniter respondisse Antonius insimulatur. Cicero posuerat: Ei cum ego æquissime scripsissem cet. (ita, ut epistola animum Antonii offendere non posset); cf. Verr. III, 147: lex æquissime scripta.*)

Ibid. 12, 5: Quare vi aut clam agendum est, et si vi forte ne cum pestate; clam autem istis? Ex litterarum vestigiis facile eruitur verum: etsi vis fortunæ st in potestate. (Potestate Baitero in mentem venerat.)

Ibid. 14, 1: Mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed (M^1 lacrima se set) sæpius odiosa est propter vigilias. Primum ridicule Cicero Attico narrat, non, se lippitudine laborare, sed lippitudinem esse sine lacrima; dein prava sunt sed et sæpius. Scribendum: Mihi quidem etiam lippitudo hæc . . . sine ulla lacrima et per se odiosa est <et> propter vigilias. § 3 supplendæ litteræ videntur: ut iam celandus magis de nostro consilio quam ad id adhibendus videretur. [Ursinus quam adhibendus.]

Ibid. 16, 2: Consilium nostrum spero vacuum periculo fore; nam et dissimulabimus et, ut opinor, acerrime asservabimus. Neque usitate dicitur consilium asservare neque significationem habere potest a dissimulando diversam neque aptum est ad ut

*) In Antonii epistola mendose scribitur: quam verum est; in M est: quia verum est. Quid lateat, nescio; nam tuum consilium quiescendi verum est nimis a litteris discedit.

opinor. Cicero scripserat: nam et dissimulabimus et, ut opinor, <non> acerrime **asservabimur**. Custodiam non valde diligentem fore sperat, fretus Hortensii favore, quem significat ep. 17, 1 et 18, 1. Non excidit post -nor (opinor). [Asservabimur iam Orellius.]

Ibid. 17, 1: Pr. Idus Hortensius ad me venit scripta epistola. Vellem cetera eius; quam in me incredibilem ἐκτένειαν! Qua quidem cogito uti. Nihil est hoc separatim positum: scripta epistola, pravaque sunt, quæ sequuntur: Vellem cetera eius; nam si quid significarent, hoc significarent, epistolam Hortensii non respondisse ceteris eius factis; atqui laudatur epistola. Scribendum est: Pr. Idus Hortensius ad me venit scripta epistola **belle ut** cetera eius. Quam in me incredibilem ἐκτένειαν! Belle et velle quam nullo fere discrimine in codicibus scribantur, notum est. Ne quis in nominativo ut cetera post ablativos hæreat, efficient inspecta, quæ ad Cic. de Finn. II, 17 annotavi. Addit Siesbyeus Orat. 163, N. D. II, 2.

Ibid. 18, 1: nam illa Hortensiana omnia fuere infantia ita fiet; homo nequissimus a Salvio liberto depravatus est. In perturbatis litteris infantia ita fiet subest **inania fidei** (inania iam Orellius); pars erroris geminationi litterarum debetur. Benigna Hortensii voluntas simulata fuerat.

Ibid. XI, 7, 5: Sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur. Perversum est sed totum, totaque constructio perturbata. Scribi oportet: **In eo est** totum, ut hoc Balbus sustineat et Oppius cet.*)

---

*) In eadem epistola § 1 suspicor quædam excidisse et hanc fuisse veram loci formam: — arbitratus es. **Faciam** igitur, ut scribis istis placere, <etsi rationem

Ibid. 13, 4: itaque tum et a tuo villico sumpsimus et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras sibi nos nihil dedisse, qui neque ab illo rogati sumus neque ipsi eam pecuniam aspeximus. Si reliqua recta essent, saltem querebatur dicendum erat; nam causalis significatio prorsus aliena est; verum non agi de præteriti temporis querela tum prolata, cum Cicero pecuniam mutuam sumeret, cum alia ostendunt (verbi causa dedisse, pro quo dicendum erat dare) tum perspicue illa rogati sumus et aspeximus, pro quibus rogati essemus et aspexissemus ponenda fuerant. Omnia recta erunt restituto queritur pro quereretur. Quintus frater nunc queritur se tum nihil accepisse; eam querelam Marcus refellit.

Ibid. 15, 4: suspicor enim coheredes dubiam nostram causam putare et eo rem in integro esse. Vale. Scribendum: et eo rem in integro esse <velle>. Vale. (Iam Cratander malle addebat, Corradus velle pro vale scribi volebat.)

Ibid. 22, 1: Nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo. Incommodo illi, quod Atticus significabat, non ipse medebatur (scribis te mederi), sed Ciceronem admonebat, ut mederi conaretur. Scribendum igitur: eique rei <me vis (vel iubes)> mederi, ne rogari quidem cet. Proxime § 2, ubi editur: gravitatem huius cæli, quæ mihi laborem affert in dolore, laboris mentio aliena est, apta languoris.

---

eorum non probo; significas enim placere> iisdem istis, lictoribus me uti cet. Error ex bis posito placere ortus est. In superiore epistola (6) § 2 et 3 præter Oppii nomen illud etiam certum est, in primis litteris verbi recipio subesse scripsi.

Ibid. 24, 4: Ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, aut eo me magis esse despectum, ut ...... ad me referre non curet. Prorsus alienum est magis (— poterat dici eo usque —); scribendum videtur: aut **adeo** me **<in> malis** esse despectum.

Ibid. XII, 32, 2: Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romæ esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini, et cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere cet. Quo tandem modo Cicero filius, si Romæ maneret domumque conduceret, poterat contentus esse sumptibus peregrinationis, qui tum nulli futuri erant? Manifestissimum est Ciceronem sumptus peregrinationis filii accommodari velle ad regulam aliquam et mensuram, qua contentus futurus esset, si Romæ maneret nec peregrinaretur. Itaque hic ut alibi interdum transpositio facta est aliquot verborum primum errore omissorum, deinde alieno loco insertorum. Cicero enim scripserat: ut sumptus huius peregrinationis accommodet ad mercedes Argileti et Aventini, quibus, si Romæ esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, et cum ei proposueris cet.

Ibid. 40, 4: Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Postrema hæc verba non videntur intelligi posse. Aptissimum et ad sententiam et ad litterarum vestigia est: non **extimesco.**

Ibid. 43, 1: scies ante utrumque. Quod scies recte illam rem fore levamento bene facis cum id esse, mihi crede, perinde, ut existimare tu non potes. Ineptissime coniungi quod scies ..., bene facis apparet, sive verbi scies significationem sive tem-

pus spectes, nec minus manifestum est abundare recte satisque esse per se fore levamento; nam nec male nec recte aliquid levamento est. Sublato scies, quod ex superioribus hic repetitum est, verbum præsentis temporis facile eruitur: Quod **rere** illam rem fore levamento, bene facis. Deinde adiungitur nova sententia: **quam** id sit, mihi crede, perinde, ut <est>, existimare tu non potes. Negat Cicero ne Atticum quidem, quantopere id, de quo agitur, levamento sit, perinde existimare posse. [Partem aliquam veri viderant et in ipsum verbum reri inciderant Manutius et Lambinus.]

Ibid. XIII, 33, 3: vide etiam, quo anno quæstor aut tribunus mil. fuerit; si neutrum ea de in præfectis aut in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. Videtur subesse: si neutrum, vide, **ne** in præfectis aut in contubernalibus fuerit.

Ibid. XV, 2, 2: Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quæ tu a me postularis, facile patior cet. Coniunctivus postularis minus aptam habet incertæ et infinitæ postulationis significationem. Rectius erit **postularas**, quod mutatum consilium significat.

Ibid. 4, 1: Quoquo modo ego de illius (Antonii) nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello; sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. Rides? Ast (M aps) condoleo non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. Primum superior sententia sic concluditur: — sine bello, sed non cupio. Deinde transitur cum ioco ad ea, quæ Attico cordi erant. In hac sententia mendum apparet in pravo illo ast et in condoleo. Scribendum videtur: Quoniam cavetur Buthrotiis, rides *Ἀττικόν* (*ἀστικόν*?); **doleo** non mea potius assiduitate cet.

Ibid., 8, 2: Græceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui

armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi videbatur, sed cavendum tamen ut ille que plures videndæ. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis dare. Etsi abhorreo ab iis locis commemorandis, in quibus ne opinando quidem ad certam aliquam et definitam rectius scribendi formam pervenire possim, libet tamen exemplo monstrare, quemadmodum, etiamsi absolvi emendatio nequeat, primæ tamen eius lineæ duci et veri exquisitio quibusdam finibus circumscribi possit. Primum quod ante videbatur editores addunt non (alii haud aut vix), neque excidere id facile poterat, neque recte dicitur id non videri pro eo, quod est non videri verum (— nam longe aliter de decreto et iudicio dicitur videri aut non videri —), et pravo loco in hac orationis forma ponitur quidem. Scriptum fuerat ad hanc formam: — mitterentur. <Ementitum> id quidem mihi videbatur, sed cet. Deinde in litteris ut ille que latet substantivum feminini generis particula que adiunctum significansque aliquid, quod defensionis præsidiique causa circumspiciendum et comparandum sit; sic enim ponitur videre hic V, 1, 3, Tusc. III, 46, de Or. III, 2. Fuitne tutelæque? Quamquam unum Varronem testem huius nominis plurali numero positi habeo. Postremo in sed (post -de) latere arbitror debet (debet aliquid crastinus dies . . nobis dare), quod, ut alibi, de probabilitate rei, quam soleo logicam necessitatem appellare, dicitur. Sed hæc hariolationis magis quam certæ emendationis vim obtinere iam dixi.

Ibid. 20, 2: Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo: Genus illud interitus, quo causurus est, fœdum ducens et quasi denuntiatum nobis ab Antonio ex hac nassa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Genus interitus nobili aliquo exemplo illustratum significat. Ex litterarum vestigiis id

exemplum perspicue erui videtur: quo Catulus usus est. Q. Catulum patrem notum est in ædibus Marianis mortem sibi conscivisse insalubri halitu tectorii eius loci concamerati, in quo se inclusisset (Vell. II, 22).*)

Ibid. XVI, 11, 1: De Sicca ita est, ut scribis; asta ea ægre me tenui; itaque perstringam sine ulla contumelia Siccæ aut Septimiæ cet. Cuiusmodi res significetur, perspicuum est; ægre enim Cicero se dicit in causa aliqua agenda abstinuisse a mentione feminæ parum honestæ, itaque (in causa iterum agenda aut potius in oratione perscribenda et edenda) se leviter eam perstricturum. Ea femina quo nomine fuerit, apparere videtur ex eo, quod sequitur, ex Galli Fadii filia. Scriptum igitur fuerat: a Fadia ægre me tenui. (Ad litteras propius erat a Staia.) [A Fadia iam Lambinus.]

Ibid. 15, 6: Consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam. Scribendum: Consenui in hac cura cet. Senium sibi hanc curam attulisse significat ac prope se in ea consumptum.

Epistol. ad Quint. fratr. I, 1, 11: Atque inter hos (M nos) eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica cet. Quo refertur inter hos? Nimirum ad eos, quos proxime ante Cicero nominavit, legatos et quæstorem. Quomodo igitur inter hos tamquam pars aliqua separari atque excerpi possunt ii, quos res publica

---

*) Ep. 26, 4, de quo loco dixi Adv. Crit. II p. 240, non paucos specus, sed paucos pedes scribendum est, propius ad codicis Med. vestigium, quoniam et pedum paucitas aptior est ad exiguitatem rei declarandam, et specus semper subterranei sunt. Significat Cicero paucorum pedum servitutem ne ad superficiem quidem et aream pertinere, sed ad subterranea, velut ad aquam simileve aliquid.

Q. Ciceroni comites et adiutores dederit, cum certissime omnes res publica dederit atque ab hoc toto genere deinde separentur ii, quos privatim sibi Quintus adiunxerat? Manifestissimum est mendum hic subesse, quod obscuriore indicio aliquis suspicari posset vel ex hoc concursu insuavi pronominum hos eos quos. Cicero scripserat: atque interest hoc: eos, quos tibi . . . . . res publica, dumtaxat finibus iis præstabis, quos ante præscripsi; quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti . . . ., horum non modo facta cet. Sic demum recte duo contraria genera separantur.*)

Ibid. § 40: Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum iniuriæ . ., quod insolentia præter opinionem accidebat . . ., secundus autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio . . . . . te patientiorem leniorumque fecerunt, tertius annus ita debet esse emendatus cet. Recte Wesenbergius sensit non posse ex habuit in altero membro audiri fuit et ideo hoc apud lenior addi volebat. Sed ipsum hoc adiectivum ante leniorem, in hac præsertim epistola diligentissime elaborata, graviter offendit. Sine dubio Cicero scripsit: secundus autem multo leviorem (sermonem habuit).

Ibid. 3, 1: Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi cet. Recte aliquid iucunde alicui cadere dicitur, non item omnia iucunda alicui cadere, præsertim ab aliquo. Sine dubio scribendum, geminatis duabus litteris: iucunda acciderunt, quemadmodum ad Att. I, 5, 1 scri-

---

*) § 7, ubi editur: ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam naturam excolere possit, necessario scribendum est posset.

bitur: mihi omnia, quæ iucunda .... homini accidere possunt, ex illo accidebant. [Sic iam Lambinus in margine 1584.]

Ibid. § 4: Primum enim te præsidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata cet. Quæro, cui Marcus Quintum præsidio esse voluerit; de Marci quidem præsidio non agitur, quoniam is iam calamitatem subierat. Comparatis, quæ leguntur ad Att. III, 9, 1, intelligitur significari periculum, quod ipsi Quinto impenderet, accusationis, cum ex provincia decessisset; eum cumulum addere poterant inimici Marci calamitate non satiati. Scribendum igitur: te <in> præsidio esse volui (et impetus inimicorum cavere).

Ibid. II, 3, 2: Qui (Pompeius) ut peroravit — nam in eo sane fortis fuit, non est deterritus, dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat —, sed ut peroravit, cet. Quid auctoritate peregerat et quidem sæpius? Nihil sane, sed **perfregerat** *(er drang durch)*. Sine accusativo dicitur perfringere etiam Or. 97. [Sic iam Gulielmus, cui nemo auscultavit.] Paulo post (§ 5) scribitur: Sed idem Nerius index edidit ad alligatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium ista ei. Primum restituendum e M: ad allegatos, hoc est, ad eos, qui Sestii nomine ad Nerium missi erant et cum eo agebant; deinde scribendum videtur: Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium **instare**. Hos duos Nerius superesse Sestio accusatores et imminere, si ipse destitisset, ediderat.

Ibid. 6, 1 et 2: Mihi cum sua sponte iucundum (quod Gabinio in senatu supplicatio contumeliose negata erat), tum iucundius, quod me absente; etenim εἰλικρινὲς iudicium sine oppugnatione, sine gratia nostra erat. Ante quod Idibus et postridie fuerat dictum de agro Campano actum

iri, non est actum. Perspicuum est postremam hanc sententiam a quod incipere (Quod .. fuerat dictum .. actum iri, non est actum), litteras ante ad priora pertinere. Iam in M pro etenim scribitur est enim et eram pro erat. Scripserat igitur Cicero sic: — quod me absente; est enim εἰλικρινὲς iudicium; sine oppugnatione, sine gratia nostra **damnant**.

Ibid. 8, 1: Tu metuis, ne me interpelles? Primum, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. Ante Ateius? Mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem, qua quidem ego nihil utor abs te. In litteris corruptis ante a te is (sic enim M) latet accusativus pluralis, homines significans Ciceroni interpellando molestos, quos vellet istam humanitatem non interpellandi a Quinto discere. Proxime ad litteras accedit **Antiates**, ut Cicero in Antiati epistolam scripsisse putetur et de officiosa molestia colonorum vicinorum queri.

Ibid. 11, 2: Vehementer vexatus Gabinius, exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. Vexationi Gabinii non contrarium est, sed ad eam augendam pertinet, quod Domitius etiam eos, qui eum prosecutione cohonestassent, insectatus est. Itaque pro tamen scribendum **etiam**. Perfrequenter hæc commutantur.

Ibid. 14, 2: plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum (exspecto eum annum, qui sequitur), quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant nec laborant quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Cæsaris, quod Pompeii gratiam tenemus. Sedem mendi esse in laborant quod manifestum est, nec particula quod ullo modo ad hoc sententiæ membrum accommodari potest. Ne illud quidem dubium est, quin in laborant lateat verbum cum

mea conscientia coniunctum. Scriptum fuerat: **nec labat antiqua** mea conscientia copiarum nostrarum, quod cet.

Ibid. § 3: Quare suavitatis equidem nostræ fruendæ causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis etiam illa etiam magni æstimo me ἀμφιλαφίαν illam tuam et explicationem debitorum tuorum. Scribendum: sed illud malo tamen, quod putas magis **e re tua**; **nam** illa etiam magni æstimo, ἀμφιλαφίαν illam tuam cet. [E re tua subesse senserat iam Lambinus.]

Ibid. § 4: Ambitus redit immanis. Numquam fuit par. Idib. Quinct. fenus fuit bessibus ex triente coitione Memmii est quo cum Domitio, hanc Scaurus unum vincere. Messalla flaccet. Probabiliter scribi videtur: Idib. Quinct. fenus fuit bessibus ex triente coitione Memmii **ex æquo** cum Domitio; hanc Scaurus **unus <studet>** vincere.

Ibid. III, 1, 4: Veluinus ante suum fundum prope (Ernestius recte probe) munierat. Neminine in mentem venit **Bellienus**?

Ibid. § 23: Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc cet. Neque coniecta absolute pro eo, quod est coniecta in eam (epistolam), dici potest, neque hoc, quod nunc Cicero scripturus est, iam coniectum in epistolam erat. Magnam materiam commoratio attulerat; scribendum igitur **conlecta.** In iis, quæ sequuntur in codicibus sic scripta: nihil te recordari de se de epulis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, temere ex epulis editores fecerunt epistolis; nam neque epistolarum mentio per se apta est,

neque epistolas Anicii Q. Ciceronem Marco in Tusculano Anicii ostendisse credibile est; postremo relinquitur pravissimum illud de se (— debebat saltem esse de eo —), quod forti remedio nuper deleri editores iusserunt. Ex iis, quæ subiiciuntur de vultu, sermone, animo Anicii, apparet Ciceronem malum et fraudulentum hominem caveri iubere. Ex vestigiis codicum efficitur duabus litteris mutatis: de sedeculis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti. Sedeculas aliqua re notabiles Quintus Marco ostendisse poterat; quodnam illæ morum Anicii indicium et vestigium habuerint, ignoramus. Possit aliquis de fidiculis cogitare; sed sævitiæ significatio, ad quam illæ pertinerent, minus apta est; nam quod nomen nunc non reperitur ante Senecam, nihil in tali re habet argumenti.

Ibid. 3, 3: quo quidem in iudicio (maiestatis Gabinius) odio premitur omnium generum, maxime testibus cæditur, accusatoribus frigidissimis utitur. A testibus concidi aliquis dici potest, testibus cædi nihil omnino est; scribendum **læditur**. Confirmat coniecturam, si opus est, additum maxime; nam inter plures res, quæ reum lædere poterant, Gabinium maxime testes lædebant, non cædebant. Sequitur de eodem Gabinii iudicio et periculo: Animum præbeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum. Et rerum eventus perverse dicitur de unius iudicii eventu, neque eventus per se contrarius poni potest perniciei, quod ipsum eventus certum genus est. Scriptum fuerat aut: ad **alterum** eventum aut: ad **lætum** eventum; sed prius præstat.

Epistol. ad Brut.*) I, 2, 3: Quod scribis de seditione, quæ facta est in legione quarta, de

*) Contra eos, qui has epistolas a Cicerone abiudicarunt, post C. F. Hermannum non est opus disputari, quamquam poterant

Catoniis, in bonam partem accipies cet. Hic quoque mendi causa nata est errore oculi similitudine litterarum decepti et nonnullas prætermittentis; sic enim sine dubio scriptum fuerat: — in legione quarta **de<cima fraude> C. Antonii**, in bonam partem accipies. Fraude debetur C. F. Hermanno.

Ibid. ep. 4 (Bruti ad Ciceronem), 3: Qua in re, Cicero, ... nimis credere videris spei tuæ statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Poterat fortasse liceat ferri, nisi adderetur corruptum largitionibus; nunc manifesto scribendum videtur: quasi non **liqueat**; significatur enim, quid necessario fiat animo largitionibus corrupto.

Ibid. § 4: Itaque timeo de consulatu, ne Cæsar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis quam inde, si consul factus sit, descensurum. Quomodo poterat Cæsar (Octavianus) putare se, si consul factus esset, descensurum, et quomodo hunc descensum cum priore ascensu comparare? Nam si quis interpretari conatur: „quam ut inde — descendat", primum hoc sermonis usui prorsus repugnat, deinde ne in illa quidem sententia recte adiungitur illud si consul factus

---

uno et altero loco eius argumenta limari confirmarique. Quod in orationibus a Marklando Wolfioque damnatis factum esse nunc omnes sciunt, ut orationis sententiarumque vitia in manifestissimis librariorum erroribus posita declamatoris, qui a criticis mirificus fingebatur, modo artificio, modo ignorantiæ imputarentur, id in his quoque epistolis persæpe accidit eo magis, quod in extremo codicis volumine adhærentes partim a librariis negligentius etiam quam ceteræ scriptæ sunt, partim ipsa codicum folia male habita; earum quidem, quæ secundo libro continebantur, tantum manca codicis parte unus Cratander usus est.

sit. Longe aliud significat Brutus. Veretur enim, ne Octavianus Ciceronis decretis tam alte se iam ascendisse putet, ut ei non suffecturus sit novus inde ascensus gradus in consulatu positus. Itaque timet, ne spreto consulatu maius aliquid petat, dictaturam regnumque. Hanc esse sententiam aperte etiam, quæ sequuntur, demonstrant. Duo igitur ascensus gradus æstimatione Octaviani comparantur, scripseratque Brutus: quam inde .... **escensurum.** Consulatus adeptio ei videbitur minus addere fastigii et amplitudinis, quam Ciceronis decreta addiderint. [Eandem sententiam secutus Manutius ascensurum scripserat.]*)

Ibid. 11, 1: nam qui in Achaia congressus P. Dolabella milites atque equites habente quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo . ., is nobis ultro (— ultra typothetæ alicui debetur —) et pollicitus est et dedit cet. Participium congressus sic absolute positum prorsus pravum est; si addas cum (cum P. Dolabella), significetur Antistius ipse Dolabellæ congressum petisse. Tota sententia postulat, ut Antistius significetur invitus in Dolabellæ potestatem venisse. Scripserat igitur Brutus: nam qui in Achaia **comprensus**, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis cet. Fieri potest, ut ante P. exciderit ab.

Ibid. 16, 5: Ceterum nequicquam perierit ille, cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus, nulla cura ad-

*) § 5 Kayserus, quem tam sæpe reprehendi temere verba delentem, semel aliquando veram ἀθέτησιν mihi præripuit damnato alienæ. Non prorsus alienam culpam esse Brutus affirmat, sed prorsus se, quod iniquum Ciceroni visum erat, hunc in Octaviani culpæ societatem inclusurum, si provideri potuerit.

hibetur? Frustra, ut nunc scribitur locus, huius sententiæ initium (Ceterum nequicquam perierit ille) cum exitu (nulla cura adhibetur) coniungere conere et structuram aliquam verborum efficere. Recta oratio erit, etsi, quod in Bruto ferendum est, paulo durius implicata, si sic scripserimus: Ceterum <ne> nequicquam perierit ille, cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus, nulla cura adhibetur. Negat Brutus curam adhiberi, ne frustra (ut recte et utiliter) perierit Cæsar. Durities oritur ex eo, quod relativæ sententiæ Brutus interrogativam formam dedit, quæ poterat simplicius sic efferri: cuius interitu sine causa gavisi sumus, si cet. Paulo post scribi debere, ut in margine editionis Cratandrinæ scribitur: Quam (vitam), nisi (M et editiones si) prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? adeo est manifestum (— nam dignitatis et libertatis amissione vitam emendam esse Brutus dicit —), ut ideo tantum annotandum putem, ut exemplo monstrem, quam indiligenter hæ epistolæ ab editoribus tractatæ sint. In eadem epistola § 10 vitium orationis, quod est in hac coniunctione: Te .. rogo atque hortor —, (ut) ... putaris, tolletur puncto post insinuent posito; per se enim vetando adiungitur: Fortem et liberum animum .... nullum esse putaris.

Ibid. 17, 1 excidit alterum interrogationis, qua Ciceronis consiliorum inconstantia notabatur, membrum; sic enim sententia concepta erat: Qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum, <pueri Octaviani dominationem subeat>?

Ibid. § 2: quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio, et si vindex illius mali auctor exstitit alterius, fundamentum et radices habi-

turi altiores, si patiamur? Ut iam ista, quæ facit, dominationem an dominum an Antonium timentis sint. Hæc postrema prave superioribus adiunguntur; nam si ut particula est consecutiva, quomodo cum ea conciliari potest interrogationis disiunctivæ forma? Scribendum: Ut (id est velut) iam ista, quæ facit, ... sunt?*) In eadem reprehensione Ciceronis ea dicentis et decernentis, quæ se non deceant, si dominationem vere tolli velit, sequuntur hæc: Immo triumphus et stipendium! Et omnibus decretis hortationis pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis, ut Ciceronis est? Primum prorsus eadem perlucet interrogationis forma, quæ in superioribus erat: Immo triumphus et stipendium .... consularis **aut** Ciceronis est? Deinde in iis, quæ interiecta sunt, non dubium est, quin nomen Cæsaris ab Octaviano susceptum significetur et simul fortuna Cæsaris, ad quam concupiscendam Octavianum suis decretis Cicero imprudens hortetur. Itaque locus ad primam speciem gravissime depravatus lenissima medicina sic restituitur: Immo triumphus et stipendium et omnibus decretis **hortatio, ne eius** pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis aut Ciceronis est? Atque huius emendationis non exigua pars iam Orellio in mentem venerat, sed initio et in fine nonnihil aberravit.

Ibid. § 4: Hæc mihi videntur Ciceroni ultima esse in malis cet. Non quid Bruto videatur Ciceroni ultimum esse, quæritur, sed quid Ciceroni ultimum videatur, dissentienti a Bruti iudicio de iisdem rebus. Brutus ad hanc formam scripserat: Hæc mihi <**levia**> videntur, Ciceroni ultima esse in malis.

---

*) Reliqua eodem modo, quo ego sananda annotaveram, sanavit iam Wesenbergius sublata particula an, quæ ante Antonium litteris geminatis orta est.

Ibid. 18, 5: Maximus autem ... in re publica nodus est inopia rei pecuniariæ; obdurescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi, quod ex centesima collatum impudenti censu locupletium in duarum legionum præmiis omne consumitur. Non ad unius certi tributi, quod iam collatum erat et consumebatur, vocem obsurdescebant aures, sed, quod ex ipso vocis nomine intelligi potest, omnino ad tributi mentionem. Itaque post tributi oratio plenius interpungenda est; tum separatim indicatur, quid factum sit pecunia singulari modo collata: quod ex centesima collatum <st>..., in duarum legionum præmiis omne consumitur. Quid in verbis interpositis lateat, difficile est dictu; nam impudens census vix dici potest pro æstimatione impudenti fortunarum, qua locupletes centesimam illam imminuerint; vereor, ne **consensu** scriptum fuerit, quamquam, cur is impudens dicatur, non intelligo.

Ibid. II, 1, 3: ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie esse neque respectum ullum quærere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quantis clamoribus ab iis, qui has epistolas ab Cicerone abiudicarunt, exagitari debuerant hæ maïores partes animi Ciceronis Brutum et Cassium respicientes! Vera et Ciceroniana oratio et sententia facillime restituetur unius litterulæ mutatione. Cicero enim a suo animo in acie stanti separaverat ceterorum et multitudinis animos: **Maioris** autem **partis** animi te Cassiumque respiciunt.

Ibid. ep. 3 sqq. In fragmento lacero codicis, quo usus est, qui has extremas epistolas in editione Cratandri protraxit et vulgavit, confusionis et obscuritatis aliquid fuit, qua effectum est, ut particulæ quædam epistolarum permutarentur et alieno loco insererentur. Cum

epistolæ tertiæ initium intercidisset in ea lacuna, quæ etiam secundæ epistolæ finem amisso folio hausit, in hunc locum irrepserunt (in editione, sane non in codice) verba aliquot (sed quo nos amisisse; quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii), quæ pertinent ad rem et tempus paulo posterius. Deinde epistolæ quartæ adhæserunt nonnulla (§ 3 quod me de Antonio consulis usque ad finem). Postremo epistolæ quintæ, in qua Brutus Ciceronis de Dolabellæ in Asia sceleribus et Trebonii morte iudicium et consilium simulque de L. Antonio exspectat et exquirit, fini adhæserunt verba aliquot, quæ manifesto non Bruti, sed Ciceronis Bruto respondentis sunt (at in Asiam censeo persequendum cet.). His detractis in hunc ipsum locum transponenda sunt verba nunc initio epistolæ tertiæ posita et Bruti epistola sic continuanda: Hoc magis doleo Asiam nos amisisse, quam sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. (Verba sed quo in suam formam redigere non possum.) Continuanda dico; nam huius quoque epistolæ finis et proximæ initium simili casu intercidit, atque inter secundam et tertiam accidisse dixi. Nam amisso folio finis epistolæ Bruti intercidit et initium proximæ, qua Cicero Bruto responderat. Ex hac supersunt illa, quæ nunc leguntur in ep. 4 et in fine epistolæ Bruti (5). Sic enim hæc cohærent: Quod me de Antonio consulis (ep. 5, 2), quoad Bruti exitum cognorimus, custodiendum puto. Ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere tæterrime. Compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum; sin eam semel cepit, mihi crede, * *

non erit, at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

Cap. IV.

Cornelius Nepos. Seneca Philosophus. Plinius maior. Quintilianus. Plinius minor.

Cornelius Nepos.

Cimon. 4: **Fuit enim tanta liberalitate ....., ut numquam in iis** (prædiis) **custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur.** Scribendum sine ulla dubitatione: **quo minus eis rebus, quibus quisque vellet, frueretur.**

Dion. 9 (de Dione in cubiculo a coniuratis occiso): **Namque illi ipsi custodes, si prompta fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent** cet. Mendi aliquid esse in pronominibus **illi ipsi** facile apparet, quoniam nulla omnino præcessit custodum mentio, neque pravitas tollitur deleto uno **illi**, quod Halmius tollendum suspicatus est, simul **ipsius** scribens. Videtur latere adiectivum gentile barbaros corporis custodes demonstrans; a litteris non multum discedit Illyrici. Paulo ante quod scribitur: **Hic, sicut ante sæpe dictum est, quam invisa sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit,** non credo Cornelium significasse, quam sæpe hoc ipse antea dixisset, sed quam frequens huius rei animadvertendæ in historia occasio esset. Itaque prorsus scribendum arbitror: **Hic, sicut ante sæpe, quam invisa sit singularis potentia ...., cuivis facile intellectu fuit,** sublato **dictum est,** quod addidit, qui non intellexerat verba **sicut ante sæpe**

coniungenda esse cum sententia illa: cuivis cet. In superioribus quidem vitis nulla minima huius sententiæ significatio est.

Chabr. 1: Namque in eo (prœlio) victoria fidentem summum ducem Agesilaum, fugatis iam ab eo conducticiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere obnixoque genu scuto, proiecta hasta impetum excipere hostium docuit. Sic codices, nisi quod pro in eo fere in ea scribitur pronomine ad nomen sequens accommodato. Quod Lambinus substituit ceterique fere tenuerunt, fidente summo duce Agesilao, prorsus temerariam habet casus in quattuor nominibus mutationem. Qui nuper verbum finitum addiderunt, aut structuram orationis perturbarunt aut ad eam servandam plura licenter addiderunt (eo frustratus est, quod cet.). Requiritur participium activum, videturque scriptum olim fuisse: victoria fidentem <videns> summum ducem Agesilaum .... reliquam phalangem loco vetuit cedere cet.

Timoth. 3: Populus acer, suspicax ob eamque rem mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ in crimen vocabantur domum revocat cet. In loco aperte corrupto nimis facile ac temere et olim editores et nuper delendo se expedire conati sunt ac ne sic quidem tolerabilem orationis et sententiæ formam effecerunt. Mobilitas populi prorsus perverse hoc loco commemoratur, ubi reliqua omnia ad unam iracundiam et invidiam notandam pertinent; sed quid in litteris mobilis lateat, ostendit adversarii vocabulum; manifesto enim populus certo cuidam hominum generi adversarius significatur. Deinde verba in crimen vocabantur aperte pertinent ad Timotheum et Iphicratem. Scribendum igitur ad hanc formam: Populus acer, suspicax ob eamque rem **nobilibus** adversarius, invidus etiam potentiæ **<eorum, qui>** in crimen vocabantur, domum revocat. De priore

emendationis parte (nobilibus) nulla est dubitatio; altera audacior dubitationem habet, nisi quod certum est relativum pronomen intercidisse; potest enim scriptum fuisse: invidus etiam potentiæ, <qui> in crimen vocabantur, domum revocat.

Eum. 3: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summum imperii potirentur. Sic in antiquioribus codicibus omnibus scribitur, pro quo aut summa ex paucis recentioribus aut summæ e coniectura substituitur. Miror nemini in mentem venisse, scribendum esse, quemadmodum c. 7, **summi** imperii. Cum i vocalis semel scripta esset (summimperii), inde natum est summum.

Hann. 5: Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit cet. Prorsus scribendum: hoc unum satis erit **dictu**.

Att. 3: Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum cet. Mendum esse in domum recte Nipperdeius intellexit; neque enim patria et domus tamquam contraria poni possunt, neque Roma Attico domus fuit; in corrigendo aberravit. Quid lateat, perspicitur ex superiore imperii mentione. Fortuna et prudentia sic in Attico conspirarunt, ut, cum in civitate imperio Romano subiecta sedem poneret, tamen ipse peregrinum imperium non subiret. Scribendum igitur: ut eandem et patriam haberet et **dominam**. Nam qui Athenis natus esset, aliam habiturus erat patriam, Athenas, aliam dominam, Romam. (Video nunc etiam Cobetum dominam scripsisse; sed quod transpositis verbis supra scripsit: in qua domicilium esset imperii, hic: et orbis terrarum dominam, non agitur in Attici persona de dominatu orbis terrarum, neque Atticus orbis terrarum dominam habuit patriam, sed suam. In altera illa sententia

scribendum erat: patriam haberet orbis terrarum dominam. Verum sic tollitur totum acumen sententiæ et tautologia intolerabilis oritur, quoniam, qui in domicilio imperii natus est, necessario patriam habet imperii dominam.) Paulo ante inanissima suspicione damnantur verba: quod nonnulli ita interpretantur cet. Iuris consultorum de duplici civitate sententia non ita pervagata erat, ut vulgo hominibus nota communi opinione comprobaretur.

Ibid. 9: Quin etiam, cum illa (Fulvia) fundum secunda fortuna emisset in diem neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit pecuniamque sine fenore sineque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quæstum memorem gratumque cognosci simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum. Sic mendose codices; neque enim solum perquam dure atque ineleganter coniunguntur sententia infinita passivæ formæ et infinitivus activus, sed, etiamsi hæc coniunctio excusetur, prorsus pravum per se est aperire, quoniam non de occulto quodam animi sensu aut de secreto consilio aperiendo agitur, sed de ingenio moribusque reapse et agendo declarandis ostendendisque. Itaque nihil proficiunt editores, ex temeraria Peerlkampii coniectura aperire in aperiens mutantes. (Quid est enim huiusmodi terminationum dissimillimarum permutatione incredibilius?) Scribendum erat: simulque apparere, se cet. Recte iam coeunt duæ sententiæ infinitæ. [Sic iam quidam apud Schottum.]

Seneca Philosophus.

Senecæ Philosophi opera, ad quæ emendanda non exiguam materiam in Adversaria critica contuleram, postea non fere attigi, nisi quod, cum in libris de beneficiis et de clementia codicis Nazariani scripturæ plenius enotatæ ab M. Hauptio me intercedente cum Gertzio discipulo et collega

meo communicatæ et ab eo editæ essent, eos libros raptim percucurri, ut, quantum novi auxilii allatum esset, cognoscerem, itemque, cum Æmilius Hermes in Quæstionibus criticis in Senecæ epistolarum partem alteram codicum Argentoratensium A et B scripturas in ep. 95 diligentius, quam antea factum erat, enotasset, longiorem hanc epistolam studiose retractavi. Hinc natæ sunt, quas subiiciam, emendationes, in illis duobus opusculis singulæ, in epistola paulo plures.

De Benef. I, 10, 5: Tamquam filios alicui restituere potero magno periculo liberatos sine ullo meo non dubitabo. Hæc verba, quæ Adv. Crit. II p. 407 sq. sic tractavi, ut ne mihi quidem ipsi satisfacerem, quam molestam habeant in concursu verborum potero et non dubitabo orationis formam, apparet, neque ei difficultati interpungendo satis subvenitur (sine ullo meo: non dubitabo); itaque in editionibus (præter Gertzianam) additur si (Tamquam si filios . . . sine ullo meo, non dubitabo). Sed longe graviora sunt sententiæ vitia; nam quid, quæso, ad eum, de quo Seneca per totum hunc locum disputat, beneficiorum delectum et cum officiorum meritorumque ac dignitatis varietate comparationem pertinet, quod negat se dubitaturum filios alicui magno periculo liberatos sine ullo suo periculo restituere, hoc est, scelus se facturum negat? Quæ est autem illa restitutio tamquam amissorum, quoniam de sola periculi liberatione agi videtur, quo denique pertinet diligens illa nullius sui periculi mentio et cum magno alieno periculo comparatio? Ipsa, quæ sequitur, digni beneficio hominis cum indigno et discriminis propter illum subeundi cum clamore, quo solo hic adiuvetur, comparatio manifestissime ostendit, similem hic fuisse beneficii in diversis personis maiore minoreve aut nullo periculo conferendi distinctionem, quæ ipso verborum ordine significatur, filiorum nomine initio sententiæ posito. Itaque primum scribendum est:

filios alicui restituere potero magno periculo, **libertos** sine ullo meo non dubitabo. Nec tamen certissima hac emendatione locum prorsus persanatum puto; relinquitur enim incommodissimum verbum potero (quoniam potestatis nulla hic videtur esse significatio dicendumque fuisse simpliciter restituam aut restituere cum non dubitabo coniungendum) et nimis ambiguum et incertum restitutionis vocabulum non addito neque significato, unde restituantur, velut ex servitute aut captivitate. Hanc autem ipsam significationem latere arbitror sub illo potero, audeoque suspicari Græca voce Senecam usum esse scripsisseque: Tamquam filios alicui restituere **e piraterio** magno periculo, libertos sine ullo meo non dubitabo. Quam frequens hominum a piratis redemptorum mentio sit non solum in M. Senecæ declamationibus, sed in Pompeianorum temporum historia, omnes norunt.

De Clem. I, 26, 1: Non diu nequitia apparet nec, quantum iubetur, peccat. Hoc ordine Nazarianus, nam in aliis scribitur apparet nequitia. Veram scripturam obscuravit geminatio vocalis, cui adiuncta deinde est etiam consonantis. Fuerat enim: Non diu nequitia **paret.** Et tempore et peccandi mensura deficit nequitia. (Video nunc iam Muretum paret scribendum vidisse, cui nollem Gertzius opposuisset Vergilii et Claudii Quadrigarii locos, in quibus de apparitoribus prorsus proprie et necessario apparendi, non parendi verbum ponitur.)

Ep. 95, 2: Hæc sive levitas est sive vernilitas, punienda est promittendi facilitate. In codicibus A et B scribitur punienda est mutendi facilitate. Efficitur: **mut<ua** promitt>endi facilitate. Oculus aberravit a mut ad mitt.

Ibid. 16: Inde suffusio luridæ bilis et decolor vultus tabesque in se putrescentium et retorridi digiti articulis obrigescentibus ner-

vorumque sine sensu iacentium torpor aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Torpori nervorum iacentium contrariam poni eorundem nervorum, non nescio quorum corporum, vibrantium palpitationem apparet; itaque corporum recte uncis notatum est; verum non simpliciter delendum id vocabulum est, sed transferendum in locum paulo superiorem, ubi non minus manifesto desideratur, quam hic abundat, scribendumque: tabesque **corporum** in se putrescentium. Vocabulum in codice nostrorum archetypo casu omissum et in margine notatum loco non recto orationi insertum est.

Ibid. 48: numquam satis profectum erit, nisi qualem debet deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem beneficium gratis. Mendum, quod in beneficium manifestum est, una littera sublata facillime sanatur: beneficum gratis. Mercedem beneficiorum deus non quærit. Eandem sententiam alio modo continent, quæ sequuntur, verba: Quæ causa est dis benefaciendi? Natura.

Ibid. 50: Primus est deorum cultus ..... scire illos esse, qui præsident mundo, qui universa vi sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt interdum curiosi singulorum. Mire di interdum dicuntur singula curare, quasi plerumque non curent. Seneca scripserat: interdum incuriosi singulorum, ut cura singulorum administrandorum intelligatur.

Ibid. 57 sq.: ceteri .... inter missa appetitaque (sic recte Hermes ex A et B pro inter intermissa) alternis fluctuantur. Causa huius iactationis est, quod nihil liquet incertissimo regimine utentibus, fama. In codicibus AB scribitur causarisque (iactationis est), quod ex causa huius ortum esse non potest. Opinor scribendum esse: Causa usque iactationis est, paulo durius adverbio posito, ubi

exspectari posset adiectivum (causa perpetuæ iactationis), quod substantivum pæne pro gerundio passivo est (cur usque iactentur).*)

Plinius maior.

Quæ ad Plinii historiam naturalem emendandam contuli in Adv. Crit. II p. 523 sqq., iis adiungam, quæ in libris XXXV–XXXVI postea emendavi, cum pæne casu ad eos relegendos delatus essem atque tum solis Iani et Silligii copiis uterer.**)

Lib. XXXV, 20: Parvis gloriabatur tabellis exstinctus nuper in longa senecta Titedius Labeo prætorius ....; sed ea res in risu etiam contumeliæ erat. Scribendum manifesto: sed ea res inrisui, etiam contumeliæ erat. Non solum irridebatur Titedius, sed contumelia afficiebatur.

---

*) Simpliciter recipienda codicum scriptura nunc protracta § 7 (ergo in hoc idem poterunt artifice vivendi), 20 (Non mutata feminarum natura, sed victa est; alioquin scribendum erat: Non natura f. mutata, sed vita est), 55 (Sed nil aget, hoc est, proficiet præceptor). In § 26 torti prava correctio est; inter totam et structique intercidit prior pars vocis remanente extrema syllaba de vel dæ.

**) Qui nuper Plinii opus conquisitis studiosissime et diligentissime codicum manu scriptorum subsidiis edidit, vellem huic diligentiæ adiunxisset accuratiorem sermonis Latini scientiam et certius in rebus sententiisque intelligendis iudicium. Careremus eius generis coniecturis, cuius exemplum in ipso initio libri XXXV § 4 obiicitur, ubi, cum de capitibus statuarum permutandis, ut vana novarum species efficiatur, sic in codicibus rectissime et aptissime scribatur: ut frangat heres furisque detrahat laqueus (hoc est, fur laqueo iniecto caput æneum detrahat lucri e metallo faciendi causa), nunc hoc monstrum scripturæ effectum est: ut frangat heres forisque detrahat laqueo.

Ibid. 41: Atramentum quoque inter facticios (colores) erit, quamquam est et terræ geminæ originis. Aut enim cet. Genetivus terræ ferri nequit; scribendum: quamquam est et <e> **terra**, geminæ originis, aut enim cet. Terra pro terræ etiam codices quidam.

Ibid. 97: Unum (inventum Apellis) imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut id ipsum repercussu claritatis colorem alium excitaret custodiretque a pulvere et sordibus cet. In atramento nulla erat claritas, nec eo color alius efficiebatur, sed colores alii, qui sub atramento erant, repercussu clarius exsplendescebant. Scriptum fuerat: ut id ipsum repercussu **claritates colorum aliorum** excitaret cet. Claritates colorum etiam in codicibus non paucis scribitur.

Ibid. 132 sq.: Fecit et grandis picturas, in quibus sunt Calypso et Io et Andromeda, Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens et Calypso sedens. Huic eidem ascribuntur quadrupedes, prosperrime canes expressit. Pictori alicui ascribuntur non infinite quadrupedes, sed certæ et notæ imagines. Pro quadrupedes, quam vocem apparet cum illis prosperrime canes expressit cohærere, codex optimus Riccardianus et alius habent quadrupedem. Efficitur igitur: Fecit et grandis picturas, in quibus sunt ... Andromeda. Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens et Calypso sedens huic eidem ascribuntur. **Quadrupedum** prosperrime canes expressit. Ex pluribus generibus quadrupedum, quas pingendo reddiderat artifex, prosperrime ei res in canibus successerat. De genetivi usu cf., si opus est, XI, 130.

Ibid. 157 (ubi refertur, quæ M. Varro de plastica tradiderit): Præterea elaboratam hanc artem

Italiæ et maxime Etruriæ, Volcam. Veiis accitum cet. Dativum hic a Plinio pro præpositione ab positum, præsertim in terrarum nominibus, vix credo, multoque probabilius mihi videtur, cum scriptum esset: hanc artem <in> **Italia** et maxime **Etruria**, præpositionem intercidisse propter præcedentem litteram m, tum e vocalem ex sequenti et adiectam esse.

Ibid. 158 sq.: In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrinis crystallinisve, sed fictilibus prolibatur simpuis, inenarrabili terræ benignitate, si qui singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus beneficia eius quæque adhuc diximus. Vel assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus ad tecta coctilibus, laterculis fundamentisque aut, quæ rota fiunt, doliis ad vina excogitatis cet. Turbatum hic aliquid esse multis indiciis deprehenditur. Primum enim ablativo illi, quo Plinius et Tacitus epiphonema aliquod aut iudicium adiungunt, de quo dixi Adv. Crit. II p. 526, hic nullus omnino locus est, quoniam neque uni et exiguæ rei, fictilium vasorum in sacris usui, hoc de omnibus terræ beneficiis epiphonema accommodari potest, et ipsa huius epiphonematis sententia evertitur et tollitur adiuncta illa concessione: etiam ut omittantur cet. Deinde ea, quæ sequuntur de figlinarum operibus, nullo prorsus nexu cum præcedentibus coniunguntur; et tamen ipsa particula vel ostendit, ad hæc pertinere superiorem illam concessionem. Postremo ne speciem quidem sententiæ habet verbum satiant sine obiecto positum aut assiduitate satiant. Ad verum inveniendum tenue accedit nec tamen contemnendum indicium, quod in codice optimo Bambergensi scribitur inerrabile, mendose sane, sed ut alius casus, non ablativus, significari videatur. Universa loci forma certissime sic restituitur: In sacris

quidem ..... fictilibus prolibatur simpuis. Inenarrabilem terræ benignitatem, si qui singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus beneficia eius quæque adhuc diximus, vel assidua patefaciant figlinarum opera imbricibus cet. De verbo patefaciant relinquitur dubitatio aliqua, nisi quod certum est coniunctivum modum verbi positum fuisse.

Lib. XXXVI, 108: Quamobrem pudor Romani nominis proprius, qui sæpe res perditas servavit in prœliis, tunc quoque subvenit, sed illo tempore in post vitam erubescens, cum puderet vivos, tamquam puditurum esset exstinctos. Sub litteris in post vitam, quæve pro iis in codicibus scribuntur (inposuit iam), latet impostura (sed illo tempore impostura erubescens). Deceptum pudorem Plinius dicit.

Quintilianus.

Lib. VIII, 3, 26 (ubi agitur de modico usu verborum antiquorum): Ærumnæs quid opus est? Tamquam parvus sit dicatur qui (Flor. a secunda manu, Turic. quod) orridum. Descripsi locum, quemadmodum in optimis codicibus legitur. Et ex iis, quæ præcedunt, et ex iis, quæ sequuntur, apparet Quintilianum vocabula tantum ipsa antiqua aut minus usitata enumerare, breviter de iis iudicantem, non usitata addere et cum illis comparare. Hoc intellecto remotaque falsa illa specie, e qua nata est interpolatio recentissimorum codicum et editionum, ad verum pervenitur non ita difficulter, quod huiusmodi est: Ærumna quid opus est, tamquam parum sit, <si> dicatur queo, horridum? In iis, quæ sequuntur, membra orationis Zumptius recte separavit et id, quod præcipuum erat, in-

venit, in versu; sed in hoc ipso membro nonnihil a vestigiis codicum et veri aberravit. Sic enim scribendum est: prolem dicendi in versu ius est, prosapia insulsum.

Plinius minor.

Ep. I, 5, 3 (de M. Regulo post Domitiani mortem timido propter conscientiam scelerum commissorum): Lacerat Herennium Senecionem, tam intemperanter quidem, ut cet. Necessario scribendum **lacerarat** et propter rem et propter ea, quæ præcedunt, plusquamperfecta foverat et exsultaverat.

Ibid. VIII, 6, 9 (de senatu Claudium rogante, ut ipse Pallantem compelleret ad accipiendam summam a senatu ei decretam): Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur, Pallas rogaretur, ut senatui cederet, ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse advocatus esset, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Fieri nullo modo potest, ut advocatus abstinentiæ Cæsar appelletur, cui ab senatu partes dentur non defendendæ Pallantis abstinentiæ, sed expugnandæ et vincendæ. Poterat Plinius scribere: Cæsar ipse allegaretur, proprio verbo de iis, qui ad aliquem precandi et monendi causa mittuntur; sed ex allegaretur nemo facturus erat, quod in codicibus scribitur; aliam igitur sententiæ formam Plinius secutus est scripsitque, ut opinor, uno vocabulo plus: ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse advocatus esset <**testis**>, ne cet. Testem abstinentiæ Pallas habiturus erat Cæsarem a senatu in auxilium advocatum. Videtur testis omissum, cum advocatus non recte pro substantivo acceptum esset.

Ibid. IX, 6, 3: quos ego (quosdam graves homines) cum recordor in re inani frigida assidua tam insatiabiliter desidere, capio aliquam volup-

tatem, quod hac voluptate non capior. Assiduitatis mentio manifesto non cum rei frigidæ (certaminum circi) appellatione, sed cum hominum ludis assidentium significatione coniungenda est, quod intellexerunt etiam, qui assidue scripserunt aut scriptum probarunt. Sed ineptum est assidue tam insatiabiliter; scribendum: assiduitate tam insatiabili desidere. Mendi initium fuit litterarum tate ante tam omissio.

Ibid. X, 58, 4 (Keil.): Itaque, quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi cet. Ineptum in hac scriptura eidem pro ei et pluralis numerus, quoniam unum crimen significatum est. Sententia et oratio constabit, si scripserimus: quamvis eidem et alia crimina cet. Confirmat correctionem, quod in Traiani ep. 60 legitur: si quid illi novi criminis obiicitur.

Ibid. § 7 (in edicto divi Nervæ): Quædam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intelligi satis est cet. Prave contraria poni spectandus et intelligi nec omnino hoc loco agi de spectatione principis et æstimatione, sed hoc significari, in nonnullis rebus voluntatem principis etiam sine edicto et litteris intelligi, perspectum iam ab aliis video restitutumque e codicibus exspectandus; sed adhibenda alia emendatio est; neque enim exspectationi apta est boni principis mentio, sed novi, pertinetque tota edicti præfatio ad initia novi imperii, in quibus nonnulla Nerva per se etiam sine edicto intelligi dicit. Scribendum igitur: nec exspectandus est in iis novus princeps, quibus (in quibus?) illum intelligi satis est.

Ibid. 61, 2 (de lacu flumini sic iungendo, ut tamen margo intersit): Sic consequemur, ut nec vacuo videatur flumini mixtus (lacus) et sit perinde ac si misceatur. Ex hac Avantii editionis, quæ codicis amissi

locum tenet, scriptura faciendum erat **vacuetur**, non vacuari videatur; de re enim, non de specie, agitur. Paulo post (§ 4), ubi editur: Enimvero si placeat fossam longius ducere et artius pressam mari æquare cet., scribendum est: et **altius** pressam; nam altius et in profundum acta fossa lacum mari æquat; quam artum sit os, nihil ad hanc rem pertinet. [Sic iam Gierigius.]

Ibid. 82, 1: cum propositum meum optime nosses non ex metu nec terrore hominum aut criminibus maiestatis reverentiam nomini meo adquiri. Corrigitur adquirere; multo et rectius et ad mendi originem explicandam probabilius: propositum . . . . **adquirendi**.

Ibid. 93: Amisenos . . . ., si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est eranum habere, possumus, quo minus habeant, non impedire cet. Scribendum: si legibus **ipsorum**, quibus **beneficio** fœderis utuntur, concessum est cet. Amiseni beneficio fœderis suis legibus utebantur; diversa erat condicio eorum, qui, ut paulo post dicitur, Romano iure obstricti erant. Ipsorum iam Orellius.

Paneg. 30 (de Nili inundatione minus plena): Neque enim solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat, sed supino etiam ac clementi solo cet. Non sum oblitus, quam libere post Vergilium et Livium Tacitus et alii hac adiectivi aut participii pluralis numeri cum genetivo coniunctione usi sint (Gramm. Lat. ed. III § 284 not. 5), nec me movet, quod eius generis exemplum apud hunc minorem Plinium nullum notavi; id offendit, quod neque partis notio hoc loco apta est (neque enim partes aliquot collium, sed toti colles intelliguntur) neque proprietatis cum re coniunctæ (ut cum incerta rumorum dicuntur); atque hoc ipsum ferrem, nisi accederet longe gravior offensio ex adverbio (semper) adiuncto, quod nemo

umquam participio aut adiectivo sic posito adiunxit, ut diceret verbi causa incerta sæpe rumorum aut uda semper paludum. Itaque suspicari cogor sub hac adverbii specie subesse substantivum Pliniumque scripsisse: **usurpatam sæpem** collium. Sic appellantur colles planitiem, quæ inundari solebat, sæpientes et terminantes. Idem nomen in adverbium sæpe depravatum restitui Livio XLII, 63. Potest etiam scriptum fuisse: **usurpatam** semper **<sæpem>** collium.

Ibid. 36 (ubi extollitur beneficium Traiani, quod iis, quibus lis a fisco intentaretur, optionem dedisset, utrum communibus iudiciis uti vellent an apud procuratorem causam agere): Liberum est autem discriminis „uolo (alii codices nolo) eum eligere". Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis et non uti licet. Quam hæc aut licenter interpolarint editores aut violenter enarraverint, nihil opus est dicere. Quid est enim, ut liberum discriminis omittam, incredibilius quam in hac oratione audiendum esse infinitivum dicere (liberum est discriminis dicere) aut pronomen eum pro hunc vel illum poni aut litigatorem dicentem induci iudicem eligo, quasi ulla in hac re litigatori electio detur ac non sola recusatio? Omnia planissima aptissimaque reddet una littera mutata, ceteræ rectius distributæ. Sic enim Plinius scripserat: Liberum est autem **discrimini suo locum** eligere. Ei, cui fiscus litem intentat, liberum est eligere, utro loco, apud iudicem communem an apud procuratorem, discrimen causæ subire velit.

Ibid. 37: Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi ita singulorum iniuriis coegerunt. Quid sit iniuriis singulorum instituere vectigalia, nemo dixerit, minus etiam, si quis præpositionem post ita audiri ex altero membro posse

putat, quod fieri nullo pacto potest, quid sit pro iniuriis singulorum instituere vectigalia. Poterat recte et Latine dici vectigalia instituere cum iniuriis singulorum, hoc est, ita, ut singuli iniurias patiantur; verum longissime hoc a Plinii sententia remotum est. Qui contra a bono principe sic temperandam vectigalium imponendorum necessitatem significat, ut singulorum iniuriæ onere exæquando vitentur, atque ad eam necessitatis temperationem significandam pertinet notus particularum ut — ita usus in comparatione rerum ex aliqua parte contrariarum, sed coniunctarum, ut prius membrum concessionem videatur habere. Rectam et cum toto Plinii consilio coniunctissimam sententiam consequemur retractis litteris, quæ propter manifestissimum errorem exciderunt: Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi ita <sine> singulorum iniuriis coegerunt. Prorsus hæc emendatio gemina est ei, quam supra in Herodoti lib. II c. 25 feci.

Ibid. 39 (ubi laudatur Traianus, quod iis, quibus civitatem Romanam dederit, cognationis et hereditatum iura cum propinquis, qui peregrini manerent, reliquerit): Læti ergo adite honores, capessite civitatem; neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatumque destituet; iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur. Quid sit hoc necessitudinis aut, si quis sic coniungere verba velit, hoc necessitudinis abruptum, nemo dixerit, neque quæ hic omnino necessitudo intelligatur, etiamsi pro necessitate accipiatur. Scripserat Plinius: neminem hoc **necessitudinibus** abruptum velut truncum amputatumque destituet. Neminem civitas Romana accepta necessitudinibus suis, hoc est, cognationibus propinquitatibusque et, ut paulo post Plinius dicit, pignoribus suis privabit. Tantum animadvertendum huius ætatis usu necessitudines plurali numero sic dici, ut ipsi

necessarii propinquique intelligantur. Exempla Taciti et Suetonii in lexicis reperientur; inferiore ætate eodem modo caritates dicebantur, qui usus apud Ammianum frequens est. [Sic iam Perizonius.]

Ibid. 43: Donavit pater tuus multa, et ipse donasti. Cesserit parum gratus cet. Varie extrema tentantur; veri simillimum mihi videtur: Decesserit (mortuus sit aliquis) parum gratus (nihil testamento principi relinquens).

Ibid. 44 (de Traiano, antequam princeps fieret, Domitiani tempora experto): Meministi, quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam privato iudicio principem geris, meliorem immo te præstas, quam tibi alium precabare. Nullam esse causæ significationem sensit Livineius substituique pro nam voluit nunc. Et facilius et aptius substituitur iam, quod et præsentis temporis et mutationis significationem habet.

Ibid. 48 (de comitate Traiani erga senatores eum salutantes): Itaque non alii et attoniti nec ut periculum capitis adituri tarditate, sed securi et hilares, cum commodum est, convenimus. Mendosum esse alii satis est manifestum; aliorum correctiones longius aberrant, Keilii (pallidi) sententiam efficit rectam et necessariam, litterarum vestigiis non insistit. Una littera mutanda est, ut fiat: Itaque non albi et attoniti cet. Album eum, qui pavore palleat, dici testimoniis Persii et Martialis lexica ostendunt.

Ibid. 53: Neque enim satis amarit bonos principes, qui malos satis non oderit. Plinius scripserat: qui malos non oderit; adverbium cum sententiæ et acuminis detrimento ex priore membro huc illatum est. Ad virtutem satis et vere amandam necesse est vitium odisse, non satis odisse, quod ridicule dicitur, quoniam huius odii nulla mensura intelligi potest.

Ibid. 65: quam dignum te quamque diversum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, immo non gestum abiiciebant per edictum! Debebat præpositio addi (a consuetudine), nisi appareret Plinium poetarum et in prosa oratione huius ætatis usum sequentem scripsisse: diversum consuetudini illorum. Error facilior erat in concursu duplicis litteræ i et inde alterius elisione. [Sic duo codices apud Schwarzium.]

Ibid. 73: Quis tunc non e vestigio suo exsiluit? Quis exsiluisse sensit? Scribendum necessario geminatis duabus litteris: Quis <se> exsiluisse sensit? Sequitur: Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam et imperio. Nihil se et ceteros deliberato consilio fecisse Plinius significat. Paulo ante sic verba interpungenda: Testis ipse es. Quæ in omnium ore lætitia! Non amictus cet. Alioquin addendum esset fuerit post lætitia.

Ibid. 77: Et sane æquum est, tantum ceteris præstare consulibus ipsum, qui consules facit; quippe etiam fortuna videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Nullus est præteriti temporis significationi locus; ad condicionalem orationem accommodari non potest videbatur pro videretur; scribendum sublato frequentissimo in hoc verbo mendo: quippe etiam fortuna videatur indignum, si possit honores dare, qui gerere non possit. Et in possit quidem utroque loco codices adiuvant, altero plures.

Ibid. 82: Simul cogito, cum sint ista ludus et avocamentum huius ille serie et intente et a quibus se in tale otium recipit voluptates sunt enim voluptates, quibus optime de cuiusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. Sic codices, nisi quod in deterioribus huius omittitur et minora quædam variantur. Manifesta est lacuna. Ex iis rebus,

quibus Traianus ad animum remittendum et oblectandum utitur, coniecturam facit Plinius de seriis occupationibus. Scribendum igitur: Simul cogito, cum sint ista ludus et avocamentum, **cuius<modi sint> illa seria** et **intenta** et a quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, quibus optime de cuiusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. Ab sententia et universa orationis forma non multum discedit Lipsii coniectura.

Ibid. 92: Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Quid sententia desideraret, iam Panvinius intellexit et post eum alii; correctionis facillimam ac lenissimam formam non viderunt: Quid, quod eundem in annum consulatum **<tuum et>** nostrum contulisti? Excidit tuum post tum, quo facto etiam et omissum est.

Ibid. 95: vos in istis officiis etiam, quæ e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Prorsus prave dicitur e studiis alicuius iniungere officia, ut intelligantur officia studiis eius convenientia; desideratur dativus; scribendum igitur: in istis officiis etiam, quæ studiis nostris . . . iniunxeratis; Plinii eloquentiæ studiis iniungebatur officium causas agendi.

Cap. V.

Tacitus. Suetonius. Iuvenalis.

Tacitus.

Taciti annales (recepto enim et breviore nomine uti libet) et historias atque Agricolam nuper admodum postremum retractandi cupido mihi incidit, ut omnem, quæ his libris contineretur, rei publicæ Romanæ formæ, qualis Cæ-

sarum primo sæculo fuisset, cognoscendæ materiam sub unum continuumque conspectum adductam cum ea, quam ipse in opere de publicis Romanorum institutis delineassem, imagine denuo conferrem. Cum igitur, quod oculi omnem omnino legendi operam denegabant, Taciti oratio mihi ex Halmii exemplo quartum repetito ita recitaretur, ut, si quid offendisset animumque dubitatione pupugisset, codicum scripturæ a Rittero annotatæ compararentur considerarenturque, idem mihi evenit, quod sæpe antea, cum Taciti scripta tractarem, evenerat, ut permultis locis eas coniecturas, in quas ipse aut statim aut sumpto cogitandi spatio incidissem, eas deinde, inspecto Halmianæ editionis margine adhibitisque Bekkerianæ editionis maioris copiis, a superiorum aliquo, Rhenano, Lipsio, Acidalio, Pichena, Heinsio, Freinshemio, Gronovio, Ernestio aliove, interdum ab aliquo eorum, qui nuper in Taciti scriptis elaborarunt, præceptas intelligerem sæpeque mirarer non pridem in contextu positas esse (adeo mihi multæ earum certæ videbantur), nonnullas nuper loco, quem tenuissent, pulsas, alias prorsus silentio omissas.*) Sed præter eas emendationes, in quibus con-

*) Quid sentiam, quam editorum patientiam et quæ tacendi effugia non feram, exempli causa in uno primi annalium libri loco paucis verbis declarabo. Nam c. 44, postquam Tacitus legionum seditionem compressam esse et supplicium de seditionis auctoribus ab ipsis militibus sumptum narravit, sic de Germanico scribitur: Centurionatum inde egit. Enarrant Germanicum censuram centurionum et examen peregisse, qui retinendi, qui loco movendi pœnaque afficiendi essent. Neque dubitatur, quin eam rem Tacitus intelligi voluerit. Verum si quid certi in sermonis usu est, certissimum est, centurionatus vocabulum, eadem ratione formatum, qua decurionatus, optionatus et extra rem militarem consulatus, tribunatus, decemviratus aliaque appellantur, nihil aliud significare nisi locum et munus centurionis et, si declinatum nonnihil a prima significatione concedatur, tamen nullo modo in eam partem deflecti potuisse, in quam

sensu aliorum lætabar, veritatis convicium non valuisse moleste ferebam, præterque eas, quas olim in altero Adversariorum volumine edidi, succurrerunt novæ aliquot, nonnullæ quidem ad sententiæ et orationis formam adiuvandam satis notabiles, partim probabiles, partim meo iudicio plane certæ. Eas hic subiiciam.

Annalium lib. II, 39 (de servo Clemente Agrippæ Postumi interfecti personam mentito): nam ætate et forma haud dissimili in dominum erat. Tacitum pro eo, quod omnes, qui Latine loquebantur, dicebant, dissimili domini, dixisse dissimili in dominum neque aut ipsius aut alius cuiusquam exemplo defenditur, neque ulla excogitari potest ratio a consueto loquendi usu in illam formam deflectendi. Itaque prorsus mihi persuadeo, Tacitum ætatis formæque haud ab domino abhorrentis mentioni per in præpositionem adiunxisse rei, in qua ea simili-

ab editoribus accipitur, nisi forte tribunatum agere pro eo, quod est tribunorum delectum habere, dici posse putamus. Accedit, quod eius rei, quam Germanicus prorsus extra ordinem suscepit, consuetudinem alienam, e qua propria appellatio nasci potuerit, fuisse nullo minimo vestigio significatur. Itaque aliter Tacitus scripsit; neque tamen ipsum centurionatus nomen legitima forma fictum expelli tamquam errore natum potest, neque addendo effici, quod sententiæ conveniat. Quod quærimus, efficitur una in hoc vocabulo littera mutata et additis duabus, quæ inter inde et egit facillime exciderunt, ut scribatur: **Centurionatus** inde exegit. Ita scribendum esse cum annotassem, vidi idem Gronovio in mentem venisse, sed editoribus pro indicto fuisse. Eiusdem generis exempla multa enumerare poteram, sed hoc loco duobus contentus ero, Annal. VI, 7 et Hist. II, 88, in quorum priore cum C. Cestium **prætorem** (pro patrem), in altero **ut rebantur** (pro utebantur) scribendum esse dictassem mihique de manifestis et facilibus emendationibus pæne gratularer, insusurratum est utrobique ab amanuensi Lipsii nomen ex Halmii annotatione.

tudo usui futura esset, significationem atque ita scripsisse: ætate et forma haud dissimili in domini mimum erat, hoc est, ad mimicam quandam domini imitationem peragendam, quemadmodum Plinius H. N. VII, 58 Artemona dicit in tantum similem fuisse Antiochi regis, ut Laodice coniux regia necato iam Antiocho mimum per eum commendationis regnique successionis peregerit. Nec multum distat, quod Suetonius Calig. 45 fictum triumphum de Germanis mimum appellat. Tacitus ipse in simillima re falsi Neronis ludibrium dicit Hist. I, 2. (Quod video a quibusdam ipsum illud in dominum enarrari ad domini personam agendam, prorsus perversum est.) Quam facile mimum cum duabus extremis syllabis præcedentis vocabuli coalescere potuerit, apparet. *)

Ibid. 78: Simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram præterque insulas lato mari pergere in Syriam iubet. Mira abundantia litorum ora pro litoribus ponitur, notabiliter etiam plurali et singulari numero coniunctis. Una littera geminata rectum efficitur; iussus est enim Domitius litorum moram vitare, hoc est, moram, quam navigatio habitura esset, si litora legeret.

Ibid. III, 12 (in Tiberii oratione): odero seponamque a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar. Prorsus necessario in hac eius, quod fiat, et eius, quod non fiat, copulatione dicendum erat: nec privatas inimicitias vi principis ul-

---

*) C. 9, quoniam neque permissu absolute positum et cum participio progressus coniunctione copulatum ferri potest, neque tum permissum recte dicitur, quasi eiusdem rei venia ante negata significetur, scriptum a Tacito puto: Tum permisso progressusque salutatur ab Arminio. Et permisso sine substantivo positum et copula inter ablativum absolutum et participium interiecta usu loquendi defenduntur.

ciscar. Sine dubio Tacitus scripserat: et <privatim> privatas inimicitias, non vi principis, ulciscar.

Ibid. 63 (ubi exponitur, quibus argumentis testimoniisque Græcæ Asiæ civitates usæ sint in asylorum suorum iure defendendo confirmandoque): Propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum. Neque minus Milesios Dareo rege niti; sed cultus numinum utrisque Dianam aut Apollinem venerandi. Multa in extrema parte sententiæ grave mendum coarguunt, primum pravus ille gerundii genetivus (venerandi) a nullo substantivo pendens (cultus est utrisque Dianam venerandi), quem frustra defendi satis exposui in Adversariorum volumine altero p. 553 et 556*), deinde cultus nomen aut pravo casu positum (oratio enim obliqua accusativum postulat) aut pravo numero, tum inanitas sententiæ, utrumque populum habere cultum numinum, ut aut Dianam aut Apollinem venerentur, quasi quis suspicari possit nulla eos numina colere, postremo hæc omnia perverse particula adversativa superioribus adiuncta, cum nihil prorsus sit contrarii aut quod superioribus repugnet. Sed hac ipsa particula veri inveniendi initium continetur; apparet enim hanc summam esse sententiæ, Sardianos et Milesios, quamquam utrique vetusta regum auctoritate nitantur, tamen non eiusdem dei religionem tueri et colere, sed alteros Dianæ, alteros Apollinis (itaque Dianam aut Apollinem, non Dianam et Apollinem scribitur). Apparet in his verbis sed cultus numinum utrisque latere diversi cultus significationem, ita conceptam, ut ei accommodetur genetivus ille venerandi. Scripserat Tacitus: sed cultūs nomen non unum utris-

*) Frustra in Epist. ad Orellium (a. 1828) p. 80 epexegeticum genetivi usum advocavi, quem excludit sententia (cultus est utrisque).

que Dianam aut Apollinem venerandi. Paulo durius, sed prorsus e Taciti more venerandi adiungitur ad nomen; alteri nomen Dianam venerandi, alteri Apollinem sequuntur.

Ibid. IV, 33: Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores aut singuli regunt; delecta ex iis et consociata rei publicæ forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. Aperte inter se comparantur ex altera parte optimæ rei publicæ laudatio, ex altera reapse effectio et conservatio. Itaque una sententia aiens hæc est: quam evenire vel, si evenit, diuturna esse potest. Neque hoc alterum de diuturnitate exceptionis loco negando adiungi demonstrat et vel particula et apertissime omnis sententia uno verbo potest in extremum locum reiecto conclusa. Negatio adiecta est orationis forma non intellecta.

Ibid. deinceps: Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura . . . . ., senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum . . credebantur, sic converso statu neque alia rerum, quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit cet. Sic codex Mediceus hæc postrema corrupte scripta habet, in quibus quin Lipsius recte pro rerum restituerit re Romana, neque fere quisquam dubitavit neque dubitari potest. Desiderari tamen aliquid ad sententiæ et orationis integritatem manifestum est; nam neque Latine dicitur: Non alia est res Romana, quam si unus imperitet pro eo, quod est: Non aliter stare potest, quam si —, neque recte habet hæc ablativi absoluti forma: non alia re Romana cet., quæ si sana esset, non condicio significaretur rei Romanæ retinendæ, sed eam eandem habere vim, ac si unus imperitaret. Excidit aliquid ante re Romana propter litterarum

15*

similitudinem; sic enim scriptum fuerat: neque ali<ter salv>a re Romana, quam si unus imperitet. Iam recte significatur condicio. Oculus librarii ab ali transsiluit ad alu.

Ibid. VI, 2: Hæc adversus Togonium (Tiberius) verbis moderans neque ultra abolitionem sententiæ suaderet. Varie corrigunt; facillimum et aptissimum est: verbis moderans, ne quid ultra abolitionem sententiæ suaderet.

Ibid. 14: Et Iulius Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens suam ipse cervicem perfregit. Non catenam Celsus in contrarium tetendit, sed catena collo circumdata ipse in contrariam partem tetendit et nisus est, ut catenæ vi cervix frangeretur. Scribendum igitur sublata littera, quæ prave sæpissime adhæret: laxata catena et circumdata.

Ibid. 29: At Romæ cæde continua Pomponius Labeo .... per abruptas venas sanguinem effudit, æmulataque est coniux Paxæa. Prave cædis continuæ mentio adiungitur ablativo casu ad verbum effudit de unius hominis morte positum, etiamsi uxoris æmulationem enarrando complecti conere. Apparet enim Tacitum gravi paucorum verborum exordio seriem eam mortium et cædium brevi temporis spatio perpetratarum significare, quas deinde singillatim indicat; atque ad hanc generalem sententiam, non ad unius cædis mentionem, aptum est Romæ nomen initio positum. Itaque opinor Tacitum scripsisse: At Romæ cædes continuæ. Pomponius Labeo cet. (Incidit in verum Ernestius, sed alia effugia tentavit.)

Ibid. 36: atque interim posse Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles ad pænitentiam mutari. Neque adiectivum, quod est æquus, ulla ratione cum genetivo coniungi potest neque in eam

significationem detorqueri, quæ hoc loco requiritur, ut pro eo, quod est incuriosus, dicatur. Certa et facili emendatione scribendum est: absentium **cæcos**, præsentibus mobiles. Absentium cæci aptissime dicuntur, qui ea nec vident nec curant, eadem genetivi ratione, qua Tacitus pavidum offensionum, laborum, nandi aliaque similia dixit, Seneca timidum lucis (Horatius procellæ), transitivam adiectivis vim tribuentes. Ipsum cæcus sic cum genetivo ponitur apud Lucanum II, 14 et Silium Italicum II, 206. Ex cæcos primum factum æcos antiqua forma, tum æquos communi.

Ibid. 49: Igitur accusata (Papinii mater) in senatu, quamquam genua patrum advolveretur luctumque communem et magis imbecillum tali super casu feminarum animum aliaque in eundem dolorem mæsta et miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est cet. Neque quid sit in dolorem mæstus, intelligitur, neque quo referatur in doloris vocabulo pronomen idem, quoniam præcessit feminarum animi mentio, neque omnino quo pertineat hic doloris nomen. Scriptum fuerat: in eundem **colorem**, hoc est, in eandem partem et ad eundem audientium et iudicantium affectum movendum. Nam sic proprie hac ætate, maxime apud oratores et rhetores, color dicebatur de ea specie, quæ rei in iudicium deductæ ad excusationem defensionemque ab reo aut patrono inducebatur. Itaque Seneca Rhetor perpetua consuetudine, quo quisque colore in controversia aliqua usus sit, exponit. [Sic iam Acidalius.] (De verbis diu ferret dubitantibus assentior, certi nihil reperio.)

Ibid. XI, 23 (de Gallis): Recentia hæc; quid, si memoria eorum oreretur, qui Capitolio et ara Romana manibus eorundem p (addita infra lineola transversa) se satis? Sic codex M. In loco misere corrupto ante omnia tenendum est, in pronomine eorum non

potuisse Tacitum subito a Gallis, de quibus solis hactenus dixerit, ad Romanos sic transsilire, ut deinde *eorundem* de Gallis subiiceret, neque, si de Romanis in foro aut alibi per urbem occisis ageretur, ullam fuisse Capitolii et arcis appellandæ causam, neque manus Gallorum, sed gladios et tela nominaturum Tacitum fuisse. Itaque veri inveniendi initium Heinsius vidit, non agi de cæde aliquot Romanorum, sed de Capitolii arcisque redemptione, quæ apud Romanos semper in memoria calamitatis Gallicæ primum locum tenet, detractisque ad aurum conficiendum templorum ornamentis, hoc est, de *manubiis deorum*, quas hic appellatas esse ipse statim intellexeram. Deinde apparet, verbo *oreretur* in relativa sententia necessario respondere debere imperfecti aut plusquamperfecti temporis verbum. A sententia Taciti non longe aberraverit, qui scripserit: — *eorum oreretur, qui* <de> *Capitolio et arce Romana manubiis deorum* depacti essent? Sed residet scrupulus in litteris *satis* longe discedentibus (nec tamen longius quam in aliorum emendandi conatibus).

Ibid. XII, 1: *Sed maxime ambigebatur* (in deligenda Claudii uxore) *inter Lolliam Paulinam M. Lollii consularis et Iuliam Agrippinam Germanico genitam* cet. Neque familiaris sermonis brevitas, qua *Cæcilia Metelli* dicitur, ad hanc in narrando certi hominis plenam appellationem (*Paulina M. Lollii consularis*) transferri ullo modo potest, neque facile hæc inæqualitas orationis ferri: *Paulina M. Lollii et Agrippina Germanico genita.* Ad hæc mendi indicia cum accedat, quod Paulinæ patris consulatus nullum vestigium reperitur, et quod Plinius quoque H. N. IX, 118 in Paulina avi tantum, non patris nobilitatem significat, dubitari nequit, quin Tacitus ad hanc formam scripserit: *Lolliam Paulinam* <**M. Lollio, filio**> *M. Lollii consularis, et Iuliam Agrippinam Germanico genitam,* patre

in utraque femina eodem modo (genitam) significato. [Senserat vitium Ritterus.]

Ibid. 12: fraude Acbari, qui iuvenem (Meherdatem) ignarum et summam fortunam in luxu ratum multos per dies attinuit apud oppidum Edessam. Non ignorantiam consilii significari apparet, quoniam id aperte Meherdati datum narratur, sed ipsum ingenium, quo pertinent etiam verba adiuncta: et summam fortunam in luxu ratum. Verum sic Latine ignarus absolute de homine rerum imperito et communis eruditionis experti *(ein unwissender Mensch)* non dicitur. Scribi debet: iuvenem **ignavum** et summam fortunam in luxu ratum.*)

Ibid. XIV, 7 (de Neronis trepidatione post insidias Agrippinæ frustra structas): Tum pavore exanimis et iam iamque affore (Agrippinam) obtestans vindictæ properam, sive servitia armaret vel militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiiciendo, quod contra subsidium sibi? Nisi quid Burrus et Seneca expergens, quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent, an eo descensum credebant, ut, nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni

*) C. 37 quid sententia postularet, Lipsius vidit, sed scribendum potius cum Ryckio aliisque: Non, si vos omnibus imperitare vultis, sequitur cet. (vulgo nam, Lipsius num). C. 38, quod rem continet, vidit Rhenanus (occidione occubuissent), sed ex copiarum faciendum erat copiæ Rom., hoc est, Romanæ, non copiæ tum, particula vitiose illo loco redundante. Mendum idem vidimus IV, 33 (rerum pro re Rom.). C. 48 adeptus ortum est, præcedente littera a, ex demptus, quod errore scriptum erat pro **demotus** (Nipperdeius depulsus, sententia eadem).

esset. Longiorem verborum ambitum descripsi, ut statim legentibus appareret, neque sententiam neque orationem recte continuari. Primum enim deest omnino primæ sententiæ verbum, nec interrogatio illa: quod contra subsidium sibi habet, cui subiungatur; deinde perverse prorsus ponitur particula igitur, quoniam ne minima quidem conclusionis umbra est, sed narrando subiicitur, quid Burrus et Seneca ad opem ferendam excitati fecerint, quamquam huius ipsius cohortationis significatio omittitur. (De mendo, quod in litteris expergens manifestum sententiam condicionalem evertit, nihil dico, quoniam id pridem Pichenæ amicus aliquis correxit.) Quod ad priorem sententiam absolvendam deest, in illo, quod alterius initio superest, igitur continetur. Sic enim scripserat Tacitus: Tum pavore exanimis et iam iamque affore obtestans ...., quod contra subsidium sibi, nisi quid Burrus et Seneca expedirent (quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros), orditur. Longum utriusque silentium cet. Scriptum etiam esse potuit queritur. Iam recte Nero Burrum et Senecam consilium expedire iussisse narratur, illi initio obmutuisse. Quod deinde correxeram, ut pro ignaros scriberetur gnaros, video ab aliis occupatum et ab Halmio receptum. Non hoc uno loco simplex gnarus in notius et frequentius ignarus mutatum est.

Ibid. 15: nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit quam illa colluvies. Si hæc recte scripta sunt, mire Tacitus negat ullam colluviem plus libidinum moribus circumdedisse quam illam, quæ ab ipso describitur, quasi morum corruptio semper ex colluvie aliqua oriatur. Manifestum est colluviem illam cum aliis morum corrumpendorum causis et libidinum illecebris comparari debere. Excidit igitur substantivum, cui ulla adiunctum erat, sive ita scripsit Tacitus nec ulla moribus olim corruptis <vis> plus libidinum

circumdedit quam illa colluvies, sive potius: nec ulla . . . <pestis> plus cet.; nam et aptius est pestis et facilius ante plus excidere potuit. (Vitium sententiæ Ernestium offendit, qui intellexit requiri fere neque quidquam.) In eodem capite paulo infra, ubi nunc sic editur: Postremum ipse scenam incedit, multa cura temptans citharam et præmeditans assistentibus phonascis. Accesserat cohors militum cet. e Mureti coniectura, longissime a codicibus discedenti nec ad rem recta, quoniam citharistis in ipsa scena canentibus phonascos astitisse nusquam significatur neque probabile est, redeundum videtur simpliciter ad codicum scripturam sic, ut fit in antiquissimis editionibus, interpunctam: — et præmeditans. Assistentibus facies accesserat cohors militum cet. Assistentium et audientium coronæ singularem aliquam speciem *(ein karakteristisches Gepräge)* addidisse cohortem militum, centuriones tribunosque Tacitus significat. Faciei nominis in hoc loco usum recte declaravit Bötticher in lexico Taciteo collatis multis Taciti locis ut Ann. I, 41 et Hist. II, 89, cet.

Ibid. 16 (de Nerone carminum studium affectante): contractis, quibus aliqua pangendi facultas necdum insignis ætatis nati considere simul et allatos vel ibidem repertos versus connectere atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere cet. Coniecturas in verbis ætatis nati considere tentatas refellere supersedeo, maxime illatam inepte cenæ mentionem mireque vexatum ætatis vocabulum minime abhorrens ab narratione cœtus a Nerone adolescente (viginti duorum annorum) cum aliis non longius provectis (necdum) instituti; illud unum animadverti velim, ex ablativo contractis apparere, debere primum sequi verbum ad Neronem, non ad ceteros, pertinens, reliquos infinitivos recte de iis intelligi, quos Nero contraxerat. Scripserat Tacitus ad hanc formam: Contractis, quibus aliqua . . . insignis,

ætatis venia uti; considere simul cet. Iuveniliter ac pæne pueriliter lusisse Neronem et ceteros cum ætatis excusatione significat. Non intercedam, si quis propius etiam ad litteras scribi maluerit ætatis vena uti, ut significetur procax quædam exuberantia ætatis in huiusmodi lusu, addique, quod iam alii addiderunt, ii ante considere, ut oratio a Nerone ad ceteros apertius transferatur.*)

Ibid. 36 (in oratione Suetonii Paulini): Etiam in multis legionibus paucos, qui prœlia profligarent cet. Mendum apparet; Ritteri coniectura, in qua retinetur in multis legionibus, sententiæ generalis speciem efficit pravæ, quasi cum opprobrio obiiciatur, etiam cum multæ legiones sint, paucos fortiter agere et rem decernere, nec iis, quæ subiiciuntur, aptæ; nam ibi paucitas eorum significatur, qui nunc ipsum adsint bellumque plurium labore et opera dignum conficiant. Scribendum est: Esse e tam multis legionibus paucos, qui prœlia profligarent, gloriæque eorum accessurum cet. Oratorie multas legiones Suetonius appellat, quæ in ipsa Britannia quattuor vel quinque erant, ceteras, quæ per totum imperium sparsæ erant, obscura significatione comprehendens.**)

---

*) C. 33, ubi editur: quia barbari omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spolianti et defendentibus intutum, læti præda et laborum segnes petebant, recte Pichena intellexit militarium vitiose dici pro eo, quod est militum; sed quod substituit militaribus, et militum et militaribus prorsus abundat in castellorum et præsidiorum mentione, desideratur contra molestissime loci reive petitæ appellatio propria neutri generis nomine comprehensa, ad quod referatur pronomen relativum. Itaque scriptum fuerat ad hanc formam: militare . . . um, quod cet. Fueritne militare horreum, quod mihi a philologo amanuensi subiicitur, an aliud propius aptiusque lateat, non definio.

**) C. 39 certum est non narrari Suetonium rebus gerendis, quarum nulla minima significatio sequitur, detentum esse a

Ibid. 56 (in Neronis ad Senecam oratione): Quin, si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas ornatumque robur subsidio impensius regis? Neque ab initio robur ornatur, sed fingitur et conformatur, neque ornandi roboris curæ continuatur eius regendi officium, sed graviori muneri roboris ipsius efficiendi et constituendi. Opinor Tacitum scripsisse: formatumque robur subsidio impensius regis.

Ibid. XV, 3: Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositius cuncta quam festinantius agerent; quippe bellum habere quam gerere malebat. Neque turpe, quod his verbis in Corbulonem confertur, crimen belli suæ utilitatis causa trahendi ulla ex parte cum reliqua Taciti de Corbulone narratione et iudicio consentit, neque ea suspicio ex prudenti ducis compositius quam festinantius agendi præcepto oriri poterat, neque ullo modo sic dici absolute potest habere bellum pro eo, quod est ducere aut trahere, aut contrarium poni gerendi verbo; nam qui bellum gerit, profecto semper habet. Scripserat Tacitus: bellum cavere quam gerere malebat.*)

---

nescio quo alio proposito, sed hoc dici, nullam ei ulteriorem rerum gerendarum facultatem permissam brevique post provinciam alteri tradere iussum eo prætexto, quod bellum a se confectum iniuria gloriatus esset. Sed quod Faernus demotus pro detentus scribi voluit, facilius addetur præpositio: detentusque <a> rebus g.

*) C. 5, ubi perversus ille gerundii genetivus pro infinitivo rursus frustra defenditur, non studium addendum est, sed, quod facile post vetus excidere poterat, votum. C. 13 omissæ vocis necessariæ causa apparebit, si scripserimus: Numantinæque <pacis; neque> eandem cet. Oculus librarii aberravit a næque ad neque. Animis ignavorum

Ibid. 17: at Vologeses ad Corbulone missi nuntii, detraheret castella cet. Ex hac codicis Medicei scriptura efficitur verum: ab Vologese ad Corbulonem missi nuntii. Genetivus (Vologesis) et loco et sententia ineptus est.

Ibid. 40: Necdum p' metus aut rediebat lebis (supra b scripto u) . . . (spatium trium litterarum) rursum grassatus ignis patulis magis urbis locis cet. Omitto refellere coniecturas a codicum vestigiis longe recedentes nec orationi et sententiæ plane satisfacientes. Veritatis inveniendæ indicia continentur primum particulis necdum . . aut, tum litteris lebis et spatio vacuo. Scribendum videtur: Necdum demptus metus aut redierat plebi spes; rursum grassatur ignis cet. Initium mendi natum est ex litteris dum et dem continuatis.

Ibid. 43: iam aqua privatorum licentia intercepta quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes, et subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet. Nimis dure interponitur ac pæne abiicitur nominativus custodes in novo instituto notando (— nam in describendo rerum statu admodum breviter nominativum interdum a Tacito poni non sum oblitus —), præsertim adiuncto illo et subsidia . . . quisque haberet. Vereor, ne Tacitus scripserit: custodes <essent>, et subsidia cet. Facile quidem verbum excidere poterat. *)

hominum obversabatur memoria non cladis, sed pacis, qua clades vitata erat.

*) Initio capitis, quoniam nunc constat in codice Med. scriptum esse domui, eo magis eorum sententia sequenda erat, qui viderant Tacitum acerbe eam partem urbis significare, quam immenso spatio occupato domus Neronis reliquisset, nec quidquam in verbis mutandum.

Ibid. 54: Postremo (Scævinus e Pisonis coniuratis) vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, partiebatque eundem Milichum monet cet. Desiderari eius, quod Scævinus Milichum monuerit, significationem apparet; itaque coniectura scribitur a nonnullis: partiebat idque, quos offendere iam debebat hæc temporum inæqualitas: partiebat idque .. monet, sed multo magis rei narratæ pravitas; quis enim credat, senatorem Romanum prius ipsum ligamenta vulnerum et sistendi sanguinis subsidia non solum præparasse, sed etiam inter coniuratos ceteros dispertisse, quasi singuli ea secum portare deberent neque ipsi parare, si opus esset, possent, deinde medicum suum, ut idem faceret, monuisse? Apparet hanc omnem medici curam fuisse. Hoc intellecto facillime ad verum inveniendum deducimur, manifestumque fit in illo partiebatque duo latere verba particula que coniuncta, præsentis temporis et coniunctivi modi, a monet pendentia. Scriptum igitur fuerat: Postremo vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, paret ematque, eundem Milichum monet. Alia paranda erant ipsi medico, alia apud pharmacopolas emenda. [Iam Heinsius paret exhibeatque.]*)

Ibid. 71: Exuti dehinc tribunatu .... Flavius Nepos, Statius Domitius, quasi principem

---

*) Paulo ante (c. 51) cum suscitata pro sciscitata scribendum esse annotassem (— nam illud et ea, quæ adiiciuntur de superioris temporis incuria honestatis, postulant, neque sciscitata, quod vocabulum studium exquirendi significat, recte de notitia casu orta dicitur —), vidi pridem id Vertranium invenisse. C. 50 nulla est dubitatio quin corruptum sit ardente domo; neque enim de uno illo incendii tempore agitur, sed de Neronis consuetudine sæpe occasionem cædis tentandæ præbenti; sed quid subesset, neque Haasius repperit neque ego pro certo reperio; nam longius discedit arte dormiente domo.

non quidem odissent, sed tamen existimarentur (cod. Med. extimarentur). Neque infinitivus ullo modo sic audiri potest (non facio, sed existimor), neque sententia recta efficitur; nam tota res totumque iudicium in existimatione, odissent illi homines imperatorem necne odissent, positum erat, quosque se odisse existimabat Nero, puniebat, non eos, quos non existimabat. Odio contrarium Tacitus posuerat levius crimen, sed tamen illis temporibus non ferendum: quasi principem non quidem odissent, sed tamen æstimarent. Non ferri poterat, homines hoc sibi permittere, ut de Cæsare iudicarent et, quanti habendus esset, æstimarent *(den Kaiser zu beurtheilen und würdigen)*.*)

Ibid. XVI, 16: Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium semel edito transire licet. Sic nunc editur, ut in codice Med. scriptum est, enarraturque de simplici indicio, repugnante vehementer loquendi usu, qui neque edere sic absolute positum neque participii præteritum recipit. Vulgo edebatur editam nihilo rectius; neque enim, etiamsi iram edere recte dici concedamus, quod concedi nequit, ut editam in comparando de singulari genere iræ dictum ferri potest. Scribendum sine dubio: ut in cladibus exercituum aut captivitate urbium semel edita transire licet, hoc est, ea, quæ semel et uno temporis momento eduntur et accidunt.

---

*) De c. 57 vix hic in margine suspicionem ponere audeo, scribendum esse: clariore exemplo libertina mulier ... alienos ac prope ignotos protegens (pro protegendo). Ablativus gerundii neque per se apte adiungitur verbo expressit et magis etiam offendit post alterum illum ablativum clariore exemplo, ad quem tamen a librario accommodatus videtur.

Historiarum lib. II, 7 (ubi de consiliis et ratiocinationibus Vespasiani et Muciani agitur): nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere; discordiam his, ignaviam, luxuriem (M: luxurie); et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. Ut omittam pronomine his mire tamquam ab aliis Vitellium et Othonem separari neque (quod pauci sciunt) Latine ignaviam aut fortitudinem, hoc est, vitia aut virtutes esse alicui dici pro eo, quod est esse in aliquo, quis non leviter admonitus sentit inaniter prorsus dici, inter Vitellium et Othonem discordiam esse? Postremo illud suismet vitiis manifesto contrarium ponitur vitiis et interitus causis, quæ in aliis sint. Recta sententia et oratio hæc erit: **discordia militis, ignavia, luxurie** et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. Ortum est mendum, cum prima littera vocabuli militis superiori vocabulo adhæsisset.

Ibid. 76 (in Muciani ad Vespasianum oratione): Abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse; confugiendum est ad imperium. Frustra hæc Ernestius expedire et Lipsii dubitationem tollere conatur; nam ex iis, quæ præcedunt (etiamsi tibi quam inhonesta, tam tuta servitus esset), apertissimum est hoc Mucianum dicere, abisse iam id tempus, quo sub specie aliqua innocentiæ et quietis latere Vespasianus potuisset, manifestoque iam affectati imperii crimine eum periturum, nisi ad imperium confugiat. Ad hanc sententiam accommodari verba posses videri concupisse nullo modo possunt, sed prorsus contrarium significant, abisse iam tempus, quo suspicio aliqua cupiditatis imperii in Vespasianum coniici posset. Id, quod requiritur, efficietur una littera mutata, ut scribatur: quo

posses videri non cupisse. Quam sæpe non et con confusa sint, omnes norunt.*)

Ibid. III, 3: ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri unum virum ducemque . . . laudibus ferrent. Scire velim, quinam sint illi ceteri præter vulgus. In codice Med. est ceterū. Scribendum igitur: vulgus ceterum. Errorem obiecisse videtur pluralis verbi numerus.

Ibid. 5: Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Suevorum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei commissior patientior. Sic codex Med. mendose. Omitto coniecturas, quæ ne ipsis quidem auctoribus satis placuerunt. Non mutandam esse in eo, quod commissior scribitur, comparativi formam admonere debebat in altero membro positum patientior, quod ipsum ostendit in fide duo inter se conferri coniuncta et connexa. Inde hæc nascitur correctio: gens fidei, quo remissior, patientior. Suevi eo patientiores erant fidei, quo remissior nec adducta et severa erat. Omissum in altero membro eo apud Tacitum nihil opus est exemplis confirmare.

Ibid. 9: Flavianarum partium duces omissa prioris fortunæ defensione pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu (M: exercitu) securi, in Vitellium ut inimici præsumpsere cet. Frustra hæc contra Freinshemium, qui violenter sane rescripsere substitui volebat, defenduntur; neque enim aut præsumo in aliquem absolute usquam dicitur

*) C. 93 non mutandum erat violenter, ut Puteolanus fecit, aviditáte in aviditas, sed potius tollendum et ex extremis litteris præcedentis vocabuli ortum: Germanorum Gallorumque . . corpora fluminis aviditate æstus impatientia labefecit. Æstus impatientia aviditatem fluminis effecit et ita corpora labefecit.

usus ve saltem ex aliqua parte similis exemplum reperitur, aut *præsumo ut inimicus*, omninoque inimicitiarum mentio inepta est, tamquam si proprias ac privatas Flaviani duces cum Vitellio inimicitias habuerint. Relicto zeugmate, quo in superioribus membris ex *præsumpsere* obversatur communis scribendi loquendive significatio, ex pravo illo *ut inimici* eruendum est, quod et superioribus illis *magnifice, fidenter, securi* respondeat et ipsum præsumendi verbum apte expleat; id huiusmodi, opinor, erit: *in Vitellium* **uti minis** *præsumpsere*. Recte exprimitur audacia et contemptus usque ad minas progrediens. *)

Ibid. 39: *Blæso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit.* Non recte dici, Blæso fuisse obstinationem fidei (de virtute, quæ in Blæso fuerit), supra breviter significavi; neque agitur hoc loco, quid in Blæso fuerit, sed, ut e proximis apparet, quid ei exitum pararit et festinarit. Scribendum: *fidei obstinatio* **obfuit**. Nocuit eiusdem litteræ geminatio.

Ibid. 70: *Luce prima Sabinus ..... Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum mandatis et questu, quod pacta turbarentur* cet. Neque Latine dicitur *mittere cum questu*, neque recte ita copulantur mandata et questus, quasi etiam mandata ad pacti turbationem pertineant. Excidit lineola, cum scriptum esset: *cum mandatis et* **questum**, *quod pacta turbarentur*. Sic recte duæ mittendi causæ separantur.

---

*) C. 13 valde dubito rectene dicatur proditionem in *fama* esse, ut significetur eius famam evulgari et manare. In mentem veniebat: **it famā** *proditio*, sed non confido coniecturæ. C. 20 recte librarius aliquis intellexerat nimis breviter dici *ceteraque usui* dativo ad *cetera* adiuncto geminatisque litteris scribendum esse: *ceteraque*, <**quæ**> *usui*, modo ne *forent* addidisset, quo nihil opus est.

Ibid. IV, 15: Statimque (Brinno dux Canninefatium) accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna proxima occupata Oceano irrumpit. Frustra editores aliique homines docti coniecturis etiam satis violentis sententiam tolerabilem retento occupata aut alia eius verbi efficta forma efficere conati sunt, nisi cui forte placet, quod a Weissenbornio sumptum Halmius edidit, hiberna proxima occupatum Oceano irrumpit, sive proxima Oceano coniungi voluit, prorsus mirifice interposito supino, sive Oceano irrumpit occupatum hiberna, ficto Brinnonis et transrhenanæ gentis per Oceanum adventu, ut simul pro eo, quod est irrumpere hiberna, dicatur irrumpere occupatum hiberna, quamquam hiberna Latine capiuntur, non occupantur nisi a prævenientibus.*) Omnino nulla hic occupatio significatur, neque Oceanus commemoratur nisi ad locum hibernorum demonstrandum; ea ad mare erant; inde igitur Romani in superiorem insulæ partem, id est, orientalem cedunt. Scribendum igitur: proxima locata Oceano irrumpit. ....

Ibid. 16: directa ex diverso acies haud procul a flumine Rheno et obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant. Pendet et; itaque Ritterus post appulerant addidit pugnatum; Pichena scribi voluerat: acie ... et obversis cet., hæc omnia, quæ ad pugnæ præparationem pertinent, minus commode coniungens cum iis, quæ de ipsa

*) Ignorari hoc video a plerisque, occupare apud Latinos numquam simpliciter pro eo, quod est capere, potiri, de loco, urbe, castris dici, nisi adiuncta significatione præveniendi aut late tenendi et alios excludendi. Qui Gallos Brenno duce Romam occupasse narraverit, prave nec Latine narraverit, nec minus, qui victorem exercitum castra hostium occupasse.

pugna et eius eventu subiiciuntur. Una littera addenda erat: *directa ex diverso acies haud procul a flumine Rheno* **est**, *obversis* cet.

Ibid. 32: *missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret* cet. Neque in *externorum* nomine sic nude posito ulla est rei malæ aut quæ velanda sit significatio, multoque minus intelligitur, cur falsa arma appellentur, quibus Civilis serio et acriter Romanos oppugnabat. Illud postulabatur, ne Civilis armis, quibus imperium Romanum hostiliter aggrederetur, falsam speciem occultæ cum Vespasiano conspirationis et pro eo pugnandi obtenderet, quod eum fecisse et ante narratum est et proximis verbis significatur. Scripserat Tacitus: *neve externa arma* <arcanis> *falsis velaret*. Duæ voces a litteris *ar* incipientes in unam coaluerunt. *Arcanum* et *arcana* quam frequenter Tacitus substantivorum loco ponat, et communia lexica ostendunt et paulo uberius Taciteum Bötticheri. *Externa arma* scribendum esse Lipsius videbat, addito *arcanis* præter sententiam rectam et membrorum æqualitas restituitur et mendi origo perspicitur.

Ibid. 42 de Regulo, qui Crassorum et Orfiti domo subversa odium contraxerat, sic scribitur in codice Med.: *sponte e XSC accusatio subisse iuvenis admodum nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur.* Senatus consulti nullam hic mentionem a Tacito factam esse omnes intellexerunt; nam neque senatus consulto accusatores maiestatis constituebantur, neque, si Regulus senatus consulto paruisset, sponte egisset, neque eius, sed senatus culpa fuisset. Sed neque qui litteras e XSC simpliciter tollunt, ullam verisimilitudinis speciem assequuntur, neque probabiliora sunt, quæ alii ex ipsis illis litteris exsculpserunt.*) Illud miror neminem ex

*) Cum hanc ipsam plagulam typothetæ traditurus eram, cognovi

iis, qui in his expediendis elaborarunt, attendisse, quam incerto et vitioso tibicine coniecturas proxima verba fulcirent. Omnes enim sine ulla dubitatione accusationem subisse scribunt, codicis unius interpolati auctoritate confisi; verum neque ullo modo veri simile est librarium codicis Medicei aut eius, quem hic exprimit, tribus litteris sine ulla erroris causa omissis nominativum ex accusativo effecisse, neque subire accusationem Latine id significat, quod intelligi volunt, sed prorsus contrarium. Nam mala periculaque et molestiæ subeuntur, de actionibus suscipiendis nusquam hoc verbum ponitur, neque magis quisquam accusationem subire de ea confidenter suscipienda dixit quam verbi causa defensionem, et quemadmodum iudicium subit (Cic. Partit. or. 100), qui reus fit, non, qui iudex, sic accusationem subit, qui accusatur, non, qui accusat. Amota igitur falsa specie orationis coniungendæ si redierimus ad totum mendum, quod continetur litteris inter sponte et subisse interpositis, considerandum, longe aliud subesse reperiemus, ad totam sententiam et ad onerandam Reguli infamiam aptissimum, emergente indicio e litteris exscu[accu]satio. Scripserat enim Tacitus, nisi fallor, ad hanc formam: sponte, excusatis <aliis>, subisse iuvenis admodum .... videbatur. Cum ceteri, quos Nero ad nobilem familiam evertendam subornare conatus erat, excusationibus usi essent, Regulus subiit, hoc est, illorum loco successit seseque obtulit. Initium mendi utrum ab aliis post -atis omisso an a minus intellecto et distracto excusandi verbo substitutoque

fuisse nuper, qui subesse putaret sponte senum consularium accusationem, litterarum ex oblitus nec declarare operæ pretium ratus, quo errandi genere quove notarum usu deceptus librarius senes consulares in senatus consultum commutare potuerit.

duarum litterarum adiectione altero accusandi ortum sit, non definio.

Ibid. 56: Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra cōm̄tū amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit. Nihil ex iis, quæ pro corrupto vocabulo substituuntur, ferri potest; nam neque conventus quis hic significari possit, intelligitur, neque quod confinium, extra quod Labeo amandetur, neque quid sit extra commeatum amandari; nam cum commeatu aut sine commeatu abire aliquis dicitur; nisi quis forte eo amandatum Labeonem dici putat, ubi, quod commeatus nulli venirent, fame pereundum esset. Rectam et aptam sententiam efficit extra **commilitium.** Solum ab militum corpore et commercio separatum et amandatum Labeonem Tacitus dicit; supra c. 18 in exercitu retinere eum Civilem noluisse dixerat. Non infrequens apud huius ætatis scriptores commilitii nomen est et apud ipsum Tacitum legitur Ann. I, 60.

Ibid. 74 (in Cerialis apud Treviros et Lingonas contione): Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam toties lacessiti, iure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur cet. Dativus inepte hoc loco adiicitur, ubi de vinculis et oneribus impositis agitur; ne de beneficiis quidem usitate diceretur populo alicui aliquid addi nisi forte de finium adiectione. Scriptum fuerat: id solum **novi** addidimus, aptissime in superioris et eius, quæ nunc sit, condicionis comparatione.

Ibid. 77 (de Gallorum Germanorumque in Romanos impetu): Pars montibus alii alii viam inter Mosellamque flumen tam improvisi assiluere, ut cet. Recte iam pridem sublatum erat alterum alii, additum ab aliquo, cui notabile visum erat pars — alii. Sed superest scrupulus; quæ est enim illa via, et cur inter viam et Mosellam ac non ipsa via Germani assiluerunt?

Nam viam ipso montium vocabulo significari prorsus inepte fingeretur, quoniam incursus per montes contrarius est viæ planis locis munitæ. Admodum suspicor a Tacito scriptum fuisse: alii via inter <montes> Mosellamque flumen cet., erroremque obiecisse syllabam mo initio utriusque nominis positam.

Ibid. V, 4 (ubi agitur de causis, cur septimo quoque die Iudæi otium agant): seu quod de septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et præcipua potentia stella Saturni feratur, ac pleraque cælestium vim suam et cursus septimos per numeros commearent. Sic codex Med. Omitto substitutum in multis editionibus ex deterioribus codicibus infinitivum commeare, sublata orationis cohærentia, accusativosque vim et cursus in ablativos mutatos cum inanissima abundantia (vi et cursu commeare pro eo, quod est simplex commeare). Recte Lipsius et alii transitivum verbum requiri intellexerant; sed quod plerique conficiant scribi voluerunt, et longius discedit a commearent et minus sententiæ aptum est; neque enim sidera omnia cursus conficere per septimos numeros veteres putabant (hoc est, per septem annos mensesve aut dies, etsi dicendum erat per septenos numeros), sed, cum alia alios cursus haberent, septimo quoque anno aut eo numero multiplicato ad similem quendam statum et cursuum concentum redire. Huius rei significatio efficitur lenissima mutatione: vim suam et cursus (sive ex deterioribus libris cursum scribere malumus) septimos per numeros comparent.

Ibid. 22: utque ad fallendum silentio, ita cœpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Durissimo vel potius incredibili zeugmate silentio coniungitur cum illo cuncta clamoribus miscebant, quoniam nulla est intermedia

aut communis notio, qua hæc prorsus contraria contineantur, additis præsertim ad comparationem notandam particulis ut — ita. Omnia rectissima erunt, si scripseris: utque ad fallendum silentio <ierant>, ita cœpta cæde cet. Contraria contrariis redduntur, silentium clamoribus, iter cœptæ cædi. Aberrari facile poterat præcedentibus litteris io, sequentibus ita.

Agricolæ unum locum attingam, c. 30, ubi in hac scriptura: Nos terrarum ac libertatis extremos recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit; nunc terminus Britanniæ patet numquam aut ipse excogitare potui, quis esset sinus famæ, et quomodo hic sinus defendere Britannos potuisset, aut ab aliis ita expositum vidi, ut intelligerem; rei alicuius magnæ ac terribilis fama defendi aliquem posse video et intelligo. Itaque prorsus scribendum arbitror: recessus ipse ac sinūs fama in hunc diem defendit. Famam dicit immensi terrarum sinus sine fine procurrentis. [Sic Boxhornius.] *)

Suetonius.

Aug. 10: Sed adversante conatibus suis M. Antonio consule . . . ac ne publicum quidem et translativum ius ulla in re sibi sine pactione gravissimæ mercedis impertiente, ad optimates

---

*) C. 38 mallem pro redierat scribendum dixissem rediret, non reditura erat, omisissemque, quæ inconsiderate addidi de Britannia circumnavigata, de qua perspicue Tacitus scripsit c. 10. Illud sic doleo, quemadmodum in his minutiis dolere aliquid par est, quam in Agricola omnium certissimam et ad Taciti narrationem expediendam maxime notabilem feci emendationem, restituto in c. 24 Sabrinam pro nave prima, eam ab Halmio, quod extra ordinem posita esset (Adv. Crit. I p. 147 sq.), omnino non esse animadversam.

se contulit cet. Sic codices, non, quod substituitur in plerisque editionibus, translaticium. Prava adiectivi terminatio de sententiæ quoque vitio admonet; neque enim ius tralaticium ulla mercede empturus erat Octavianus; publicum quidem ius alia certa significatione dicitur. Scribendum est: ne publicum quidem et translaticium munus. Sic recte huius ætatis usu publicum pro communi ac vulgari dicitur.

Tib. 17: Sed de cognomine (Tiberio decernendo) intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Neque repromittere pro promittere simpliciter umquam dicitur, quamvis id Wolfius et alii affirment, neque infinitivus abesse posse videtur (promitto Tiberium contentum); nam paulo aliter dicitur (Aug. 10): Antonium adiutorem speraverat. In litteris re latet vestigium eius, quod Suetonius scripserat: eo contentum fore promittens. Etiam Oth. 4 suspicor olim scriptum fuisse: imperatorem quoque brevi fore promittens.

Ibid. 28: Exstat et sermo eius (Tiberii) in senatu percivilis: Si quidem locutus aliter fuerit, dabo operam, ut rationem factorum meorum dictorumque reddam; si perseveraverit, in vicem eum odero. Neque si quidem pro si positum hic ullam habet excusationem, præsertim sequente altero si, neque subiectum abesse ullo modo potest neque significatio, de quo homine vel re aliquis non honorifice loquatur. Separandæ rectius litteræ et una addenda, ut fiat: Si qui (quis) de me locutus aliter fuerit cet. Ceterum inusitatissime dicitur locutus aliter pro eo, quod est secus, hoc est, in deteriorem partem, nec iniuria dubitari potest, utrum sic Suetonius scripserit, an superscriptum interpretandi causa alteri adverbio minus usitato hoc, quod nunc legitur, in contextam orationem venerit,

quamquam nullum memini esse exemplum in Suetonii codicibus huiusmodi permutationis.

Vitell. 17: Ab his extractus e latebra, sciscitantes, quis esset (nam ignorabatur) et ubi esse Vitellium sciret, mendacio elusit. Perquam ridicule interroget quispiam: Ubi scis Vitellium esse? pro eo, quod est aut: Ubi est Vitellius? aut: Scisne, ubi Vitellius sit? Scripserat Suetonius: sciscitantes, quis esset (nam ignorabatur) et, ubi **esset Vitellius, num** sciret, mendacio elusit. Particula num ut cum Vitellii nomine coalesceret, nasceretur que deinde necessario esse, effecit sententiarum ordo non intellectus (num sciret, ubi esset Vitellius). (In eandem coniecturam inciderat Th. Iensenius, auditor meus, quem mors præmatura rapuit.)

Iuvenalis.

E poetis Latinis neminem his postremis annis intentiore studio tractavi. Itaque unam hic ponam de Iuvenalis loco coniecturam olim errore a me omissam. Nam I, 144 sic editur: Hinc (ex luxuriosis cenis et gulæ intemperia) subitæ mortes atque intestata senectus cet. Subitas mortes effici cenandi luxuria nihil mirum est, sed quid ea ad testamenta impedienda pertineat, non intelligo, neque magis, cur senum maxime testamenta in hac re appellentur. Quid potest, si sententia verborum explanetur, stultius aut perversius dici quam propter cenandi intemperantiam senes testamenta non facere? Una littera mutata efficitur recta et apta sententia: atque **infestata** senectus. Senectus subitis his et præmaturis mortibus infestatur, paucique aut nulli eam consequuntur. Eodem pertinent sine ulla testamentorum significatione, quæ subiiciuntur (it nova nec tristis per cunctas fabula cenas cet., ubi superstitiose restitutum est et, quasi hæc coeant,

non dico apte, sed **tolerabiliter**: Hinc subitæ mortes . . . et nova n. t. p. c. fabula c.).

Cap. VI.

Florus. Macrobius. Ammianus Marcellinus. Varia.

Florus.

Lib. I, 5 (11): Idem tunc Fæsulæ quod Carrhæ nuper cet. Prave inter nomina locorum Latinorum et suburbanorum interponuntur Fæsulæ satis longinquæ; scriptum fuerat **Æfulæ**.

Ibid. 11 (16): Itaque et consules (qui fœdus Caudinum fecerant) statim magnifice voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, et cet. Scribendum **redimunt**; turpitudo non dirimitur, sed redimitur.

Ibid. 31 (II, 15) (de obsidione Carthaginis): Operti portus, nudatus est primus et sequens, iam et tertius murus, cum tamen Byrsa ... resistebat. Scribendum: **Aperti** portus; claustra perfracta dicuntur.

Macrobius.

Saturn. I, 11, 7: Vis tu cogitare eos, quos ius tuum vocas, iisdem seminibus ortos eodem frui cælo cet.? De servis agitur. Eos nemo ius domini vocavit. Scribendum: quos ius **tuos vocat**.

Ibid. § 21 (de servo, qui Cæpionis Augustum occidere conati fugam adiuvit): pervectumque Ostiam inde in agrum Laurentem ad patris villam nocturno itinere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expulsum dominum Neapoli dissimulanter occuluit cet. Cumarum nomini nullus hic

locus est, sed substantivo genetivum regenti; scribendum: Comes deinde navigationis naufragio una expulsum cet.

Ibid. 16, 20: Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum; at cum exciperent, nullum obstitisse diem cet. Non agitur de licentia (quæ recte potestas diceretur), sed de religione et observatione. Scribendum: tunc fuisse **diligentiam.** Sæpius hæc verba commutari in codicibus annotavi iam ante plus quinquaginta annos in appendice critica commentationis Asconianæ p. 29.

Ibid. II, 2, 2: Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat, convertebatque exercitum insignibus argenteis et aureis florentem. Neque convertere est decurrere iubere, neque ad hanc rem pertinet auri argentique fulgor. Scribendum **contuebaturque.** Sequitur paulo post: contemplatione tanti et tam ornati exercitus. Eadem correctio facienda apud Gellium V, 5, unde Macrobius hæc sumpsit.*)

Ammianus Marcellinus.**)

Lib. XIV, 6, 17: Utque prœliorum periti rectores primo catervas densas opponunt et fortes,

---

*) Lib. VI, 4, 2 in Lucilii versibus Eyssenhardtius ex P scribere debebat, quod coniectura annotaveram: non male sit; ille, ut dico, me exenterat unus; nam exenterat recte emendavit.

**) Ad Ammiani Marcellini libros, in quibus emendandis laudabilis præter ceteros fuerat Accursii, Gelenii, Valesii opera, etsi priores illi duo interdum, ut lectionem adiuvarent, non-

deinde leves armaturas, post iaculatores ultimasque subsidiales acies, si fors adegerit, iuvaturas, ita præpositis urbanæ familiæ suspensæ digerentibus sollicite, quos insignes faciunt virgæ dexteris aptatæ, velut tessera data castrensi iuxta vehiculi frontem omne textrinum incedit cet. Cum exercitu instructo comparatur servitium urbanum generatim dispositum et incedens. Suspensa familia cur appelletur, non intelligitur. Manifestum est desiderari significationem, quid digerant præpositi. Scribendum: ita præpositis urbanæ familiæ **sua pensa** digerentibus sollicite.

Ibid. 7, 5: Gallus ...... consularem Syriæ Theophilum prope astantem ultima metuenti multitudini dedit (codex Vaticanus dediti) assidue replicando, quod invito rectore nullus egere poterit victu. Scribendum videtur **dedidit** (ut supplicium de eo sumeret multitudo, ut ostendunt, quæ sequuntur).

Ibid. 10, 12 (in oratione Constantii imperatoris): Pro suo enim loco et animo quisque vestrum reputans id inveniet verum, quod miles ubique ... se solum vitamque propriam circumspicit et defendit, imperator vero officiorum dum equis omnibus alienæ custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam ratio ..... (lacuna 25 litterarum) et remedia cuncta, quæ status negotiorum ad-

---

nulla, interpolarunt magis quam emendarunt, nostra ætate codicum manu scriptorum subsidia egregia parata sunt, Vaticani maxime et Petrini; subsidiorum præstantiam parum æquarunt editorum ingenium et iudicium orationisque turgidæ et mire, sed cum aliqua artificii constantia contortæ intelligentia, quibus opus erat ad eruenda ea, quæ laterent sub litterarum vestigiis satis tenacibus, nisi ubi errori adiuncta est omissio.

mittit, arripere debet alacriter secunda numinis voluntate delata. Sic codices (Vaticanus et Petrinus). In corruptis litteris dum equis, e quibus nihil, quod probari posset, editores effecerunt, latet substantivum cum officiorum et omnibus coniunctum. Scriptum fuerat: officiorum **dumetis** omnibus. Officiorum et curarum multiplices et perplexos cursus cum dumetis Ammianus comparat prorsus e sua consuetudine dura et artificiosa imagine utens. Deinde, ubi post litteras ratio lacuna est, subest infinitivus **ratiocinari** (nihil non ad sui spectare tutelam ratiocinari — et remedia cuncta . . . arripere debet); quid præterea ad explendum litterarum spatium suppleri debeat, incertum est. Sequuntur paucis interiectis § 13 in codicibus hæc: Veritatis enim absolimo semper at per est simplex, quæ et olim minus bene tentata et nuper infeliciter licenterque sunt. E vestigiis litterarum efficitur: Veritatis enim **absolutio** semper **aperta** est <et> simplex.

Lib. XV, 5, 5 in loco misere corrupto et lacunoso hoc tantum perspicio, ex his litteris: imperatori avido scrutari hæc et similia censuit efficiendum esse: imperatori **avide** scrutari hæc et similia **consuetum**; nam avidus scrutari ne Ammianus quidem dixit. Cetera non attingo.

Ibid. § 12: Hisque cognitis statuit imperator dispicientibus consistorianis et militaribus universis in negotium præterinquiri. Cumque iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius . . . . animadvertit cet. Quod hoc sit fastidium iudicum, nemo intellexerit. Narrationis tenor monstrat scribendum esse: Cumque iudices **assedissent** (ad negotium inquirendum).

Ibid. 8, 12 (in oratione Constantii ad Iulianum): Aucta gloria mea confiteor, qui iustus in de-

ferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ quam ipsa potestate videor esse sublimis. Sententia, quæ nulla est, efficitur recta et apta leni admodum correctione: Auctam gloriam meam confiteor, quia iustius in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ quam ipsa potestate videor esse sublimis.

Ibid. 10, 11 (in loco de Hannibalis per Alpes transitu): excisaque rupe in immensum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque infuso insoli dissolvit, per Druentiam flumen cet. In hac codicum optimorum scriptura tantum rectius dirimendæ litteræ sunt, ut scribatur: acetoque infuso insolidis solvit. Acetum materiæ iam flammarum vi insolidæ infusum esse dicitur.

Lib. XVI, 1, 1 (de Iuliano): colligere provinciæ fragmenta iam parans, si affuisset flatu tandem secundo. Excidit in his postremis fortuna aut simile nomen. [Sic iam Wagnerus.]*)

Ibid. 12, 6: quod trudente ipsa necessitate digresso periculis cum paucis, licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Scribendum: digresso <socio> periculi. Significatur, quod supra narratum erat de scutarii ad hostes transitu. Error ortus est ex syllaba so semel scripta, cum bis scribi deberet.

Ibid. § 69: laureatas litteras ad provinciarum damna mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui iactatione significans. Ridicule litteræ missæ dicuntur ad damna provinciarum; longe enim aliud est missas esse cum damno provinciarum, si quis forte cogitat de pecuniis extremo imperii

*) Ibid. 8, 13 post lacunam scribendum: <ad q>uorum æmulationem posteritas tendens cet.

tempore a provinciarum incolis exactis, cum per eas victoriarum nuntii discurrerent. Aperte provinciarum rectores significantur, quos Ammianus suo more vocabulo, ut nunc loquimur, abstractæ notionis et neutri generis appellavit, sive dominia scripsit sive culmina.

Lib. XVII, 4, 15 (in descriptione obelisci Romæ in Circo maximo erecti): Sola post hæc restabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri; idestisque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes et longi cet. Ex corrupta hac codicum V et P scriptura Hauptius effecit digestisque ad perpendiculum altis trabibus; sed quoniam neque præpositionis ad ullum in codicibus est vestigium neque opus erat prorsus ad perpendiculum trabes erigi, potius scribendum est: digestisque per circulum altis trabibus. Trabes in orbem circa obeliscum statuebantur. Paulo post ex litteris codicum paulatimque id per arduum inane protentus facilius et rectius, quam quod nuper scriptum est, efficitur: paulatimque in perarduum inane protentus.

Ibid. 5, 6: Ideoque Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, avo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos numquam in acceptum fretus, quod asseritis vos exsultantes, nullo discrimine virtutis ac doli prosperos omnes laudari debere bellorum eventus. Sic codices. Minus feliciter hoc loco Hauptio res cessit, qui et fretus violenter in feretur mutavit et locutioni in acceptum ferre, quæ ipsa inusitata est pro eo, quod dicitur acceptum ferre, significationem inauditam affinxit. Oratio et sententia rectissima efficitur restituto unius litteræ mutatione infinitivo passivo futuri temporis, qui sæpe a librariis depravatus est: Ideoque Armeniam recuperare . . debeo, avo meo composita fraude

præreptam, illud apud nos numquam iri acceptum fretus, quod asseritis . ., nullo discrimine cet. (Iri acceptum pro eo, quod est acceptum iri, Ammianum dixisse puto; in activa forma ire ultum iam veteres dixerunt.)

Lib. XVIII, 1, 3: unum tamen sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta vel dicta sunt. Manifesto deest sententiæ relativæ subiectum, quod facillime eruetur ex simillima voce: ad cuius similitudinem <alia> acta vel dicta sunt. [Sic iam Wakefieldus.]

Ibid. 4, 3: mercari complures nitebantur Eusebii favorem, cubiculi tunc præpositi, apud quem, si vere dici debeat, multa Constantius potuit, ante dicti magistri equitum salutem acriter impugnantis cet. Ridicule imperator multa potuisse (Latinum autem communi usu, a quo in huiusmodi rebus non deflectit Ammianus, est multum posse) dicitur apud præpositum cubiculi; ironia quidem fingi hoc loco nulla potest; deinde, ut omittam debeat pro debet prorsus prave positum, nihil est, cur in hac una re veritatis excusatio adhibeatur. Sed rem conficit codicum bonorum (V P) auctoritas, in quibus sic scribitur: sibi redici debeat cet. Manifesto ab Ammiano notatur Eusebii ingenium accommodatum ad acuendam ipsius Constantii malam naturam. Scriptum fuerat ad hanc formam: apud quem, si vis refici debebat, mutuari Constantius potuit. Et mutuari quidem prorsus certum puto; in ceteris nihil præsto præter universam sententiam.

Ibid. 5, 7: Educatus enim in medio ut rerum omnium gnarus auditorum nanctus vigiles sensus et aurium delenimenta captantes nec laudantium, sed secundum Homericos Phæacas cum silentio admirantium cet. Constructio nulla est; ea efficitur, qualis Ammianum decet, una vocali addita: **auditorium.** Nanctus est auditorium hominum admirantium

sensus vigiles et aurium delenimenta captantes, hoc est, sententias animatas et aptas ad aures deleniendas.

Ibid. 6, 18: Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan et necandis rex longævus non contentus Hellesponto .... Asiam cum numerosis populis pervasurus adveniet cet. Sine dubio scriptum fuerat: Amandatis ...., forsitan et **necatis**.

Ibid. § 22: Quem iuxta lævus incedebat Grumbates Chionitarum rex nobis quidem ætate media rugosisque membris, sed mente quadam grandifica multisque victoriarum insignibus nobilis cet. Sic codices fide digni a prima manu; nam corrigendo quidem post ætate transpositum est. Apparet ab eo nomine, quod sub litteris nobis latet, incipere prius orationis membrum, quod contrarium ponatur ei, quod sequitur, sed mente quadam grandifica cet., id autem nomen adiectivum esse debere cum rugosis coniunctum, quoniam neque substantivum nudum alteri huic parti rugosisque membris satis responderet neque ei ablativus ætate media recte applicaretur. Suspicor Ammianum scripsisse: **robis** quidem ætate media rugosisque membris rarioreque vocabulo, de quo comparari velim, quæ Cramerus exposuit ad schol. Iuven. VIII, 155, significasse colorem a molli nitore primæ ætatis in duriorem et subfuscum annorum et laborum progressu traductum et cum asperitate cutis coniunctum.

Ibid. 8, 13: Nam et casu illis ipsis diebus in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrari multitudo convenarum augebat agrestium. Iniuria post Gelenium celebrare scribitur, verbis prave interpunctis. Nihil augebatur, sed multitudo convenarum **agebat** peregrina commercia circumacto anno solita celebrari.

Lib. XIX, 2, 9: Namque .. propugnatores ... in maximo defendendi ardore saucii perniciose

cadebant aut laniati volvendo stantes proxime subvertebant aut certe spicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quæritabant. Viventes (hoc est, vivi) omnes profecto erant, qui commemorantur saucii, neque verendum erat, ne quis putaret mortuos quæsisse, qui sibi subvenirent. Ne accusativus quidem (spicula membris infixa) recte cum verbis vellendi peritos coniungitur. Scribendum: aut certe spicula membris infixa **vehentes** adhuc vellendi peritos quæritabant.

Ibid. 4, 8: paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat, tandem cet. Prorsus cogitari nequit, quomodo multitudo angere potuerit homines æstu consumptos. Multitudo, hoc est, vulgus militum **augebat** æstu consumptos, ut, qui re pauci essent, fama multiplicarentur.

Ibid. 10, 4: Moxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam perpetuamque fore respondit, dum Tertullus apud Ostia in æde sacrificat Castorum, tranquillitas mare mollivit cet. Non respondet hoc numen, sed **spondet** promittitque. Errore geminata est syllaba re verbumque accommodatum superiori auxit; præsens tempus apte significat eundem etiam nunc deorum favorem esse.

Lib. XX, 5, 6: Post quæ opinor tanta et talia nec posteritatem tacituram de vestris in rem publicam meritis que gentibus cunctis plene, quem altiore fastigio maiestatis ornastis, virtute gravitateque, si quid adversum ingruerit, defendatis. Sic codices fide digni. Gelenii interpolatione speciem quidem veritatis habet. Loci lacuna aliquot verborum fracti hæc fuerat olim forma: — de vestris in rem publicam meritis, **quæ** gentibus cunctis **splen<dent**; nec dubito, quin,> quem... ornastis,

... defendatis. De verbis post splendent suppletis nihil me affirmare, nihil opus est dici.

Ibid. 6, 2: cuius (Singaræ urbis) propugnatores viso hoste longissime, clausis ocius portis, ingentibus animis per turres discurrebant et minas, saxa tormentaque bellica congerentes cet. Non per turres et minas, quæ ultra modum ridicule coniunguntur, sed ingentibus animis per turres discurrebant et **minis.**

Ibid. 11, 28 (in descriptione iridis): quarta (pars) ideo purpurat, quod intermicante asperginum densitate per quas oritur radiorum splendor conspiciens offendit aspectum flammeo propiorem cet. Sic codices. Pro oritur infeliciter Gronovius moritur scripsit, quem editores secuti sunt. Neque enim moritur splendor, sed mixtus asperginibus in purpureum colorem transit; conspiciens obiecto caret; offendit perversum est, quoniam aspectus flammeo propior non ante adest et offenditur, sed nunc demum nascitur. Omnia recta fiunt non difficili nec audaci correctione: intermicante asperginum densitate, per quas oritur, radiorum **splendorem concipiens, ostendit** aspectum flammeo propiorem.

Lib. XXI, 1, 6: Accidat autem incendebatque eius cupiditatem, pacatis iam Galliis incessere ultro Constantium, coniiciens eum per vaticinandi præsagia multa, quæ callebat, et somnia e vita protinus excessurum. E mendoso accidat, pro quo editores substituunt accidebat aut accedebat, efficitur potius **acuebat.** [Sic iam Wagnerus.] Sed utrique verbo manifesto deest subiectum. Neque enim Iulianus ipse dici potest incendisse eius cupiditatem; ne suam quidem cupiditatem homo ipse incendere apte dicitur. Eiusmodi autem subiectum esse debet, cui recte accommodetur participium coniiciens; opinor fuisse: Acuebat autem incende-

batque spes cupiditatem cet. Paulo post (§ 7) necessario scribendum: advertendum est breviter, unde sapienti viro hoc quoque accidere **potuerit** (pro poterit) doctrinæ genus haud leve. Nusquam Ammianus in tali sententia indicativum posuit; si generalem sententiam esse voluisset, scripsisset possit. Tum § 8, ubi in codicibus et editionibus scribitur: Elementorum omnium spiritus .... ex his, quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera divinandi, sine dubio scribendum est: ex **signis**, quæ cet. Postremo § 12 verba sic scribenda et interpungenda sunt: Somniorum autem rata fides et indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur interdum, **quæ**, ut Aristoteles affirmat, tum fixa sunt et stabilia cet. Quod in codicibus que pro quæ scriptum est, in editionibus sententia sic depravatur: — fallerentur interdumque cet.

Ibid. 6, 1: Replicare nunc convenit tempore et narrare summatim, quæ, dum aguntur in Galliis ante dicta, Constantius ... perfecit. Neque tempore replicare quidquam significat neque, quod nuper substitutum est, tempori. Scribendum: Replicare nunc convenit **tempora cet.**, hoc est, revolvere et ad superiora redire.

Ibid. 16, 6: impendio castus (Constantius fuit), ut nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui cet. Pro mare nuper Hauptius amaro substituit, in quo miror viri egregii iudicium; nam neque, amarus minister quid sit, intelligo, neque aut dativus aut ablativus apte orationi accommodari potest. Scribendum sine dubio: ut nec **rumore** ministro cet. Ne rumore quidem adhibito et crimina subministrante suspicione tenus redargui Constantius poterat.

Ibid. § 19: Figura tali situque membrorum (Constantius fuit): subniger, luce oculorum edita

cernensque acutum, molli capillo, rasis assidue gensibus lucentibus ad decorem, usque ad pubem ab ipsis colli confiniis longior cet. Sic codices fide digni VP. Quod ex deterioribus editur: rasis assidue genis lucentibus ad decorem, rectum est genis, sed occultatur vestigium manifestum substantivi post id vocabulum latentis et prima parte truncati; nec genæ assidue rasæ ad decorem lucere apte dicuntur. Emendatio et facilis est et certa: rasis assidue genis, **dentibus** lucentibus ad decorem cet.

Lib. XXII, 7, 2: Dein (Iulianus) Mamertino ludos edente circenses, manu mittendis ex more inductis . . . ipse lege agi dixerat cet. Qui præsidet, lege agi iubet, non dicit. In codicibus scribitur lege agi ductus dixerat. Videtur subesse: lege agi **iusserat et ius** dixerat. Saltem ius dixerat certum videtur, etiam ob ea, quæ subiiciuntur de iuris dictione ad alterum pertinenti.

Ibid. § 3: præclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum: cet. Scribendum: **quod** tales notando ita relatum (st?).

Ibid. 8, 13 (de Io): mutata, ut poetæ loquuntur, in bovem ad mare Ionium permeavit. Codices antiqui: loquuntur in usquem ad mare. Videtur fuisse: mutata, ut poetæ loquuntur, in **vaccam usque** ad mare Ionium permeavit.

Ibid. 10, 5: Inducta in iudicium femina quædam cum palatinum adversarium suum e numero proiectorum cinctum præter spem conspexisset cet. Scribendum: e numero **protectorum**. Notissimum hoc est genus militiæ palatinæ. [Sic editiones ante Valesium.]

Ibid. 14, 5: clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum augereque amicorum sponte sua contendit ac

libens. Scribendum: qui, ut **prudentes definiunt**, inimicorum minuere numerum augereque amicorum sponte sua contendit ac libens. Sequi se prudentium ac sapientium præceptum imperator significat.*)

Ibid. § 7: qui (Apis) cum post vivendi spatium præstitutum sacro fonte immersus e vita abierit (nec enim ..... auctoritas mysticorum) necatur horago arei bos femina inventa cum notis certis offertur cet. In hac codicum scriptura ad sarciendam orationis cohærentiam editores post Salmasium post verba bos femina inserunt quæ ei; hac retenta interpolatione Hauptius ex litteris horago arei exsculpsit choragio pari, cui coniecturæ obstat, quod nullum omnino choragium in ipso Api necando significatum est. Probabiliore harum litterarum correctione simul orationis structura sine additamento illo (quæ ei) expeditur: necatur **propago**; **par** <**enim**> ei bos femina inventa cum notis certis offertur. Propter ei pronomen intercidit simillime scripta per compendium particula enim (enī). Par eo significatu dicitur, quo apud Ovidium Fast. III, 526 cum pare quisque sua et apud Plinium H. N. VIII, 86 et Hyginum Fab. 136. Ex hac pari Apis propaginem habebat.

Ibid. 15, 3: Pauca itaque super benevolo omnium flumine Nilo ... præstringi conveniet cet. Sine ulla minima probabilitate tolli iubentur verba benevolo omnium flumine; aptissime enim a laude et beneficio fluminis initium eius commemorandi capitur. At dicendum videtur fuisse necessario benevolentissimo omnium. Eandem tamen sententiam etiam cum exaggeratione Ammiano digna consequemur addita vocula, quæ

---

*) In proximis (§ 6) scribi debet: Apim bovem operosa quæsitum industria **tandem** (codd. et edd. tamen) post tempus inveniri potuisse.

propter simillimam præcedentis vocabuli terminationem excidit: super benevolo <**solo**> omnium flumine Nilo. Non solum benevolentissimum, sed solum omnium benevolum flumen Nilum appellat; nullius enim alterius fluminis simile soli inundatione fecundandi beneficium celebrabatur.

Ibid. § 18: alii (crocodili) dirumpuntur suffossis alvis mollibus sertis (sic V a prima manu; V^2 P certis) ferarum dorsualibus cristis (sic Salmasius; V^1 crussis; V^2 P crustis), quas delphinis similes nutrit fluvius ante dictus. Veri aliquid suboluit Gardthausenio, qui scripsit serratis ferarum; sed præterquam quod serratis illo loco poni non poterat, quod caput est, feræ nullo modo appellari poterant pisces illi non magni delphinis similes. Latet ipsum nomen piscium aut usitatum aut ab Ammiano ex re fictum: **serriferarum.** Sic appellavit, quas Græci *πρίστεις* appellant.

Ibid. § 24: Has monstruosas antehac raritate in beluis in ædilitate Scauri vidit Romanus populus cet. Sic (non raritates) codices antiqui. Monstruosas raritates beluarum Ammianus dicere potuit, raritates in beluis non dixit. Videntur ante beluis litteræ aliquot excidisse, cum sic scriptum fuisset: Has monstruosas, antehac raritate **invisitatas** beluas cet.

Ibid. § 30: et excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserunt et animalium species innumeras multas, quas hierographicas litteras appellarunt. Loci misere nuper corrigendi specie depravati emendatio, quod ad præcipuam partem pertinet, facilis et certa est; nam pro et animalium species scribendum est: et **inanimalium** species. Recte et necessario hoc contrarium ponitur volucrum et ferarum generibus; nam ex utroque imaginum genere, animantium et rerum inanimarum, mixtam esse scripturam hieroglyphicam omnes norunt. Incertior est litterarum

multas correctio. Si tamen attenderis præcedere litteras as, admodum veri simile videbitur scriptum fuisse assimilatas (assimulatas).

Ibid. § 32: Quæ quoniam miracula multa sunt opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa paramus, pauca super provinciis narraturi. Parare aliquid ad ingenia celsa ne Ammianus quidem dicere potuit, ut intelligeretur iis aliquid relinqui tractandum; scribere potuit: ad ingenia celsa separamus.

Ibid. 16, 8: Inibi auræ salubriter spirantes sæpe tranquillus et clemens cet. Ex sæpe faciendum videtur aer ipse.

Ibid. § 17: recalet apud quosdam adhuc licet raros (sic Val.; codd. atros) consideratio mundani motus et siderum, doctique sunt aut numeros pauci super his scientiam callent, quæ fatorum vias ostendit. Ex hac codicum scriptura efficitur: doctique sunt alii numeros; pauci super his scientiam callent, quæ fatorum vias ostendit. Tria genera hominum distinguuntur.*)

Lib. XXIII, 1, 7: cum irruentibus armis externis lex una sit et perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. In Lindenbrogii extremarum vocum correctione, quam editores sequuntur, non intelligo, quo sensu mortis vis nihil remittere dicatur. Scribendum: nihil remittentem vigoris, hoc est, omni vigore utentem.

---

*) Inter incredibilia, quæ in re critica accidunt, non extremo loco ponendum est, quod paulo post (§ 22) Gardthausenius Gutschmidii coniecturam secutus Iesu nomen inter Græcos philosophos interposuit, expulso Platonis nomine, quod rectissime Valesius effecerat ex negatione (non) totam sententiam perimente.

Ibid. 5, 3 (in descriptione subitæ Persarum incursionis, cum Antiochiæ in theatro plebs sederet): retortis plebs universa cervicibus exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Neque exacervare alibi dicitur neque intransitive dici potest. Scribendum **exuberantia**.

Ibid. 6, 6: eo usque propagatis honoribus (Arsacis), ut ad nostri memoriam non nisi Arsacides is situs quam in suscipiendo regno cunctis anteponatur cet. Sententia eadem dupliciter enuntiari poterat, aut sic, ut, si Arsacides aliquis adesset, is semper rex electus diceretur, aut sic, ut tum demum, si nemo Arsacides reperiretur, alii aditus ad regnum capessendum datus esse. Priorem formam Ammianum secutum esse manifestissimum est ex verbis cunctis anteponatur. Itaque ex codicum scriptura necessario efficitur: ut . . ., si Arsacides **sit usquam**, in suscipiendo regno cunctis anteponatur. Sed quid fiet litteris non ni, quæ ante si scriptæ sunt? Nimirum iis utemur ad emendationem absolvendam et confirmandam. Perspicuum est enim, non posse Latine dici ad nostri memoriam pro eo, quod est ad nostram memoriam, nec tamen ullo modo ex nostram hic oriri potuisse nostri. Itaque in litteris non ni latet genetivus substantivi cum nostri copulati, scribendumque est: ut ad nostri memoriam **ævi**, si Arsacides cet.

Ibid. § 17 (ubi agitur de aere insalubri et letali ex hiatibus terræ exhalato): Quæ lues oriens a profundo quodam puteo, cum os eius excesserit latum, antequam sublimius vagaretur, terras circumsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Omitto suspicionem, quæ nascitur ex adiectivo latum neque suo loco posito neque ad rem pertinenti, quoniam nihil refert, quam latum sit os putei; id dico, ne umbram quidem orationis recte cohærentis esse in hoc concursu sententiæ

temporalis (cum — excesserit) et hypotheticæ (fecisset) neque, ut nunc locus scribitur, ullam minimam esse significationem condicionis eius, ad quam hæc sententia hypothetica accommodetur. Sententiæ et orationis cohærentia restituetur non ita magna mutatione: Quæ lues oriens e profundo quodam puteo, cum os eius excessit, si in latum ante, quam sublimius, vagaretur, terras circumsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Si aer insaluber ex ore putei editus prius in latum *(seitwärts)* per superficiem terræ vagaretur, quam sublimius extolleretur, inhabitabiles terras fecisset; nunc, quoniam statim sublimis in superiores aeris regiones extollitur neque in latum diffunditur, non nocet terris nisi in proximo margine putei. Paulo durior orationis forma nec tamen ab Ammiano abhorrens in his: si in latum ante, quam sublimius, vagaretur, uno verbo ad utrumque membrum accommodato, vitaretur, si sic scriberetur: cum os eius excessit, si <iret> in latum, antequam sublimius vagaretur cet.; sed audacior hæc est correctio longius a vestigiis codicum discedens.

Ibid. § 31: Abundat iaque civitatibus quibus (Hauptius ditibus) Media et vicis in modum oppidorum exstructis cet. Sic codices. Ex iaque faciendum potius itaque (propter soli fertilitatem ante descriptam) quam æque, quod nunc editur.

Ibid. § 63: Inter flumina vero multa, quæ per has terras vel potioribus iungit natura vel lapsu post trahit in mare cet. Ineptum est post; desideratur proprii et a ceteris separati lapsus significatio. Scribendum: lapsu suopte trahit in mare. Semel scriptis litteris su terminatio pronominis corrupta est.

Ibid. § 64: ab occidentali latere Scythis annexos, a septentrione et orientali nosæ solitudini cohærentes. Sic V. Efficitur: a septentrione et oriente nivosæ (non, ut editur, orientali).

Ibid. § 70: His locis Paropanisadæ sunt proximi, Indos ab oriente Caucasumque ab occidentali latere prospectantes, ipsi quoque montium defectibus inclinati cet. Non deficiebant montes, sed in præruptis lateribus et **deiectibus** montium habitabatur.

Ibid. § 80: nec ministranti apud eos famulo mensæque astanti hiscere vel loqui licet vel spuere; ita prostratis pellibus labra omnium vinciuntur. Videtur fuisse: ita **perforatis** pellibus (ut spiritum ducere nec tamen loqui aut spuere possint).

Lib. XXIV, 1, 4: Sarcinas vero et calones . . impedimentorumque genus omne inter utrumque latus instituit procedentium ordinatim, ne qua vi subita raperentur cet. Scribendum: inter utrumque latus instituit procedentium **ordinari**. Instituit Iulianus, ut sarcinæ et impedimenta certo loco ordinarentur, non impedimenta instituit.

Ibid. 2, 4: Surena post regem apud Persas promeritæ dignitatis. Vereor, ne scriptum fuerit: **promotæ** dignitatis, hoc est, excellentis et eminentis. Meritæ dignitatis mentio nihil ad rem pertinet. Minus probabile est proximæ.

Ibid. 4, 20: Nihil enim asperum ira et dolore succenso militi videbatur, nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. Scribendum **concurrentibus**. Non currebant pro salute munitores, sed concurrebant (cum hostibus) et certabant.

Ibid. 6, 12: (aciem Persarum) adusque Ctesiphontis muros egit præcipitem, adversorum feriens suras et terga. Suræ et terga feriuntur non adversorum, hoc est, qui adversi stant et impetum excipiunt (— nam alii sunt adversarii —), sed **aversorum**, hoc est, terga persequentibus obvertentium. Idem supra

significatur verbis eius (aciei) occipitiis pertinacius hærens. [Sic iam Iac. Gronovius.]

Lib. XXV, 3, 17: Nec me gestorum pænitet aut gravis flagitii recordatio stringit, vel cum in umbra et angulis amandarer, vel post principatum susceptum, quem tamquam a cognatione cælitum defluentem immaculatum, ut existimo, conservavi cet. Pronominis quem nullum in codicibus vestigium est, neque sane principatus, etiamsi divinitus datus intelligatur, ullo modo a cognatione cælitum defluere dici potest; hæc verba necessario ad Platonicam sententiam de animi humani cum divino, a quo decerptus sit, cognatione pertinent. Itaque sic orationem redintegrandam puto: — stringit. Vel cum in umbra et angulis amandarer, vel post principatum susceptum <animum> tamquam a cognatione cælitum defluentem immaculatum, ut existimo, conservavi.

Lib. XXVI, 6, 3: falso rumore disperso, inter abeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum vero mandasse, placere sibi Procopio clavos summæ rei gerendæ committi. Vero, quod ferri non posse manifestum est, alii sustulerunt, alii nuper in sero mutarunt; verum sera non erat significatio voluntatis, si audiebatur et intelligebatur; brevissima fuit, quoniam vix loqui moriens imperator poterat. Scribendum igitur videtur: Iulianum verbo mandasse.

Ibid. § 15: ut in theatrali scena simulacrum quoddam insigne per aulæum vel mimicam cavillationem subito putares emersum. Mirifice simulacrum per cavillationem, quæ in verbis posita est, emersum dicitur et tamquam paria coniunguntur aulæum et cavillatio. In codicibus antiquis scribitur: vel miciam cavillationem. Opinor subesse: per aulæum

vel **machinationem.** Initio vocabuli depravato ex reliquis litteris effectum est cavillationem.

Ibid. 8, 5: Hyperethium .... antehac recte castrensis apparitorem, id est, ventris ministrum et gutturis. In litteris recte genetivum substantivi latere satis apparet, sed neque rei neque rectoris nomen illam singularis alicuius muneris significationem habet, cui accommodantur verba insequentia. Fuitne: **diætæ** castrensis? Saltem manifestum est significari munus cum culina imperatoris coniunctum.

Ibid. § 14 (de Procopio expeditionem in orientales provincias parante): erga alliciendas quasdam civitates Asiæ legendosque eruendi peritos auri ut sibi profuturos prœliis, quæ magna exspectabat et crebra, segnius commoratus in modum acuti mucronis obtunsus est. Pervelim scire, quid homines auri eruendi periti in prœliis magnis et crebris, quæ Procopius exspectabat, profuturi visi sint. Valde suspicor scriptum fuisse: eruendi peritos **Tauri**, ut significentur homines, qui fauces et angustos meatus Tauri nossent et perreptare scirent.

Ibid. 10, 10: Nam inter arma et lituos condicionis æquatio leviora facit pericula, et Martiæ virtutis potestas aut id, quod ausum, occupat, aut inopinata mors, si acciderit, nullum ignominiæ continet sensum finemque secum vivendi simul et dolendi perducit. In hac editionum scriptura, ut omittam orationis perversitatem in illis id, quod ausum, occupat (— nam neque est omitti poterat neque ausum est passive dici, etsi participium sæpe pro substantivo, rarius propria vi sic dicitur —), sententia perversa est, quoniam neque de occupando auso agitur neque inopinata mors in prœlio appellari potest. Sed mendosam scripturam satis coarguunt codices antiqui, qui primum habent

a usum id quod occupat et deinde nobilitate et mors (pro inopinata mors). Hinc efficitur: aut ausum id, quod occupavit, nobilitat, aut mors, si acciderit, nullum ignominiæ continet sensum cet. In bello aut conatum etiam minus iustum victoria nobilitat aut ignominiæ sensum mors aufert.

Lib. XXVII, 6, 8 (in oratione Valentiniani): Gratianum ... in augustum sumere commilitium paro .... familiæ suæ laudibus maiorumque factis præstantibus concinentem, potioribus (invidiæ metu dicitur) protinus surrecturum cet. Neque ex vocabulo potioribus neque ex iis, quæ parenthesi includuntur, sententia ulla extundi potest. Pro potioribus, quod Valesius e codice Colbertino sumpsit, simul succreturum scribens, in codice V scribitur paucibus. Efficitur facillime: familiæ suæ laudibus maiorumque factis præstantibus concinentem (parcius invidiæ metu dicitur), protinus surrecturum. Modestius se maiorum facta laudare invidiæ metu dicit. (Ea, quæ sequuntur, quam ridicule in recentissimis editionibus interpungendo discerpantur, dicere piget.) *)

Ibid. 7, 9: Nulla uasat uectio pravitatum apud eos, qui, quod uel ineffi maximas putant esse virtutes. Sic V. Neque mistio neque quæstio pravitatum (quæ coniecturæ sunt Gelenii et Accursii, hæc quidem ab editoribus recepta) aut per se ulla est aut ad

---

*) In 4, 5 semel saltem indignari liceat sperni ab editoribus certissimam Gelenii correctionem, quam ipse coniectura feceram: cuius in summitate occidentali montibus præruptis densatæ (densita et V) Succorum patescunt angustiæ. Angustiæ densantur montibus præruptis; montes prærupti densitate (sic enim editur) mira monstra sunt.

loci sententiam accommodata. Significatur pravitates ad summum pervenisse, ut ultra crescere nequeant. Latet igitur auctio, scribendumque videtur: Nulla st auctio pravitatum. Nam quod ex litteris uasat Accursius et Gelenius effecerunt vacat, vix dici potest pro eo, quod est locum habet, potuitque mendum oriri ex concursu litterarum asta. Deinde videtur subesse: qui, quod velint, effici maximas putant esse virtutes, nisi quod in postremis vocibus vehementer offendit pluralis numerus virtutum, ut pæne suspicer scriptum fuisse: maximæ putant esse virtutis.

Lib. XXIX, 1, 2: Contra has copias Traianus comes et Vadomarius . . . perrexere . ., hoc observare principis iussu appositi, ut arcerent potius quam lacesserent Persas. Scribendum videtur: principis iussu dispositi; sic enim persæpe Ammianus loquitur (dispono aliquem facere aliquid et disponor aliquid facere), altero illo modo (apponor facere) nusquam; v. XX, 4, 9, XXIV, 1, 2, XXV, 5, 8 et 6, 14 (loca servare dispositi) cet.

Ibid. 3, 1: His et mihi vertenti stilum in Gallias confunditur ordo seriesque gestorum, inter multa et sæva Maximinum reperiens iam præfectum cet. Pro his necessario scribendum videtur hic (hoc loco).

Lib. XXX, 8, 10: dignitatum apices maximi licere sibi cuncta existimantes et ad supplicandum contrarios exturbandosque meliores pronius inclinati. Nihil est supplicare contrarios, rectum: ad supplicio dandos contrarios (hoc est, ad adversarios pœnis et suppliciis obiiciendos).

Ibid. 10, 1: quæ (cohortes Gallicanæ) . . . ausuræ novum quoddam [quiddam?] in tempore sperabantur, hoc temptandæ novitati res adiuvante, quod gesto-

rum ignarus etiam tum Gratianus agebat tum apud Treviros cet. Pro adiuvante codex V habet aduente, in quo latere videtur acuente, hoc est, augente et incendente. Sed quid est sive adiuvare sive acuere res temptandæ novitati, aut quid omnino hic agit rerum vocabulum? Admodum suspicor scriptum fuisse: hoc temptandæ novitatis spes acuente, hoc est, exspectationem et opinionem, aliquid novatum iri.

Lib. XXXI, 4, 7, ubi Græcorum de Xerxis expeditione narrationes ultra fidem exaggeratæ irridentur, significatis breviter Hellesponti transitu, fossa ad Athonem montem ducta, exercitus Persici ad Doriscum numeratione, ea verba, quæ ad fossam in Athone pertinent, Isaacus Vossius pridem tam egregie emendavit, litteris, quæ distractæ erant, recte coniunctis et pro mari restituto mare, quem accusativum participium quæsitum manifesto monstrat, ut iure mirere nuper pro certissima hac et simul facillima emendatione monstra quædam a vestigiis codicum longe recedentia et ad rem significandam inepta excogitata esse. Priora minus feliciter idem Vossius tractavit. Nam in litteris Hellesponti occupantes subest et manifesto emergit: Hellespontiacos pontes; cum librarius substitisset in Hellesponti tamquam pleno vocabulo, ex litteris, quæ supererant, acos et pontes natum est mirificum illud occupantes. Superest, ut, restituta, quæ sub dudum latet, particula dum, totam sententiam sic decurrere intelligamus: quæ, dum Hellespontiacos pontes et discidio quodam fabrili mare sub imo Athonis pede quæsitum exponunt et turmatim apud Doriscum exercitus recensitos, concordante omni posteritate, ut fabulosæ sunt lectæ.

Ibid. 5, 12: (Teutones et Cimbri) ultimis prœliis per duces amplissimos superati, quid potestas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus

exstirpati discriminibus didicere supremis. Quis sit habitus prudentiæ, et quid de hoc habitu valeat potestas Martia, frustra quæsiveris; nugæ enim sunt certissimæ. Veri inventionem non sane difficilem adiuvat codex V, in quo est habita; Ammianus scripserat: quid potestas Martia **adhibita prudentia** valeat. In Romanis ducibus virtuti militari adiuncta erat prudentia. Cum littera a, quæ bis scribi debebat, semel scripta factum esset: Martiadhibita, primum hinc ortum est de habita, tum in codicibus deterioribus de habitu. Paucis infra versibus (§ 13) ex litteris post eri urbium captarum videtur faciendum: post **ærumnas** urbium captarum.

Ibid. 10, 3: accolæ, ad Romanorum verum excidium coniurati. Pro verum Hauptius restituit, quod ipse conieceram, rerum; sed scribi debebat: ad **Romanarum** rerum excidium.

Rutilius Lupus.

(Rhetores Lat. ed. Halm.)

Lib. I, 2 (in exemplo Lycurgi): multa simul eum (nocentem) perturbant, quod adest, sollicitudinis plenum, quod futurum est, formidolosum, lex paratum supplicium ostentans, vitia ex vitiis coacta cet. Scribendum esse: **vita** ex vitiis coacta (hoc est, tota ex iis conflata), vel **cetera** subiecta singulari numero posita ostendunt. [Sic iam Casp. Barthius, quamquam ipse postea coniecturam repudiavit.]

Ibid. 4 (in exemplo Hyperidis): Nullum est enim vitium, quo virtutis laude gloriari possis. Halmius ut addi post quo volebat. Scribi debet: **quod** virtutis laude gloriari **possit**. Generalis est sententia superiora confirmans. In eodem exemplo paulo ante potius addendum debere (intelligi debere) quam tollendum intelligi.

Ibid. 9 (in exemplo Stratoclis): At consiliis captas ærarii opes, quas cupitis augere non potestis. Varie et violenter hæc tentantur, et ad lacunæ suspicionem confugitur. Faciliore via verum restitui potest: At consiliis **fractas** ærarii opes, **quæ capitis**, augere non potestis. Fractas iam Iacobus.

Ibid. 16 (in exemplo Demosthenis): Nunc, quoniam de me, ut volui, cognostis iudicium per ipsius vitia constituam nam dum opus est. Ex litteris post veræ scripturæ depravationem et dissolutionem in Latinarum vocum speciem quandam conglutinatis efficiendum videtur: Nunc . . . cognostis, **iudices, parumper istius vita constituenda in oculis** est. In codice archetypo breviter scriptum fuerat iud. pro iudices.

Ibid. 19 (in exemplo Hyperidis): Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non negligebas? Non poteram, propterea quod litteris earum arma Macedonum opposita obsistebant. Minore molimine, quam quo Halmius usus est, verum restituetur sic: Leges igitur, quæ prohibebant hæc, non **legebas?** Non poteram, propterea quod litteris earum arma Macedonum opposita obsistebant. Urget adversarius interrogando, num is, qui oratione se defendit, leges suis rogationibus contrarias ignoraverit nec legerit. Respondet orator, se eas propter arma Macedonum opposita legere non potuisse, hoc est, eas vi armorum invalidas fuisse. [Sic iam Tollius.]

Lib. II, 6 in exemplo Charisii scribendum est: hæc si præsens agat, ut dixi, res publica, quid animi **sitis** habituri, quæro.

Ibid. 18 (in exemplo Demosthenis): Vestra opera, Athenienses, in tanto res publica periculo est. Vos enim defendere defecistis cet. Scribendum: Vos enim **de fœdere** defecistis.

Iulius Rufinianus.

(Ibid.)

§ 2 (in exemplo Ciceroniano): Potuistine contumeliosius facere, si tibi hoc Parmeno alloqui ac non ipse Parmeno nuntiasset? Scribendum: si tibi hoc <a> **Parmenone aliquis** ac non ipse Parmeno nuntiasset.

§ 10 (in exemplo Catonis): Si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Scribendum: Si vos **meo** loco essetis, quid aliud faceretis? (Cf. mendum olim correctum apud Cic. pro Rosc. Am. 73.) [Correctio adhibenda fuerat iam apud Quintilianum IX, 2, 21.]

Festus.

P. 129 (Müll.) v. manubiæ: Alteræ, quæ maiores sint ac veniant cum fragore discutiantque aut divellant, quæ a Iove sint et consilio deorum mitti existimentur. Scribendum: quæ a Iove **sine** consilio deorum mitti existimentur. Ibidem paulo post: quæ statum mutent deorum consilio superiorum. Scribendum: **quas statui putent** deorum consilio superiorum. De putent cf. superius existimentur.

P. 134: Mæson persona comica appellatur, aut coqui aut nautæ aut eius generis. Dici ab inventore eius Mæsone comœdo, ut ait Aristophanes Grammaticus. Scribendum: — eius generis, **dicta** ab inventore cet.

ADDENDA.

P. 202. In loco, qui hic tractatur, Ciceronis ex Ep. ad Brut. II, 1 offenderat me iam antea præpositio ex mire posita pro ab, quamquam hoc ipsum parum apte et usitate dicitur, a Cicerone esse, non ab aliis, quod subiiciatur. Fugerat me in codice, unde hæc fragmenta Cratander edidit, scriptum fuisse aut scribi debuisse: extremum illud est, quod te velim habere cognitum. Epistolam graviter concludit et summam eius continet id, quod subiicitur.

— 235. In Taciti Ann. XV, 3 iam Huetius cavere maluerat.

— 239 sq. In Taciti Hist. II, 76 iam Rupertius scribi voluerat non cupisse.

I. Index scriptorum, qui emendantur.

(Numeri paginas indicant.)

II. Index verborum Græcus.

III. Index rerum et verborum Latinus.

ASHMOLEAN MUSEUM
OXFORD